

**T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**SÖZLÜ KÜLTÜR ORTAMINDAN
ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMINA GEÇİŞ SÜRECİNDE
KASTAMONU HALK ANLATILARI**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Gülten KÜÇÜKBASMACI**

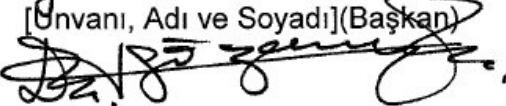
**Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ**

Ankara-2009

ONAY

Gülten Küçükbasmacı tarafından hazırlanan "Sözlü Kültür Ortamından Elektronik Kültür Ortamına Geçiş Sürecinde Kastamonu Halk Anlatıları" başlıklı bu çalışma, [5.3.09] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı/ Türk Halk Edebiyatı Bilim dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Prof. Dr. Nezzat GÖZAYDIN
[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Prof. Dr. Pakize Aytepe

(İmza)

Prof. Dr. Mehmet... ÇELİK
[Unvanı, Adı ve Soyadı]

(İmza)

Prof. Dr. M. İ. Öcal ÖBÜZ

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

(İmza)

Doç. Dr. Ali YAKICI

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

ÖNSÖZ

Grimm Kardeşlerden bu yana bilim adamlarının önemli inceleme alanlarından biri olan halk anlatısını anlamak ve anlamlandırmak için çeşitli kuram ve yöntemler geliştirilmiş; bu kuram ve yöntemler metinden anlatım ortamına doğru bir seyir takip etmiştir. Folklorun “iletişimsel bir süreç” olarak kabul edilmesiyle birlikte günümüz halkbilimi araştırmalarında en az ürün kadar ürünün ortaya çıktığı bağlam da önem kazanmıştır. Bu araştırma, bu yaklaşımla halk anlatılarının anlatım ortamını sorgulamaktadır.

“Folklor ürünlerinin zaman içinde değişimi ve dönüşümü ne şekilde olmuştur ve bu değişim ve dönüşümün yönü, sebep ve sonuçları nelerdir?” merakı bu tezin çıkış noktasıdır. Halkbilimi ürünlerinde metni anlamak için anlatım ortamını bilmenin gerekliliğine vurgu yapan görüşle beslenen bu soru, halk anlatılarının Kastamonu özelinde hangi ortamlarda üretilip tüketildiği ve bu ortamlardaki değişim ve dönüşümlerin neler olduğu alt sorusuna ilham vererek, sınırlandırılmıştır.

Bu tezin bakış açısının oluşmasında, “kültürün korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması” yaklaşımı da etkili olmuştur. Anlatım ortamının bir ayağını oluşturan mekânın, kültürün aktarımındaki öneminden yola çıkarak halk anlatısının ortamları ve bu ortamlardaki değişim ve dönüşüm sorgulanmıştır.

Bu çerçevede tezin konusu geleneksel anlatım ortamları, bu anlatım ortamlarındaki değişim ve dönüşümle iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte ortaya çıkan anlatım ortamlarının Kastamonu bağlamında sorgulanmasıdır. Anlatım ortamında meydana gelen değişim halk anlatısını etkileyeceğinden bu tezin amacı; Kastamonu’da halk anlatısı ortamlarının sözden yazıya, yazıdan elektronik kültür ortamına geçiş sürecinde incelenerek; anlatım ortamındaki değişim ve dönüşümün belirlenmesidir.

Türk halk anlatıları geleneği anlatıcı, dinleyici, metin bağlamında üretilen ve icra edilen bir gelenektir. Sosyal bir çevrede doğan ve buna bağlı olarak yaşayan, değişen ya da yok olan halk anlatısının icrası bir mekânda gerçekleşir. Ancak çeşitli sebeplerle -Cumhuriyet modernitesi, günlük hayattaki değişmeler, kentleşme, iletişim teknolojisindeki gelişmeler- birlikte bir taraftan mekânlar değişip dönüşürken diğer taraftan mekân algısı değişmeye başlamış, mekânın sınırlayıcılığı aşılmıştır. Tezde halk anlatılarının anlatılış, yayılış ortamları “sözlü kültür”, “yazılı kültür” ve “elektronik kültür” ortamları olmak üzere üç seviyede ele alınarak bu ortamlar ve anlatıyla ilişkileri sorgulanmıştır.

“Sözlü Kültür Ortamından Elektronik Kültür Ortamına Geçiş Sürecinde Kastamonu Halk Anlatıları” adını taşıyan bu tez, “Giriş” ve “Sonuç” dışında üç bölümden oluşmaktadır. Giriş’te, tezin kuramsal alt yapısını oluşturmak için, halk anlatısını incelemeye yönelik kuram ve teorilerden söz edilmiş; anlatım ortamı sözlü kültür, yazılı kültür, elektronik kültür bağlamında tartışılmıştır. Tezin amacı, kapsamı ve yöntemi de burada ortaya koyulmuştur.

Birinci bölüm, “Kastamonu’da Halk Anlatılarının Sözlü Kültür Ortamı” adını taşımaktadır. Bu bölümde halk anlatısının üretildiği, nakledildiği, tüketildiği geleneksel mekânlar kahvehane, meyhane ve bozahane, han, oda, hamam, panayır ve pazar, konak, ev ve diğer mekânlar olarak belirlenmiştir.

“Sözlü Kültür Ortamından Elektronik Kültür Ortamına” başlığını taşıyan ikinci bölümde öncelikle halk anlatısının geleneksel mekânlarındaki değişim ve dönüşümleri ele alınmış, bu konu “Sözlü Kültür Ortamında Değişim ve Dönüşüm” olarak adlandırılmıştır. Kültür ortamlarında değişikliklerden yola çıkarak ikinci bölümün diğer başlıkları “Yazılı Kültür Ortamı”, “Elektronik Kültür Ortamı” olarak belirlenmiştir. Elektronik kültür ortamı ise, anlatım ortamında meydana getirdiği etkiler göz önünde bulundurularak, “Radyo”, “Televizyon” ve “İnternet” düzleminde ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm “Halk Anlatısının Geleceği” olarak adlandırılmıştır. Bu bölümde genç kuşağın halk anlatılarını ürettiği, tükettiği, naklettiği, yaşattığı ortamlar Kastamonu özelinde tespit edilmeye; halk anlatılarının genç kuşağa hangi ortamlarda ve ne kadar aktarılabilirliği okunmaya; böylece “kültürün korunması ve genç kuşaklara aktarılması” noktasında, halk anlatıları özelinde, bir hareket noktası belirlenmeye çalışılmıştır.

Bir eser ortaya koyabilmek, tüm eksikliklerine rağmen, sancılı bir süreçtir. Çalışmam sırasında yaratıcılığın sancılarını, iki çocuk sahibi bir anne olarak tekrar, hissettim. Halk anlatısının anlatım ortamlarını belirlemeye çalıştığım bu tezde, teşekkür etmek istediğim pek çok isim var. En kısa ve en yoğun haliyle şu cümlenin kabul görmesini diliyorum: Yardımlarınız ve destekleriniz için teşekkür ederim. Yine de özellikle teşekkür etmek istediklerim var. Öğrenim hayatım boyunca üzerimde emeği olan yol göstericilerime teşekkür ederim. Bu yol göstericilerim içinde yeni bilimsel bakış açıları kazanmamı sağlayan; bana, aydın bakışıyla yeni pencereler açan; eleştiri ve önerileriyle çalışmama yön veren Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ’a teşekkür ederim. Tezimin üçüncü bölümünde kullandığım veri toplama araçlarından anketle ilgili yardımları için Yrd. Doç. Dr. Kemal KOÇAK’a teşekkür ederim. On yıldır aynı ortamı paylaştığım arkadaşlarımdan Öğr. Gör. Burcu ÖZTÜRK’e, özellikle yazım aşamasında yazdıklarımı okuyarak bana yardımcı olmaya çalıştığı ve tezin düzeltmelerine katkı sağladığı için; Öğr. Gör. Yudum KIRMIZI’ya, verdiği moral desteğiyle umudumu canlı tutmamı sağladığı için teşekkür ederim. Doktora çalışmam boyunca maddî ve manevî destekleriyle yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Kastamonu - Mart 2009
Gülten KÜÇÜKBASMACI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	x

GİRİŞ:

1. HALK ANLATISININ SÖZLÜ KÜLTÜR, YAZILI KÜLTÜR VE ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMLARI	1
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	15

BİRİNCİ BÖLÜM:

KASTAMONU'DA HALK ANLATILARININ SÖZLÜ KÜLTÜR ORTAMI	29
1.1. KAHVEHANE: ANLATININ KONUŞULDUĞU MEKÂN	30
1.2. İÇECEĞİN DİĞER MEKÂN LARI: MEYHANE VE BOZAHANE	57
1.3. HAN: ANLATININ UĞRADIĞI MEKÂN	59
1.4. ODA: ANLATININ AĞIRLANDIĞI MEKÂN	73
1.5. HAMAM: KADINLAR KAHVEHANESİ	87
1.6. PANAYIR VE PAZAR: "GÖZÜN SİRKESİNİN KIRILDIĞI" MEKÂN LAR	98
1.6.1. Panayır	98
1.6. 2. Pazar	106
1.7. KONAK: ANLATININ DAVET EDİLDİĞİ MEKÂN	109
1.8. EV: ANLATININ YERLEŞTİĞİ MEKÂN	115
1.9. HALK ANLATISININ DİĞER MEKÂN LARI	120

İKİNCİ BÖLÜM:

SÖZLÜ KÜLTÜR ORTAMINDAN ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMINA	123
2.1. SÖZLÜ KÜLTÜR ORTAMINDA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM	125

2.1.1. Kahvehane: Kahvehaneden Kafeye	130
2.1.2. İeeğin Diğer Mekânlarında Değişim	146
2.1.3. Han: Handan Otele	146
2.1.4. Odadan Köy Konağına: Anlatının Odadan Dışlanması ...	149
2.1.5. Hamam	157
2.1.6. Panayır ve Pazar	158
2.1.6.1. Panayırdan Festivale	158
2.1.6.2. Pazar ve AVM'ler	172
2.1.7. Konak: Özelden Kamusala	176
2.1.8. Ev: Anlatının Terk Etmediği Mekân	178
2.1.9. Halk Anlatısının Diğer Mekânlarında Değişim	182
2.2. YAZILI KÜLTÜR ORTAMI	182
2.3. ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMI	197
2.3.1. Radyo	198
2.3.2. Televizyon	207
2.3.3. İnternet	223
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:	
HALK ANLATISININ GELECEğİ	241
SONUÇ	302
KAYNAKÇA	308
KAYNAK KİŞİ LİSTESİ	350
EK: ANKET FORMU RNEğİ	365
ÖZET	376
ABSTRACT	378

TABLolar LİSTESİ

Tablo-3.1: Öğrencilerin “Masal Biliyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	243
Tablo-3.2: Öğrencilerin “Bildiğiniz Masalların Adlarını Yazınız.” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	243
Tablo-3.3: Öğrencilerin “Masal Biliyorsanız Bu Masalları Nerelerden, Kimden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	249
Tablo-3.4: Öğrencilerin “Çocukken Size Masal Anlatan Var mıydı?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	250
Tablo-3.5: Öğrencilerin “Çevrenizde, Çocuklara veya Büyüklere Hâlâ Masal Anlatan Var mı?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	251
Tablo-3.6: Öğrencilerin “Sizce, Günümüzde Çocuklar Masal İhtiyacını Neyle Karşılıyor?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	252
Tablo-3.7: Öğrencilerin “Halk Hikâyesi Biliyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	253
Tablo-3.8: Öğrencilerin “Bildiğiniz Halk Hikâyelerinin Adlarını Yazınız.” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	253
Tablo-3.9: Öğrencilerin “Halk Hikâyesi Biliyorsanız Nereden, Kimden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	256
Tablo-3.10: Öğrencilerin “Destan Biliyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	257

Tablo-3.11: Öğrencilerin “Bildiğiniz Destanların Adlarını Yazınız.” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	258
Tablo-3.12: Öğrencilerin “Destan Biliyorsanız Nereden, Kimden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	261
Tablo-3.13: Öğrencilerin “Efsane (Söylence, Rivayet) Biliyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	262
Tablo-3.14: Öğrencilerin “Cevabınız ‘Evet’ ise, Bildiğiniz Efsaneler Nelerle İlgili?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	263
Tablo-3.15: Öğrencilerin “Efsane(Söylence, Rivayet) Biliyorsanız Nerelerden, Kimden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	264
Tablo-3.16: Öğrencilerin “Bildiğiniz Efsanelerin Adlarını Yazınız.” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	265
Tablo-3.17: Öğrencilerin “Kastamonu’da (İlçe ve Köyleri Dâhil) Çok Sayıda Evliya ve Türbe Vardır. Bu Evliya ve Türbelerle İlgili Olağanüstü Pek Çok Olay Anlatılmaktadır. Siz Bu Evliya ve Türbelere Dair Olağanüstü Bir Olay Duydunuz mu?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	270
Tablo-3.18: Öğrencilerin “Kastamonu’daki Türbelerle, Velilerle İlgili Duyduklarınızı Başkalarına Anlatıyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	271
Tablo-3.19: Öğrencilerin “Mit (Dünyanın, Tanrıların, İnsanın vb. Yaratılışına Dair ve Eski Zamanlara Ait Anlatılara Mit Denir.)Biliyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	271

Tablo-3.20: Öğrencilerin “Bildiğiniz Mitlerin Adlarını Yazınız.” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	272
Tablo-3.21: Öğrencilerin “Mit Biliyorsanız Bunları Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	274
Tablo-3.22: Öğrencilerin “Bildiğiniz Fıkra Var mı?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	275
Tablo-3.23: Öğrencilerin “Cevabınız ‘Evet’ ise; Bu Fıkraları Nereden, Kimden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	276
Tablo-3.24: Öğrencilerin “Arkadaşlarınızla Vakit Geçirmek İçin Nerelerde Toplanıyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	278
Tablo-3.25: Öğrencilerin “Arkadaşlarınızla Bir Araya Geldiğinizde Neler Anlatırsınız?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	279
Tablo-3.26: Öğrencilerin “Ne Sıklıkla Televizyon Seyrediyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	280
Tablo-3.27: Öğrencilerin “Ne Kadar Süreyle Televizyon Seyrediyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	281
Tablo-3.28: Öğrencilerin “En Çok Hangi Programları Seyrediyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	282
Tablo-3.29: Öğrencilerin “Takip Ettiğiniz Dizi Var mı?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	283

Tablo-3.30: Öğrencilerin “Cevabınız ‘Evet’ ise, Kaç Dizi Takip Ediyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	284
Tablo-3.31: Öğrencilerin “Dizi Seyrediyorsanız, Bu Dizileri Hangi Sıklıkla Takip Ediyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	284
Tablo-3.32: Öğrencilerin “Gerçek Kesit, Sır Kapısı, Kalp Gözü, İnanılmaz Olaylar Gibi(Gerçek veya Değil), Yaşanmış Olduğu Söylenilen Olayları Konu Alan Programları Seyrediyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	285
Tablo-3.33: Öğrencilerin “Cevabınız ‘Evet’ ise, Seyrettiklerinizin Gerçekliğine İnanıyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	286
Tablo-3.34: Öğrencilerin “Bu Tarz Programlarda Seyrettiklerinizi Başkalarına Anlatıyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	286
Tablo-3.35: Öğrencilerin “İnternette Dolaşıyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	287
Tablo-3.36: Öğrencilerin “Cevabınız ‘Evet’ ise, Aşağıdakilerden Hangileriyle Karşılaşıyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	288
Tablo-37: Öğrencilerin “İnternette Rastladıklarınızı Arkadaşlarınıza Anlatır mısınız?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı	289

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil-3.1. Halk Anlatılarının Öğrenciler Tarafından Genel Olarak Bilinme Oranlarının Türlere Göre Karşılaştırılması 290
- Şekil-3-2. Öğrenciler Tarafından Adları Bilinen Halk Anlatılarının Türlere Göre Karşılaştırılması 291
- Şekil-3.3. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Dede, Nine, Anne, Baba Gibi Büyüklerimden” Cevabının Türlere Göre Karşılaştırılması 292
- Şekil-3.4. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Arkadaşlarımdan” Cevabının Türlere Göre Karşılaştırılması 293
- Şekil-3.5. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Masal, Destan, Efsane, Mit, Fıkra vb. Kitaplarından” Cevabının Türlere Göre Karşılaştırılması 294
- Şekil-3.6. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Derslerde, Ders Kitaplarından” Cevabının Türlere Göre Karşılaştırılması 295
- Şekil-3.7. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Kaset ve CD’lerden” Cevabının Türlere Göre Karşılaştırılması 296
- Şekil-3.8. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Televizyondan” Cevabının Türlere Göre Karşılaştırılması 297
- Şekil-3.9. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “İnternette” Cevabının Türlere Göre Karşılaştırılması 298

GİRİŞ

1. HALK ANLATISININ SÖZLÜ KÜLTÜR, YAZILI KÜLTÜR VE ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMLARI

Folklorun “iletişimsel bir süreç” olarak kabul edilmesiyle birlikte günümüz halkbilimi araştırmalarında en az ürün kadar ürünün ortaya çıktığı bağlam da önem kazanmıştır. Bu araştırma, bu yaklaşımla halk anlatılarının anlatım ortamını sorgulamaktadır.

Türk halk anlatıları geleneği anlatıcı, dinleyici, metin bağlamında üretilen ve icra edilen bir gelenektir ve anlatım ortamı metni şekillendirir(Başgöz, 1999; Cemiloğlu, 2001b; Çobanoğlu, 2000; Eberhard, 2002; Görkem, 1998; Nutku, 1997; Oğuz, 2000ç). Sosyal bir çevrede doğan ve buna bağlı olarak yaşayan, değişen ya da yok olan halk anlatısının icrası bir mekânda gerçekleşir. Ancak çeşitli sebeplerle –Cumhuriyet modernitesi, günlük hayattaki değişmeler, kentleşme, iletişim teknolojisindeki gelişmeler- birlikte bir taraftan mekânlar değişip dönüşürken diğer taraftan mekân algısı değişmeye başlamış, mekânın sınırlayıcılığı aşılmıştır.

Halk anlatısı Grimm Kardeşlerden bu yana bilim adamlarının önemli inceleme alanlarından biri olmuştur ve anlatıyı anlamak için çeşitli kuram ve yöntemler geliştirilmiştir. Dünya halkbilimi çalışmalarında halkbilimi ürünlerinin ele alınıp incelenmesi, İlhan Başgöz’ün “Sibiryadan Bir Masal Anası” adlı esere yazdığı girişten(2002, 7-12) özetlersek Herder’le derinden etkilenmiştir. Herder(1744-1803), XVIII. yüzyılın son çeyreğinde kendi derleyip yayınladığı türkü külliyyatı ile halkbilimi çalışmalarını etkilerken romantik ulusçuluğun temellerini atmıştır. Herder’in türkülere bakış açısı, bu tezin de yöntemlerinden olan bağlamsal kuramın bakış açısına çok yakındır. Herder’e göre; türküyü söyleyen, dinleyen ve türkünün toplum çevresi arasında bir kültür uyumu vardır. Grimm Kardeşlerin 1812’de yayımladığı “Çocuklara ve Ev Halkına Masallar” adlı çalışma masal derlemelerinde bir

dönüm noktası olur. Ancak; derledikleri masalları metin tamiri yaparak yayımlamaları bu masalları Grimm'lerin yazdığı masallara dönüştürmüştür. Grimm Kardeşler Alman mitolojisinin kalıntılarını masallarda aramışlar, onların bu görüşleri masal ve mitin kaynağını aramaya yönelik folklor teorilerine zemin hazırlamıştır.

Bu teoriler Çobanoğlu'nun Sokolov'dan(1966) ve Cocchiara'dan(1981) aktararak verdiği bilgilerden yola çıkarak şu şekilde özetlenebilir(1999, 84-99): "Mitolojik Teori" masalların kaynağını parçalanmış mitler olduğunu kabul ederken, "Meteorolojik Teori" mitlerin kaynağı olarak meteorolojik olayları görür. "Güneş Mitleri Teorisi" ise mitlerin oluşumu ve kaynağını dildeki anlambilimsel değişmelerle açıklar. XIX. yüzyılın ortalarına doğru Avrupa'da meydana gelen değişmelere dayalı olarak şarkiyatçılık gelişir ve neticede eski teoriler yeni malzemeleri açıklamada yetersiz kalır. Bu duruma, Teodor Benfey tarafından ileri sürülen "Masalların Göçü Teorisi" yeni bir yaklaşım getirir. Teoriye göre farklı milletlerin masallarındaki benzerlik ve ortaklıkların sebebi milletler arasındaki kültürel ve tarihî ilişkilerdir. Bu ilişkiler neticesinde bazı kültürel unsurlar ödünç alınır. Benfey, özellikle Avrupa'nın yaratıcılığının kaynağı olarak Hindistan'ı görür. Bir anlatının herhangi bir yolla bir yerden bir yere gitmesinin çalışılmasının hiçbir önem taşımadığı, Benfey'e yöneltilen itirazlar arasındadır. Erken dönem halkbilimi teorilerinin iki temel bakış açısı köken arayışı ve yayılma kavramlarıdır. Bu teoriler temel yaratma ve yayılma alanları olarak Hindistan ve Mısır'ı kabul etmiştir. Bu yayılmacı(difüzyonist) kuramlara karşılık yayılmacı karşıtı (antidifüzyonist) kuramlar da ortaya çıkar. Gelişme kuramı olarak adlandırılan kurama göre "insan ruhu her yerde bir ve aynıdır ve bu özelliği dolayısıyla, zaman içinde, birbirinden habersiz olarak gereksinim duyduğu anda benzer ürünler" ortaya koyacaktır.

Erken dönem halkbilimi kuramlarından sonra ortaya çıkan kuramları R. M. Dorson "Günümüz Folklor Kuramları" adlı eserinde; "Tarihî-Coğrafi Kuram", "Tarihsel-Yeniden Kurmacı Kuram", "İdeolojik Kuram", "İşlevsel Kuram", "Psikoanalitik Kuram", "Yapısal Kuram", "Sözlü Formül Kuramı",

“Kültürler Arası Kuram”, “Kitle-Kültürel Kuram”, “Yarımküresel Kuram”, “Bağlamsal Kuram”(2006) olarak sıralar. Bu kuramların “metin merkezli” ve “anlatım ortamı merkezli” olarak iki temel eğilimde geliştiği söylenebilir.

Metin merkezli kuramlar arasında sayılan ve Julius Krohn’un kurup Kaarle Krohn’un tamamladığı Tarihî-Coğrafî Kuramın esası, sözlü halk anlatılarının özellikle de bir masalın ilk şeklinin nerede, ne zaman ortaya çıktığını belirlemeye dayanır. Yöntemin kurucuları, bir anlatının ilk şekli “urform”un, tıpkı suya atılan taşın oluşturduğu dalgalar gibi, çeşitli etkenlerle yayıldığını söyler(Krohn ve Krohn, 1996). “Tarihî-Coğrafî” yöntem, bir anlatının ilk şeklini bilmenin o anlatıyı anlamaya fazla bir katkısının olmadığı, insanı dikkate almadığı, folkloru sosyo-kültürel bağlamından kopararak çalıştığı için eleştirilmiştir.

Axel Olrik, Anti Aarne ve Stith Thompson’un çalışmaları Tarihî-Coğrafî Fin yönteminin temel araştırma araçları olarak, bir halk anlatısının incelenmesinde kullanılmıştır. Axel Olrik, halk anlatıları arasındaki benzerliği “halk anlatılarının epik kuralları”yla açıklamaya çalışır ve halk anlatısının kurallarla düzenlendiğini söyler(2003). Anti Aarne’nin “Masalların Tip Kataloğu”, masalları tiplerine göre tasnif ederken; Stith Thompson, “Halk Edebiyatının Motif İndeksi” adlı çalışmasında, gelenekte yaşama gücüne sahip en küçük unsur olarak kabul ettiği motiflerin tasnifini yapar(Ekici,2004:107-108).

Metni esas alarak ortaya konulan diğer yöntemler, Çobanoğlu’ndan özetle(1999, 130-177), var olan geleneklerden(sözlü öyküler) yola çıkarak geçmiş, tarih oluşturulabilir fikrini savunan “Tarihi Yeniden Kurma Kuramı”; Tylor’un toplumlar arasındaki benzerliklerin sebebi olarak insan tabiatının, zihninin ve düşüncesinin temeli ile insanlık kültürünün geçirdiği gelişme yollarının benzerliğini gördüğü “Evrimsel Halkbilimi Teorisi”; bu teoriye karşı çıkan Lord Raglan’ın kurduğu ve mitlerin eski tarihin ürünü değil, ritlerle olan ilişkilerinden kaynaklandığını, ancak kahramanların tarihî olmadığı esasına

dayanan “Mit-Ritüel Halkbilimi Kuramı”; kültürün tümünün göçlere dayandığının kabul edildiği ve insanlığın aşağıdan yukarıya doğru gelişim çizgisinin reddedildiği (sözlü kültür yerine maddî kültür unsurlarına yönelir) ve insanlığın başlangıcından beri Tanrı ve yaratıcı inançlarının var olduğunu savunan “Tarihî-Kültürel Halkbilimi Okulu”, halkbiliminin insan kaynağını öne çıkaran “Biyolojik Halkbilimi Kuramı”; kültür varlıklarının yaratıcı üst tabakadan kabul edici aşağı(halk) tabakaya sürekli bir çöküşünü savunan “Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı”; Nazilerin üstün ırk arayışlarıyla, Sovyet Rusya’da folklorun kaynağı olarak işçi sınıfının gördüğü ideolojik halkbilimi kuramları; her türlü halkbilimi ürünü arasındaki evrensel düzeni tespit etmek ve daha ziyade sayılarına, örtüşen dizelerine ve denkliklerine dayanılarak yapılan çalışma şekline dayanan “Kültürler Arası” kuramdır. Tüm bu kuram ve yöntemler benzer metinlerin farklı toplumlarda bulunmasını açıklama noktasında birleşirler.

Metin merkezli olmakla birlikte, metnin içeriğine, şekil ve anlam özelliklerine yönelik Psikoanalitik ve Yapısal Halkbilimi Kuram ve Yöntemleri folklor ürünlerinin incelenmesinde farklı bakış açıları oluşturmuşlardır. XX. yüzyılın başlarında gelişen psikoanalitik kuram, üzerinde en çok tartışılan kuramlardandır. Psikoanalitik kuram XIX. yüzyıl kuramlarından meteorolojik kuramın göksel olgu simgeciliği yerine cinsel simgeciliğini getirir. Dorson psikoanalitik kuram için, “Peri masalları ve mitler bir zamanlar göksel savaşı, güneş ışığı ile karanlığın, gök gürültülü fırtına ile sabahki havanın mücadelesini resmederken, şimdilerde erkek ile kadının dünyadaki mücadelesini tanımlıyorlar(2006, 42).” ifadesini kullanır.

Psikoanalitiklere göre insan psikolojisi, insan arzu ve isteklerinin gerçekleşip gerçekleşmemesi, mitlerin ve diğer halk anlatılarının ortaya çıkışında etkilidir. İnsanoğlu en eski dönemlerden beri arzu ve isteklerini gerçekleştiremeyip bunları bastırıldığında, bu arzu ve istekler bilinçaltına itilmekte, ancak rüyalar veya fantezilerle kendilerini ifade etmektedirler(Ekici, 2004:110). Mitlerin ve diğer halk anlatılarının yaratılışı üzerinde insan

psikolojisinin etkili olduğu konusunu ilk ele alanlardan biri olan Wilhelm Wundt ise de, bu kuramın halkbilimi ürünlerinde asıl uygulayıcısı Sigmund Freud ve takipçileridir. Sigmund Freud bilinçaltı çalışmalarına destek için mitlere, masallara, fıkra tabularına, sözcük oyunlarına ve batıl inançlara yönelir. Dorson'dan özetlersek, Freud 1900'de çıkardığı Rüyaların Yorumu adlı eserinde rüyalardaki sembollerin altında çocukluk dönemine ait bastırılmış cinselliğin, istek ve korkuların yattığını söyler. Bir sonraki aşama rüyaların mit ve öteki türlerle ilgisidir. Karl Abraham, Rüyalar ve Mitler(1913) adlı eserinde; "Rüya bireyin mitidir." der. Böylece rüya ile mitlerde aynı mekanizmanın işlediği öne sürülmüş olur. Rüya kişinin çocukluk dönemine ait arzularını ortaya koyuyorsa, mitler de o toplumun çocukluk dönemindeki ruhsal bastırılmışlıklarını açığa çıkarmaktadır. Dorson'un ifadesine göre psikoanalitik folklor uzmanının işi, rüya ve mitlerde simgesel biçimde ortaya çıkan çocukluk döneminin bastırılmış arzu ve isteklerinin üzerindeki sansürü kaldırıp gerçek iletiyi okumaktır(2006, 42-43).

Psikoanalitik kuram içinde değerlendirilecek diğer bir isim de Carl Gustav Jung'tır. Jung, psikoanaliz adını ve cinsel simgeciliği reddederek Freud'dan ayrılır ve analitik psikolojiyi kurar. Dorson'a göre Jung ve takipçileri ile Freud'un yaklaşımı arasında ortak noktalar çoktur. Her iki grup da halkbilimini, konularının tamamlayıcısı olarak görür. Freud da Jung da mit ve peri masallarını simgecilikle yorumlar ve mit ve masallarda, rüya ve fantezilerde olduğu gibi kişiliğin karanlık tarafları temsil edilir(Dorson, 2006: 50-51).

Jung'ın üzerinde durduğu bir kavram "arketip"tir. Jung, "arketiplerin yalnızca gelenek, dil ve göçlerle yaygınlaşmadığını, her zaman ve her yerde, herhangi bir dış etkenden bağımsız olarak kendiliğinden yeniden ortaya çıkabileceklerini" söyler(2003, 20). Jung, "ilksel imgeler insanlığın en eski ve en evrensel düşünce biçimleridir." der ve arketiplerin kaynağı olarak "insanlığın sürekli tekrarlanan yaşantılarının birikimi"ni görür. Ona göre bir kişisel bilinçdışı bir de ortak bilinçdışı vardır(1997; 145, 147, 144-145).

Jung'ın en önemli takipçisi Joseph Campbell'dir. Campbell'in Türkçeye "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu"(1949) adıyla çevrilen çalışması dünya mitleri arasındaki benzerlikleri açıklamak için imgelerin altındaki anlamları psikoanalitik yöntemle okur. Campbell eserinin ön sözünde insanlığın sayısız mitoloji ve dini arasında farklılıkların sanıldığından çok daha az olduğunu söyler(2000,10). Campbell'in halk anlatılarının aynı erginlenme ritüeli ekseninde biçimlendiği görüşünü savunduğu ve ayrılma, erginlenme, dönüş şeklinde formüle edilen Kahramanın Sonsuz Yolculuğu'ndaki yöntem Bey Böyrek Anlatılarına uygulanmış ve bu yöntemden sapmayı gerektirecek farklılıklar olduğu görülmüştür(Özkan, 2006).

Metnin yapılarının temel özelliklerinden yola çıkarak bir sonuca varmayı amaçlayan kuram ve yöntemler ise "yapısalcılık" adıyla adlandırılmıştır. Terry Eagleton'a göre yapısalcılık yapılarla ilgilenir ve yapıların işlemlerini sağlayan genel yasaları inceler(2004, 123). Buraya kadar anlatılan kuram ve yöntemlerden bir anlatının yapısı üzerinde duranlar olmuşsa da, anlatıların yapıları üzerinde en kuramsal çalışma Propp tarafından yapılmıştır. Lord Raglan ve Levi Strauss'un bakış açıları da bu kuram çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Dundes'ten naklen, "[Y]apısalcılığın bir folklor unsurunun temel parçalarının organizasyonu veya birbirleriyle olan ilişkilerinin çalışılması olduğunu anlamalıyız." diyen Çobanoğlu'na göre, yapısal bir çözümleme yapmak için en küçük yapısal birimi ortaya koymak gerekir. Asıl yoğunlaşılan konu en küçük yapısal birimlerin kendilerinden ziyade birbirleriyle olan ilişkileri ve organizasyona yönelik kalıplaşmalardır(1999, 178; Dundes, 1978:179'dan).

Yapısal kuramın yöntemlerinden biri kahramanın biyografisiyle ilgilidir. Halk anlatıları üzerine yapılan çalışmalar farklı ülkelerin anlatıları arasında benzerliklerin olduğunu ortaya koymuştur. Bu benzerliklerden biri kahramanların başlarından geçen olaylar arasındaki benzerliklerdir.

“Geleneksel Kahraman Kalıbı” adıyla bu konuda en geniş çalışmayı yapan ise Lord Raglan’dır. Raglan on sekiz kahraman anlatısını esas alarak yirmi iki madde etrafında karşılaştırır. Bu sayının arttırılabileceğini de söyler. Ele aldığı kahramanların “hiçbirisinin hikâyesi gerçek olayları takip etmez” ve Raglan hayat hikâyelerini aktardığı kahramanlar için, “hiçbiri gerçek değildir(2003, 287-288).” der. Raglan böylece kahramanlar etrafında gelişen olayların tarihî bir temele dayanmadığını göstermeye çalışır. Türk destanlarının ve halk hikâyelerinin ortak yapısını ortaya koymak adına bir adım olarak Raglan’ın kahraman kalıbı Türk anlatılarına da uygulanmıştır ve böylece Türk destanlarında farklılıklar olup olmadığı görülmeye çalışılmıştır(Çetin, 1998; Çobanoğlu, 1996; Ekici, 2001; Köse, 1999a, 1999b; Oğuz,1998).

Haydut, eşkıya ve kaçaklar etrafında oluşan anlatılardan yola çıkılarak ortaya konulan ve “Soylu Eşkıya” veya “Halk Kahramanı Kalıbı” adıyla anılan bir kahraman kalıbı da Eric Hobsbawn’a aittir. Hobsbawn’ın kahraman kalıbı dokuz madde etrafında toplanır ve her biri yaşamış birer kahraman olarak Lord Raglan’ın geliştirdiği kahraman kalıbına zıttır(Çobanoğlu, 1999:184-185).

Masalın yapısından hareketle masalı tanımlamaya çalışan Vladimir Propp ve onun “Masalın Biçimbilimi”(1928) adlı eseri halk anlatılarına dair yapısal çalışmalar içinde önemli bir yer tutar. Mehmet Rifat’ın eserin çevirisine yazdığı ön sözden özetle(2001: 7-13) şunları söyleyebiliriz: Propp masalın yapısını düzenleyen değişmez yasaları belirlemek için eşsürekli bir yöntemle masaları ele alır. Propp’un yöntemi “işlev” ve “kişi” üzerinedir. İşlev, kişinin eylemidir ve kişilerin eylemleri masalların temel bölümleridir. Propp eylemleri, kişilerin her masalda değişebilir özelliklerinden soyutlayarak ele alır ve otuz bir işlev saptar. Her masalda bu işlevlerin tamamına rastlanmaz, ancak olay örgüsündeki sırası değişmez. Kişilerin özellikleri masaldan masala değişebilir, bununla birlikte işlevleri aynıdır. Dolayısıyla masalın sürekli var olan ögesi işlevlerdir ve anlatıyı işlevler oluşturur. İşlevler yedi

masal kişinin (saldırgan, bağışçı, yardımcı, prenses, gönderen, kahraman ve sahte kahraman), eylem alanı içinde dağılım gösterir. Umay Günay tarafından Türk masallarına da uygulanan(1975) Propp yöntemi metnin anlamı, bağlamı konusunda hiçbir bilgi vermediği için eleştirilmiştir.

Yapısal kuram içinde kendine has bir anlayış geliştiren bir isim de Claude Levi Strauss'tur. Strauss dünya mitleri arasındaki farklılıkları bir dizi temel tema üzerindeki çeşitlemeler olarak yorumlamıştır. Terry Eagleton, Strauss'un yaklaşımı hakkında şunları söyler: "Ona göre mitlerin muazzam heterojenliğinin ardında, her mitin indirgenebileceği belli değişmez evrensel yapılar vardı. Mitler bir tür dildi... İnsanlar mitler aracılığıyla düşünmez, tersine mitler insanlar aracılığıyla düşünür." Eagleton'a göre yapısalılık bireyi anlamın kaynağı ve amacı olarak görmez ve merkez olmaktan çıkarır(2004, 134).

Buraya kadar sıralanan metni esas alan kuram ve yöntemlere yöneltilen eleştiriler temelde, insanı dikkate almayı ve türler arasındaki ortak yapının geçerliliği konusundadır ve bu itirazlar anlatım ortamını dikkate alan kuramların doğmasına yol açmıştır. İşlevsel Kuram, Sözlü Formül Kuramı ve Bağlamsal Kuram olarak adlandırılan bu kuramlar metinle birlikte metnin icra edildiği ortamı da ele alan yaklaşımlara sahip oldukları için bağlam merkezli kuramlar olarak nitelendirilmektedir. Bağlam merkezli kuramların esasını Malinovski'nin, "Şüphesiz metin önemlidir, fakat bağlamsız metin ölüdür." görüşü oluşturur diyebiliriz.

Folklorun kültür içindeki işlevini sorgulayan işlevsel kurama göre metin, tepki gösterecek bir izleyici kitlesine sunulmazsa anlamsızdır. "İşlevsel Kuram ve Yöntem", Ekici'den özetle, bir halkbilimi ürününün icra edilmesi, anlatılması veya söylenmesindeki temel nedeni, anlatıcı veya icracının onu üretme, aktarma ve kullanma nedenlerini, dinleyicilerin o anlatıyı dinleme, anlama ve kullanma nedenleri merak eder. İşlev, metinlerdeki hacim ve içerik farklılaşması gibi sorunları çözmeye yardımcı olmanın yanında halkbilimi

ürünlerinin kim tarafından, nasıl ve niçin üretilip nakledildiklerinin ve dinlendiğinin incelenmesi ve halkbilimi ürünlerinin bir sosyal ilişkinin ürünü olduğunu ortaya koyması gibi sonuçları beraberinde getirmesi bakımından da önemlidir(2004, 119). İşlevsel kuramın önemli isimlerinden Bascom, folklorun dört işlevini(2005, 125-146); eğlenme, kültürün onaylanması, eğitim ve sosyal kontrol olarak belirler ve başka işlevlerin de eklenebileceğini söyler.

Metnin icrasına yönelttiği dikkatlerle bağlam merkezli kuram ve yöntemler içinde değerlendirilen “Sözlü Formül Kuramı”, “Homer Meselesi” üzerinde şekillenmiştir. Bu kuram sözlü metinlerin kompozisyonu ve yapısının anahtarı olarak anlatıcıyı ve anlatıcının icrasını görür(Dorson, 2006: 59). Milman Parry, Albert Lord’la birlikte, -daha sonra Albert Lord tek başına-Homer’in eserlerinin sözlü olup olmadığını ele almak için eski Yugoslavya’ya gidip özellikle Boşnak anlatıcılardan çok sayıda destan derler. Parry’nin başlattığı çalışma, ölümü dolayısıyla, öğrencisi Lord tarafından tamamlanır. Lord araştırmalarının sonuçlarını “The Singer of Tales”(1960) adlı eserinde açıklar. Bu çalışma, “klasikten modern zamana halk destanlarının genel birliğini göstermek amacıyla, yoğun bir şekilde formül ve tema kavramlarını ve sözlü kahramanlık şiirinin gözlemlenebilir sürecini tartışmıştır(Dorson, 2006: 60).” Çalışma “Kuram” ve “Uygulama” bölümlerinden oluşmaktadır. Destan anlatıcıların yetişmeleri ve icraları, formül, tema, yazılı ve sözlü gelenek konuları ilk bölümde yer alır. Ekici’nin eserden aktardığına göre “formül; aynı vezin şartları altında anlatılmak istenen bir ana fikri anlatmak için düzenli olarak kullanılan bir grup sözcüktür.” “Formüle yakın ifade, bir mısra veya yarı mısra şeklinde kurulan ve formül benzeri özellik gösteren yapıları ifade etmiştir.” “Tema”, geleneksel olarak öğrenilen çeşitli yapılar ve “formüllerin kullanılmasıyla oluşturulan geleneksel bir destanın anlatımında düzenli olarak kullanılan bir grup fikir” şeklinde tanımlanmıştır(2004, 122).

Parry ve Lord bir geleneği aydınlatmışlardır: Bir metnin ezberlenen ve öğrenilen kısımlarını, formül ve formül oluşturma yoluyla bir destanın çiraklık döneminden itibaren nasıl öğrenilip ustalık döneminde anlatılabildiğini,

müziğin anlatma ve hatırlamaya etkisi, temaların gelişmesi, anlatıcının repertuarının oluşması gibi konular adı geçen çalışmayla ortaya konmuştur(Ekici, 2004:122).

Sözlü formül kuramı, sözlü kültür ortamında icra edilen metinlerin icradan icraya farklılaştığını ve bu anlatımın klasik anlamda metin olmayıp bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Buna rağmen son yıllara kadar derlenen halkbilimi ürünlerini metinleştirerek sözlü formüsel özellikler bakımından incelemesiyle ve epik destan üzerine yoğunlaşan çalışmalar nedeniyle eleştirilmiştir ve kuramı benimseyenler bağlama yönelik çalışmalara ağırlık vermişlerdir(Çobanoğlu, 1999: 255-257).

Sözlü formül kuramı ve yönteminin Türk âşık tarzı şiir geleneğine de uygulanabileceği Özkul Çobanoğlu'nun "Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü"(2000) adlı çalışmasından yola çıkarak söylenebilir.

Halkbiliminin "iletişime ait bir olay" olarak kabul edilmesi, halkbilimi ürünleri kadar bu ürünlerin icra şekillerini ve bağlamını da dikkate almayı gerektirmiştir ki, bu anlayış "Bağlamsal Kuram"¹ adıyla şekillenmiştir. Richard M. Dorson'un yetiştirdiği veya ondan etkilenen Alan Dundes, Roger Abrahams, Dan Ben-Amos, Richard Bauman, Dell Hymes, Kenneth Goldstein ve Henry Glassie(Çobanoğlu, 1999: 262) bu kuramın ve yöntemin oluşup gelişmesinde etkili olan bilim adamları arasında sayılmaktadır.

Adı geçen halkbilimcilerin farkı, Dorson'a göre(2006, 78), "folklor kavramının metne değil geleneğin icra edildiği ya da nakledildiği zamanın etkinliğine uygulanması konusundaki" yaklaşımlarıdır. Alan Dundes

¹ Kuramın önemli isimlerinden Bauman performansı "iletişimsel gösteri olarak" (2008, 120) tanımlamaktadır. Kuram Türkiye'de performans kuramı, icra kuramı, gösterimci kuram gibi kavramlarla anılmaktadır. Bu tezde Richard M. Dorson'un Günümüz Folklor Kuramları'ndaki(2006) adlandırması olan "Bağlamsal Kuram" kullanılmıştır.

bağlamsal kuramın ilk habercisi sayılan “Doku, Metin ve Kontekst²” adlı makalesinde(2003b, 70-85), bir halkbilimi ürününün dokusu, metni ve çevre ve şartları(konteks, bağlam) itibariyle tahlil edilebileceğini, bunlardan birinin temel alınarak tarif edilmesinin mümkün olmadığını söyler. “Bir tür ideal olarak bu üç seviyenin hepsini göz önüne alınmasıyla tarif edilebilir.” Dundes, doku veya sözel doku ile dil ile ilgili özellikleri, metin ile halkbilimi ürününün kendisini, kontekst(bağlam) ile de ürünün yer aldığı sosyal durumu kastetmektedir. Yazar bu üç seviye arasında bir ilişki bulunduğunu, bağlamda meydana gelen bir değişikliğin dokuyu etkileyeceğini söyler. Bir halkbilimi ürününün metninin nakledilebileceğini ama dokunun nakledilmesinin mümkün olmadığını, bağlamın ise her seferinde değiştiğini belirtir. Halkbilimi ürününü kendi anadilinde derleyememek dokunun derlenememesi demektir. Bağlamın derlenmesinin bir sebebi, belli bir durumda belli bir metnin niçin kullanıldığının açıklanması için ihtiyaç duyulmasındandır. Bir halkbilimi ürününün doğru değerlendirilmesi için doku, metin ve bağlamın hepsi derlenmek zorundadır.

Metin merkezli kuram ve yöntemlerden bağlama yönelik kuram ve yöntemlere yönelişi Dan Ben-Amos, “Halk Bilgisinin Bağlamı:İmajlar ve Beklentiler” adlı makalesinde, tarihî ve karşılaştırmalı yaklaşımdan “tanımlayıcı bakış açısına” geçiş olarak görmektedir. Bağlama dayalı araştırmalar halkbilimi icralarını sanatsal bir iletişim kabul ederek bir sistem bütünlüğü olarak ele alıp incelemektedir. Yazar yeni bakış açılarının hedefini, halkbilimi icralarının bütün çeşitlerini keşfederek, “benzerlikleri ve farklılıkları kendi kendini düzenleme kurallarına, sosyal yapıya, kültürel kozmoloji ve sembollere, genel sözlü tarza göndermeler yaparak açıklamak” olarak görür(2007, 232-233). Ben-Amos aynı makalesinde halkbilimi araştırmalarında üç boyutlu bir araştırma modeli teklif etmektedir. Bu model bireysel boyut, sosyal boyut ve sözel boyutu içerir(2007, 238). İlhan Başgöz

² “Context”in Türk bilim adamlarınca, “anlatım ortamı”, “bağlam”, “sosyal çevre”, “çevre ve şartlar” gibi terimlerle karşılandığı görülmüştür.

bu boyutları sırasıyla anlatıcı-oyuncu, dinleyici-izleyici ve söz boyutu olarak(2002, 32) ifade eder. Ben-Amos'a göre icra ortamı ve kendi kültürel bağlamında yapılan halkbilimi incelemesi, "bir toplumun sözel yaratıcılığindeki çeşitliliğin keşfine ve açıklamasına temel sağlar(2007, 241)." Bağlamsal kuram anlatım ortamına yönelttiği dikkatleri dolayısıyla bu tezin yöntemini berlirlemede etkili olmuştur.

Buraya kadar ana hatları verilmeye çalışılan anlatım ortamı merkezli kuramlar halkbilimi ürününü metinden ibaret kabul etmeyip metnin üretildiği ortamı, şartları, anlatanı ve dinleyeni de dikkate aldığı, kısacası halkbilimi ürününe bir bütün, süreç olarak yaklaştığı için, halkbilimini geçmişe hapsetmemiş "güncele" taşımıştır. Bu tezin hedefleri halk anlatısının geleneksel ortamının, bu ortamdaki değişim ve dönüşümlerin; iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte şekillenen anlatı ortamlarının ve bu ortamlarda halk anlatılarının varlığının sorgulanmasıdır.

Başlangıçta kurulan yüz yüze iletişim neticesinde sözlü kültür ortamı oluşmuş; ardından sesli sözün yazıyla mekâna bağlanması ve teknolojideki gelişmelerle birlikte yazı yaygınlaşmış, bilginin saklanması, iletilmesi köklü değişiklikler geçirerek yazılı kültür ortamı şekillenmiş ve neticede söz ve yazı temelli yeni araçlar, telefondan internete, gelişerek iletişimde yeni boyutların ortaya çıkmasıyla da elektronik kültür ortamı ile karşı karşıya kalınmıştır. Tezde halk anlatılarının anlatılış, yayılış ortamları "sözlü kültür", "yazılı kültür" ve "elektronik kültür" ortamları olmak üzere üç seviyede ele alınarak sorgulanacaktır.

Sözlü ve yazılı kültür üzerine önemli çalışmalardan biri Walter J. Ong'un Türkçeye "Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi" adıyla çevrilen kitabıdır. Ong bu kitabında, "yazı hakkında en ufak bilgisi olmayan" kültürler "birincil sözlü kültür"; matbaanın egemenliğiyle başlayan kültüre "yazılı kültür"; "varlığı yazı ve matbaa teknolojilerine dayanan telefon, radyo ve televizyona özgü" elektronik kültür çağına da "ikincil sözlü kültür" çağı

demektedir(1999, 13-15). Ong çalışmasında sözlü ve yazılı kültürler arasındaki zihniyet farklarına odaklanmıştır.

Sözlü kültürde bilgi uzun yıllar içinde elde edildiğinden değerlidir ve toplum bu sebeple yaşlılara saygı gösterir. Yazı ve matbaayla birlikte bilgi akıl dışında kaydedilmeye başlanınca yaşlılar eski saygınlığını yitirmiş, yeniliğın temsilcisi gençler yaşlıların yerini almıştır(Ong, 1999). Yazı, matbaa ve bilgisayar, Ong'un deyimiyle, sözün büründüğü teknolojidir(1999: 57-58, 99).

Matbaayla birlikte duymanın yerini görme almıştır: "Matbaa, zamanla düşünme ve anlatım biçimine hükmetmekten bir türlü vazgeçmeyen işitsel üstünlüğün yerine, yazının başlattığı ama tek başına yeterince destekleyemediğı görsel üstünlüğü geçirmiştir... matbaanın en önemli özelliğı kelimenin mekân içindeki konumunu denetlemektir." der Ong(1999, 144-145).

Sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına geçiş halk anlatılarını etkilemiştir. Anlatı birinci sözlü kültürde çok önemli bir yer tutar. Çünkü insanlar bilgiyi saklamak ve iletmek için insan etkinliğini konu alan öyküleri kullanırlar. Ayrıca çok fazla bilgi sözlü, uzun ve uzun ömürlü biçimler halinde birbirlerine bağlanabilir. Ong'a göre metinden yoksun birinci sözlü kültürlerde anlatı düşünceyi parçalamadan bir bütün olarak uzun bir süre yaşatırken, yazılı kültür içeriğı fiziksel olarak birbirine bağlar; okur, anlamadığı yerden geri dönüp istediğı düzeni tekrar elde edebilir(1999, 164-166).

Yazılı kültür yüksek sesle kitap okuyanın dinlendiğı kültürden çok, bireyin bir kitabı köşesine çekilerek okumaya başladığı kültürdür. Elektronik çağda radyo, televizyon etrafına toplanan grupların yirminci yüzyılın başlarına kadar bir kitabı yüksek sesle okuyanların etrafına toplandığı görülür(Ong, 1999: 184). Sözlü kültürün hâkimiyeti uzun süre devam etmiştir.

Matbaayla birlikte sözlü kültürün yerini yazılı kültürün alma süreci hızlanmış olsa da, matbaa bir taraftan da sözlü kültür ürünlerinin, kayıt altına alarak, unutulmalarını engellemiştir. Peter Burke Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü adlı çalışmasında, “Matbaa geleneksel sözlü kültürü uzun dönemde yok etti, ama süreç içinde önemli bölümünü de kayıt altına aldı; halk kitapları ve destanlar basım için uygun bir başlangıçtı(1996, 13).” demektedir.

Yazının başlattığı ancak, matbaanın yaygınlaşmasıyla şekillenen yazılı kültürün ardından teknolojideki gelişmelerle yeni araçlar ve bu araçlara bağlı olarak da yeni iletişim biçimleri şekillenmiştir. “Sözün iletilmesinde yeni araçlar ve ortamlar” hakkında Eser Köker’den özetle şunlar söylenebilir: 1880’lerden sonra telefon, 1920’lerden sonra radyo hizmete girip kullanıma açılırken daha çok sesin birbirine ulaşmasını sağlamış, özel hayatlara dâhil olan radyo giderek ucuzlayarak “arkadaş” haline gelmiştir. Radyo, televizyonla rekabet etmek durumunda kalsa da geniş kitlelerle buluşmayı başarmıştır. Telefon 1960’lardan sonra sadece haber iletme aracı olmaktan çıkmış ve ceplere kadar girerek bir sohbet aracına dönüşmüştür. Telefon, sohbetin aynı mekânı paylaşma zorunluluğunu kırmıştır. Bu yıllardan sonra ses kayıt cihazları, teyp kasetleri birbirinden uzaktakilere sesli mektup taşıdıkları gibi, okuryazar olmayanlara da düşünce ve inanç; çocukların uyku saatlerine masal taşırlar. Vaazlar ve dinî öğütler kasetlere doldurulur, popüler yazılı metinleri uzun yollarda yolcular dinler. Kasetin macerası CD’lerle devam eder. Bu durum kitapları da etkiler ve kütüphanelerde sesli kitaplar yerlerini alır. XX. yüzyılın sonlarında XVIII. yüzyılda olduğu gibi konuşma metinlerine dayalı kitaplar çoğalmıştır(2005, 46-48). Sohbet etmek için aynı mekânı paylaşma zorunluluğunun aşılması bugün internet(genel ağ) üzerinden kurulan yeni iletişimlerle devam etmektedir. Yeni nesil telefonlar ve genel ağ sayesinde artık aynı mekânda olmayan insanlar seslerini destekleyen görüntüleriyle sohbet edebilmektedir.

Ong'un, ikincil sözlü kültür olarak tanımladığı elektronik kültür ortamına ve sözlü kültür ortamıyla ilişkisine dair özetle şunlar söylenebilir(1999, 160-162): Sözü elektronik dönüşümü, kelimenin mekâna bağlılığını güçlendirmiş hem de bilincimizi ikincil sözlü kültür çağına sokmuştur. Ong'a göre "katılımcı gizemi, topluluk duygusunu geliştirmesi, yaşanan anı odaklayışı, hatta sözlü kalıpları kullanışıyla", ikincil sözlü kültür, birincil sözlü kültüre "şaşılacak derecede benzemektedir." Temelini, araçların üretimi, işleyişi ve kullanımı için gerekli olan yazı ve matbaanın oluşturduğu ikincil sözlü kültür, daha amaçlı ve bilinçlidir. Yazı ve matbaa insanları yalnız bırakırken sözlü kültürler grup bilinci yaratır. Ancak ikincil sözlü kültürün ulaştığı dinleyici grubu birincil sözlü kültürden çok geniştir. İkincil sözlü kültür grup bilincini bilinçli olarak programlarken, birincil sözlü kültürde bu durumun yararlı olduğuna karar verildiği için hareketler inceden inceye planlanmaktadır.

Sonuç olarak, sözlü kültür ortamı üzerinde şekillenen yazılı kültür ve elektronik kültür ortamları bilginin kuşaktan kuşağa olan yolculuğunu etkilemiştir. Bilgi yeni ortamlarda yeni iletişim şekilleriyle yolculuğuna devam etmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tezin konusu geleneksel anlatım ortamları, bu anlatım ortamlarındaki değişim ve dönüşümle iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte ortaya çıkan anlatım ortamlarının Kastamonu bağlamında sorgulanmasıdır.

Anlatım ortamında meydana gelen değişim halk anlatısını etkileyeceğinden bu tezin amacı; Kastamonu'da halk anlatısı ortamlarının sözden yazıya, yazıdan elektronik kültür ortamına geçiş sürecinde incelenerek; anlatım ortamındaki değişim ve dönüşümün belirlenmesidir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de üretilmeye, nakledilmeye ve yaşamaya devam eden halk anlatıları kültürel iletişimin bir parçasıdır. Anlatım ortamı halkbilimi ürününün şekli ve sunuluş tarzını etkiler. Tezin konusu, Kastamonu özelinde, geleneksel anlatım ortamlarını, bu ortamlardaki değişim, dönüşümleri ve yeniden oluşumları ortaya koyarak bu ortamlarda halk anlatılarının varlığını sorgulaması açısından güncel bir alanı irdelemektedir.

XIX. yüzyılın metin-ürün merkezli halkbilimi inceleme yöntemlerinden anlatım ortamına yönelen süreç içinde UNESCO'nun 2003 yılında kabul edilen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" ile 2005 yılında kabul edilen "Kültürel Anlatımların Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi"(Oğuz, 2003 ve 2007b) birlikte düşünüldüğünde, halkbilimi ürününün var olabilmesi için bir üretinin ve üretimin yapılacağı bir mekânın gerekliliği ortadadır. Bu tezde dikkatler "üretimin yapıldığı yer" üzerinde toplanmıştır.

Tezde folklor ürünlerinden halk anlatılarının anlatım ortamı sorgulanacaktır. Tezde "folklor", "halk", "halk anlatısı", "anlatım ortamı" ve mekân aşağıda belirtilen anlamlara gelmek üzere kullanılmıştır.

Halkbiliminin bir bilim dalı olarak şekillenmesiyle birlikte folklorun ne olup olmadığı tartışma konusu olmuş; yaşanan gelişmelerle birlikte folklor tanımı "iletişim" ve "sanat" kavramları etrafında şekillendirilmiştir. Dan Ben-Amos'a göre folklor iletişime ait, sanatsal bir olaydır: "[F]olklor, küçük gruplardaki artistik iletişimdir(2003: 42, 48)." Ben-Amos folklorun çevreye(anlatım ortamına) ait geleneklerini zaman, yer ve eşlik etme olarak belirler. "[B]ir iletişim olarak folklor insanların birbirleriyle yüz yüze karşılaştıkları ve birbirlerine doğrudan hitap ettikleri durumda meydana gelir(Ben-Amos, 2003: 47)." Ancak iletişim teknolojisindeki gelişmeler folklorun yüz yüze olma gerekliliğini ortadan kaldırmıştır. Folklorun anlatım

ortamını oluşturan unsurlardan zaman ve mekân sınırları telefon, radyo, televizyon, internetle birlikte aşılmıştır.

Tezde çağdaş halk kabulleri dikkate alınmıştır. XIX. yüzyılın bakış açısıyla, “gelişmiş toplumlarda, gelişmemiş sınıflar”(Dundes, 2003a: 5) ifadesinde kendisini bulan halk anlayışı bu yüzyıldan günümüze farklılaşmıştır. Günümüzde halk, Alan Dundes’in tarifile; “en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder.” Yazara göre önemli olan bu grubu birbirine bağlayan faktörden ziyade grubun kendine ait kabul ettiği geleneğe sahip olmasıdır(2003a, 10). Köyde olduğu kadar kentte yaşayanlar da halktır. Tezde Kastamonu il sınırları içinde yaşayanlar “Kastamonu halkı” olarak kabul edilmiştir. Bu sınır internet bağlamında Kastamonu’ya, Kastamonu ilçe ve köyelerine, Kastamonululara ait internet siteleriyle belirlenmiştir. Bununla birlikte gerekli açılımlarda bulunabilmek için “Kastamonu” özelinin dışına çıkıldığı da olmuştur.

Folklor ürünlerinde tür tanımlamaları tipolojik yaklaşımdan, folklorun iletişime ait bir olay kabul edilmesi sürecinde, iletişim pratiklerine yönelmiştir. Lauri Honko, K. V. Cistov’a atfen türü “yeniden oluşum kurallarının bir sistemi” olarak tarif ederken(2003, 335); Bauman’a göre, “Tür, gelenek haline gelmiş bir sunum şeklidir... tür(janr) sunumun üretim ve yorumunun yönlendirici bir çerçeve çalışmasıdır(2003, 61).” Halk anlatısı terimi ise nesir anlatılara vurgu yapar. Degh, halk anlatısını sözlü edebiyatın nesir şeklindeki tüm çeşitleri için kullanır(2003, 98). Anlatılar dinleyicinin tutumlarına duyarlıdır. Beğenildikçe tekrar edilirler, bu yüzden son şekilleri yoktur. Anlatıldıkları sürece çoğalır, çeşitlenir ve birbirleriyle birleşir, bazen de yeni bir türe dönüşürler, diyen Degh; anlatı türlerini masal, efsane ve gerçek hayat hikâyelerine ayırır(2003, 99). Kaynak kişilerin “hikâye”yi genel olarak “anlatı” anlamında kullandıkları ve masalı, halk hikâyesini, efsaneyi, fıkrayı “hikâye” olarak nitelendirdikleri görülmüştür. Bu bakış açıları çerçevesinde tezde halk anlatısı mit, efsane, masal, destan, halk hikâyesi ve fıkrayı karşılamak üzere

kullanılacaktır. Tezde dikkatler tür üzerinde değil, “anlatım ortamı” üzerinde toplanmıştır.

Türk halk anlatıları geleneği anlatıcı, dinleyici, metin bağlamında üretilen ve icra edilen bir gelenektir ve anlatım ortamı metni şekillendirir(Başgöz, 1999; Cemiloğlu, 2001b; Çobanoğlu, 2000; Eberhard, 2002; Görkem, 1998; Nutku, 1997; Oğuz, 2000ç). Dundes, herhangi bir halkbilimi ürününün, metin, doku ve çevre ve şartlar(anlatım ortamı) olmak üzere üç aşamalı olarak tarif edilebileceğini söyler ve “Kontekste meydana gelen bir değişiklik dokudaki bir değişikliği açık bir şekilde etkiler(2003b: 70,85).” der. Folklorun anlatım ortamına ait geleneklerini zaman, yer ve eşlik etme olarak belirleyen Ben-Amos, “[B]ir iletişim ortamı olarak folklor insanların birbirleriyle yüz yüze karşılaştıkları ve birbirlerine doğrudan hitap ettikleri durumda meydana gelir(Ben-Amos, 2003: 47).” diyerek folkloru, anlatım ortamının bu üç unsurunu dikkate alarak tanımlar. Ancak iletişim teknolojisindeki gelişmeler folklorun yüz yüze olma gerekliliğini ortadan kaldırmıştır. Folklorun anlatım ortamını oluşturan unsurlardan zaman ve mekân sınırları telefon, radyo, televizyon, internet ve benzerleri ile birlikte aşılmıştır.

Sosyal bir çevrede doğan ve buna bağlı olarak yaşayan, değişen ya da yok olan halk anlatısının icrası bir yerde/mekânda gerçekleşir. Ancak çeşitli sebeplerle –Cumhuriyet modernitesi, kentleşme, iletişim teknolojisindeki gelişmelerle- birlikte bir taraftan mekânlar değişip dönüşürken diğer taraftan mekân algısı değişmeye başlamış, mekânın sınırlayıcılığı aşılmıştır.

Halkbilimi ürünlerinden olan halk anlatıları yeni ortamlarda üretilmeye, yaşatılmaya devam edecektir. Ekici'nin de ifade ettiği gibi(1998, 27), halkbilimi ürünleri donmuş yaratmalar değildir; hayata, renkliliğe, canlılığa sahiplerdir ve sadece geçmişe ait olmayıp günümüzde de yaşayan, yaşatılan ve yaratılan değerlerdir. Dundes “Halk Kimdir?” adlı makalesinde, iletişim

tekniklerinin gelişmesinin halk bilgisinin azalmasına ve yok olmasına yol açacağına kabul edildiğini, ancak telefon, radyo, televizyon, fotokopi makinesi gibi teknolojik ürünlerin halkbiliminin nakledilme hızını arttırdığını söyler. “[T]eknoloji halk bilgisini yok etmediği gibi, halk bilgisinin yayılmasında ve aktarılmasında hayati öneme haiz bir faktör haline gelmekte ve yeni halk bilgisi oluşumuna da heyecan verici bir ilham kaynağı olmaktadır(Dundes, 2003a: 26).”

Alan Dundes’in halkbilimi çalışmalarında en iyi sonucu elde etmek için, herhangi bir ürünün metni, dokusu ve anlatım ortamı olmak üzere teklif ettiği üç aşamalı inceleme planından yola çıkılarak tezde halk anlatılarının üretilip tüketildiği; anlatıldığı, yaşatıldığı, nakledildiği, ortamlar ele alınmıştır. Bu ortamlar -Kastamonu özelinde- geleneksel anlatım ortamları, bu anlatım ortamlarındaki değişim ve dönüşüm, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte ortaya çıkan anlatım ortamları olmak üzere sorgulanmıştır.

Halk anlatısının ortamı Ong’un(1999) tabirleriyle, birincil sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına, yazılı kültür ortamından ikincil sözlü kültür ortamına geçişle birlikte değişmekte, yeniden biçimlenmektedir. İletişim ve ulaşım alanlarındaki değişmelerin, halk anlatısının anlatma ortamını değiştirirken zaman ve mekân sınırlarını kaldırdığı söylenebilir. Oğuz bir makalesinde “[H]alkbilimi çalışmalarında değişmez metin ve değişmez anlatım ortamı yoktur. Halkbilimcinin görevi değişimleri izlemek ve anlamaktan ibarettir(2000d, 106).” der. Bu tez halk anlatılarının anlatım ortamındaki değişimi ve dönüşümü sözlü kültür, yazılı kültür ve elektronik kültür bağlamında sorgulamaktadır.

XIX. yüzyıl halkbilimi inceleme yöntemleri metin-ürün merkezli yöntemlerdir. Yaşanan süreç, halkbilimi incelemelerinin merkezinden ürünü çıkarmış, dikkatleri bağlama yöneltmiştir. UNESCO’nun 17 Ekim 2003’te Paris’te toplanan 32. Genel Konferansında imzalanan “SOKÜM’ün Korunması Sözleşmesi” mekânlar üzerine vurgu yapmaktadır. Bu

sözleşmenin “Genel Hükümleri”nin ikinci maddesi “Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir.” ve “Ulusal Düzeyde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması”, on dördüncü maddenin, c fıkrasında “Somut olmayan kültürel mirasın anlatımı için gerekli olan doğal alanların ve belleğe ilişkin mekânların korunması için eğitim verilmesini teşvik etmek” maddeleriyle(Oğuz ve Özay, 2005: 164,167) mekânın önemi vurgulanır. 2005 yılında kabul edilen “Kültürel Anlatımların Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi”(Oğuz, 2007b: 31) de düşünüldüğünde, halkbilimi ürününün var olabilmesi için bir üretenin ve üretimin yapılacağı bir mekânın gerekliliği ortadadır.

Türk Dil Kurumunun yayınladığı “Güncel Türkçe Sözlük”te mekân;1. yer, bulunulan yer. 2. ev, yurt. 3. gök bilimi. (www. tdk.gov.tr/TR/SozBul) olarak tanımlanmaktadır. Ferit Devellioğlu’nun sözlüğünde ise mekân 1. yer, mahal. 2. ev, oturlan yer. 3. uzay (1993,604) olarak verilir.

Bu çalışmada “mekân”, halk anlatısının üretildiği, anlatıldığı, dinlendiği, okunduğu açık ya da kapalı ortam olarak kabul edilmiş; bu mekânlar kahvehane, han, oda, hamam, pazar ve panayır, konak, ev ve buralardaki değişimler ve dönüşümlerle ortaya çıkan mekânlar olarak belirlenmiştir. Burke, “Kültürün herhangi bir parçasını anlayabilmek için, onun fiziki ve toplumsal bağlamını, kamusal veya kişisel, iç veya dış çevresini içeren bir ortama yerleştirmeliyiz, çünkü bu fizikî alan, içinde olup bitenleri yapılandırmamıza yardım eder(1996, 127-128).” demektedir. Bu bakış açısıyla, halk anlatılarının anlatım ortamını anlamlandırabilmek için, mekânlar üzerinde durulmuştur.

Mekân algısı ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte değişmeye başlamıştır. XIX. yüzyılın ortalarında trenin ve telgrafın

kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, “ulaşımın ve iletişimin birbirinden ayrılabilceği, enformasyon akışında mekânın kaçınılmaz bir kısıtlayıcı olmadığı(Postman, 2004: 77)” düşüncesine ulaşılmıştır. Demiryoluyla birlikte enformasyon akışı hızlanmışsa da, iletişimde mekân sorununun tam anlamıyla çözümlenmesi telgrafın bulunmasıyla(Postman, 2004: 78). Eser Köker de, “sohbetin aynı mekânı paylaşma zorunluluğunu” telefonun kırdığını(2005, 46) söyler. Yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim biçimleri değişmiştir. Özdemir günümüz insanının, geçmişin oda, kahvehane gibi sözlü ortamlarında yetişen insanından farklı olduğunu; herhangi bir mekâna yerleştirilen televizyonun veya bilgisayarın, iletişimin biçimi iletişimin içeriğini de etkilediğinden, öncekinden farklı türde bir iletişime sebep olduğunu söyler(2005, 154). Sözlü kültür ortamından yazılı kültür ve elektronik kültür ortamına geçişte, anlatının dinleyiciye/okuyucuya/seyirciye ulaşmasında mekânın sınırlayıcılığı ortadan kalkmıştır. Bu durum halk anlatısının geleneksel mekânlarında değişim ve dönüşüme sebep olmuştur.

Tez, halk anlatılarının anlatım ortamı ve Kastamonu bağlamında halk anlatısı ortamlarının sözden yazıya, yazıdan elektronik kültür ortamına geçiş süreciyle sınırlıdır.

Teze, kaynak taraması ve alan araştırması(derleme) yapılarak veri toplanmıştır. Alan araştırmasında mülakat, gözlem ve anket yöntemleri kullanılmıştır. Derlemelerde halk anlatılarını kültürel iletişimin bir parçası olarak gören ve anlatım ortamı, kaynak kişi ve dinleyici etkileşimi boyutuyla yorumlayan bağlamsal kuramın yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Gözlem yoluyla veri toplamada doğal ve yapay ortamlarda pasif katılımlı gözlem yapılmıştır. Alanda derleme yaparken mülakat yöntemi de kullanılmıştır. Halk anlatılarının anlatım ortamı ve kaynak kişilerin algılarına yönelik sorular önceden hazırlanarak doğal ve yapay ortamlarda kaynak kişilerle görüşülmüş ve bu görüşmeler genellikle video kamera kullanılarak kaydedilmiştir. Böylece derleme ortamıyla ilgili gözlemler de kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Derlemelerden elde edilen veriler metin içinde kaynak kişinin ad ve soyadıyla

belirtilmiş, bir kaynak kişi listesi oluşturularak ilgili kişileri tamamlayıcı bilgiler verilmiştir.

Anket yoluyla elde edilen veriler bu tezin üçüncü bölümünde değerlendirilmiştir. Halk anlatıları, anlatım ortamı ve katılımcıların algılarıyla ilgili sorulardan oluşan anket 2007 yılı Mayıs ayı içinde, Kastamonu il genelindeki ortaöğretim kurumları arasından sistematik örneklem yoluyla seçilen Araç Çok Programlı Lise, Bozkurt Çok Programlı Lise, Daday İmam Hatip Lisesi, İhsangazi Lisesi, İnebolu Anadolu Otelcilik ve Turizm Lisesi, Merkez Göl Anadolu Öğretmen Lisesi, Merkez Mustafa Kaya Anadolu Lisesi, Taşköprü Çok Programlı Lise, Tosya Endüstri Meslek Lisesi ve Tosya Ticaret Meslek Lisesi 9., 10. ve 11. öğrencilerine uygulanmıştır. Ankete 850 öğrenci katılmıştır. Anketin ön uygulaması Kastamonu Kız Meslek Lisesinde ve Orhan Şaik Gökyay Lisesinde 250 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Bu ön uygulamayla geçerlik ve güvenilirliği test edilen anketin uygulanabilirliğine karar verilmiştir.

Ankette evren olarak ortaöğretim kurumlarının öğrencilerinin seçilmesi kaynak kişilerin bir örgün eğitim kurumunun öğrencisi olarak yazılı kültür ortamının kültürlenme sürecinin içinde bulunmaları, diğer taraftan da yaşları ve eğitimleri itibarıyla elektronik kültür ortamının yeni gelişmelerini de takip etmeleridir. Ayrıca sözlü kültür ortamının devam edip etmediği olgusu, 14-18 yaş aralığına gelen, kent ortamında yaşayan veya en azından bir süreliğine dâhil olan, örgün eğitim almakta olan bireyler üzerinde görülmek istenmiştir. Alan Dundes'in halk tanımı çerçevesinde anketin örneklemini oluşturan grubun ortak noktası Kastamonu özelinde "bir ortaöğretim kurumunda öğrenci olmaktır."

Anket soruları tek cevaplı, çok cevaplı ve açık uçlu sorulardan oluşmuştur. Veriler SPSS programına göre analiz edilmiştir. Sonuçlar, verileri kullanılan anket sorularına göre oluşturulan tablolarla gösterilmiş ve bu sonuçlar tablolardaki verilerle sınırlı olmak üzere yorumlanmıştır. Tabloların

yorumlanmasının ardından halk anlatısı türlerinin öğrenciler tarafından genel olarak bilinme oranlarının türlere göre karşılaştırılması, adları bilinen halk anlatılarının türlere göre karşılaştırılması ve halk anlatısı türlerinin öğrenildiği kaynaklar sorusuna verilen cevapların türlere göre karşılaştırılması grafiklerle gösterilmiştir.

Yukarıda açıklanan kuram ve yöntemin çerçevesinde, elde edilen veriler araştırmanın amacı, kapsamı ve sınırlılıkları dâhilinde sorgulanmış, sözlü kültür ortamından elektronik kültür ortamına geçiş sürecinde Kastamonu’da halk anlatılarının ortamı ve bu ortamlarda halk anlatılarının varlığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

“Sözlü Kültür Ortamından Elektronik Kültür Ortamına Geçiş Sürecinde Kastamonu Halk Anlatıları” adını taşıyan bu tez, “Giriş” ve “Sonuç” dışında üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm, “Kastamonu’da Halk Anlatılarının Sözlü Kültür Ortamı” adını taşımaktadır. Bu bölümde halk anlatısının üretildiği, nakledildiği, tüketildiği geleneksel mekânlar kahvehane, han, oda, hamam, panayır ve pazar, konak, ev ve diğer mekânlar olarak belirlenmiş; kamusalda özele doğru sıralanmış ve şu başlıklar oluşturulmuştur: Kahvehane: Anlatının Konuşulduğu Mekân; İçeceğin Diğer Mekânları: Meyhane ve Bozahane; Han: Anlatının Uğradığı Mekân; Oda: Anlatının Ağırlandığı Mekân; Hamam: Kadınlar Kahvehanesi; Panayır ve Pazar: “Gözün Sirkesinin Kırıldığı” Mekânlar; Konak: Anlatının Davet Edildiği Mekân; Ev: Anlatının Yerleştiği Mekân; Halk Anlatısının Diğer Mekânları.

Söz konusu mekânlar, sözlü kültür ortamının birliktelik mekânlarıdır. Amaç bir araya gelinen mekânların oluşturdukları halk anlatısı ortamını belirleyebilmektir.

Kastamonu'daki sözlü kültür ortamının geleneksel mekânlarını belirlerken genelden özele doğru gidilmiştir. Ele alınan mekânın "Türkiye" genelindeki görünümünden yola çıkılarak Kastamonu özelindeki görünümüne gelinmiştir.

Bu çalışmada Kastamonu kahvehaneleri bir sınıflandırmaya tabi tutulmamış, anlatım ortamının bir mekânı olarak ele alınmıştır. Her ne kadar müşterileri, büyüklükleri farklılaşsa da bir tasnife gitmenin doğru olmayacağı düşünülmüştür. Âşıkların bir mahalle kahvehanesinde olduğu kadar bir esnaf kahvehanesinde; küçük bir kahvehanede veya büyük bir kahvehanede sanatlarını icra etmeleri gibi örneklerle karşılaşmamız kahvehaneleri sınıflandırmanın teze bir katkı sağlamayacağını düşündürmüştür.

Tezde ele alınan mekânlardan biri "oda"lardır. Yapılan kaynak taraması, gözlem ve mülakatlara göre odanın köylerde olduğu, kent merkezlerinde odaların işlevlerini büyük oranda hanların ve kahvehanelerin, daha sınırlı olmak üzere konakların karşıladığı sonucuna varılmıştır. Oda, genel başlık olarak ele alınmıştır. Bunda oda, cami odası, mescit odası, misafir odası, değirmen odası olarak adlandırılan ve kullanılan mekânlarda, benzer ortamlarla (bu mekânlarda toplananlar, oturma düzeni, anlatı vb. açısından) karşılaşılması etkili olmuştur.

Tezde "Konak" ayrı bir mekân olarak belirlenmiştir. Bunda konağın özel yaşam alanına ait bir mekân olması ve dolayısıyla buradaki birlikteliklerin davete bağlı oluşu etkili olmuştur. Oysa odalar kamuya açık mekânlardır. Bu yanılla konak, odadan farklılaşır. Tezde "ev" in "konak"tan ayrı bir anlatı ortamı olarak alınışı ise, her ikisi de özel alana ait olan bu mekânlarda oluşan birlikteliklerin kadın ve erkek olarak farklılaşmasındandır. Kadın merkezli birlikteliklerin mekânı daha çok "ev" dir.

Bugünkü kent ortamı oluşmadan önce kent merkezinde kahvehane, han, hamam, pazar ve panayır, konak, ev gibi ortamlarda bir araya geldiği;

köylerde ise oda ve evlerin önemli birliktelik mekânları olduğu; kentle iletişim halinde olanların diğer mekânlarla da dâhil olduğu ve bu birliktelik mekânlarında halk anlatısının önemli bir yer tuttuğu görölmüştür.

Birinci bölümde ele alınan anlatı ortamları sözlü kültür ortamlarıdır. Bu ortamlarda halk anlatısı sözle üretilmiş, sözle nakledilmiş, sözle yaşatılmıştır. Buradan yola çıkarak bu ortamlar, geleneksel ortamlar olarak nitelendirilmiştir. Bu bölümde geleneksel ortamlar olarak belirlenen mekânlar sözlü kültür ortamı oluşuyla ele alınmıştır. İkinci bölümde ise geleneksel mekânlardaki değişim süreci, tarihî bir dönemece bağlı kalınmadan değerlendirilmiştir.

“Sözlü Kültür Ortamından Elektronik Kültür Ortamına” başlığını taşıyan ikinci bölümde öncelikle halk anlatısının geleneksel mekânlarındaki değişim ve dönüşümler ele alınmış, bu konu “Sözlü Kültür Ortamında Değişim ve Dönüşüm” olarak adlandırılmıştır. Alt başlık olarak Kahvehane: Kahvehaneden Kafeye; İçeceği Diğer Mekânlarında Değişim; Han: Handan Otele; Odadan Köy Konağına: Anlatının Odadan Dışlanması; Hamam; Panayır ve Pazar: Panayırdan Festivale, Pazar ve AVM’ler; Konak: Özelden Kamusala; Ev: Anlatının Terk Etmediği Mekân; Halk Anlatısının Diğer Mekânlarında Değişim başlıkları oluşturulmuştur.

Geleneksel ortamlarda değişim ve dönüşümün şekli ve seyrinde; geçim şekillerinin farklılaşması, tarımın makineleşmesi, ulaşımın kolaylaşması, göç nedeniyle köylerde yaşayanların azalması, kentleşme, boş zamanların azalması, günlük hayatın değişmesi, kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler, yaşlıların etkisizleşmesi, eğitim gibi sebep ve sonuçların etkili olduğu görölmüştür.

İletişim araçlarındaki gelişmeler, kentleşme, ulaşım, eğitim, geçim şekillerinin değişmesi gibi sebepler halk anlatısının anlatım ortamını etkilemiş; yüz yüze iletişimin hâkim olduğu sözlü kültür ortamının ardından

veya onunla birlikte, yeni iletişim araçlarının gelişmesiyle, yazı ile yazılı kültür ortamı; telgraf, telefon, radyo, televizyon, bilgisayar ve benzeri araçlarla birlikte de elektronik kültür ortamı şekillenmiştir. Sözlü kültür ortamından yazılı kültüre ve elektronik kültüre geçişle birlikte bilgiyi saklama ve iletme şekilleri değişmiştir. Buradan yola çıkarak ikinci bölümün diğer başlıkları “Yazılı Kültür Ortamı” ve “Elektronik Kültür Ortamı” olarak belirlenmiştir. Elektronik kültür ortamı ise, anlatım ortamında meydana getirdiği etkiler göz önünde bulundurularak, “Radyo”, “Televizyon” ve “İnternet” düzleminde ele alınmıştır.

Halk anlatılarının bir taraftan yazıyla tespiti, diğer taraftan da düzenleme veya kurgulamalarla okuyucuya sunulduğu bir ortam olarak belirlediğimiz yazılı kültür ortamının, Kastamonu’da Vilayet Matbaasıyla birlikte(1868) şekillenmeye başladığı, gazete ve dergilerle yerleştiği, yazının Kastamonu halk anlatılarını kayıt altına aldığı, diğer taraftan halk anlatılarını ele alıp kurgulandığı; böylelikle Kastamonu halk anlatılarının yazılı kültür ortamı aracılığıyla da yaşadığı görülmüştür.

Elektronik kültür ortamının iki aracı radyo ve televizyonla birlikte anlatıcının yerini radyo ve televizyonun, anlatının yerini bu araçlarla sunulanların almaya başladığı; bu araçların birliktelik mekânlarında yer alarak bu mekânların anlatım ortamını değiştirdikleri tespit edilmiştir.

Son dönemin önemli gelişmelerinden olan internet, zaman ve mekân sınırlamalarından kurtulan insanlar için önemli bir birliktelik alanı olmuştur. Bu paylaşım alanında bir araya gelenler halk anlatılarını da paylaşmaya başlamıştır. Bu bölümde internet siteleri halk anlatısına ortam oluşturma bağlamında ele alınmıştır. İncelenen internet sitelerinde belli bir anlatıcı tipine bağlı türler yerine fıkra, efsane gibi belli bir anlatıcı tipi olmayan türlerin daha çok yer aldığı görülmüştür. Kendinden önceki ortamların bir birleşimi olarak yeni bir bağlam oluşturan internet, aynı zamanda bu ortamların gelenek ve ürünlerinin yaşama, paylaşılma, nakledilme alanıdır. Sözlü kültürden

elektronik kültüre halk anlatısı, elektronik kültürün bu yeni bağlamında nakledilerek, paylaşılarak, yeniden üretilerek yer almaktadır.

Bu bölümde sözlü kültür ortamlarının, aynı zamanda yazılı kültürün ve elektronik kültürün tanınması ve yayılması için uygun ortam oluşturdukları; sözlü kültür ortamlarından sonra ortaya çıkan yazılı ve elektronik kültür ortamlarının sözlü kültür ürünlerini alıp kullandıkları görülmüştür.

Üçüncü bölüm “Halk Anlatısının Geleceği” olarak adlandırılmıştır. Başlıktaki gelecek vurgusu, bölümde yorumlanan verilerin elde edildiği anketin 14-18 yaş aralığındaki gençlere uygulanmasındandır. Bu bölümde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesindeki “koruma” teriminin somut olmayan kültürel mirasın yaşabilirliğini güvence altına alma anlamına geldiği; kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma ve bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılmasının korumaya dâhil olduğu(Oğuz ve Özay, 2005: 164) vurgusundan yola çıkılmıştır.

Bu bölümde “kültürün korunması ve genç kuşaklara aktarılması” duyarlılığıyla, genç kuşağın halk anlatılarını ürettiği, tükettiği, naklettiği, yaşattığı ortamlar tespit edilmeye; böylece halk anlatılarının genç kuşağa hangi ortamlarda ve ne kadar aktarılabilirliği okunmaya çalışılmıştır.

Sözleşmenin somut olmayan kültürel mirasın korunmasında gençlerin eğitimine vurgusu çerçevesinde, elde edilen veriler yorumlandığında, gençlerin birliktelik mekânları ve paylaşım ortamlarının halk anlatılarının naklinde dikkate alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Böylece UNESCO’nun kültürün devamında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine zarar vermeden örgün ve yaygın eğitim süreçlerinde farkındalık(Oğuz, 2007: 32) yaratılabilir.

Halkbiliminin temel anlatı ortamı olan sözlü kültür ortamları değişerek ve dönüşerek devam ederken diğer taraftan yazılı ve elektronik yeni ortamlar oluşmakta ve halk anlatıları bu yeni ortamlarda kendisine yer bularak bu ortamlar aracılığıyla üretilmeye, yayılmaya ve yaşamaya devam etmektedir. İnsanığın kültürel mirası ve belleği halk anlatıları, geleneksel ve yeni ortamlarda değişip dönüőmekte, üretilip tüketilmekte ve geleceğe doğru yolculuğuna devam etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KASTAMONU'DA HALK ANLATILARININ SÖZLÜ KÜLTÜR ORTAMI

Anlatıcı, dinleyici, metin bağlamında üretilen ve icra edilen Türk halk anlatılarının icrası bir yerde/mekânda gerçekleşir. Halk anlatısının icrasının gerçekleştiği mekânlar yüz yüze iletişimin kurulduğu birliktelik ortamlarıdır. Bu birliktelik ortamlarında çeşitli sebeplerle bir araya gelinir ve bir araya gelindiğinde konuşulanlar arasında halk anlatıları da vardır. Günlük hayatın içinde halk anlatılarının tuttuğu yer yabancı gezginlerin gözünden de kaçmamıştır. Nutku, bir İngiliz gezgininin, XVIII. yüzyılda “Türklerin dinlenmek için zamanlarını en çok birbirlerine hikâyeler ve fıkralar anlatmakla geçirdiklerini” gözlemlediğini nakleder(1987, 183). Halk anlatılarının herkese açık kamusal mekânlarla özel mekânlarda icrâ imkânı bulunduğu söylenebilir. Nutku, hikâyelerin yalnızca ramazanda ve kahvehanelerde değil, her yerde, kış gecelerinde ocak başlarında anlatıldığını, halkın günlük yaşamının içine girdiğini(1987, 185) söylerken; Boratav, âşıkların halk hikâyelerini çeşitli sebeplerle kahvehanelerde, toplantılarda, ramazan geceleri, kış geceleri ve düğünlerde anlattıklarını(1988a, 13) söyler. Çadircı'ya göre kahvehaneler, pazar ve panayırlar, camiler bir araya gelinen yerlerdir(1997, 324-325). Nebi Özdemir de medrese, cami ve tekkeyi ilmî ve dinî sohbet mekânları olarak; bozahane, meyhane, hamam ve kahvehaneyi din dışı toplu eğlence mekânları olarak(2005, 102) değerlendirir.

Anlatı, birliktelik mekânlarında bir anlatıcı tarafından dinleyiciye nakledilir. Halk anlatılarının anlatıcısı, Türk halk anlatıları geleneği düşünüldüğünde ozandan masalcıya geniş bir yelpaze oluşturur. Ali Yakıcı bir makalesinde, hikâye özelinde, anlatma geleneğini geçmişten günümüze devam ettirenlerin ozanlar ve sonrasında âşıklar olduğunu, bu iki tipin dışında baksıların yerinin de önemli olduğunu, dervişlerin, şehnamecilerin, kıssahanların gelenek içinde birer anlatıcı olduklarını, halk hikâyesini

günümüze taşıyan en önemli anlatıcının meddahlar olduğunu, bu ustalardan başka vaizlerin, kadın ve erkek anlatıcıların geleneği dolaylı olarak devam ettirdiklerini söyler(1988, 90). Yakıcı'nın makalesinde işaret ettiği bu anlatıcıların anlatıyı üretilip naklettiği geleneksel ortamlar Kastamonu özelinde ele alınmıştır.

Kaynaklardan ve derlemelerimizden yola çıkarak halk anlatısının geleneksel mekânları kahvehane, han, oda, hamam, panayır ve pazar, konak, ev ve diğer ortamlar olarak belirlenmiş ve kamusalda özele doğru sıralanmıştır.

1.1. KAHVEHANE: ANLATININ KONUŞULDUĞU MEKÂN

Sosyal bir varlık olan insan iletişim kurma, paylaşma ihtiyacı içindedir. Kahvehanelerle, bu ihtiyacın karşılanmasına imkân sağlayan bir ortam olarak karşılaşılır. Kahvehaneler her türlü insanın her türlü konuştuğu yerlerdir. Konuşmanın tam olarak mümkün olduğu kahvehanede halk anlatısı da konuşulanlar arasındadır. Dursun Yıldırım kahvehaneleri “yazılı ve sözel ortam yaratıcılıklarının eriştiği bir terkinin eseri” olarak görür. Yazara göre bu terkin “söz, ses, dans, zenaat, mimarî, gösteri, sohbet, ilim ve sanat, eleştiri, entrika, yönetim, kurum, fetva ve her kesimden insanlar[dan]” oluşan karmaşık bir metindir(2000, 42).

Kahve ve kahvehane hakkında tararılan kaynaklardan özetlersek kahvehanenin İstanbul'a gelişi XVI. yüzyılın ortalarındadır. Bu tarihten sonra kahve çok tüketilen bir içecek haline gelmiş ve kahvehane hızla yayılmıştır. Bu yayılış farklı tepkileri de birlikte getirmiştir. Sağlığa zararlı olarak görülen kahvenin yasaklanmasına dair fetvalar verilmiş, siyasî otorite için tehlike olarak görülen kahvehaneler kapatılmıştır. Kahvehaneler ancak IV. Murat'tan sonra meşrulaşır.

Kahvenin bir içecek olarak günlük hayatta kabul görmesine çeşitli gerekçeler gösterilmiştir. Açıkgöz(1994, 1142), kahvenin kabulünü alkolsüz ve uyuşturucu özelliği olmamasına bağlar. Hlne Desmet-Grgoire'ye göre de kahve "beslenme alışkanlıklarıyla, konukseverlik ilkeleriyle ve bu ilkelerin biçimlendirdiği günlük davranış biçimleriyle bütünleşmişti(1999a, 15)." Kahve, hazırlanışı zen gerektiren bir iecedir. Pişmeye hazırlanması ve pişirilmesi uzun uğraşı ve beceri gerektirir. Kahvehanelerin açılmasının bir sebebi olarak kahvenin hazırlanışının zorluğu(nvar, 1998-1999: 198) görülür. Kahvehaneler kahve içmenin yaygınlık kazanmasının en önemli sonucudur. Hattox'a göre(1998: 65), kahveyi hem çeken hem pişiren hem sunan kahvehanelerin açılması kent, kasaba ve köylerdeki toplumsal yaşamı etkileyen önemli bir gelişmedir. Hattox'un deyimiyile kahve içmek genel bir eğlence haline gelir. Kahvehaneye gitmek, kahvehanede yakalanmak bir ayıplanma nedeni olmadığından kahvehaneler farklı toplum kesimlerinden insanları çekmeye başlar(Hattox, 1998: 70) ve kısa sürede bir birliktelik mekânı olur.

Kahvehanenin yaygınlaşmasının sebebi XVI. yüzyıl insanının kamusal alana olan ihtiyaında aranabilir. Georgeon İstanbul'da kültürel ve toplumsal yaşantıda kahvehanelerin ağırlığını ortak yaşantının sınırlı olmasına bağlar(1999, 78). Açıkgöz kahvehanelerin medrese, saray, tekke ve asker ocağı gibi müesseseler arasında, din dışı ve gayrı resmî bir anlayışla toplum tarafından kendiliğinden teşekkül ettirilen bir kurum olduğunu(1994, 1145) söyleyerek bu ihtiyaa vurgu yapar. Emiroğlu ise, kahvehanenin arşı, cami, hamam üçgeninde, orta tabakaya seslendiğini(2000, 197) söyler. Hattox'a göre kahvehane XVI. yüzyıl kentlisine evin dışına çıkmak için bir mazeret sağlamıştır. İnsanlar kahvehaneye kahve içmenin yanında -ki evde de içilebilir- "dışarıya çıkmak, geceyi arkadaş çevresinde geçirmek, eğlenme ve başkalarıyla görüşmek için" gidiyorlardı. Yazara göre kahvehane yerleşik yaşam kalıplarını bozmadan, önceki yaşamın dışında kalmış bir ilave olduğu için insanların alışılmış düzenine uyum sağlamıştır(Hattox, 1998: 79).

Kahvenin satışı etrafında şekillenen kahvehaneler büyüklüklerine, müşterilerine, işlevlerine göre farklılaşabilir. Kahvenin Yakındoğu'daki kökenlerini arayan Hattox, başlangıçta kahvenin kahve ocakları, kahve dükkânları ve kahvehaneler olmak üzere üç noktada satıldığını söyler. Kahve ocakları ve kahve dükkânları daha çok ayaküstü satış yeri konumundadır. Kahve dükkânlarında oturma yerleri de bulunur ve bu dükkânlar meddah bulunduğu gecelerde çok kalabalık olur. Yazar kentlerde bulunan büyük ve gösterişli yerlere kahvehane der ve onları kahve dükkânlarından ayırır. Bu ayrımı yapmakla birlikte ocağı, peykeleri ve meddahın yer almasıyla mahalle içi kahve dükkânlarıyla kent kahvehanelerinin ortak yönleri olduğunu da söyler(1998, 70-73).

Yazarların kahvehaneleri -ele aldıkları kente bağlı olarak-kahvehanenin müşterisine, yapısına, işlevine göre sınıflandırdıkları görülür. İbrahim Numan'ın(1981, 65) İstanbul kahvehanelerini sınıflandırması şöyledir: Seyyar kahveciler ve sokak kahvehaneleri, mahalle ve semt kahvehaneleri, semaî kahvehaneleri ve çalgılı kahvehaneler, kiraathaneler, bahçeli kahvehaneler, kır kahvehaneleri, Haliç ve Boğaz kahvehaneleri. Lütfi Sezen Erzurum kahvehanelerini; sıradan halk kahvehaneleri, kiraathane mahiyetinde kahvehaneler, âşıkların atıştıkları ve hikâyeye anlatılan kahvehaneler, çalgılı kahvehaneler, dinî eserler okunan kahvehaneler, han kahvehaneleri olarak sıralar(1994, 201-203). Üçer'in ifadesine göre Sivas'ta üç çeşit kahvehane vardır: Kazino denilen, iki katlı ahşap bir bina; sıra kahveler, ahırlı kahveler(1987, 434). Burçak Evren, Eski İstanbul'da Kahvehaneler kitabında kahvehaneleri mahalle kahvehaneleri, esnaf kahvehaneleri, yeniçeri kahvehaneleri, semai(çalgılı) kahvehaneleri, imaret kahvehaneleri, esrarkeş ya da esrar kahvehaneleri, tiryaki kahvehaneleri, meddah kahvehaneleri, seyyar kahvehaneler ve diğerleri(1996, 47-106) olmak üzere sınıflandırmıştır.

Yukarıda sayılan kahvehanelere dair Burçak Evren'den özetle şu bilgiler verilebilir(1996, 49): Mahalle kahvehaneleri önceleri cami yakınlarında

açılan, namaz vaktini bekleyenlerin vakit geçirme mekânıyken zamanla camilerden uzaklaşarak daha merkezi ve yoğun yerlere taşınır. Böylece müşteri çeşitliliği artan mahalle kahvehaneleri zaman öldürülen yerler olmaktan çıkıp her türlü düşüncenin dillendirildiği yerler haline gelmiş, “devlet sohbeti”nin koyulaştırılması bu kahvehanelerin zaman zaman kapatılmasına sebep olmuştur. Esnaf kahvehaneleri ise benzer meslek gruplarının devam ettiği kahvehanelerdir. XVII. yüzyıldan itibaren kışla dışına çıkarak esnaflaşmaya başlayan yeniçerilerin açtığı, kışla disiplininden uzaklaşmamış kahvehanelerdir. Sazende, hanende, köçek, meddah, berber bulunan bu kahvehaneler Yeniçeri Ocağının kapatılmasıyla yerlerini tulumbacı kahvehanelerine bırakmıştır. İmaret kahvehaneleri, Osman Nuri Ergin’e göre(Tarih ve Toplum, 1985a: 59; Ergin, 1939, 52-53’ten), caminin yanında açılan, namaz için gelenlerin beklediği, zamanla kıraathaneye dönüşen yerlerdir. Bu kahvehanelerde özellikle akşamla yatsı arasında halkı oyalamak için Hamzaname, Battalname okunur; meddahlar ve saz şairleri masal, şiir söyler, karagöz, hokkabaz, ortaoyunu oynanır. Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey’e göre esrarkeş kahvehaneleri esrarkeşlerin bütün vakitlerini geçirdiği, tiryaki kahvehaneleri ise daha çok kahve ve tütün tiryakisi olan yaşlıların gittiği yerlerdir(tarih yok: 69-70, 77). Seyyar kahvehaneler ise bir mekâna bağlı olmayan, daha çok kahvehaneye ulaşımın zor olduğu yerlerde satış yapan, küçük bir ocak ve fincanların, kahvenin bulunduğu bir dolapla ya da kahve güğümüyle satış yapan kahvecilerdir.

Kahvehaneler anlatıcıyı dinleyiciyle buluşturan yerlerdendir. Bu anlatıcılar arasında meddahlar ve âşıklar önemli yer tutar. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla meddahların ayrı kahvehaneleri olduğu gibi hemen her kahvehanede meddaha rastlanabilir. Mahalle kahvehanelerinde, imaret kahvehanelerinde, büyük küçük pek çok kahvehanede özellikle ramazan ayında meddahlarla karşılaşılır. Kaynaklara ve derlemelerimize göre bir meddahın sürekli veya daha çok çalıştığı kahvehane meddahın adıyla anılmaya başlar: Kastamonu’daki bir kahvehanenin Kastamonulu Meddah Ahmet’in adıyla anılması gibi. Bunun yanında, İstanbul’da Kız Ahmet’in

işlettiği kahvehane gibi(Nutku, 1997: 69), meddah tarafından işletilen kahvehaneler de vardır.

Kahvehanlerin diğ er önemli anlatıcısı âşıklardır. Âşıkların devam ettiği ve âşık fasıllarıyla diğ erlerinden ayrılan kahvehanelere “âşık kahveleri” denir. Köprülü âşıkların her yerde belli kahvehanelerde toplandığını, saz ve söz fasılları yaptığını, İstanbul’da Tavukpazarı’ndaki bir kahvehanenin âşıkların en büyük merkezi olduğunu söyler(1964, 526-527). Âşık kahvehanelerinin itibarı XIX. yüzyılın sonlarına doğru azalmaya başlamıştır. Osman Cemal Kaygılı âşık kahvehanelerinin geçirdiği değişimi şöyle anlatır: “[Â]şık tarzı denilen saz şiiri de yine Tanzimatla birlikte hayli gevşemiş ve biraz daha zaman geçince Tavuk pazarındaki âşık kahvelerinden İstanbulun çalgılı kahve denilen yerlerine sığınarak oralarda aslını muhafaza etmekle beraber şeklini az çok değiştirmek suretiyle 1919–1920 yıllarına kadar devam edebilmek imkânlarını bulmuştur(1937, 5).”

Tahir Alangu’nun, âşık kahvelerinin yerini aldığını söylediği(1943,V-VI) semai kahvehaneleri ya da çalgılı kahvehaneler XIX. yüzyılda öncelikle Tavukpazarı’nda açılmış, daha sonra bütün İstanbul’a yayılmıştır. Daha çok tulumbacıların işlettiği bu kahvehaneler hakkında Reşat Ekrem Koçu’nun verdiği bilgilere göre, kış mevsimlerinin cuma geceleri de işlemekle birlikte, çalgılı kahvehane daha çok ramazana özeldir. Çalgılı kahvehane yapılacak olan yer süslenir, bir çalgı takımıyla anlaşılır, masalar kaldırılıp iskemleler dizilir. Müşterileri genellikle tulumbacı, arabacı, sandalcı, külhanbeyi, kabadayı takımıdır. Semai kahvehanelerin bir özelliği mani atışmalarıdır. Ayrıca muamma asıldığı da olur(Tarih ve Toplum, 1985b: 16-19; Koçu, 1950’den). Alangu, çalgılı kahvehanelerde âşık edebiyatı geleneğinin yanında yeni bir edebî tarzın teşekkül ettiğini söyler(1943, V-VI). Çalgılı kahvehaneler, Tanzimat’tan sonra değişmeye başlayan eğlence anlayışı karşısında kahvehanenin kendini yenileme teşebbüsü olarak da görülür(Çobanoğlu, 2000: 147-148). Tavukpazarı âşık kahvehanelerindeki sazın yerini klarnetin aldığı bu kahvehanelerde, klarnetten başka çığırma,

çifte nare, darbuka, zilli maşa çalgı takımını oluşturur. Kaygılı âşık kahvehanelerinin devamı olarak gördüğü çalgılı kahvehanelerin 1908'den sonra sarsıldığını, 1920'den sonra ise kapandığını anlatır(1937, 5-6).

XVI. yüzyılın ortalarında ilki İstanbul'da açılan kahvehane bir süre sonra Anadolu'da da yayılmıştır. Aynı yüzyıl için Özer Ergenç, Ankara'da kahve tüketiminin çokluğundan ve kahvehane olarak kullanılan binaların kiralarının yüksekliğinden kahvehanelerin yaygın olduğunun anlaşıldığını söylerken(1995, 152); Rifat Özdemir XVI. yüzyılda Ankara'da esnaf arasında kahveciler sayılırken, kahvehaneden bahsedilmediğini, ancak XVII. yüzyıla gelindiğinde ihtisap resmine ilişkin defterlerde 66 kahvehane tespit edildiğini(1998: 228-230) belirtir. 18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler'de D'Ohsson kahvehanelerin ne kadar yaygınlaştığını anlatmak için "bu gün imparatorlukta kahvehânesi olmayan ne bir şehir ne bir nahiye ve hatta ne de bir köy vardır(tarih yok, 58)." demektedir. Dolayısıyla XVI. yüzyılın ortalarında İstanbul'da açılan kahvehane XVIII. yüzyıla gelindiğinde Anadolu'da da yaygınlaşmıştır.

Kastamonu kahvehaneleri de aynı seyri takip etmiştir. XVI. yüzyılda kahvehaneden bahsetmeyen kayıtlarda, XVII. yüzyıla gelindiğinde kahvehane yer almaya başlar. Ahmet Kankal XVI. yüzyılın sonlarına doğru tahrir defterleri ve şer'iyye sicillerinde "tahmîs-i kahve" kaydının bulunmasını Kastamonu'da kahvehanelerin varlığının işareti olarak görmektedir. Yazarın XVII. yüzyılın sonları ve XVIII. yüzyılın başlarına dair şer'iyye sicillerinden verdiği kayıtlar(2004, 108-110), Kastamonu'da çarşı ve hanlarının içinde kahvehanelerin olduğunu gösterirken sayısını vermez. XVI. yüzyıla ait belgelerde kahvehaneden bahsedilmemesi bu kurumun Kastamonu'da henüz teşekkül etmeye başladığının, XVII. yüzyıla gelindiğinde ise artık kurumlaştığının bir göstergesi kabul edilebilir. XIX. yüzyılın ortalarında Kastamonu'da 1585 dükkân ve kahvehane varken, bu sayının yüzyılın sonlarında arttığı görülür(Yozkatlı, 2002: 26-27). 1308'de (1891) Taşköprü'de çıkan bir yangında yanan binalar arasında 36 kahvehane sayılmıştır(Ziya

Demircioğlu, 1973: 39). Bu sayılar kahvehanenin XIX. yüzyıldaki yaygınlığına örnektir. XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla kahvehane sayısı giderek artmıştır. Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası'nın 1934-1935 yılı kayıtlarına göre kahve ve kıraathane sayısı 186'dır(Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası, 1935).

Kastamonu kahvehanelerinin izleri tapu tahrir defterleri ve Şeriyye Sicillerinden başka kenti ziyaret edenlerin yayınladıkları hatıralardan ve sözlü kaynakların anlattıklarından sürülebilmektedir. Kastamonu'da kahvehaneler şehrin farklı bölümlerinde açılmıştır. Ticarî faaliyetlerin yürütüldüğü çarşı, pazar ve hanların çevresi ile camilerin çevresi kahvehaneleri yoğunlaştığı yerlerdir. 1940'lı yılları anlatan Kazmaz'ın, "Belediye civarında, bakırcılar çarşısında yüzden fazla kahve(1997, 185)" olduğunu söylemesi kahvehanelerin Kastamonu ticaretinin yürütüldüğü bu bölgede yoğunlaştığını gösterir.

Kastamonu hatıralarını yayınlayanlar arasında Nahit Sırrı Örik de vardır. Örik'in hatıralarında bahsedilen Kastamonu kahvehanelerinden biri İsmail Bey Camii'ne yakın bir kahvehanedir. Bu kahvehane Aşağı İmaret Kahvehanesi olmalıdır, ki meşhur bir kahvehanedir. Yazar Ata Bey Camii'nden ayrıldıktan sonra bir mahalle kahvehanesinde, burası Vakıf Kahvehanesi olmalıdır, dinlenir. Saat Kulesi'nin bulunduğu kısımda bir tepenin üzerinde patikayla ulaşılan bir kahvehane daha vardır, ancak yazar buraya çıkamamıştır. Topçuoğlu Camii'nin yanında şadırvanlı çeşme ve kahvehaneden bahseden yazar burayı pek "munis" bulmaz. Nahit Sırrı Örik Nasrullah Camii yanındaki şadırvanlı kahvehaneyi çok beğenmiştir(2000, 149-164). Hüseyin Polat adlı kaynak kişiye göre Örik'in bahsettiği bu kahvehane Nasrullah Kadı'nın mezarının önündedir. Sabah namazından çıkanların; imam, müezzin ve cemaatin toplandığı bu kahvehane bugün yoktur.

Yapılan görüşmelerde Kastamonu'nun 1960'lı yıllara kadar olan kahvehanelerini anlatan Hüseyin Polat'a göre Topçuoğlu'nda ve Çilingirler Çarşısında ikişer, Bakırcılar Çarşısı içinde bir kahvehane vardır. Yakup Ağa Külliyesi'ne çıkarken sol köşede "Hasan Ağa Kahvesi" vardır. Kaynak kişinin, "Küçük masalar, etrafında dört Daday sandalyesi vardı. Orada Ahmet Efendi, musikî muallimi Selma Hanımla şarkı söylerdi." diyerek anlattığı kahvehanenin yanında simit fırını bulunmaktadır. Bu kahvehanenin yeri bugün Kastamonu el sanatlarının satıldığı bir dükkândır ve simit fırını da kapatılmıştır. Bir başka kaynak kişi Kırk Çeşme kahvehanelerinin meşhur olduğunu anlatmıştır. Kaynak kişiye göre, "Belalı adamlar Kırk Çeşme mahallesinden çıkar ve bu kahvehanelerde toplanırlarmış(Mustafa Eski)." Kastamonu'nun "Vakıf" olarak adlandırılan semtinde birkaç kahvehane vardır. Vakıf Hamamı'nın yanındaki kahvehane "Havuzlu Kahve" adıyla anılır; bu kahvehane bahçelidir ve içinde havuz vardır(Hüseyin Polat). "Vakıf Kahvehanesi"nin girişinden sonra locaya çıkılır. Merkez Kırkaathanesi büyük kahvehanelerden biridir. İki girişlidir. Bahçesinde havuzu vardır. Tekke Altı Kahvesi, Kara Mehmet'in Kahvehanesi, Kömürcünün Kahvehanesi, Sefa Kahvehanesi eski kahvehanelerdendir(Mustafa Eski). Günümüzde de kahvehane olarak kullanılan Mahkeme Altı'ndaki "Danacılar Kırkaathanesi" Hüseyin Polat'ın ifadesiyle "eskiden beri kahvehanedir." Mahkeme Altı'ndaki kahvehanelerden bir başkası olan Hilal Kırkaathanesi'nin yeri de uzun zamandan beri kahvehane olarak kullanılmaktadır. Erdal Arslan ise Kastamonu'nun önemli kahvehanelerini şöyle anlatmıştır: "Yaşlılardan dinlediğimiz kadarıyla Aşağı İmaret olarak adlandırılan İsmail Bey mahallesinde bir kahvehane, yine Aşir Efendi Hanı'nın içerisindeki bir kahvehane ve Vakıf olarak bilinen yerde Vakıf Kırkaathanesi ismiyle meşhur olmuş bir kırkaathane Kastamonu insanının bir araya geldiği, ülkenin gündemini tartıştığı, sohbet ettiği yerlerdir."

Kastamonu kahvehanelerinden bazıları hanların içindedir. Hanlarda konaklayan yolcular bu kahvehanelerde vakit geçirirler. Han kahvehanelerine yolcuların dışında yerli halk da gider(İhsan Ünal, Şevket Gençoğlu). Bazı

kahvehanelerin de üst katı handır(Mustafa Terzioğlu). Kastamonu kent merkezindeki “hancı kahveleri meşhur[dur]. Kale Kapısı, Mahkeme Altı meşhur(Hüseyin Polat)”. Erdal Arslan’ın ifadesine göre Aşir Efendi Hanı’ndaki kahvehane bundan 80-90 yıl önce insanların bir araya geldiği, toplandığı, sohbet ettiği önemli bir mekândır. Fikri Saymaz da Azdavay-Daday arasında yolcuların konakladığı bir hanın kahvehanesinden bahsetmiştir.

Kastamonu’da, Satılmış Öztop’un anlattıklarına göre, “sabahçı kahvesi” denilen, sabah erkenden açılan, çok iyi ısıtılarak müşteri çekilen ve sabah çayının içildiği kahvehaneler de vardır. Abdülkadiroğlu’dan ise; mahalle kahvehanelerinin ilk okunan sabah ezanıyla birlikte açılıp çaylarının demlendiğini, ikinci ezana kadar camiye gitmeyenlerin kahvehanede beklediğini; camiden çıkıldıktan sonra da simitle birlikte çayların içildiğini (1987, 15) öğreniriz.

Kahvehaneler önce kent merkezinde açılmış, sonra köylere kadar yayılmıştır. Beeley, kahvehanelerin köye daha geç girdiğini, eskiden köylerde yalnız odaların olduğunu; 1945’te köylerin yüzde 13’ünde, 1960’ta yüzde 30’unda kahvehanenin açıldığını, 1970’te bu oranın yüzde 50’liyi aştığını ve Türkiye’nin batısında doğusundan daha çok kahvehane bulunduğunu söyler (Tarih ve Toplum, 1985a: 64; Beeley, 1970: 475-493’ten). Kastamonu köylerinde kahvehanenin varlığı köyün nüfusuyla ve kimi zaman da merkeze uzaklığıyla ilgilidir. Bir kaynak kişi, “Kahvehanesi var mı buranın?” sorusuna; “İnsan yok kızım köyde. On hane var. Herkes işinde gücünde, ona zaman bulamaz ki(Satılmış Yetkin).” cevabını vermiştir. Kahvehanenin işlemesi hem maddî olarak hem ortam olarak nüfusa bağlıdır. 1940’lı yıllarda Azdavay’da¹ sadece bir kahvehane vardır(Mehmet Civelek).

Devrekâni’nin yakın bir köyü olan Habeşli’den İbrahim İshakbeyoğlu, kahvehanenin çarşı olarak ifade ettiği Devrekâni’de olduğunu, pazar

¹ Azdavay, 1946’da ilçe olmuştur. 1868’de bir belde iken nüfusu 233’tür(www. azdavay.bel.tr 02.09.2008). İlçe merkezinin 1980 sayımındaki nüfusu 2418, 2007 sayımındaki nüfusu 2916’dır(www. yesilazdavay.com 02.09.2008).

ihtiyacını görmeye gittiklerinde kahvehaneye de uğrayıp eşi dostu gördüklerini anlatmıştır. Daday'ın Davut köyünden olan Niyazi Yılmaz da, "Bizim burada köyde olmaz, çarşıya yakın ya." diyerek merkeze uzaklıkla kahvehane arasındaki ilişkiyi ifade etmiştir. Ayrıca merkeze uzak olan köylerde de kahvehane yoktur. Buralarda kahvehanenin yerini odalar alır.

Kahvehaneler genellikle berber ve dişçiyle birlikte anılır. Kahvehane sahibi aynı zamanda diş çekip tıraş da yapmaktadır ve bu işler için de kahvehaneyi kullanır. Kastamonu'da "Dişçi Hacı Babanın Kahvesi" örneğinde olduğu gibi, kahvehanenin ismi de bu meslekle anılır. Bazen de berber, kahvehane sahibiyle anlaşarak, kahvehanenin bir köşesinde tıraş yapar. Kahvehanenin yanındaki dükkânın berber olduğu örnekler de vardır: Topçuoğlu mahallesindeki iki kahvehaneden birinin yanında berber vardır(Hüseyin Polat).

Kaynak kişilerin anlattıkları, bazı kahvehanelerin lokanta görevi gördüğünü düşündürmektedir: "Bi akrabamızın gavesi vadu. Bütün hep yolcu gelirümüş oraya. Gave içerlerimüş, çay içerlerimüş... çok kalabalık oluyomuş. Oraya da Yumurtacı Gavesi diye ad kalmış. Yumurta bişirülerimüş, pata bişürülerimüş, yumurta salatası yaparlarımüş, soğanılan yaparlarımüş, o çok meşhurmuş(Ayşe Uzun)."

Kastamonu kahvehaneleri türkülere de konu olmuştur. Ozanoğlu'nun "Kastamonu Türküleri" adlı etüdünün "Oturalak Havaları" bölümünde verdiği bir türküde "Yüksek Kahve" denilen bir yerden bahsedilmektedir: "Yüksek kahvelerdir benim durağım/ Derd üstüne derd bağlıyor yüreğim/ Of sürmeli of/ Yüksek kahvelerde kahve pişirdim/ Yarı görünce yolumu şaşkırdım(1976f, 58)"²

Kahvehanelerin sohbet ortamı olmaları dolayısıyla mekânın buna göre şekillendiği söylenebilir. Kaynaklarda, kahvehanelerin mekân tasarımıyla ilgili

² Bu türküde bahsedilen Yüksek Kahve, Kastamonu'nun Vakıf Semtindedir.

bilgiler gravürlerden, hatıralardan, yabancı seyyahların gözlemlerinden yola çıkılarak verilmektedir. Ekrem Işın kahvehanenin mekân tasarımının dinî yaşamdan etkilendiğini söyler ve cami avlusuyla kahvehane arasında ilgi kurar(1985, 550). Burçak Evren ise kahvehane mimarisinin sohbet etme üzerine kurulu olduğunu söyler(1996, 44). Kahvehanenin mekân özellikleriyle ilgili, kaynaklardan özetle, şunlar söylenebilir: Bir veya iki bölümden oluşan bir giriş, ortasında süs havuzu bulunan genişçe bir meydan, meydanın etrafında müşterilerin oturduğu sedir, peyke ve kerevetler, çalgıcılar için özel bir yer, kahve ocağı, ocağın yanında kapaklı dolaplar, raflar, süslü bir tavan (Ünver, 1963: 6061; Numan, 1981: 65-67). Sohbet etme ortamı olarak ele alındığında kahvehanenin odalarla benzerlik gösterdiği görülür. İlgili bölümde görülebileceği gibi odanın ortasında da bir alan, bu alanı çevreleyen sedirler bulunur.

Bazı kahvehaneler daha büyük ve gösterişliken bazılarının daha sade olduğu kabul edilebilir. Amicis İstanbul'daki bir kahvehane için, "Oturduğumuz kahve bütün Türk kahveleri gibi, fakirâne olmakla beraber değişik bir kahveydi." derken olumsuz bir bakış açısı yansıtmakla birlikte kahvehanenin mekân tasarımına dair bilgi de vermiş olur. Yazar oturduğu kahvehaneyi duvarları tahtayla kaplanmış, çepçevre alçak peykesi olan, beyaz badanalı, köşede bir ocak, duvarın birinde bir ayna, raflardan ibaret olarak anlatır. Dışarıda kapının önünde arkalıksız hasır sandalyeler bulunur(1986, 73-77). Bahar ve yaz aylarında müşterilerin kahvehanelerin dışında oturdukları görülür. Kastamonu kahvehanelerinin dışında barakaların olduğu, bu barakalarda veya kahvehanenin önünde oturulduğu Kastamonu'nun 1920-1930'lu yıllarına ait fotoğraflarında da gözlenen bir durumdur.³ Kahvehanenin duvarları resim ve yazıyla süslenir. Hz. Ali, Hacı Bektaş, Zaloğlu Rüstem, Hızır, ab-ı hayat gibi motifleri ihtiva eden bu resimlerin zamanla yerlerini hürriyet kahramanlarına, müttefik devletlerin imparator portrelerine bıraktığı (Aksel, 1971: 181-183; Işın, 1985: 550) ifade edilmektedir. Ünver,

³ Bu fotoğraflar Etnografya müzesi olarak kullanılan Liva Paşa Konağı'nda sergilenmektedir.

kahvehanelere yazı levhalarının daha az asıldığını, manzara resimlerinin hâkim(1963, 69) olduğunu söyler.

Kastamonu kahvehanelerinin mekân tasarımının da genele benzediği görülmektedir. Bazı büyük kahvehanelerin bahçesi, bahçesinde havuzu vardır. Bazılarında havuz kahvehanelerin içindedir. Vakıf Kahvehanesi'nde olduğu gibi girişten sonra locanın yer aldığı kahvehanelere rastlanır. Bir tarafta ocaklık bulunur. Oturmak için peykeler, sedirler vardır. Bazı kahvehanelerde sıralar vardır. Meddah geldiğinde bu sıralar arka arkaya dizilerek seyirciler için yer hazırlanır. Peykelerin, sıraların yerini sonraları masalar ve sandalyeler almıştır. Bir masanın etrafında dört sandalye bulunur. "Kahvehanelerde kenarlarda sedirler vardı, sonra Daday sandalyeleri geldi. Bir köşede yüksek bir yer vardır. Büyük kahveler bunlar....(Hüseyin Polat)."

Kahvehanelerin açılış kapanış saatleri bulunduğu yere ve mevsime bağlı olarak değişebilir. Kahvehaneler genellikle sabah açılır, öğleden sonra dolmaya başlar ve yatsıdan önce boşalmaz. Kahvehane işleten Naci Sarı, yaz mevsiminde köylü gündüzleri tarlada olduğu için kahvehaneyi akşam açtığını, gece yarısı kapattığını söylemiştir.

Kaynaklardan kahvehaneye gelenlerin uzun bir listesi çıkarılabilir. Kahvenin çıkışını anlattığı bölümde Peçevî İbrahim Efendi özellikle okuryazarlardan büyük kimselerin kahvehanede bir araya gelip toplantılar düzenlemeye başladığını, sonraları ise memur adaylarının, kadıların, müderrislerin, işsiz güçsüz takımının, mevki ve rütbe sahiplerinin, ileri gelenlerin, imamların, müezzinlerin, sahte sufîlerin ve halkın kahvehanelere dadandığını, kahvehanelerin dolup taşıdığını anlatır(1981, 258). Kahvehaneye dair bir mesnevi yazan Nağzi'nin(XVII. yüzyılın ilk yarısında ölmüştür) mısralarından(Açıkgöz, 1994: 1143) yola çıkarak o dönemde kahvehaneye gelenlerin şunlar olduğu söylenebilir: Köylü, şehirli, seyyah, dünya ehli, köçek, derviş, yarasız, yaralı(aşk acısı çeken), yaşlı, genç, kuloğlu, çelebi, Şamî, Halebî, bilgili, cahil, Allah dostu, dost (yaran). 18. Yüzyıl Türkiye'sinde

Örf ve Âdetler'de D'Ohsson kahvehane müşterilerinin basit kimseler olduğunu, saygın bir memur ya da zabitanın seyahat dışında buralara uğramadığını söyler(tarih yok; 59). Bu bilgiler kahvehanelerin öncelikle okuryazar kesimin ilgisini çektiği, zaman içinde yaygınlaşmasıyla her kesimden insanın kahvehaneye devam ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Hattox'a göre her sınıftan insanın kahvehaneye gitmesi herkesin aynı kahvehaneye gittiği, aynı kahvehanede toplumun bütün kesimlerinin birbirine karıştığı, farklı mahallelilerin ahabalık ettiği anlamına gelmez. Yine de yazar kent merkezlerindeki büyük kahvehanelerde, ticaret bölgelerindeki kahvehanelerde, han kahvehanelerinde, gezinti yerlerindeki kahvehanelerde her tür insanın birbirine karıştığını söyler(1998, 82-84).

Kastamonu geneli göz önünde bulundurulduğunda her kahvehanenin müşterisinin az çok farklılaştığı görülür. Çobanoğlu kahvehane ortamının dinleyicisinin "açık cemaat" (birbirini tanıyan, birbirine mahallelilik, meslektaşlık, aynı meraklı gruplarına mensubiyet, yaş ve işe dayalı arkadaşlık, hatta hısımlık gibi, akrabalık gibi özelliklerle bağlı) özelliği gösterdiği ve meraklı grubu olduğunu söyler(2000, 256-257). Şoförlerin, hamalların, kayıkçıların, memurların, gençlerin gideceği kahvehaneler farklıdır(İnebolu İlçe Yıllığı, 1987: 105). Belli esnaflar belli kahvehanelerde toplanır. Örneğin urgancı esnafı köylülerin kendilerini kolay bulabilmeleri için belli kahvehanelere giderler(Kazmaz, 1997: 157). Kazmaz'ın anlattıklarına göre Bakırcılar Çarşısı içinde üç kahvehane vardır. Bir kahvehanede üç kilo şekerle bir buçuk kilo kahve harcanır. Kahvehanede duvarlara gömülmüş su küpleri bulunur. Müşterilere su yetiştirilemeyen bu kahvehanelerde saz asılıdır. İş olmayan gelip saz çalar, berber gece yarısına kadar müşteri tıraş eder(1997, 186). Bu bilgiler bakırcı esnafının belli kahvehanelerde toplandığını gösterirken kahvehanelerin icra ortamı oluşuna dair de bilgi verir.

Kahvehanenin müşterisi, kahvehanenin bulunduğu yere göre de farklılaşır. Mahkeme Altı'ndaki "Tahsildarlar Kahvesi"nin müşterileri genellikle

pazar için köyden gelenlerdir. Vergi memurları da bu kahvehanede köylülere kolaylıkla ulaşabilmektedir. Aynı kahvehane bir dönem de, çevredeki esnaf burada bir araya geldiği için, “Esnaf Kahvesi” olarak adlandırılmıştır. Mezbahadaki kahvenin(Kazmaz, 1997: 127) müşterisi kesim için gelenler olmalıdır. Ayrıca bu kahvehanenin arkasında bir de han bulunur. Hüseyin Polat’ın bu hanlarla ilgili olarak söylediği, “Kanara yolu üzerinde kahvesi vardı. Kahvenin arkasında beraber han vardı. İnebolu’dan, Abana’dan gelenler orada gece kalırlardı. Katırlarla gelir, mahalle aralarında incir, armut satarlardı.” sözlerden bahsedilen kahvehanenin müşterileri satış için kent merkezine daha çok Abana, İnebolu gibi sahil bölgelerinden gelen satıcılar olduğu anlaşılır. Pazar için şehre gelen köylüler hanlarda kalır. Dolayısıyla köylülerin konakladığı hanlardaki kahvehanelerin müşterileri de pazar için gelenler olmalıdır. Urgancılar, müşterilerin kendilerini kolay bulabilmeleri için belli kahvehanelere otururlar(Kazmaz, 1997: 157). Bu kahvehane Urgan Kapanına yakın olmalıdır. Hamalların beklediği kahvehaneler vardır(Ozanoğlu, 1976a). Vakıf semtindeki “Yüksek Kahve’nin yan tarafı genelevdi, müşterisi genelde buradan çıkanlardı(Hüseyin Polat).”

Kahvehane müşterisinin şekillenmesinde yaş da önemli bir unsurdur. Gençlerin ve yaşlıların gittiği kahvehaneler farklıdır: “Eskiden ihtiyaçların kahvesine giderdik. Onlar birbirleriyle gonaşulardı(Mehmet Kemer).” “...kahveler iki tane idi. Uslu⁴ takım kırk kırk beş yaşın üstündeki kişiler ayrı kahvede, genç takım ayrı kahvede otururlardı. Kendi kafalarına göre işte(Kamil Esen).” Kahvehane müşterisinin siyasî görüşe göre de şekillendiği, bir kaynak kişinin bir kahvehaneden bahsederken “Demokratlar orada toplanırdı(Mustafa Eski).” ifadesinden yola çıkılarak söylenebilir.

Kahvehanelerin günlük yaşam üzerindeki bir etkisi misafir ağırlama geleneği üzerinedir. Peçevî, ahbap toplantıları yapmanın masraflı olduğunu, kahvehanenin çıkışıyla birlikte burada daha ucuza toplantı safası

⁴ uslu: yaşlı, sözü dinlenir.

sürüldüğünü anlatır(1981: 258). Kahvehane bu konuda yeni bir gelenek oluşturur. Kahvehaneye önce gelip bir masaya oturan kendi masasına oturanların içtiklerinin ücretini öder. Sonradan gelenlerden birinin hesabı ödemeye kalkışması hem ayıp sayılır hem de ilk oturanı aşağılama olarak kabul edilir(Azdavay İlçe Yıllığı, 1981: 77). Bu durumda, önce gelenin oturduğu masa kişinin evi yerine geçer. Dolayısıyla kendi masasına oturanlar evine gelmiş konuklardır. Evine gelen misafiri nasıl ağırlıyorsa, masasına oturanı da aynı şekilde ağırlamaladır.

Bir birliktelik mekânı olarak kahvehanede neler konuşulurdu? Peçevî Tarihi'ne bakıldığında kahvehanelerde öncelikle okuryazar takımının bir araya geldiği, kitap ve güzel yazılar okunduğu, yeni yazılmış gazeller okunduğu, şiir ve edebiyattan söz edildiği görülür(Peçevî İbrahim Efendi, 1981: 258). Bazı mahalle kahvehanelerinde ise boşa vakit geçirmemek için kahveci sahaflardan Kan Kalesi, Hamzaname, Battal Gazi gibi kitaplar kiralanır, okuma bilen bir müşteri okur diğerleri dinler. Kahveci, kitap okuyan müşteriden içtiği kahvenin parasını da almaz(Ünver, 1963: 57). Kahvehanede bir araya gelenlerin konuştukları arasında fıkra ve efsane de vardır. Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey'in Bir Zamanlar İstanbul adlı eserinin kahvehane sohbetleriyle ilgili bölümünde müşterilerin günlük konuşmalarını, bu konuşmalar sırasında denk düşen bir fıkrayı vermesi(tarih yok, 165-166) bu görüşü destekler niteliktedir. Kahvehanelerde asılı olan "Gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül sohbet ister kahve bahane." gibi levhalar da kahvehanedeki sohbet ortamına vurgu yapar.

Çobanoğlu'na göre de kahvehanelerde ortaya çıkan sosyal davranış kalıpları arasında en önemlisi kahvehanelerin "edebî forum" haline gelmesidir. Yazar bunun sebebini tekke, paşa ve ağa konaklarından başka sosyal bir kurumun yokluğuna bağlar. Tekke ve medreselerin şeyh ve ulemanın kontrolünde dinî nitelikte yerler oluşu; ağa, paşa konaklarının genele açık olmayışı ve misafirlik olgusunun ağır basması sebebiyle

kahvehaneler kısa sürede hoşça vakit geçirilen edebî forum niteliği kazanmıştır(2000, 133).

Kahvehanede konuşulanların bahsedilenlerden ibaret olmadığı kabul edilebilir. Kâtip Çelebi 1592'den sonra kahvenin dince yasak sayılmaktan çıkıp her köşe başında bir kahvehanenin açıldığını belirterek, "Kıssahanlar, çengiler ile halk işten güçten kaldı. Alış-veriş durduktan başka, padişaktan dilenciye varınca halk birbirini kesip biçmekle eğlenir oldu(1972, 39-42)." diyerek kahvehaneleri eleştirirken anlatılanlara ilişkin bilgi de vermiş olur.

Kahvehane buluşma ve haberleşmedir ve kahvehanelere yönelik "dedikodu mekânı" olma eleştirisi bu mekânda bir araya gelenlerin her konuda konuştuğunu düşündürür. Konuşulanlar arasında hükümet işleri de yer almaktadır ve kahvehanelerin kapatılma sebebi olarak bu durum gösterilir. Bazı yöneticiler ise kahvehaneleri kapatmak yerine buralara hafiye yerleştirerek konuşulanları ve olacakları önceden öğrenme yoluna gitmişlerdir(Hattox, 1998: 89-91).

Kısa sürede çok sayıda kahvehanenin açılması rekabeti de beraberinde getirmiş olmalıdır. Hattox'a göre kahvehanelerin birçoğu canlı eğlenceler düzenleyerek üstünlük kazanmaya çalışmıştır(1998, 92). Özkul Çobanoğlu da daha önce tekkelere, konaklara has olan siyercilerin, karagözcülerin, kıssahanların kahvehanede yaygınlaşmasını kahvehanelerin rekabetinde görür. Müşteri çekmenin yolu müşterilerin iyi vakit geçirmelerini sağlamaktır(2000, 133).

Kahvehanede düzenlenen eğlenceler arasında müzik de vardır ve âşık fasılları önemli yer tutar. Kahvehane, âşıkların sanatlarını icra ettikleri bir mekândır. Âşık tarzı destanları sözlü kültür, yazılı kültür ve elektronik kültür ortamında ele alıp incelediği eserinde Çobanoğlu "âşık tarzı edebiyat geleneği" üzerinde şu tespitite bulunur: Osmanlı coğrafyası içinde XVI. yüzyılın sonlarına kadar ibadetin yanı sıra topluca eğlenme ve diğer sosyo-

kültürel faaliyetlerin mekânı tekkedir. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren kahvehane tekkenin tekeli kırılır. Yazara göre kahvehaneler, “Âşık Tarzı Kültür Geleneği”nin ortaya çıkışında en önemli etkidir. Âşık tarzı, kahvehane etrafında şekillenmiştir(2000, 129). Çobanoğlu'nun bu görüşü, kahvehanelerin âşıklara sanatlarını icra etmeleri için uygun ortam sağladıkları şeklinde okunmalıdır. İhsan Ozanoğlu Kastamonu âşık fasıllarını da anlattığı Âşık Edebiyatı adlı eserinde, “...bir kasabaya müşaare etmek için gelen bir âşık oranın en yaşlı âşıkını ziyaret ettikten sonra kahvelerden birinde mekân tutar(1940, 30).” demektedir. Bu cümle, bir mekân olarak kahvehanelerin âşıklar için önemini gösterir.

Kastamonu, özellikle XIX. yüzyılda âşık edebiyatının önemli merkezlerinden biridir. Doğu ve Kuzey Doğu Anadolu'dan İstanbul'a gitmek isteyen âşıklar Kastamonu'da konaklayarak âşık toplantılarına katılmış, kendi birikimlerini ortaya koymuşlardır. Kastamonu XIX. yüzyılda günümüzdeki Çankırı, Sinop, Bolu, Zonguldak ve Çorum illerinin dahil olduğu bir idare merkezi olduğundan çok sayıda âşık idare merkezine gelmiş, sanatlarını icra etmiştir(Yakıcı, 2003: 166-169; Yücel, 1993; Tan, 1985).

Kastamonu'da âşık meclisleri, Şenel'in İhsan Ozanoğlu'ndan aktardığına göre, -konak ve evlerde de kurulmakla birlikte- genellikle kahvehanelerde kurulmaktadır(2007, 16). Talat Mümtaz Yaman, Âşık Kemali'yi anlattığı eserinde Kemâlî'nin Kastamonu'ya gelen şairlerle, arkadaşı Âşık Meydanî'yle Tekke Altı'nda ve diğer kahvehanelerde saz çalarak vaktini geçirdiğini, Erzurumlu Emrah'la çok saz çaldığını ve söz söylediğini anlatmakla birlikte, Tekke Altı'ndan başka kahvehane ismi vermez(1935, 9). Kastamonu'da âşıkların hangi kahvehanelerde çalıp söylediklerine dair başka bir kayda rastlanamamışsa da Vakıf Kahvehanesi, Aşağı İmaret Kahvehanesi, Tekke Altı Kahvehanesi, Kırk Çeşme Kahvehaneleri gibi büyük kahvehanelerde sanatlarını icra ettikleri kabul edilebilir. Kaynak kişilerin kanaatleri de bu yöndedir. Adı geçen kahvehaneler büyük kahvehanelerdir. Uygun ortam da buralarda mevcuttur. Âşıkların

hikâyelerini kalabalık bir dinleyici önünde anlattıkları(Nutku, 1987: 184) da göz önünde bulunursa bu yargı doğru kabul edilmelidir.

Kastamonu âşıklarından Hakkı Çavuş'un (öl. tar. 1964) yetişmesine dair Süleyman Şenel'in İhsan Ozanoğlu'ndan aktardığı şu diyalog bir taraftan kahvehanelerin âşık sanatını öğrenmeye katkısını gösterir, bir taraftan kahvehanelerdeki âşık ve kuklacılar da bilgi verir, diğer taraftan da kahvehane geleneklerinden bizi haberdar eder. Kahvehaneye belli bir yaşın altındaki erkekler girememektedir.

“Bir gün sordum,

-Hüpyallah hem eliyle saz çalar, hem de ayak parmaklarıyla kukla oynatmış. Çavuş, bunu gördün mü?

-Görmek ne mümkün, öğrenmeye de imkân yok. Bizi kahveye yaklaştırmazlardı. On sekiz yaşından aşağı bir delikanlıyı kahveye sokmazlardı. Bir gün bağlama üstadı komşumu dinlemek istedim. Çok şiddetli bir de soğuk vardı. Kahveye girdim. Beni kahveden çıkardılar, fakat onun bağlama çalışını öğrenmek için, donacak kadar sokakta dinledim. Eve vardım, bağlamamı elime aldım. Ses bana kâfi gelmişti. Onun çıkardığı parçaları bin bir müşkülâtle çıkarmaya çalıştım.(1997, 23-24)”

Sadi Yaver Ataman, çocukluğunda Safranbolu'da Yüksek Kahve'de, Semerciler Kahvesi'nde sık sık saz fasılları yapıldığını; çocuk oldukları için içeriye giremeyip kapı aralığından izlediklerini ve bir gün Yüksek Kahve'de Yorgansız Hakkı Çavuş'u da dinlediğini anlatır. Kahvehanedeki diğer saz ustaları Yorgansız'ı, misafir olduğundan, peykenin başköşesine oturtmuşlardır(2004,49-50). Yorgansız Hakkı'nın Kastamonu kahvehanelerinde de, hangileri oluşuna dair bir bilgi olmasa da, çalıp söylemiştir.

Kastamonu kahvehanelerinde karşılaştığımız bir âşık da Âşık Veysel'dir. Âşık Veysel Kastamonu Gököy Köy Enstitüsünde⁵ saz öğretmenliği yaparken köydeki kahvehanede çalıp söylemiştir. Kaynak kişi İhsan Tekkeşin'in hatıraları şöyledir: “Benim askerden geldüğümde Âşık Veysel buradaydı. Bu öğretmen okulunun müzik hocasıydı. Gözü kör emme söğütlüğüne egüdüleridi saz çaldurularıdı.... Okula da biz çok gitmezdük. Biz iş adamıyüz, köylüyüz, onu hocala filan (camdan dışarıyı göstererek) şu söğütlükte şorda gave varıdı. Bu köy içindeki gaveler yoğudu. Oraya eldüleridi. Saz çaldırılarıdı. Kimisi gafa çekedi, kimisi oraya gelüdü. Âşık Veysel'in, böyle gözümün önündedü, adamın sözleri çok haklıymış.”

Kastamonulu âşıklar arasında kahvehane işletenler de vardır. Mümin Meydânî uzun yıllar kahvehane çalıştırarak geçimini sağlamıştır(Şenel, 1995). Kahvehane işletenlerden birisi de İnebolu'da Sarı Recep'tir. 1938'de kahvehanesinde çalıp söylemektedir(Tan, 2007: 175).

Kahvehaneler bir birliktelik mekânı olarak eğlenceye ortam yaratmaktadır. Mustafa Eski'nin aktardığına göre Büyük Taarruz'dan sonra sazını kapalı iki yüz elli kadar kişi Tekke Altı kahvehanesinde zaferi kutlamak için toplanmıştır. Hüseyin Polat'ın Kastamonu kahvehanelerine dair anlattıklarına göre Vakıf Kahvesi, Aşağı İmaret Kahvesi, Kırk Çeşme, Hisarardı, Tekke Altı gibi meşhur kahvehanelerde saz santur bulunurdu. Sepetçioğlu ekibi haftanın bir akşamı bu kahvehanelerde oynardı. “Kahvelerde saz, darbuka, zillimaşa köşeleri vardı. Yorgansız Hakkı, Avni Doğan'ın zamanında meclislerde çalardı. Avni Doğan'ın valiliğinde⁶ bu eğlenceler yapılırdı.” Vakıf Hamamı'nın karşısındaki “Havuzlu Kahveye... Kırk Çeşme'den saz santur gelir, cümbüş, ince saz, tef, darbuka. Âşık da bulunurdu.”

⁵ ‘Âşık Veysel 1941-1946 yılları arasında Köy Enstitülerinde saz öğretmenliği yapmış ve bazı Köy Enstitülerinde de konserler vermiştir. Bu arada Kastamonu Göl Köy Enstitüsünde de görev yapmıştır(Doğan Kaya, “Âşık Veysel Üzerine”, www. gurunhaber.com 02.09.2008).

⁶ Mehmet Avni Doğan, Kastamonu'da 1936-1940 yılları arasında valilik yapmıştır (www. kastamonu.gov.tr 02.09.2008).

Kahvehane âşıklardan başka meddahlara ve karagözcülere de sanatlarını sergilemek için uygun bir ortam sağlar. Meddahlar, sayfiye ve mesire yerlerinde de hikâye söyleseler de, daha çok kahvehane ve kıraathanelerde görülürler. Nebi Özdemir de âşıklık ve meddahlık geleneklerinin başlıca mekânlarından biri olarak kahvehaneleri gösterir(2002, 43). Musahipzade Celal, Meddah Şükrü Efendi'nin bir hikâyesinde meddahların üç kısım olduğunu anlattığını söyler(1946, 67). Birincisi kitaptan ya da ezbere Hamzaname, Battalname anlatanlardır. İkincisi genellikle Erzurum çevresinden yetişen saz eşliğinde destan, methiye söyleyen meddahlardır. Üçüncüsü İstanbul'da yetişen taklitli hikâye ve menkıbeler anlatanlardır. Bir kaynak kişinin ifadesine göre ise meddah "tarih adamı"dır(Hüseyin Polat).

Büyük küçük her yaştan ilgi gören meddahlar Nutku'dan özetle(1997, 70-72) gösterilerini genellikle ay biçiminde sıralanmış seyircinin karşısında yapar. Meddahın dinleyicisi arasında toplumun her kesiminden insan bulunur: Memurlar, öğrenciler, hamallar, askerler, esnaf. Yabancıların gözlemlerine göre meddah hikâyesini anlatırken dinleyici ağırbaşlı ve sessizdir. Kısa, gürültüsüz konuşmalar olur, içecekler içilir ve düzeni bozmayacak şekilde gülünür. Dinleyiciler bildikleri hikâyeyi bile dikkatle dinlerler ve anlatı bittiğinde ise kahkahalarla, çeşitli hareketlerle beğendiklerini meddaha gösterirler. Meddah dinleyicisinin yaş, meslek, eğitim durumunu dikkate alarak hikâyesini anlatırken kullanacağı atasözü, fıkra, türküleri seçer.⁷

⁷ Dinleyicinin anlatı üzerindeki etkisi araştırmalara konu olmuştur. Bu çalışmalardan biri, İlhan Başgöz'ün "Hikâye anlatan Âşık ve Dinleyicisi" adlı makalesidir. Yazar burada Âşık Müdamî'nin aynı hikâyeyi bir kahvehanede ve Öğretmenler Birliği salonunda farklı dinleyiciler karşısında anlattığında nelerin niçin değiştiğini belirlemeye çalışmıştır. Dinleyici anlatıcılığı beğendiğini ne kadar belli ederse, anlatıcının yaratıcı gücü o kadar belli olur(1986, 58). Başgöz, sözlü kültür ortamında daha farklı bir kültür içinde yaratılmış halk hikâyelerinin "güncelin, kişisel ve çağ toplumunun dışında" kalmadığını; hikâye anlatıcısının, metnin ve dinleyicisinin hep birlikte hikâyeyi yarattığını, biçimlendirdiğini ve değiştirdiğini söyler(1986, 49-64). Boratav da masalların kaynağını ararken, yaratıcının özgür olmadığını, toplumun şartlarını dikkate alarak yarattığını söyler: "Anlatıcının işlevi budur(1988b, 35)." Anlatıcı, dinleyicilerin yaşlarını, seviyelerini, memleketlerini dikkate alır. Boratav, dinleyici isteklerinin anlatıcılar tarafından yerine getirilmesine örnek olarak halk hikâyelerinin sonlarının değiştirilmesini gösterir. Dinleyicilerin tepkisinden dolayı âşıklar toplanarak halk hikâyelerinin sonunda kavuşamayan sevdahları birbirine kavuşturmuşlardır(1988a, 86).

Meddah dinleyicinin özelliklerini dikkate almadan hikâyesini anlattığında istenilmeyen durumlarla karşılaşıldığı olmuştur. XVII. yüzyılda Bursa'da bir kahvehanede bir meddah hikâye anlatırken dinleyiciler ikiye bölünüp bir kısmı hikâye kahramanlarından Kasım'ı, bir kısmı Bedi'i tutup sonunda kavga çıktığı kayıtlıdır(Boratav, 1988a: 86). Özdemir Nutku da, İzmir'de Lâz taklidi yaparken meddah Hakkı'ya dinleyiciler arasında bulunan bir Karadenizlinin bıçak çektiğini anlatır(1997, 73).

Meddahların kahvehanelerde hikâye anlatmalarına dair yabancı seyyahların eserlerindeki gözlemler de dikkati çeker. D'Ohsson meddahların ve hokkabazların kahvehanede marifetlerini gösterdiğini; meddahların aşk ve kahramanlık üzerine anlattığı masal ve hikâyeleri mısralar, darbimeseller ve vecizelerle süslediğini(tarih yok, 58-59) anlatır. Nerval, İstanbul'un belli başlı kahvehanelerinde ramazan geceleri hikâyeler anlatan meddahlardan birinin anlattığı bir hikâyeyi son akşamına kadar dinler ve metnini verir. Dinleyicilerin tepkilerinden de bahseden yazar uzayıp giden meddah hikâyelerini ülkesindeki gazete tefrikalarına benzetir(2002, 85).

Kastamonu kahvehanelerine, özellikle ramazanda, dışarıdan karagöz ve meddah gelir. Kaynak kişilerin ifadesiyle karagözü izlemeye çocuk(çeri giremeseler de), genç yaşlı herkes toplanır. Kahvehaneye sığmayan müşteriler meddahı dışarıdan izler. Ramazanlarda kahvehanelerin canlandığı, karagöz oynatıldığı Kunos'ta da kayıtlıdır(2001, 58-63). Hasan Üçok'un anlattıklarıyla birlikte kahvehanelerin ramazanda farklılaştığı görülmektedir.

“Ramazan geceleri odalar, kahveler, ekseriye dükkânlar sahura kadar açık olur... Eskiden kahvelerde saz çalarlar, köçek oynatırlardı. Âşıklar müşairede bulunurlardı. Hokkabazlar oyun çıkarır, meddahlar hikâyeler söylerdi. Hamza'nın çok mübalağa ile yazılmış muharebe hikâyelerini birisi kahvenin bir köşesine oturur, söylerdi. Adam başına

onar para toplarlardı. Saz şairleri ile köçekler için yirmişer para alınırđı. Toplantılar ilk topa kadar devam ederdi(2002, 303).”

Kastamonu kahvehanelerindeki meddahların sanatlarını icra edişleri, Abdullah Savaş'la yapılan mülakata göre, şöyledir: Meddahın bir elinde baston bir elinde mendil vardır. Mendili omzuna atar, gerektiğinde kullanır. Bazı meddah saz ile anlatır. Anlatırken heyecanlanır, anlattıkça heyecanı artar. Meddahların çırağı da olur. Buna “halka” denir. Meddahlar çok saygı görür. Dinleyici anlatının bazı bölümlerinin tekrarlanmasını isteyebilir. Meddahın anlattıklarına kaynak kişiler hikâye demektedir. Bu hikâyelere inanıldığını, çünkü gerçek olduğunun düşünöldüğünü söylemektedirler. Bir başka kaynak kişi ise şunları söylemiştir:

“... gezgincilerin bir ismi vardı, sizin orada(bir başka kaynak kişinin dedesine ait kahvehane) hikâye anlatırdı. Ramazanda on beş yirmi gün, her akşam millet dolardı, hikâye anlatırdı... Meddah ha... yani öyle çıkardı yüksek bir sandalye üzerinde özel olarak orada ... kahve genişti. O meddah olduğu gibi hikâye anlatırdı. Millet bayılırdı onu dinlemeye. Çünkü... çok muazzem, güzel, fevkalade esprili konuşmaları vardı anadın mı? Biz çocuk olarak kıyıda karada seyredebiliyoruz, içeri giremiyoruz. Yani bunlar var, her yerinde var bu (Yaşar Er).”

Meddahların bir yerde uzun süreli kalabilmeleri dinleyici bulabilmelerine bağlıdır. Bunun yolu anlatıyı merak uyandıran bir yerinde kesmektir. Mesut Kanlıoğlu adlı kaynak kişi televizyon dizileriyle meddah hikâyeleri arasında ilgi kurar. Dizilerin bir sonraki bölümünün seyredilebilmesi için kullandığı merak unsurunu, meddahlar da kullanmışlardır.

“... daha önce televizyon ve radyo olmadığı zaman, onlara meddah denirimiş. Gahveye meddah gelirmiş, seyyah olarak geliyo, kendini o memlekette on beş gün bir ay kuş sütüynen, turna

yoğurduynan besletiyo. ...her akşam başka bi şey anlatiyo yarıda bırakıyo, dizileri bile en heyecanlı yerinde son buluyo da ertesi hafta bakıttırıya ya aynısı. Bu yüzlerce sene önce de varmış. Onların yaptığıнын kopyasını yapıyorlar şimdiki teknolojiyle. O şekilde meddahlar gahvelerde anlatır.”

Kahvehanelere çocukların giremeyeceği anlayışının meddah ve karagöz gösterileri olduğu zamanlarda delindiği kaynak kişilerin ifadelerinden yola çıkılarak söylenebilir. Çocukların meddah ve karagöz izlemek için kahvehanelere gittiğine kaynaklarda da(Ünver, 1963: 39) rastlanır. İbrahim Peker'in çocukluğunda seyrettiği meddahlar hakkında anlattıklarına göre Tosya'da kahvehanelerde sanatlarını icra eden meddahlar genellikle yaşlıdır. Bununla birlikte, genç meddahlarla da karşılaşılır. Meddahın çıkacağı kahvehaneye kürsü yapılır, meddah buraya merdivenle çıkıp oturur. Kahvehanedeki sıralar arka arkaya dizilir. Burada peykelerin yerini kaynak kişinin ifadesiyle okul sıralarına benzer sıralar almıştır. Bu sıralar gösteri düzenine uygun olarak sıralanmıştır. Kahveci aralarında dolaşarak çay satar. Kaynak kişiye göre meddah, çay satmak için getirilmiştir. Bu, kahvehane sahiplerinin müşteri çekmek için eğlenceyi kahvehaneye getirme anlayışının bir ifadesidir. Anlatının belli yerlerinde durularak çay kahve satışına imkân sağlanılmasına el yazmalarında da rastlanır. Dursun Yıldırım, el yazmalarında anlatıcının ara vermesini hatırlatan cümleler olduğunu söyler. Yazar hikâyenin uygun bir yerinde durarak kahve, tütün ve şerbet içilmesine imkân sağlamak için el yazması hikâye kitapları ve mecmualarına, kıssahanların ve meddahların unutabileceği düşünülerek, uyarı cümlelerinin yazıldığını belirtir. Yıldırım, hikâyeyi okuyarak anlatacak kişiye kolaylık olsun diye yazılan bu cümlelerin yer aldığı metinlerin XVIII. yüzyıl içinde çoğaldığını söyleyerek bunu da kahvehanelerin ve kıssahan ve meddahların yaygınlaşp geniş bir dinleyici çevresine ulaşmasına bağlar(2005, 753-754).

Meddah anlatılarından birinin başlangıç kalıbını İbrahim Peker şöyle nakletmiştir:

“Şöyle başlardı sözüne: Başlarken, var varanın sür sürenin destursuz бага girenin otlakcının çömleyini bağında patlatır Bekri Mustafa diye biri varmış da onu anlatıyorum, diye. Ondan sonra; hak dost, beri dost, babamdan kaldı bir eski post. Ben dikerim o sökülür, arasına bir pire sokulur. Pireyi tuttum İstanbul’a gönderdim. Bekledim gelmedi. Arkasından uşak gönderdim, diye böyle başlar. Ondan sonra da, padişahın bir kızı varmış bir oğlu varmış, diye ikinci bir kelimeye kullanmadan konuşur. Kahveci de bol bol çay satar. Meddah devamlı padişahın oğlu varmış bir kıza âşık olmuş. Böyle devamlı bunları anlatıyordu(İbrahim Peker).”

Kaynak kişinin ifadeleri meddahların anlattıklarına dair de bilgi verir. Özdemir Nutku’ya göre meddah hikâyelerinin kaynağı çeşitlidir ve meddah farklı kaynaklardan yararlanarak yeni bir anlatı ortaya koyabilir(1997, 80).⁸

Kastamonu’ya dışardan gelen meddahların yanında Kastamonulu olan meddahlar da vardır. Kaynaklara göre bu meddahlardan biri XIV. yüzyılda yaşamış olan Meddah Hacı Sadî’dir. Kastamonu’nun bir köyünden olan Meddah Hacı Sadî, 1362’de yazdığı Ebu Müslim Hikâyesi’ni Kötürüm Bayezid’e ithaf etmiştir(Nutku, 1997: 19).

Kastamonulu meddahlardan biri de, mülakatlardan elde edilen bilgilere göre, Meddah Ahmet’tir. Meddahlık yaptığı kahvehane “Meddah Ahmet’in Kahvesi” diye anılmaktadır. Bu kahvehanenin arkasında bahçesi vardır. Meddah Ahmet duruma göre kahvehanenin içinde veya bahçede sanatını icrâ etmiştir. Hikâyelerini kahvehanenin kalabalık olduğu gecelerde anlatan Meddah Ahmet, hikâyesi bittikten sonra ücretini toplar. Meddahın ücretini kahvehane sahibinin karşıladığı da olmuştur. Kaynak kişiye göre;

⁸ Özdemir Nutku meddah hikâyelerinin kaynağını dokuza ayırır: 1. Halkın yaşadığı önemli olaylar. 2. Meddahın gördüğü, yaşadığı ya da duyduğu ilgi çekici olaylar. 3. Tarihî olaylar. 4. Destanlar, menkıbeler. 5. Klasikleşmiş hikâyeler ve masallar: Binbir Gece, Kırk Vezir, Varaka ile Gülşah, Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre gibi. 6. Zamanın ünlü romanlarından yapılan aktarmalar. 7. Taklitlerin bir araya getirilmesiyle meddah tarafından yeniden kurgulanan senaryolar. 8. Son dönem meddahlarının Karagöz oyunlarından çıkardığı senaryolar. 9. Atasözlerinden derlenen hikâyeler(1987, 187-189).

“Her türlü lisan konuşurdu. Tarihî şeyler anlatırdı. Vezir, zenci kadın anlatır; her gece ayrı bir şey yapardı. Elinde baston, külahı. Kapı çalınacaksa bastonla vurardı. Başına bi eşarp takardı.... Kalabalık olduğu gecelerde anlatırdı. Hikâyeden sonra bahşiş toplardı. Sonraları ücretini kahveci karşılar oldu. Çok ferasetli, taklidi güzel yapan bir insandı. Çırağı da vardı... Tarihî hikâye anlatırdı... Her akşam taklit yapardı. Yahudi, Acem, başına örtü alır, kadın taklidi(Hüseyin Polat).”

Meddah Ahmet'in akrabalarından olan Hüseyin Çınar, meddahın bir süre İstanbul'da kaldığını, dönüşünde yanında dört kitap getirdiğini, anlattıklarını bu kitaplardan öğrendiğini, Osmanlı padişahları, sadrazam hikâyeleri gibi anlatıları anlattığını söylemiştir. 1943'te ölen Meddah Ahmet'in fırında işçi olan Taşköprülü Hasan Usta adında bir çırağı da vardır. Anlatı sona erdikten sonra çırak tepsiyle parsa toplar. Meddah ölünce çırağı fırıncılığa devam etmiştir. Aile toplantılarında da “bazı şeyleri” anlatan Meddah Ahmet, kaynak kişinin ifadesiyle “Mushaf gibi her akşam bir bölümü okurdu.” Meddah Ahmet'ten kaynak kişinin ailesine kalan dört kitabın 1956'da çıkan yangında yandığı belirtilmiştir.

Hüseyin Polat, kendisiyle yapılan mülakatta, İstanbul'dan gelen bir meddahtan bahsetmiştir. Kaynak kişinin ifadelerinden bazı meddahların karagöz oynattıkları da anlaşılmaktadır: “Dışarıdan geldi, İstanbul'dan. Vakıf Kahvehanesinde Karagöz-Hacivat oynattı. Perde kurdu. Sıra halinde tahta sandalyeler dizilirdi. 1944 filan. Babamızla giderdik. Çok iyi tarih anlatırdı. Sesi güzel. Osman Gazi'yi hatırlıyorum. Bi kış geldi. Sonra ben onu Gülhane Parkında seyrettim 1952'de.” XIX. yüzyılda meddahların birbirleriyle atıştıkları, orta oyununda belli tipleri canlandırdıkları, karagöz oynattıkları, bazılarının tulûat tiyatrolarında çalıştıkları Nutku'da kayıtlıdır(1997, 31).

Meddahın bir anlatıyı geleneksel şekliyle veya zamana, mekâna, dinleyiciye; ortama göre yeniden yorumlaması, anlatının sözlü ortamda sürekliliğinin sağlanmasında etkili olmuştur. Nutku'ya göre meddahlar

geleneksel hikâyelerin yeni baştan söylenmeleri ya da yeni bir şekilde seyirciye aktarılması konusunda yararlıdır(1997, 58). Kahvehanede meddahları dinleyerek meddahlığa başlayanlar vardır. Hüseyin Polat, ağabeyinin İstanbul'dan gelen bir meddahı izleyerek meddahlık öğrendiğini anlatmıştır. “Abim ondan öğrenmişti, gayet güzel meddah yapardı. Evde herkesi güldürür, ağlatırdı. Abim son zamanlara kadar, 1970'lere kadar anlatırdı, taklit yapardı.” Bu durum; meddahların, Nutku'nun ifadesiyle, “bir yönden edebiyatı halka ulaştırmada etkin araçlar(1997, 82)” olmaları şeklinde yorumlanabileceği gibi; kahvehanenin meddahlık için bir çeşit usta-çırak ortamı oluşturduğu şeklinde de okunabilir.

Sözlü olarak nakledilen meddah hikâyeleri XIX. yüzyıl içinde basılmaya başlanmıştır. Nutku'ya göre bu döneme kadar en erken, XVIII. yüzyıla ait bir yazmaya rastlanmıştır(1997, 86-87). Meddahların anlatıların basılmaya ve plaklara kaydedilmeye başlamasıyla birlikte hikâyeden çok taklide yöneldikleri görülür.

“Meddahların, sanatlarını mukallidin sanatına yaklaştırdıklarından daha önce söz etmiştik. Hele XX. Yüzyılın başlarında İstanbul'da, meddahlar, hikâyeden çok kısa fıkralar anlatan, kısa taklitler yapan sanatçılar durumuna gelmişlerdi. Çünkü önce fonograf silindirleri, sonra 78 devirli plâklar çıkınca, meddahlar bunlara uzun hikâyeler sığdıramayacaklarından ses ve söz hünerine dayanan taklitlere yönelmişlerdi. Ayrıca, XIX. yüzyılın başından sonra tiyatro ve sinemanın yayılmaya başlaması yavaş yavaş meddahlık sanatını da ortadan kaldırmaya başlamıştır. Meddah hikâyeleri basılı metin durumuna gelmeye başlamış, meddahlar da hikâyeleri bırakıp taklitlerle para kazanma yolunu tutmuşlardı. Ama yine de istek üzerine geleneksel ya da yeni hikâyeler anlatan” meddahlara rastlanır(Nutku, 1997: 141).

Bu durum 1940'lı yıllara dair gözlemlerini anlatan kaynak kişinin anlattıklarında da görülmektedir. Hüseyin Polat bir meddahı anlatırken, “Her türlü lisan konuşurdu. ... Vezir, zenci kadın anlatır. Her gece ayrı bir şey yapardı... Çok ferasetli, taklidi güzel yapan bir insandı... Her akşam taklit yapardı. Yahudi, Acem, başına örtü alır kadın taklidi.” demektedir. Nutku, son dönem meddahlarının plaklara taklitler söylediğini, dolayısıyla sonraki meddahlara hikâye anlatımını değil taklitleri miras olarak bıraktıklarını söyler. Taklitlerin bir kısmı belli bir tipi çizmek için yapılırken, bazı taklitler de söz oyunları ile eğlendirmek için düzenlenir(1997, 143-144). Kastamonu’da sanatlarını icra eden meddahlar taklit yapmakta, hikâye anlatmaktadırlar.

Nutku XX. yüzyılın başlarında Anadolu’da hikâye anlatma geleneğinin sürmekte olduğunu, 1973’te ölen İsmail Dümbüllü’nün arada sırada meddaha da çıktığını; yüzyılın ikinci yarısında ise daha çok taklitleri kapsayan meddahlık denemesi yapan sanatçıların olduğunu söyler(1997, 43). Kastamonu kahvehanelerinde 1960’lı yıllara kadar meddahlarla karşılaşıldığı kaynak kişilerle yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır.

Kültürün, özelde halk anlatısının, devamlılığında bir anlatı ortamı olarak kahvehaneler önemli mekânlardır. Abdullah Savaş, yapılan mülakat sırasında anlattığı halk anlatılarını babasının kahvehanesinde dinlediğini söylemiştir: “Yaşlılarımızdan uslularımızdan duydum, yazılı kaynaktan değil de. Daha önce de anlattım ya babamın kahvesi vardı. Orada iyi muhabbet olurdu. Yaşlılar gelirdi, aydınlar gelirdi. O zamanın en lüks kahvesi, Çukur Kahve derlerdi. Bütün memur amir, köy ağası, eski ağalar oraya gelirdi. Orda laf çoktu. Bendeki bilgiler ordan toplama bilgilerdir.” Sonuç olarak kahvehaneler sözlü kültürün üretildiği, yaşatıldığı ve nakledildiği önemli bir anlatı ortamıdır.

1.2. İÇECEĞİN DİĞER MEKÂNLARI: MEYHANE VE BOZAHANE

Günlük hayat değişik içecekler etrafında değişik mekânlar şekillendirmiştir: Meyhane, birahane, bozahane, çayhane gibi. Her bir içeceğin etrafında ayrı bir birliktelik oluşmuştur.

İhsan Ozanoğlu'na göre XX. yüzyılın ilk yıllarına kadar Kastamonu'da boza, şıra, şurup, ayran, limonata, salep satılmaktadır ve bu satıcıların sayısı azdır(1976c).

Kahvehaneden önce de var olan meyhane “şarap, içki içilen ve satılan yer(Devellioğlu, 1993:638)” anlamına gelir. Hattox'a göre kahvehane en çok meyhaneye benzerlik taşımaktadır(1998, 107). Meyhanelerin haram sayılan şarap içildiği için genel kabul gördüğü söylenemez. Kastamonu'da geçmiş yüzyıllara ait belgelerde meyhane adıyla anılan bir belgeye rastlanmamakla birlikte bazı ev ve konaklarda içki satıldığı, içildiği ve bu durumun şikâyet konusu olduğu görülmektedir(Kankal, 2004: 110-111). Ozanoğlu'nun verdiği bilgilerden XX. yüzyılın başlarında meyhane bulunduğu anlaşılmaktadır, ancak bu meyhanelere gençler giremez. Meyhane dışında da kaymakçı, şıracı dükkânlarında boza, şıra gibi içeceklere rakı karıştırılıp içilmektedir(1976c).

Rıdvan Canım, Osmanlı döneminde içki meclislerinin kurulduğu yerlerden biri olan meyhanelerle ilgili, şairlerin eserlerinden yola çıkarak, ayrıntılı bilgi verir. Meyhanelerdeki içki meclislerinin kendine has kurallarının olduğunu ve bu kurallara uymayanların dışlandığını anlatır. “Bezme katılanlar nüktedan, kâmil, yani olgun ve kültürlü, güzel söz söylemesini bilen, belâgat ve fesâhat ehli kimseler olmalıdır. Bu mecliste cahil, kaba ve cimri insanlara yer yoktur. Her birinin mutlaka bir sanatta hüneri olmalıdır. Bu tür toplantılarda gereksiz söze yer olmadığı için, bunların konuşmalarında da boş sözler bulunmamalıdır (1998, 124-125).”

Meyhaneler “şerbethane” denildiğini söyleyen Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey meyhaneye devam edenler arasında nükteci, fıkracı, şair, musikîşinas, neyzen, keman çalan, güfteci ve taklit yapanların bulunduğunu (tarih yok; 287, 292) belirtir. Semiha Ayverdi de Sandıkburnu’nu anlatırken meyhanelerde şair, edip, rind, hanende ve sazandelerin(1977, 67) bulunduğunu söyler. Ahmet Rasim, İstanbul’daki edebiyat mahfilleri arasında meyhaneleri de sayar(Aktaş, 1997: 367-440). Özdemir Nutku’nun verdiği bilgilerden(1997, 41-42) de meyhanelerde meddahların gösteri yaptığı, kukla ve karagöz oynatıldığı anlaşılmaktadır.

Bu bilgilerden yola çıkarak meyhanelerin, müzik ve şiir daha çok yer tutmakla birlikte, anlatıların üretildiği, yaşatıldığı, nakledildiği bir anlatı ortamı olduğu söylenebilir. Burada İneblolu’daki “Kazım’ın Yeri” örnek olarak gösterilebilir. Burada kadınların gitmesinin “pek uygun” karşılanmayacağı, dolayısıyla erkeklere açık bir mekândır. İnebolulu erkekler için önemli bir sohbet ortamıdır. Bu sohbetlerde fıkranın önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır: “Erkekler masa başında, içki içerken sohbetlerde devamlı fıkra anlatırlar ve bunlar hep göbekten aşağıdır. Onun için burada onu tekrar etmek uygun olmaz(Nihat Kütükoğlu).” Kaynak kişi kendisiyle yapılan derlemede bildiği fıkraların anlatma ortamının erkek toplantıları olduğunu belirterek bu fıkraları anlatmamıştır. Bir başka kaynak kişi Emin Çelik de bildiği fıkraları yazdığı bir defterinin olduğunu, ancak bu fıkraların bize(kız erkek karışık bir derleyici grubu) anlatmanın uygun olmadığını; daha çok “içki muhabbetlerinde” anlattığını söylemiştir.

Mayalanmış darıdan elde edilen bozanın içildiği bozahanelerin kahvehane gibi ülkenin geneline uzun süreli yayılmadığı söylenebilir. Bu durum bozanın haram olup olmadığına dair duyulan kuşkulara bağlanabilir. Üstelik genellikle kışın tüketilir. Yine de meyhaneye göre daha iyi bir konumdadır.

XV. ve XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinden Kastamonu'da bozahanelerin olduğu anlaşılmaktadır(Kankal, 2004: 106-107). Eyupgiller 1802-3 tarihinde çıkan bir yangında Yanık Han'ın yakınındaki dükkân, kahvehane ve bozahanelerin yandığından bahseder(1999, 129). Buradan yola çıkarak bozahanelerin kentin işlek yerlerinden olan hanların etrafında açıldığı söylenebilir. Ozanoğlu'na göre XX. yüzyılın başlarında Kastamonu'da boza içilebilecek tek yer Nasrullah Şadırvanının doğusundaki Kaymakçı Zühdü Ustanın dükkânıdır(1976c).

Meyhane ve bozahane, etraflarında birliktelik oluşturmalarıyla halk anlatısı için ortam olabilme özelliğine sahiptir.

1.3. HAN: ANLATININ UĞRADIĞI MEKÂN

Halk anlatısının geleneksel ortamlarından biri de hanlardır. Geçmişin konaklama, ulaşım ve ticaret şartları düşünöldüğünde kent merkezindeki hanlarla hem konaklanan hem de ticarî faaliyetlerin yürütöldüğü yerler olarak karşılaşılır. Kent merkezi dışındaki hanlar ise daha çok konaklanan yerlerdir. Hanlar yapılarındaki avlu, kahvehane gibi bölümleriyle de bir arada bulunan mekânlardır. Dolayısıyla halk anlatıları için icra mekânı olma imkânına sahiptir.

Han ve kervansaray kelimelerinin birbirinin yerine kullanıldığı görölmektedir. Aynur Durukan bir makalesinde Selçuklu dönemi kaynaklarında kervansaray ibaresine rastlanmakla birlikte bu tür yapıların han veya ribat olarak anıldığını belirtir. Yazar hanları “şehir içi hanlar” ve “şehir dışı hanlar” olarak birbirinden ayırır ve çoğunlukla şehir merkezleri dışında, küçük yerleşim yerlerinde karşılaşılan şehir dışı hanlarının işlevinin daha kapsamlı olduğunu söyler(1998, 29-31). Bu yapıların asıl amaçları ticaret ve konaklamadır. Hanlar yeme, içme, ibadet etmenin yanında attardan nalbanta, eczacıdan hekime kadar çeşitli ihtiyaçları karşılamaya

çalışmışlardır(Durukan, 1998: 31). Turan, Selçuklu kervansaraylarının, askerî önemi dışında, kervanları baskınlardan koruyacak emniyetli konak yerleri sağlamak ve yolcuların her türlü ihtiyacını karşılamak olmak üzere iki önemli amacının olduğunu(1999, 98-100) söyler. Yücel Özkaya da kapalı çarşı ve bedestenlerin daha çok büyük şehirlere, hanların ise küçük şehirlere ait canlı yapılar olduğunu ifade eder(1985, 62).

Üstüner'e göre İslam öncesi Uygur gelenekleri arasında da karşılık beklemeden ikram etme ve ticarî anlayışın neticesi olan hanlar vardır(2000, 24). Mütevellî, müşrif ve nazırdan oluşan üç kişilik heyetin yönetip denetlediği kervansaraya gelen kervan üç gün hiçbir karşılık beklemeden ağırlanır, hayvanların bakımları sağlanır, yolculara iki öğün yemek çıkar, hasta olanlar tedavi edilir(Üstüner, 2000: 26). Üç günden sonra ise ücret alınmaktadır.

Kastamonu'daki ticarî faaliyetler Selçuklulardan itibaren gelişmeye başlamıştır. Kent merkezindeki ticarî faaliyetlerin bir ürünü olarak ortaya çıkan hanlarla ilgili olarak⁹, Ahmet Kankal'ın Kastamonu adlı eserinden özetle şunları söyleyebiliriz: Anadolu ve Kırım arasındaki ticaretin gelişebilmesi Sinop limanının gelişmesine ve güvenliğine bağlı olduğundan Selçuklu döneminde bir yandan ticaret yolları düzenlenmiş, bir yandan da yollar üzerine kervansaraylar ve hanlar inşa edilmiştir. İstanbul'un fethiyle birlikte değişen ticaret yollarından Kastamonu'nun fazla etkilenmediği, kentteki bedesten ve hanların daha çok XVI.-XVIII. yüzyıllarda inşa edilmesinden yola

⁹ Süleyman Kazmaz 1944 yılında geldiği Kastamonu'daki ticarî canlılık hakkında şunları anlatır: "Motorlu taşıtların çalışmaya başlamasından önce, daha doğrusu 20 yıl öncesine kadar İstanbul'la Kastamonu arasında katır kervanları işlerdi. 40 katırdan oluşan bu kervanlara (Barhana), en öndeki katura da Peşevек denirdi... Kastamonu, geniş bir bölgenin ticaret ve sanat merkeziydi. Kastamonu'dan etrafa, etraftan Kastamonu'ya doğru büyük katır ve deve kolları, kervanlar işler, şehirde canlı bir hayat yaratırlardı. Haftada 3-4 deve kervanı gelirdi. Bunlar Konya'dan, Adana'dan, uzak yerlerden üzüm, pamuk gibi maddeler getirir, burada satar, Kastamonu'dan aldıkları malları uzak yerlere taşırlarmış. Katır kervanları da çoktu. Kollar çarşıya geldikleri zaman güürültülerinden, çingirak seslerinden geçilmezmiş. Birkaç gün kaldıkları için hanlar dolar, çarşıda alışveriş ateşlenirmiş; keşeciden keçe, yemeniciden yemeni, bakırcıdan bakır, semerciden semer, nal alırlar, kahvede oturur, aşçıda yemek yer, berberde tıraş olurlarmış. Kapanlarda, kapalı alışveriş yerlerinde bütün gün alışveriş durmazmış(1997,153-155)."

çıkılarak söylenebilir.¹⁰ Güney-kuzey, doğu-batı ticaret yolları üzerinde bulunan Kastamonu'da ticarî faaliyetlerin Anadolu dışından gelen tüccarlarla, Anadolu tüccarlarıyla ve Kastamonulu tüccarlar arasında gerçekleştiği görülür. Kent merkezindeki ticarî faaliyetler bedesten, han, pazar ve çarşılarda yürütülür(2004, 197-203).

Kastamonu kent merkezinde çoğunluğu XVI. ve XVIII. yüzyıllarda inşa edilmiş bedesten ve hanlar bulunmaktadır. Büyük şehirlerde bez satmak için yapılmış, sonraları kıymetli malların alım satımına başlanmış, yapı ve yürütülen ticarî faaliyetler dolayısıyla hanlardan ayrılan bedestenler aynı zamanda değerli malların saklanıp korunduğu mekânlardır. Esnaf ve halk her türlü kıymetli varlığını burada ücret karşılığı saklayabilir. Kankal, bedestenlerin çarşının diğer bölümlerinden daha kapanık, genellikle kalın duvarlı, küçük ve demir pencerele inşa edildiklerinden loş olduklarını, bu yüzden Kastamonu'daki Cem Sultan Bedesteni'ne Karanlık Bedesten dendiğini söyler(2004, 203-204).

Kastamonu hanları olarak adları geçen hanlar Kankal'ın eserinden aktarırsak şunlardır: Acem Hanı, Beycüğez Hanı, Bey Çelebi Kervansarayı(Unkapanı), Cem Sultan Bedesteni, Çukur Han, Deve Hanı, El-Hac Halil Beşe Hanı, Hacı Ahmed bin İlyas Hanı, Hacı İsmail Hanı, Hacı Seyfi Kervansarayı, İsmail Bey Kervansarayı, Penbe Han (Balkapanı), Kapan Hanı, Kurşunlu Han(İsmail Bey Hanı), Abbasoğlu Hanı, Müftizade Hanı, Paşa Hanı, Aşir Efendi Hanı (Urgan Hanı), Sağılmacı Hanı, Surâhîzâde Hanı, Tarakçızâde Hanı, Turşucuoğlu Hanı, Üzüm Kapanı, Yanıkoğlu Hanı(Yanık Han), Yeni Han(2004, 205-219). Atabey Hanı, Sarının Hanı ise Kastamonu Tosya yolu üzerindedir(Çiftçi, 2000: 267, 275).

Kastamonu Vilâyet Salnâmelerinden hanların sayılarına dair bir fikir edinilebilir: 1289 (M. 1873) tarihli salnamede yıl içinde tamir olunan ve

¹⁰ Tapu-Tahrir Defterlerine göre 16. yüzyılda Taşköprü, Daday ve Araç kazalarında han bulunmaktadır(Tosunoğlu, 1993: 37, 109, 323).

yeniden inşa edilen han sayısı Tosya'da otuz beş, Taşköprü'de bir, Daday'da bir han olarak(Tatlıgün, 2007: 132) kayıtlıdır. 1291 tarihli (M. 1875) salname Kastamonu'da kırk üç han, Devrekâni'de beş han, Taşköprü'de beş han, İnebolu'da on bir han, Tosya'da on iki han, Cide'de iki han olarak mevcut hanların sayılarını verir. Aynı salnamede yıl içinde Kastamonu'da dört han inşa edildiği, İnebolu'da iki yeni han inşa edilip üçünün tamir edildiği, Taşköprü'de bir hanın tamir edildiği, Daday'da dört han inşa edilip on beşinin tamir edildiği, Cide'de yirmi yeni han inşa edilip onunun tamir edildiği kayıtlıdır. 1293 yılına (M. 1876) ait Sekiz Numaralı Salnâme Kastamonu'da kırk üç han, Devrekâni'de beş han, Taşköprü'de on han, İnebolu'da yirmi sekiz han, Tosya'da on beş han, Araç'ta iki han, Daday'da beş han, Cide'de yedi han olarak mevcut hanların sayılarını verir. Aynı salnamede yıl içinde Kastamonu'da altmış bir han inşa edildiği, on birinin tamir edildiği; İnebolu'da bir han inşa edilip birinin tamir edildiği, Daday'da bir han inşa edilip altısının tamir edildiği ve on bir misafirhane inşa edildiği, Araç'ta iki han inşa edilip birinin tamir edildiği kayıtlıdır(Ayhan Özdemir, 2007: 151). 1299 tarihli salnamede ise Kastamonu'da kırk sekiz han, Taşköprü'de on dört han, İnebolu'da yirmi beş han, Tosya'da on beş han, Araç'ta on yedi han kayıtlıdır(Düzenci, 2007: 64, 90, 99, 113, 126). 1308'de(1891) Taşköprü'de çıkan bir yangında yanan binalar arasında on han sayılmaktadır(Ziya Demircioğlu, 1973: 39).

Dr. Kemal Bey'in Türkiye'nin Sıhhi, İçtimaî Coğrafyası Kastamonu Vilayeti adlı eserine göre 1922 yılında Kastamonu'da bazı kaza merkezlerinde hanlar yeterli olmakla birlikte, bina olarak harap durumda olan hanlar 100-150 kadardır(alıntılıyan Büyükkasap ve Kars, 2005: 97). Kastamonu-İnebolu yolunun çok işlek bir yol olduğunu, yollarda kereste taşıyan kağnıların olduğunu, Seydiler'de bulunan hanları, bu hanların eski, bakımsız olduğunu; Ahmet Talat Onay 1920'de yaptığı bir yolculuğa dair yazdığı yazılarda ifade eder. Yazar aynı yolculukta Küre'de de bir handa dinlenmiş, bu hanı daha temiz bulmuştur(1995, 112-113, 114,115).

Kastamonu Sanayi ve Ticaret Odasının 1934 kayıtlarına göre de Kastamonu'da hancı ve nalbant sayısı yetmiş dördtür(Kastamonu Sanayi ve Ticaret Odası, 1935: 114).

İhsan Ozanoğlu'nun Kastamonu Kültür ve Folkloru adlı etüdünün Ticaret Folkloru bölümünde verdiği bilgilere göre, çalışmanın kaleme alındığı tarihte, Kastamonu'da İsmail Bey Hanı, II. Bayezit Hanı, Karanlık Bedesten, Reisülküttap Hanı, Yanık Han, Acem Hanı olmak üzere yedi han ayakta. Eskiden kırktan fazla han vardı diyen Ozanoğlu bizzat gördüğü kalıntı hanlar olarak şunları sayar: Han Ağasının Hanı, Satı Ağasının Hanı, Benlizade Hanı, Kesik Hanı, Bıçağı Büyük Han, Kalfanın Han, Katırcıoğlu Hanı, Emir Kemaleddin İsmail Beyin Deve Hanı. Yazar çocukluğunda hanlara iki yüz ile beş yüz arası at ve katır bağlandığını söylemektedir: "Hanlar Ağasının dört yüz katırı vardı. Satı Ağasının üç yüz- dört yüz idi. Küçük kervanlar müstakilen taşıt yaparlar ya da büyük kervanlara iltihak ederlerdi(Ozanoğlu, tarih yokb: 8)." Hüseyin Polat adlı kaynak kişiden Topçuoğlu önünde bir han, Banka Caddesinde iki han-birisi Hanlar Ağasının Hanı'dır-, Mahkeme Altı'nda iki han, Kanara mahallesinde bir han olduğu öğrenilmiştir.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak Kastamonu'da ciddî bir ticarî hareketliliğin olduğu söylenebilir. Bu hareketlilik farklı yerlerden gelen insanlar arasında haberleşmenin-anlatının hareketliliğini olarak da okunabilir.

Kastamonu kent merkezindeki hanların değişik dönemlerde farklı amaçlarla kullanıldığı görülür. Örneğin Cem Sultan Bedesteni 1951'de tamir edildikten sonra meyve ve sebze pazarı olarak, sonra da urgan kapanı olarak kullanılmıştır(Çiftçi, 2000: 278). Cem Sultan Bedesteninin urgan kapanı olarak kullanışıyla ilgili bir ritüeli Emin Nar şöyle anlatır: "Şimdi Kastamonu'da bir han vadur, kapalı bir han. Şimdi oraya götürürler(urganı) orda pazarlardı. Şimdi sabah ezanından sonra kantarcı şeyin üstüne çıkar dua ederdi. Sabahleyin alış-veriş başlardı."

II. Bayezit'in yaptırdığı Kapan Hanı, bir dönem pamuk tartıldığından ötürü Penbe Han olarak anılırken daha sonra bal tartımı ve satımı yapılmış olabileceğinden Balkapanı adıyla anılmaya başlanmıştır(Kankal, 2004: 212). Zaman içinde ayakta kalan hanlardan birisi olan Acem Hanı 1952'den önce bir şahsa satılmış ve zaman içinde çok değişmiştir(Çiftçi,2000: 271). Bugün üst katı mesken, alt katı dükkân olarak kullanılmaktadır.

Araştırma sahamızda; bedesten, kapan ve hanlardan başka kent merkezi dışında bulunan ve bunlardan daha sade, küçük ve daha az yolcunun konaklayabileceği; şehir dışı hanları, kervansaray, menzil hanları, menzil, konak veya han olarak adlandırılan yapılarla da karşılaşmaktadır. İbrahim İshakbeyoğlu adlı kaynak kişi bu tip hanları şöyle anlatmaktadır:

“Han demek dinlenme yeri demek. Mesela farzı mahal diyelim ki on saatlik bi yola gidiyorsun. Bu on saatlik yolda ne kadar dinlenmemiz lazım, üç saatte ya da dört saatte bir. Dört saat arayla bi hana varırsın, o handa dinlenirsin. Hayvanın varsa hayvanın da dinlenir. Onu yemlersin karnını doyurursun, kendi ihtiyacını görürsün. Ondan sonra tekrar devam edersin ikinci bi hana kadar. Han demek bu.”

Ali Bey Yavuz'un han algısı ise; “Eskiden kamyoncu yerine kervancılar var. Nakliyatçı, bezdir, iptir, ip boyasıdır. O dönemin şeylerini taşıyorlar... O insanların konakladığı yerler hanlar. İşte atlarını dinlendiriyö, kendisi dinleniyö. Yatıya kalkıyö. Hanların görevi bu. Kastamonu'da bi sürü han var ve yol boylarında da. Bizim burda Kayı Han var, ilerde Diphan var, yukarda tekrar bi han var, var da var...” şeklindedir.

Ulaşımın işlek olduğu yollar üzerinde çok sayıda han vardır. Ancak bugün bu hanların çoğu “battal”¹¹dır. Hanların işlek olduğu dönemleri belli yaşın üzerindeki kişiler hatırlamaktadır. Mustafa Terzioğlu'nun anlattıklarına

¹¹ battal: bozuk, harap, işe yaramaz.

göre, İnebolu'da Şaşmaz Hanı, Ali Demirkaya Hanı gibi hanlar vardır. Hanlarda yolcular peykeler üzerinde yatar. Vapur bekleyen yolcular hanlarda konaklar. Kamil Sakoğlu'nun anlattıklarına göre İnebolu, Küre, Çatalzeytin'den gelenler Devrekâni'nin Karakum mevkiinde bulunan handa konaklarlar, yatarlar, yemek yapıp yerler, Kastamonu'ya devam ederler. İnebolu yolu üzerinde Gömeç'te bir han vardır. İnebolu'dan gelen at arabaları burada mola verir(İrfan Yakut). Ali Yıldız, Seydiler'deki hanları şöyle anlatmıştır:

“Şimdi bizim küçüklüğümüzde hanlar vardı. Bu yol burada olduğu sürece, Kastamonu var ya... Mesela İnebolu'dan Kastamonu'ya giden bu yol var ya, orda mesela eskiden beyla kamyon falan yok. At arabası gidiyor. Onlarla şey taşıyor, yük taşıyor. Yani mesela keresteyi taşırlardı. Bütün İnebolu'dan çıkan malzamayı, Kastamonu'ya veya İç Anadolu'ya buradan arabalarla giderlerdi. Onlar duraklamak için, burada konaklamak için. Burda üç dört tane han vardı, mesela şu girişte. İnebolu girişinde Yumurtacının Hanı vardı. Böyle büyük. Efendim hanlarda böyle büyük ranzalar vardı. Şimdiki gibi garyola falan yoh da. Onlarda, ranzalarda yatahlar vardı, yatarlardı içerde. Burada vardı mesela Yumutacının Hanı vardı. Bigaç tane han vardı yani..”

İhsan Ünal'ın hanlara dair aktardıkları şunlardır: İnebolu'dan kalkan yolcu Ecevit'te, Küre'de, Seydiler'deki hanlarda konaklar. Seydiler'den sabah çıkar, akşam Kastamonu'ya ulaşır. Hanlarda konaklayıp Çankırı'ya doğru devam eder. Dışarıdan gelip pamuk pazarlayanlar, ticaret yapanlar hep bu hanlarda konaklar. Kaynak kişi, hanlarda “yüzlerce araba varıdı.” diyerek yoğunluğu ifade etmektedir. Şevket Gençoğlu bu yoğunluğu Seydiler'in İnebolu-Kastamonu devlet yolu üzerinde olmasına bağlamaktadır. Yol güzergâhı üzerinde olan Seydiler'de altı yedi han bulunmaktadır. Kaynak kişinin ifadelerine göre hanlarda geceleri kırk elli araba, üç yüz elli dört yüz

kişi kalmaktadır, “yol böyle atlı arabayla kaynardı.” İstanbul’dan Anadolu’ya geçecek mallar İnebolu limanına gelir, İnebolu’dan Anadolu’ya taşınır.

Küre İnebolu yolu üzerindeki Ecevit Hanı Millî Mücadele döneminde şöhretli bir handır(Ahmet Üçok, 2002: 257). Mustafa Eski adlı kaynak kişi İnebolu Kastamonu yolu üzerinde Solugan, Çuha Doruğu, Küre, Ecevit, Ödemiş, Seydiler, Meşeli Türbe, Şeker Köprü hanlarını saymıştır.

Bu bilgiler Seydiler’le ilgili tarihî verilerle de örtüşmektedir. Seydiler İpek Yolu üzerindedir. Seyyid-i Zülfikâr Camii minaresi 1112 olarak tarihlendirilmiştir. Caminin yanında deve hanı, han ve hamam bulunmaktadır(www. kastamonukulturturizm.gov.tr 03.04.2008). Selçuklu döneminde inşa edilen kervansaraylardan birisi olarak kabul edilebilir. Durukan’ın ifadesiyle daha çok ticaret ve konaklama görevi gören “şehir dışı han” yapımı 12. yy.’ın sonlarında Selçukluların devlet ve ekonomik politikalarının bir unsuru haline gelmiştir ve çok kısa bir sürede Anadolu yarımadası batıdan doğuya, kuzeyden güneye önemli yollar hanlarla donatılmıştır. Yazar bu yapıların genellikle şehir merkezleri dışında ve bazen çevrelerinde küçük yerleşimlerin bulunduğunu söylemektedir. Bazen de hanlar dolayısıyla yerleşme gerekli görülmektedir(Durukan, 1998: 30-31). Seydiler, aynı zamanda İnebolu’yu Ankara’ya bağlayan kara yolu üzerinde olduğundan ulaşımı işlektir.

İpek Yolu üzerinde bulunan hanlardan bir başkası Hanönü ilçesindeki handır. Kastamonu’dan doğuya doğru devam eden Kuzey Anadolu İpek Yolunun bir kolu Sinop’tan deniz yoluyla Kırım’a devam etmekte; diğer kolu ise Kastamonu’dan devamla Durağan ilçesinden geçmesi üzerine, kervanlar Hanönü’nde bulunan handa konaklamışlardır(www. hanönü.bel.tr/h21.html 03.04.2008).

Araç’la Kastamonu arasında altı han olduğunu söyleyen Abdullah Savaş adlı kaynak kişi, parası olan posta arabasıyla, olmayan hanlarda

konaklayarak gider gelirmiş, demektedir. Bu hanlar; Dıphan, Taşpınar'da Eflanlon Hanı, Dabçelon Hanı, Kaman Hanı, Kayaboğazi'nda kervansaray, Topuksuzun Hanı adıyla anılan hanlardır. Fikri Saymaz, Azdavay- Daday yolu üzerindeki Honsalar köyünde bir han bulunduğunu, perşembe günleri, cuma akşamları, banka günleri çok yolcunun olduğunu; kahvehane gibi işletildiğini, yolcuların üst katta yattıklarını, sabahleyin yemeğini yiyip çayını içip gittiklerini anlatmaktadır. Bu durum Azdavay 1946'da ilçe olduktan sonra sona ermiştir. Bir başka kaynak kişi Kastamonu Ilgaz arasında Budamış, Kayı, Bulacık hanlarını saymıştır(Mustafa Eski).

Yol üzerlerine genellikle şahıslar tarafından yaptırılan, bir iki saatlik veya bir günlük dinlenme yerleri olan, yolcunun ve varsa hayvanının ihtiyaçlarının giderildiği küçük hanların; şehirler arası yollarda yolcuların uğrak yeri olan "dinlenme tesisleri"yle aynı ihtiyaca yönelik oldukları söylenebilir.

Hanlarda konaklayan yolcular geniş bir yelpaze oluşturur: Büyük küçük tüccarlar, pazarcılar, yük taşıyıcıları(nakliyeciler), memurlar, herhangi bir sebeple bir yerden bir yere giden köylüler... Yetiştirdikleri ürünleri pazarlarda sattıklarını söyleyen Hüseyin Kömüşçü adlı kaynak kişi grup halinde yola çıktıklarını ve hanlarda konakladıklarını anlatmıştır:

"...yükümüzü dutarak sararuk zabalın... Domatis olsun, üzüm olsun,o zaman asma üzümlerimiz vardı. Zabalın sararuk. İşte bu köyden o köye, o köyden bi sürü olduk, hakçı¹² gibi. Hanlarda yataduk. Guru tatarların üstünde. Zabalın hemen yüzüne bi su cal, cigara icersen sar tütünü yak. Cıgaranı sar, hayvanı deh deh hadi bakalım... Dadaya git, Sarugava git, Oviya git, Efleni'ye git, neya gidesen. Yol acuk sana balu."

¹² hakçı: gelin alma alayına katılanlar.

Hanlardaki yolcu çeşitliliği içinde öğrenciler de vardır. Taşköprü'den öğrenim görmek için Kastamonu'ya gelip giden öğrenciler yollardaki hanlarda konaklarlar. Öğrenimini Kastamonu'da tamamlayan Hasan Karakaş'ın hanlara dair anlattıkları şunlardır:

“Ben ortaokulu Gasdamonu'da okudum. At arabasıyan talebeler budan birleşüdük... Cumartesi günü budan binerdük. Pazar gün yirmidört saatte araba Gastamonu'ya varurdu. Gastamonu'da hanla vardı. Yol boyu üç dört tane han vardı. Handa, gave filan çay satardı, gaveci. Orda öğle yatardık. Uzun boylu duramazduk handa... Arpayınan atu doyururlardu. Dinenürdük. Ondan sona yine devam iderdük. Buudan akşam bindikmiydük, zabahlayın, ezen okunurken Gastamonu'ya inerdük at arabasuynan... Paraynan yimek virürdü gelen yolculara. Yirdük, parasını virirdük. Yımırta, tarhana çorbası başda gelürdü Hacı. Mısır ekme oludu değil mi Hacı ağabey. Mısır ekme menşurudu. Bu durumlarda bizim güççüklüğümüzde.”

Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerden bazı hanların müşterilerinin belli bir grup olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Kanara mahallesindeki hanın müşterileri genellikle İnebolu'dan, Abana'dan gelip katırlarla mahalle aralarında incir, armut satanlardır. Mahkeme Altı'ndaki iki handa da genellikle pazarcılar kalır. Pazartesi pazarı için pazar gününden gelen köylüler handa yatarlar, hayvanlarını tımar ettirirler.

Hanlarda konaklayan yolcular arasında cinsiyet ayrımı gözetilmiştir. Kadın yolcuların konakladığı hanlar ayrıdır. İhsan Ozanoğlu'nun İlmî Vesikalar'da kaydettiği 448 numaralı belgeye göre kadınlar için hizmet veren hanlara erkekler giremez. Belgede buralara erkek yolcu almak isteyen hancıların cezalandırılacakları da kayıtlıdır(1964).

Herkese açık olan ve hizmetin karşılığının beklenmediği odaların aksine, kent merkezindeki büyük hanların dışında kalan hanlar ücretlidir.

Herkes gelip odada kalabilirken, hanlarda parası olan kalabilir: Daday'da Köpekçilerin beygir hanıyla ilgili bir kaynak kişinin sözlerinde de ödenen ücrete vurgu yapılır. “Cumartesi günü Daday’a inenler oraya, hana, beygirlerini, hayvanlarını bağlar, işini bitiren beygirini alır gider. Tabî ücretini de öderdi (Hasan Toğraz).” Bununla birlikte kent merkezindeki vakıf hanlarda üç güne kadar konaklamak ücretsizdir: Aşir Efendi Hanı'nda esnaf olan Niyazi Karaküllah geçmişte hana gelenlerin üç güne kadar misafir kabul edildiğini, üç günden sonra müşteri sayılıp para alındığını; handa konaklayanların odalara para bıraktığını, ihtiyacı olanın ihtiyacı kadar aldığını hanın tarihi ile ilgili olarak aktarmıştır.

Hanlar genellikle iki katlıdır. Yanık Han örneğinde olduğu gibi bir cephesi üç katlı olanlar da vardır. Sekiz, on altı, yirmi iki, yirmi altı, yirmi sekiz, otuz yedi, kırk bir, elli altı gibi farklı sayıda oda ve dükkân bulunmaktadır. Ayrıca depolama yerleri ve ahır bulunur. Hanların avlularında havuz, su kuyusu, fıskiyeli şadırvan; odalarında ocak gibi donanımlar görülür. Bazı hanların nalbant dükkânı, arabacı dükkânı, mescit, kahvehane, bozahane gibi bölümleri vardır. Hanın alt katının ahır, üst katının oda olarak kullanıldığı olur. Bazı hanların geniş bir odası vardır (Kankal, 2004: 203-219; Çiftçi, 2000: 267-277). Dr. Kemal Bey'e göre 1920'li yılların Kastamonu'sunda hanlar tek veya iki katlıdır. İki bölümden oluşan tek katlı hanların bir tarafı hayvanlar için ayrılmıştır. İki katlı hanların üst katında konaklanılır. Özellikle pazar kurulduğu günler hanlarda kalınır. “Kastamonu'da kahvehaneler çok yaygın olduğu için halk, hayvanını hana bağladıktan sonra kahvehanelere giderdi(alıntılayan Büyükkasap ve Kars, 2005: 97).”

İnebolu'daki bazı hanların alt katları kahvehane, üst katları odadır (Mustafa Terzioğlu). Vacide Oygur da Küre'deki hanları anlatırken “...bi yanı gahve, bi yanı han,... eskiden Han Ağasının Hanı varıdı. Gafur Sadığın Hanı varıdı. Doluydu han.” demektedir. Hanların bünyelerinde kahvehanelerin bulunuşuna kaynaklarda da rastlanmaktadır. Süheyl Ünver İstanbul'daki

Karakulak Hanı Kahvehanesinin çok meşhur olduğunu, ramazanları her gece, diğer zamanlarda cuma ve pazar geceleri meşhur bir saz takımının bulunduğunu, iki yüzden fazla kişinin girebildiğini, bazı geceler oturacak yer bulunmadığını ve belli bir geliri olan kişilerin buraya gelebildiğini anlatır(1963,56). Erdal Arslan'a göre, Aşir Efendi Hanı içindeki kahvehane geçmişte insanların bir araya geldiği, toplandığı, sohbet ettiği önemli yerlerden birisidir. Burada karşımıza han ve kahvehane birlikteliği çıkar. Anlaşıldığı kadarıyla büyük hanlarda kahvehane de bulunmaktadır. Kaynak kişilerin bir han kahvehanesinden bahsettiklerinde kahvehane yerine "han" tabirini kullandıkları dikkati çekmiştir. Bünyesinde kahvehane, bozahane gibi bölümlerin bulunduğu hanlara, burada konaklayanlardan başka, vakit geçirmek için dışarıdan da müşteri geldiği görülür.

Ulaşım yolları üzerindeki konaklama amacıyla kullanılan hanlar ise ahşaptır ve çok bakımlı olmadıkları söylenebilir. Bu hanlar genellikle şahıslara aittir. İsmail Hakkın Uzunçarşılı 1922'deki bir gezisi sırasında Taşköprü yolu üzerinde uğradıkları bir han için, mevki önemli olmakla birlikte virane denecek kadar eski bir han olduğunu söyler(Yılmaz, 2007: 115). Bu tür hanların bakımsızlığından 1885'te Kastamonu'ya tayin edilen Tepeyran da şikâyetçidir:

"1885 senesi Martının başlangıcında Kastamonu'ya vardım. Kışın en şiddetli bir zamanında Konya'dan Niğde'ye kadar olan dört günle beraber on dokuz gün kadar süren bir yolculukta kardan, soğuktan ziyade muntazam yol olmayışından; nakil vasıtalarının ilkeiliğinden; kasabalara tesadüf etmeyen konaklarda, köy odalarında yahut ahır kabilinden hanlarda geceleme sefaletinden çok rahatsız oldum(1998, 53)."

Az işlek yollardaki hanların daha donanımsız olduğu söylenebilir. "... yolun kenalarında böyle tek kulübe gibi hanlar vardı... bizim adı bile vardı. Hamoğlu Hanı diye... gideceğin yere erişemediyse o handa yatadın.

Azığınan gidesin yemeğini, suyunu, ekmeğini alısın veya beygirinen veya yürüyerek gidesün(Halime Baş).”

Hanlar, kısa veya uzun süreli konaklama yerleri oluşuyla bir birliktelik mekânlarıdır. Peter Burke'nin Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü'nde, halk kültürü merkezlerinden biri olarak, hanları göstermektedir:

“Hanlar, horoz döğüşü seyredilen veya iskambil, tavla ve zar oyunları ya da dokuzlu kuka oynamak için gidilen yerlerdi. Halk ozanları ve artistler tavernalarda çalarlardı ve buralarda dans edilirdi...Birahaneler halk sanatı için birer sahneydi.... Özellikle Londra'da, belli hanlar -ve avluları- bir menajer veya animateur gibi iş gören soytarıları, horoz döğüşlerini, çalıntı eşya satanları, gösteri yapan atları ve tabi ki oyunları görmek için...” hanlara gitmek yeterlidir. (1996, 128-129)

Hanların farklı eğlencelere mekân oluşturduğu görülmektedir. Kastamonu'da, 1930 yılında Yanık Han canbaz ve palyaço gösterilerine sahne olmuştur(Eyupgiller, 1999:129). Hanların eğlence mekânı olmasıyla ilgili Ali Bey Yavuz adlı kaynak kişinin verdiği bilgiler önemlidir: “... eski hanların tamamında sazdır, zilli maşadır, uddur, cümbüştür böyle şeyler mutlaka bulunur. Hancı asar, duvarda durur. Oraya gelenlerin içinde mutlaka çalan olur birini. Oradaki konuklar sesi gittiği kadar şarkı söyler. Böyle eğlence hiç bitmez.” Bu bilgiler müziğe dairdir, ancak yalnızca müzikle vakit geçirilmediği, anlatının da burada yerini aldığı kabul edilmelidir.

Hanlar âşıkların sanatlarını icra ettikleri mekânlardandır. Özdemir Nutku, Van Gennep'in Muğla'nın o zamanki en büyük hanında âşıklar yarışması düzenlendiğini, dinleyicilerin nargile, çay, kahve içtikleri alanda iki âşığın karşı karşıya oturup atıştıklarını gördüğünü aktarır(1983, 37). Durbilmez, Kars'ta âşık kahvehanelerinden başka hanlarda da hikâye anlatma geleneğinin olduğunu belirtir(2006, 358).

Hanların âşıklardan başka meddahlar için de anlatım ortamı oluşturdukarı görülür. 1827'de Manisa'da bulunan bir İngiliz gezgin kaldığı hanın avlusunda ramazan dolayısıyla hikâye anlatan bir meddahı dinlemiştir. Hanın avlusundaki bir sundurmanın altında toplanıp meddahı dinleyenler arasında deveciler, dağcılar, çobanlar, oranın ileri gelen devlet görevlileri, memurlar, beyler ve efendiler bulunmaktadır(Nutku, 1997: 70-71). Kastamonu hanlarında da meddahların hikâye anlattığı anlaşılmaktadır. Hüseyin Polat yapılan mülakatta, Kastamonu'da pazartesi, çarşamba, perşembe olmak üzere üç gün pazar kurulduğunu, çarşamba pazarına köylünün gelip hanlarda kaldığını ve hancı kahvelerinin meşhur olduğunu söylemiştir. Bu görüşmeden hanların kalabalık olduğu gecelerde meddahların hikâye anlattığı öğrenilmiştir. Aynı kaynak kişi hanları anlatırken, "Her birinin içinde kahve, peyke, soba var. Aşağıda ısınırlar, üst katta yatarlar." demektedir. Şevket Gençoğlu Seydiler'deki hanların yatma yerleri dışında kahvehaneleri olduğunu, buralara yerleşik halkın da gittiğini anlatırken, okuduğu romanları bu kahvehanelerde anlatan bir anlatıcıdan bahsetmektedir.

Derlemelerimizden gerek sahili Kastamonu'ya, gerek Kastamonu'yu diğer yerleşim yerlerine bağlayan yollarda ve kent merkezinde çok sayıda han olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bir taraftan ticaretin canlılığını gösterirken diğer taraftan hanlarda belli bir süre, en azından birkaç saat veya bir gece, konaklanıldığından anlatıların da kendine yer bulduğunun göstergesidir. Hanlar yolcuların konakladıkları; yemek yedikleri, dinlendikleri, uydukları ve bu süre içinde sohbet ettikleri, bir yerden bir yere haber taşıdıkları; yerli halkın da vakit geçirdiği, müziğin ve anlatının icrası için ortam oluşturmuş mekânlardır.

1.4. ODA: ANLATININ AĞIRLANDIĞI MEKÂN

Kastamonu’da halk anlatılarının icra ortamlarından biri de odalardır. Köylerde, köylünün ortak malı veya şahıslara ait olan, ihtiyaçlarının ortaklaşa giderildiği, yolcu ve misafirlerin ağırlandığı, vakit geçirmek için bir araya gelinen yerler “oda” olarak nitelendirilmiştir. Yapılan kaynak taraması, gözlem ve mülakatlara göre odanın “Kastamonu özelinde” köylerde olduğu, kent merkezlerinde odaların işlevlerini büyük oranda hanların ve kahvehanelerin, daha sınırlı olmak üzere konakların karşıladığı görülmüştür. Her an, herkese açık oluşuyla odalar, kamusal bir mekân özelliğine sahiptir. Bununla birlikte odanın herkese açık oluşu genellikle erkeklerle sınırlıdır. Bir erkeğin bir odaya gitmesi için davetli olması gerekmez. Bazı köylerde kadınların da odalarda erkeklerle birlikte sohbetlere katıldığı görülmüştür. Bununla birlikte bir kadının herhangi bir vakitte odaya girip çıkması düşünülemez.

Odaların ortaya çıkışı ahi zaviyeleriyle ilişkilendirilmektedir. Çağatay, ahiliğin sosyal yaşantıyı düzenlemede oynadığı rollerden biri olarak en ücra köşelere kadar yayılan zaviyelerden bahseder ve ulaşımın zor, konaklama yerlerinin nadir bulunduğu bir devirde zaviyelerin önemli bir fonksiyon yerine getirdiğini söyler(1981, 101).

İbn-i Batuta’nın, Anadolu’da Türkmenlerin yaşadığı her yerde bulunduğunu söylediği ahi zaviyelerinin işlevlerinden biri gelen yabancıları ağırlamaktır. İbn-i Batuta’dan özetle; ahilerin önderi olan kişinin bir tekke yaptırarak burayı donattığını, tekkenin ihtiyaçlarının ahilerin kazandıklarıyla karşılandığını, gelen yolcuların ihtiyaçlarının kaldıkları süre boyunca tekkede giderildiğini, ahilerin misafir olmadığı zamanlarda da bir araya gelerek yemek yiyip, raks edip, türkü çağırdıklarını söyleyebiliriz. İbn-i Batuta Antalya’da bulunduğu bir sırada davet edildiği tekkede yemek yenildikten sonra türkülere ve oyunlara geçildiğini anlatır(Parmaksızoğlu, 2000: 5-7). Neşet Çağatay bu durumun Anadolu köylerindeki “konuk odaları”nı hatırlattığını, bu odaların

“ahilikten kalma kurul kalıntılarından olduklarına şüphe olmadığı”nı söyler (1981, 161).

Kastamonu tarihinde en eski zaviye vakfiyesi 1206 tarihlidir(Cumbur, 1989: 9). Seyahati sırasında Kastamonu’da bulunan zaviyelerde de konaklayan İbn-i Batuta’dan şunları aktarabiliriz:

“... Kastamonu’dan ayrılarak yol üzerinde, köylerden birinde bu ülkede gördüğümüz zaviyelerin en güzeli, en büyüğü olan bir dergâha uğradık. Burasını, devrin şanlı hükümdarlarından biri olan ve varlığını Tanrı Teâlâ hazretlerine adanmış bulunan Fahreddin Beğ yaptırmıştır. Tekkenin bakım işlerini, içinde kalan dervişlerin düzenini oğluna vermiş ve oradaki köyün gelirini de bu işler için vakfetmiştir. Dergahın avlusunda gelen geçen dervişlerin temizlenmeleri için ayrıca bir de hamam inşa ettirmiş, köyün ortasında bina edilen çarşuyu ise Ulucami’nin giderlerine tahsis etmiştir. Harem-i Şerif’ten veya Suriye, Mısır, Irak, İran ve Horasan ile öteki ülkelerden gelecek dervişlere dergâha indikleri gün tam takım bir kat elbise ile yüz dirhem verilmesini, oradan ayrıldıkları zaman ise üç yüz dirhem ödenmesini, tekkede kaldıkları süre boyunca yemek için ekmek, et, pirinç, yağ ve halva verilmesini, ayrıca Anadolu’da dolaşan bütün dervişlerin tekkelerde üç gün misafir edilerek on dirhem harçlık almalarını şart koşmuştu.

Buradan ayrıldıktan sonra geceyi çevresi ıssız yüksek bir dağın tepesinde Kastamonulu Ahi Nizameddin’in yaptırdığı tekkede geçirdik. Bu tekkenin masrafları ve gelen geçen yolcuların yiyecekleri, gelirini vakfettiği, bir köyden karşılanmaktadır (Parmaksızoğlu, 2000: 57).”

İbn-i Batuta’nın ahi zaviyelerini anlatırken kullandığı ifadelerin benzerini, 1893’te Ankara, Çankırı civarında kırkı aşkın köyü dolaşan

Konnenberg adlı bir Alman gezgin odalar için kullanır: “Türkiye’ye giden bir gezgin gittiği her köyde herhangi bir zorluk çekmeksizin rahat edebileceği bir misafir odası bulabilir(And, 1986: 18).”

Müjgan Cumbur ahi zaviyelerinin yalnızca gelip geçen yolcuların kimsesizlerin doyurulup barındıkları yerler olmadığına, gençlerin eğitiminde “kültür merkezi” görevini üstlendiğine dikkat çeker(1989, 7).¹³ Ahilik ve fütüvvet teşkilatı dışında yâren teşkilatıyla da ilişkili olduğu düşünülse de, Metin Ekici’ye göre, odaların varlığı “sadece esnaf teşkilatlarıyla ilgili değil, Türk kültür yapısında mevcut olan birlik, dayanışma ve idare sisteminin en küçük yerleşim birimlerinde bile hâkim olmasının ürünü olmalıdır(1990, 744-745).”

Odalar Ekici’nin tespitlerine göre, genellikle tek bir oda şeklinde köy halkı tarafından veya maddî durumu iyi olan birisi tarafından yaptırılır. Kimi zaman kullanılmayan bir oda da bu amaca hizmet etmektedir. Odanın bitişiğine ahır ilave edildiği de olmaktadır(1990, 745).

Odalar kaynaklarda farklı sınıflandırılmıştır. Mustafa Ataman odaların muhtar odalarından ayrı olduğunu söylerken(1978, 8467), Ekici “Batı Anadolu Köy Odaları” adlı makalesinde odaları merkezî köy odası, delikanlılar odası, köseler odası, ihtiyarlar odası, mahalle(şahıs) odaları olarak sınıflandırır(1990, 746). Oda, Ataman’ın makalesinde “misafir odası” olarak anılırken(1978), Sezen çalışmalarında misafir odalarına “konak” denildiğini de söyler(1988, 1994). Ayrıca Lütfi Sezen Erzurum’un köylerinde konak odaları dışında hem konak odası görevi yapan hem de misafirin hayvanları ile kalmasını sağlayan “ahır sekileri”nden de bahseder(1988, 87).

¹³ Ahî zaviyelerinin işlevleri hakkında bkz.: Halil İnalçık (2008), “Ahilik, Toplum ve Devlet”, **Doğu Batı Makaleler II**, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Odalar sade bir şekilde, ihtiyaca yönelik döşenmiştir. XIX. yüzyılın sonlarında gözlemlerini aktaran Konnenberg dört duvar, bir ocak ve tahta bir sıradan başka bir şey bulunmadığını söyler(And, 1986: 18). Batı Anadolu'daki odaları anlatan Ekici de bu odalarda genellikle iskemle, masa, yatak, yorgan, kilim, gaz lambası veya kandil, su kapları, çay ve kahve takımları, birkaç tabak gibi sürekli kullanılacak ve temel ihtiyaçları gidermede faydalanılacak eşyaları sayar(1990, 745). Çağatay oda sahibinin malî gücüne göre, yüklükte beş on kişiye yetecek yatak, yorgan, yastık; kilerinde odun, su testisi, bardağı; oturlan yerin oymalarında kahve kavurma, soğutma, çekme, pişirme araçları ve fincanlar bulunur, der(1981, 102).

Türk misafirperverliğinin en güzel örneklerinden diye tanımlanan odaların önemli işlevlerinden biri, tanıdık tanımadık kim olursa olsun, köylere yolu düşenlere konaklama imkânı sağlamaktır. Ulaşımın yaya, hayvan sırtında veya hayvanların çektiği arabalarla sağlandığı, dolayısıyla varılmak istenen noktaya kısa sürede ulaşılamadığı ya da başka konaklama imkânlarının olmadığı dönemlerde odalar emin bir yer olmuştur. Ayrıca yolcunun yanında hayvanı varsa onların da yemleri verilir, bakımları yapılır(Ataman, 1978: 8467).

Alman seyyahı Konnenberg'in gözlemlerine göre her köyde bir kişi odada kalan misafire hizmet etmekle görevlidir(And, 1996: 19). "Erzurum Köylerinde Konaklar"ı anlattığı yazısında Sezen konak sahiplerinin misafir ağırlamada yarış halinde olduklarını söyler. Çünkü bir konağa ne kadar misafir gelirse konak sahibinin ünü o kadar artar(1988, 87).

Odalarda kalanlardan hiçbir karşılık alınmaz. Ataman'a göre maksat "Tanrı rızasını tahsil, yolcunun duası ile sevap kazanmaktır(1978, 8467)." Konnenberg'in gözlemi de bu yöndedir: "Türk konukseverliğinin dinle çok yakın ilişkisi vardır. Anadolu'da (gâvur) diye adlandırılan yabancıların bile rahatlıkla kalabildiği yer caminin ön odasıdır(And, 1996: 18)."

Odadaki misafirin yemeği sıra ile veya ortaklaşa hazırlanır. Mustafa Yazıcı, odada kalan misafirin sıra ile köylüler tarafından hazırlanan yemeğini muhtar çıkartır(2003: 43) derken; Çağatay, misafirle birlikte komşuların da yemek yediğini söyler. Uzak yerlerden veya yabancı ülkelerden birisi geldiği zaman, hem bir yabancı görmek hem de haberleşme imkânlarının kısıtlı olduğu devirlerde, bilgi edinmek merakı ile herkes yemeğini alıp gelerek konukla beraber yer(1981, 161). Konnenberg'in gözlemlerinden de köylülerin büyük bir merakla odaya toplandıkları anlaşılabilir: Misafir odaya yerleşir ve hazırlık yapılırken köyün bütün erkekleri yolcunun çevresinde toplanır(And, 1986: 20).

Ataman, "Konya Köylerinde Misafir Odaları"nı anlattığı makalesinde ovalık ve dağlık köylerde misafirin ağırlanışının farklı olduğunu söylerken odaya gelen misafirle sohbetler edildiğini, nükteler, hikâyeler, fıkralar, yaşanan veya duyulan olaylar, askerlik hatıraları, eşkıya menkıbeleri, avcılık hikâyelerinin sohbetlere renk verdiğini belirtir(1978, 8467). Mustafa Yazıcı da "[Y]olcu uyuyana kadar ziyaret edilip, yalnız bırakılmaz, garibin gönlünü hoş ederler(2003, 43)." der.

Büyüklüğüne göre köylerde birden fazla oda bulunabilir. Köyün ortak malı olup, ortaklaşa inşa edilen odalardan başka şahıslara ait odalar da vardır. Şahıslara ait odalar genellikle hali vakti yerinde olanlarıdır. Odanın ilk sahibi öldüğü zaman bile oda kapatılmaz, çocuklarının maddî durumu iyi olmasa da gelenek sürdürülmeye çalışılır(Ataman, 1978: 8467). Köyde birden fazla oda bulunduğu zaman isteyen istediği odaya gider, gençler daha çok sahibi genç olan konakları tercih ederler(Sezen, 1988: 89).

Kastamonu'daki mülakat ve gözlemlerimiz neticesinde anlatının önemli mekânlarından olduğunu söyleyebileceğimiz odalar özellikle merkeze uzak köylerde bulunmaktadır. Odalar bu tür yerlerde gelen geçen yolculara konaklama görevi yapmaktadır. Merkezlerde odaların yerini hanlar alır.

Yolcular bu hanlarda konaklar. Merkeze uzak köylerde kahvehane de yoktur. Bu köylerde köylüler kahvehane yerine odada toplanırlar.

Odalar farklı yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Bazıları tek, bazıları iki katlıdır. Bir ve birden fazla gözlü olabilmektedir. Tek gözlü olanların yanında odunluk niyetine kullanılan bir bölmesi vardır. Odalar ahşap olarak inşa edilmiştir. Ozanoğlu her odanın tuvaleti, abdestliği, gusül odası bulunduğunu söyler(1976d, 3). İki katlı olan bazı odaların alt katı ahırdır. Gelen yolcu üst katta kalırken hayvanı alt kattaki ahıra bağlanır. Şahıslara ait olan iki katlı odaların alt katı ambar işlevi görür. İki odalı olanlar genellikle “mescit odası” olarak adlandırılanlardır. Bu odalardan biri mescit olarak kullanılırken birinde imam kalmaktadır.

Odalarda genellikle duvardan duvara sedirler bulunur. Sedirlerin üzerinde yastıklar dayalıdır. Yerde kilim serilidir. “Sevabına” eşya bağışlayanlar olur. Herkesin birbirinin yüzünü görebildiği bu düzenleme sohbeğe uygun bir mekân tasarımıdır. Isınma önceleri büyük ocaklarla sağlanmaktayken sonraları ocağın yerini soba almıştır. Elektriğin olmadığı dönemlerde aydınlanma çıra, ocak veya gaz lambasıyla sağlanmıştır. Misafir olduğu zamanlar lüks lambaları yakılır, ışığı görenler misafir olduğunu anlayıp odaya gelirmiş. Odalar gelen geçen yolcuları ağırlamak için de kullanıldığından odada mutlaka yatak, yorgan, kap kacak, çay kahve bulunur. Yataklar “hayırına ayda bir” temizlenir.

Şahsa ait olmayan oda veya odalar sırayla işletilir. Odunu biri temin eder, yemesini içmesini biri temin eder. İhtiyaçlar sırayla, nöbetleşe giderilir. Kullanılmadığı zamanlarda oda kapalı kalır. Açılacağı günden önce temizlenip kullanıma hazırlanır. Ozanoğlu da “Odalar” adlı etüdünde odanın idaresinin ya odayı hayır için açana veya nöbetle köylüye ait olduğunu söyler(1976d, 2).

Köyün ortak malı olan odalardan başka şahıslara ait odalar da vardır. Şahıslar birden fazla odaya sahip olabilir. Bu odalarda da misafirler, yolcular ağırlandığı gibi akşamları toplanılır. Şahıslara ait misafir odalarından çok meşhur olanlar vardır. Köyün ağası tabir edilen kişiler oda sahibidir. Ozanoğlu'na göre misafirlerin ağırlandığı odayla köylülerin toplandığı ve gece oturmalarının yapıldığı odaların ayrı olduğu köyler de vardır(1976d, 5).

Odalarda bir oturma düzeni vardır. Sedirin bulunmadığı odalarda "... yaşlılar yere çömelir, gençler arkada ayakta durur(And, 1986: 20)." Odalardaki oturma düzeni bir hiyerarşinin göstergesi olarak da kabul edilebilir: Odada uslular baş tarafa, daha gençler alt tarafa oturur. Misafir yoksa itibar yaşa göredir. Başköşe köyün en yaşlısına ayrılır. Yaşlılar odaya girdiği zaman ayağa kalkılır. Yaşlılar oturmadan gençler oturmaz. Çocuklar, askerliğini yapmamış gençler odaya alınmaz. Hevesli gençler içeriden gelecek bir isteği(su, sigara yakmak için ateş) karşılamak için kapının dışında bekler. Çocukların odaya alındığı durumlarda ise uslular tarafından odanın alt köşesi gösterilir; çocuklar kapı dibinde hiç sesini çıkarmadan bekler. Bazı köylerde gençlerin odalarda toplanarak vakit geçirdikleri görülmektedir. Bu durumda kapıya bırakılan gözcü, usluların geldiğini haber verince oda terk edilir. Ozanoğlu'na göre bazı köylerde de gençlerin oturduğu odayla yaşlıların oturduğu oda ayrıdır(1976d, 5). Odalara bayram, düğün, mevlit ve teravih kılma gibi özel zamanlar dışında, genellikle, kadın girmez. Kadınlar vakit geçirmek için daha çok birbirlerinin evinde toplanırlar.

Köye ziyaret amaçlı bir misafir geldiğinde, oyun çıkarmak için gruplar geldiğinde, bir satıcı veya yolcu uğradığında bu odalarda toplanılır. Köyün erkekleri misafirin yanına gelir, sırayla hâl hatır sorulur. "Ben başlardım benim bitesiyeye sen bi şey hatırlardın, sen söyledin. Sen bitesiyeye o biri söyledi falan. Bazı gülmeli, bazı eğlencelisi, bazı ne bileyim ben ibret alıcı sözler birbirimize garşu buluduk(İbrahim İshakbeyoğlu)." Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi konuşmada da bir düzen vardır: Bir ağızdan değil sırayla konuşulur.

Yapılan derleme ve gözlemlere göre Kastamonu köylerinde, bu tezde üst başlık olarak değerlendirilen odalar; oda, cami odası, mescit odası, misafir odası, değirmen odası olarak adlandırılmaktadır. Genel anlamda odayla aynı işlevlere sahip olan bu mekânlarda konaklama; sohbet etme; bayram, düğün ve mevlit gibi özel gün kutlama ve anmaları; ibadet etmek ve idari işler için bir araya gelindiği belirlenmiştir.

Azdavay'a bağlı köylerde her mahallede bir "misafir odası" bulunur(Mehmet Civelek). Misafir odalarından şahıslara ait olanlar da vardır. Hali vakti yerinde olanlar evlerinden bağımsız olarak bir misafir odasına sahiptir. Bu oda ev sahibinin ambarının yanı veya üstüdür. Köye gelen yolcu, satıcı odanın yanına gelip seslenir ve oda açılır. Satıcının malları ambara koyulur, kendisi de üst katta ağırlanır. Yemek çıkarılır, hayvanına bakılır.

Kastamonu'da coğrafî yapı sonucu dağınık bir yerleşim görülür. Bu sebeple köyler bir muhtarlık ve muhtarlığa bağlı mahallelerden oluşur. Bir muhtarlığa bağlı mahalle sayısı değişebilmektedir. Okul, cami gibi birimler de muhtarlıkta bulunur. Cami bulunan köylerde caminin yanındaki oda "cami odası" olarak adlandırılır. Burada çay, kahve içilip sohbet edilir. Cami odalarında genellikle akşam namazından sonra toplanılarak sohbet edilir. Cuma günleri oda daha kalabalık olur. Diğer mahallelerden cuma namazı için gelenler odaya gelir. Namazdan sonra odada yemek verilir, çay içilip sohbet edilir. Burada muhtar da bulunduğundan herkes kendi mahallesindeki eksiği, sorunu muhtara iletir. Köyde olup bitenden haberdar olunur. Cami odalarında ramazanın son akşamı toplanılıp iftar açıldığı da görülür. Aynı zamanda dışarıdan gelen misafirler burada ağırlanır.

Cami bulunmayan köylerde ve mahallelerde mescit bulunur. Bu mescit genellikle iki odadan oluşur. Ramazan veya kış ayları için köylünün aralarında para toplayarak tuttıkları imam odanın birinde kalır. Diğeri oda olarak kullanılır: Namaz kılınır, çocuklara dinî eğitim verilir ve bir araya gelip vakit geçirilir. Bazı köylerde ramazanda iftar hep birlikte bu odada açılır. Bu

oda “mescit odası” olarak adlandırılır. Özellikle ramazanlarda kadınların da katıldığı teravih namazları için mescit odasında toplanılır. Kadınlar namazdan sonra dağılırken, erkekler kalıp sohbet eder. İmamın yemeği sırayla köylüler tarafından çıkarılır. İmam bulunduğu sürece erkekler odada birlikte yemek yerler. Misafir gelirse bu odada kalır.

Odanın bulunmadığı bazı yerlerde değirmenin yanındaki odalar da aynı amaçlarla kullanılabilir (İhsan Tekkeşin). Aziz Kılınç da bir makalesinde su değirmenlerini sözlü kültür ortamları arasında sayar. Un öğütülürken değirmende yanan ocağın başında beklenir, değirmende işi olmayanların da katılımıyla sabahlara kadar sohbet edilir (2005, 89).

Anlatı ortamının bir ayağı dinleyicilerdir ve odalarda bir araya gelme sebepleri, odaların bir anlatı ortamı olması açısından önemlidir. Alandaki gözlem ve mülakatlarımızdan yola çıkarak odaların konaklama yeri olarak; sohbet mekânı olarak; bayram, düğün ve mevlit gibi özel gün kutlama ve anmaları için; ibadet yeri ve idare merkezi olarak kullanıldığı, odalarda sayılan sebeplerle bir araya gelindiği belirlenmiştir.

Odalar, köyden geçen yolcuların, köye gelen satıcıların konakladığı yerlerdir. Bir yerden bir yere giden yolcu, yolunun geçtiği köylerde nerede kalacağı sıkıntısı yaşamadan köyün odasına giderek orada kalabilir. Bir köyde yabancı bile olsa, kimse “aç, açık kalmaz.” Ulaşımın yaya olarak veya at, katır, eşek gibi hayvanlarla sağlandığı ve günlerce sürdüğü dönemlerde odanın boş kalmadığı, her gece birinin konakladığı ifade edilmektedir.

Köye gelen satıcılar arasından tahta, yayık, caba¹⁴ satanlar; incir, üzüm, erik, kiraz gibi meyve satanlar; bezir yağı satanlar en çok karşılaşılanlardır. Akşama kadar satış yapan satıcılara, akşam olunca oda

¹⁴ caba: toprak tencere, güveç.

açılır. Satıcılar arasında odada en uzun süreli kalanlar elekçilerdir¹⁵. Köylerin alt yapısının düzenlendiği, yol-su-elektrik gibi hizmetlerin götürüldüğü yıllarda işçi, usta ve müteahhitlerin aylarca bu odalarda kaldığı, her akşam yemeklerinin köylüler tarafından karşılandığı da ifade edilmiştir. Orman muhafaza memurları gibi devlet görevlileri de köylerde buldukları sırada odalarda kalırlar.

Yolcunun odaya alınmasına “odaya çekmek” denir. Odada kalan yolcunun yatak ve yemek ihtiyacı karşılanır. Köylü sırayla yemek çıkarır. Buna “keşik”¹⁶ denir. Keşik kimdeyse misafirin yemeğini o “eletir”. Köylüler yolcunun veya satıcının hayvanının ihtiyaçlarını da karşılar. Misafir odada kaldığı sürece hayvanın samanı, yemi, yulafı verilir.

Köylü hizmetlerinin hiçbiri için karşılık beklemez. İfakat Kaşıkçı adlı kaynak kişi bu durumu, “Para falan alma, bir şey yok. Sevabımıza, evvelden öyleydi işte.” sözleriyle ifade etmektedir. Ancak aksini düşünen kaynak kişilerle de karşılaşmıştır: “Onlarda incir, leblebi kırığı varıdı, ama kimseye vermezlerdi... sana ekmek getiriyo. Adamın çoluğu çocuğu var(Necdet Bostancı).” Yine de bu durum genellenemez. Hizmet, karşılıksız görülür.

Odada konaklayan misafir yalnız bırakılmaz. Odaya yolcu geldiğini gören kişi, köylülere odada misafir olduğu haberini verir. Haberi duyan köylüler odaya uğrayıp gelenlerin kaç kişi olduklarına, ihtiyaçları olup olmadığına bakarlar. Herkes evinden yemek getirir. Yemek topluca misafirle birlikte yenir. Dolayısıyla yemek çıkarma sırayla olduğu gibi, ortaklaşa da olur. Bir kaynak kişi kendi köylerindeki uygulamayı şöyle anlatmıştır: “Dıştan misafir gelince köylü ekmeğe gider. Hadi ekmeğe gidiyoz, yemeğe gidiyoz, diye bağırula. Hep böyle toplaşula. Birer tabak, ikişer tabak ne varsa elinde, misafire ekmek götürüler idi(Kadriye Yıldız).” Yemekten sonra, köyün dışında

¹⁵ elekçi: çingene. Bir köye gelen elekçiler imâl ettikleri elek, sepet vb. ürünleri köylüyle değiştirerek ve köylünün yardımlarıyla geçimini sağlar. Kışın odada kalan elekçiler yazın çadır kurarlar.

¹⁶ keşik: sıra, nöbet. keşikçi: bekçi, nöbetçi.

olup bitenlerin öğrenildiği sohbetler başlar. Bu odalar haberleşmenin, haber dolaşımının sağlandığı mekânlardır.

Akşam yemek verilen konuk sabah çorbasını içtikten sonra “salavatlanır.” Bununla birlikte konuğun odada kalma süresi sınırlı değildir. Akşam kalıp sabah giden satıcılar ve yolcular olduğu gibi, on-on beş gün kalanlar, elekçiler gibi daha uzun süre kalanlar olur. Bu süre içinde köylüler konuğun bütün ihtiyacını karşılar.

Odalar gelen yabancıların konaklama ihtiyaçlarına cevap verdikleri gibi, herhangi bir yolcunun konaklamadığı zamanlarda da köylünün bir araya gelerek vakit geçirdiği sohbet mekânları olmuşlardır. Tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan köylerde kış mevsiminde yapılacak iş azalır. Hayvanlarla ilgilenmek dışında pek fazla iş olmaz. Uzun kış gecelerinde köylünün bir araya gelip vakit geçirebileceği tek yer odadır. Fahrettin Tınık adlı kaynak kişi bu durumu şu cümleyle ifade etmektedir: “Neyle vakit geçirek, odaya giderdik.”

Köyde yaşayanların bayram, düğün, mevlit gibi özel günleri kutlamak için bir araya geldikleri yer odalardır. Böyle günlerde odalarda topluca yemekler yenir, sohbet edilir, oyun çıkarılır. Bu özel günlerden ikisi Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır. Bayram süresince odada toplanılıp yemekler yenilir. Kurban bayramında kesilen kurbanın eti odada pişirilip köylüye dağıtılır. Yedi sekiz mahalle haberleşerek her akşam bir mahallenin odasında toplanılır, oyun çıkarılıp eğlenilir. Köy kadınları da bayramlarda kendi aralarında odalarda toplanırlar. Salıncakta sallanıp mani atarak eğlenirler.

Bazı köylerde ramazan boyunca odada iftar edilir. Düğünlere köy dışından gelen misafirler odada ağırlanır. Düğün yemeği odada verilir. Mevlitler odada okutulur.

Caminin olmadığı köylerde oda namaz kılmak için de kullanılır. Ramazan ayında kadın erkek bir arada teravih kılar. Teravihten sonra kadınlar dağılır, erkekler odada kalır. Bir imam tutulmuşsa bu imam, dinî sohbetler yapar, Kur'an okur. Günlük işler konuşulur, oyun çıkarılır. Ramazan dışında da erkekler namaz kılmak için odada toplanırlar, namazdan sonra oturup "muhabbet" ederler. Odalar aynı zamanda dinî eğitim verilen yerlerdir. Ramazan için tutulan imam hem büyüklere hem çocuklara dinî eğitim verir.

Hangi sebeple olursa olsun odada toplananlar çevresinden haberdar olur. Odalar haber dolaşımını sağlar: "Felan yerde şu olmuş, hırsızlık olmuş, felan yerde bir hayvan ölmüş, filan yerde gavga olmuş veyahut yangın çıkmış... (Burhan Cahit Erol)." Odalarda oluşan birliktelikler insanların birbirine yakınlaşmasını, kaynaşmasını sağlayarak; kişiye aidiyet duygusu hissettirir. Kaynak kişinin ifadesi şöyledir: "Keşke gine öyle toplansak... şimdi o toplantıda halk birbirine daha yanaşır... Bak şimdi bu toplantılar yok, odalarımız yok. Şimdi eskisi gibi dutgunluk yok köyde. Odaya geldiğimiz zaman hepisi birbirine daha yakın daha güzel muhabbet ederdi(İbrahim İshakbeyoğlu)."

Odaya gitmek zorunlu değildir, ancak herkes işini bitirip yemeğini yedikten sonra mutlaka odaya gider. Genellikle akşam namazından sonra odada toplanılır. Kış günlerinde hayvanların bakım işleri bittikten sonra öğle namazına kadar da odada oturduğu olur. Özellikle ramazan ayının kış mevsimine rastladığı dönemlerde sabah namazı vaktine kadar odada kalınır, şakalaşılır, eğlenilir; sabah namazı kılındıktan sonra herkes işine dağılır. "Matrak kişiler halkı güldürür, hikâye konuşulur, eğlenilir, gülünür."

Kış geceleri vakit geçirmek için odaya toplanan köyün erkekleri günlük işlerden konuşur, sohbet eder. Sohbetin yanında oyun çıkarılarak eğlenilir. Odalarda oynanan oyunlar yüzük, tura oyunu, hoca oyunu, Hicaz'a gitme oyunu, mahkeme kurma oyunu, tezgâh dokuma oyunu, patates yeme talimi, sınır taşı oyunu, kız satma oyunu, semer dikme oyunu, deve oyunu, koyun

çıkarma oyunu, ölü taklidi, kaptı kaçtı, duvar örme, değirmen kapama, ok atma, domuz boğdurma, kâğıt oyunları gibi oyunlardır. Oyunların bir kısmı taklide, kılık değiştirmeye, yüz boyamaya, abartmaya dayanır. Şükrü Elçin kadınlar ve erkekler arasında oynanan oyunları, “Anadolu köy orta oyunları, köylülerin, uzun kış aylarında ve hususiyetle düğünlerde, bayramlarda vakit geçirmek ve eğlenmek için düzenleyip oynadıkları dram karakterli temsillerdir(1991, 81).” şeklinde tanımlamaktadır. Sayılan oyunların bir kısmı ise dram karakterli olmayan oyunlardır.

Bu oyunlar içinde en çok oynananı “yüzük”tür. Karşılıklı iki grubun oynadığı bu oyun için köyler arası karşılaşmaların düzenlendiği de olur. Oluşturulan yüzük ekipleriyle oyuna gidilir. Her gece bir köyde toplanılır. Bir başka köyden oyun çıkarmak için bir grup geldiğinde odada lüks yakılır. Lüksün ışığını gören köy erkekleri misafir geldiğini anlar ve odada toplanırlar. Oyun bir tekerlemeyle başlar, karşılıklı atışmalarla devam eder ve son bulur(Başıoğlu, 1982: 21-22; Ataman, 2004: 51-52).

Günlük sohbetler, geçim derdi ve oyun çıkarma dışında odalarda uslular hikâye, masal, fıkra anlatır; “masal satılır”; cin-peri hikâyeleri, av hikâyeleri anlatılır; askerlik anıları, Çanakkale, Kore savaşlarının hatıraları, eşkıya hikâyeleri anlatılır; eski günlerden konuşulur; dinî konulardan bahsedilir; imamlar dinî kitaplar okur; cenknemeler okunur. Kaynak kişilerin ifadelerine göre odalarda toplanıldığı zaman -radyo, televizyon olmadığı için- “muhabbet edilir, maytap konuşma olur, herkes o maytaplığa (ölü taklidi, topal taklidi vb.) bakar.” Müzik de sohbet içindeki yerini alır ve kaval, düdük, cümbüş gibi aletlerle eğlenilir. Anlatılanlar “can kulağıyla” dinlenir. Bu konuda Kadir Er adlı kaynak kişinin sözleri şöyledir: “Köylerde, eskiden odalarda hikâye anlatırlardı. Hikâyeynen vakit geçirdi. Bizim çocukluğumuzda benim amcaoğlu vardı. Çok güzel kitap okuma kabiliyeti vardı. Hz. Ali'nin savaşlarının kitapları vardı. Onları okurdu.” Odalarda Battal Gazi, Hz. Ali cenknemeleri okunduğunu Azdavay Gümürkler köyünden Muharrem Balıkçı da ifade etmiştir.

Anlatıcıların özel bir adı yoktur. Uslular, bilenler anlatır. Ayrıca çevrede hikâyeleriyle ün yapmış kişiler vardır. Bu anlatıcılar davet üzerine odalara giderler ve hikâye anlatırlar. Devrekâni'nin Habeşli köyünden İbrahim İshakbeyoğlu söz konusu anlatıcılardan biridir. Kaynak kişi, yapılan görüşmede, kış mevsimlerinde etraftaki köylerden davet aldığını, birkaç kişi olup davet edilen yere gittiklerini; gittiği köyün odasında toplananlara hikâyeler anlattığını, yiyip içip eğlendiklerini anlatmıştır.

Odalarda sözlü olarak nakledilen anlatıların dışında okuma yazma bilenler de dinî eserler veya cenkname gibi kitaplar okurlar. Köylerde okuma yazma bilen kişi azdır: "Köyün içinden Raşid adında biri gelüdü. Gayıntama anlatudu. Bu adam eski yazı okudu. Elindeki kitaptan Battal Gazi hakkında bi şeyle okudu(Şerife Osmanustaoğlu)." Genellikle kış ayları için tutulan imamların kitap okuduğu görülür. Hüseyin Polat bu kitapların Hz. Ali, Hayber Kalesi olduğunu söylemektedir. Bahtiyar Köle adlı kaynak kişi de okunan kitaplar arasında Arzu ile Kamber'i, Leyla ile Mecnun'u saymıştır.

Odalarda okunan eserler yazılı kültürden ziyade sözlü kültür içinde düşünülmelidir. Okuma bilen bir kişi okur, diğerleri okunanı dinler. Peter Burke "Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü" adlı kitabında, bu dönemde Avrupa'da basılan kitapların çoğunun sözlü gelenekten alındığını ve okuma bilmeyenlerin dinleyebilmesi için yüksek sesle okunan eserler olduğunu söyler(1996, 288-289). Bu durumun Kastamonu'da odalarda okunan Battalname, Danişmendname, Cenkname, Şah İsmail, Arzu ile Kamber, Leyla ile Mecnun gibi yazma veya basma kitaplar için de geçerli olduğu yukarıdaki bilgilerden anlaşılmaktadır.

Anlatının kaynağı yazılı kültür olsa bile, anlatının sözlü kültür ortamının ürünü olarak anlatılmaya devam ettiği de görülür. Mustafa Sıtkı Fakazlı'nın, yapılan mülakatta naklettiği halk anlatılarını nasıl öğrendiği sorulduğunda verdiği cevap bu duruma örnek olarak verilebilir: "Yaşlı kişilerden. Yani yazılı kaynaklardan değil. Dedem benim 82 yaşında öldü. Ben o zaman 12 yaşında

idim. Büyükçe bir kitaplığı vardı, geçmişten kalma. Dedem ailenin büyüğü olarak İstanbul'da belli bir dönem yaşamış olmasından dolayı bir takım kültürleri de oradan da almış. Bize bu şekilde aktardı.”

Odada bir araya gelen erkekler yeme içmeyi ihmal etmezler. Genellikle çay içilir. Bazen de yemek yemek, bir araya gelmek için bir fırsattır: “Feyfenek kesiyoz.” diyerek et kesilir. Bütün erkekler odaya çağrılır, toplanıp eğlenirler(Şerife Doğramacı). “Yemek” adlı makalesinde Judith Goode, “yeme isteğinin iletişim için birçok fırsatlar yarat”tığını(2005, 176) söyler. Özellikle oynanan oyunların sonunda yenilen tarafa verilen cezalar arasında yemek hazırlama vardır. Yenilen tarafa yemek dışında çok ağır cezalar da verilir. Kaynak kişiler bu cezaları bugünkü gençlerin kaldıramayacağını, eskiden insanların daha anlayışlı, daha saygılı olduğunu, en önemlisi bunun oyun gereği olduğunu bildiklerini ifade etmektedirler.

Aziz Kılınç bir makalesinde halk anlatılarının devam etmesinin önemli sebeplerinden biri olarak, inceleme alanında odaların varlığını ve sayıca çokluğunu görür(2005, 88). Kastamonu özelinde de odalar uzun süre halk anlatılarının üretildiği, nakledildiği ve yaşatıldığı ortamlar olmuştur.

1.5. HAMAM: KADINLAR KAHVEHANESİ¹⁷

Arapça hamma kökünden gelen(Ülgen, 1950: 174) hamam, temizlik için yıkanılan bir yer olmanın yanında sosyal bir mekân olarak da önemli bir yerdir. Su ile yıkanma ve temizlik fikrinin insanlık tarihinde çok eski bir geçmişi olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan kazılarda Hint mabetlerinde bir yıkanma ve temizlenme yeri olduğu görülmüş; Hitit ve Asur saray kalıntıları arasında hamam yerlerine rastlanmıştır(Dramur, 1989: 125). Asurlular, Babiller ve İranlılar suyun kuvvet ve zindelik verici olduğuna

¹⁷ Lady Montagu'nun Türkiye hamamları hakkındaki düşüncesinden yola çıkılarak seçilmiş bir başlıktır(1998,24).

inanırlardı(Dramur, 1989: 125). Hamamların yıkanılan bir yer olmanın yanında eğlence yeri haline gelmesi Yunanlılarla başlar ve Romalıların hamamları sağlık, spor ve eğlence merkezi olarak tasarlamaları hamamların yaygınlaşmasını sağlar(Türkyılmaz, 2001: 4-5). Romalılar hamamların sağlıkla olan ilgisini anlamışlar, Dramur'a göre "600 sene zarfında kendi banyolarından başka tabip tanımamışlardır(1989, 126)". Esemeli'ye göre Roma hamamı, yıkanmanın ötesinde, sporun, eğlencenin, sohbetlerin yaşandığı, kütüphane, çeşme ve dükkânların bulunduğu "yaşam kompleksleriydi(serfed.com/dergi 19.08.2008)."

Türklerin tarihin her döneminde yıkanmaya önem verdikleri kaynaklardan yola çıkarak söylenebilir. Turan, göçebe Türklerin deriden yapılmış ve çerge denilen çadır hamamlarda yıkandığını, bu kültürün Selçuklularla birlikte Anadolu'ya geldiğini(1999, 350) söyler.

Türkyılmaz, Türk hamamlarını halk hamamları(umumi hamamlar, çarşı hamamları), saray hamamları, deniz hamamları ve kaplıcalar olarak inceler(2001, 18-26). Halk hamamları evlerdeki hamamların dışında şehir ve kasabalarda çarşıda, bir külliye dâhil hamamlardır. Saray hamamları ise gösterişli ve süslü olup, saray halkının kullandığı hamamlardır. Sıcak su kaynaklarının yanlarına kurulan kaplıcalara ise genellikle hastalıkların tedavisinde gidilir(Meydan Larousse, 1971: 568-570).

Anadolu Türk hamam mimarisinde yıkanmayla ilgili bölümler soyunma yeri, aralık, soğukluk, sıcaklık olarak adlandırılırken hamamın külhan, su deposu ve başka bölümleri de vardır(Önge, 1995: 19-28).

Dr. Kemal Bey'in Türkiye'nin Sıhhi, İçtimaî Coğrafyası Kastamonu Vilayeti adlı eserinde 1922 yılında Kastamonu vilayetinin tamamında otuzdan fazla hamam olduğu, bunların içinde Taşköprü'de Derbederzade Hamamı'nın kayda değer olduğu ve bu hamamın beyaz mermerden yapıldığı, soyunulacak yerleri, sedirleri olan temiz ve aydınlık bir hamam olduğu

kayıtlıdır. Dr. Kemal Bey özellikle hanımların hamamlara çok rağbet ettiklerini belirtmiştir(alıntılanan Büyükkasap ve Kars, 2005: 96). Kastamonu Ticaret Odasının 1934-1935 yılına ait yayınında, Ticaret Odasına 15 hamamın kayıtlı olduğu görülür(1935,114). 1941'de Kastamonu'ya gelen Nahit Sırrı, o dönemde nüfusu on beş bini bulmayan şehirde ondan fazla açık hamam olduğunu söyler(2000, 170).

Kastamonu kent merkezinde tarihin farklı dönemlerinde inşa edilen on üç hamamın bulunmasını Eyüpgiller, nüfusu XIX. yüzyılın ortalarına dek ancak beş altı bin olabilen bir yerleşim için su ve temizlik anlayışının neticesi olarak görür(2005, 643). Kastamonu'da Çobanoğulları dönemine ait hamamlar Frenkşah Hamamı ve Vakıf Hamamı; Candaroğulları dönemine ait olanlar İsfendiyar Bey Hamamı, Honsalar Hamamı, İsmail Bey Hamamı, Kale Hamamı; Osmanlı dönemi hamamları ise, Araba Pazarı Çifte Hamamı, Çifte Hamam (Halimi Çelebi Hamamı), Dede Sultan Hamamı, Yakup Ağa (Hisarardı) Hamamı, Ferhat Paşa Hamamı, Yeni Hamam ve Saray Hamamı'dır(Eyupgiller, 2005: 643-649). Bu hamamlardan günümüzde çalışır durumda olanlar ise Araba Pazarı Hamamı, Dede Sultan Hamamı ve Ferhat Paşa Hamamı'dır.

Devrekâni'de Gelin Hamamı(Çayircık Hamamı), İsmail Bey Hamamı, Şişmanoğlu Hamamı vardır. Taşköprü'de Muzafferüddin Bey Hamamı, Yeni Hamam bulunmaktadır. Yeni Hamam çalışır durumdadır. Tosya'da Tekke Hamamı, Büyük Hamam, Küçük Hamam(Vikvik Hamamı), Çifte Hamam kullanılır durumdadır(www. kastamonu.web.tr/index2, 23.06.2008). Daday'ın Honsalar köyündeki Honsalar Hamamı harabe halindedir. Araç'ta Araç Hamamı vardır(www. kastamonu.gov.tr 24.06.2008). Küre'de Hızır Bey Hamamı(Yukarı Hamam) işler durumdayken, İsmail Bey Hamamı harabedir(www. küre.bel.tr, 24.06.08). Seydiler'de hamam kalıntıları vardır(www. seydiler.bel.tr 24.06.08).

Hamamlar yıkanmak dışında sosyal taraflarıyla da dikkat çeker. Georgeon hamam ile kahvehane arasında benzerlik kurarak, “Eğlenmek, çene çalmak ve kahve içmek için kadınların toplandıkları kahvehane benzeri yer, hamamlardı(1999:60).” demektedir. Lady Montagu ile Hattox da hamamla kahvehane arasında benzerlik görürler. Lady Montagu Türkiye’de bulunduğu 1717 yılında merak edip gittiği bir hamam için; “Bu kadınların kimi görüşüyor, kimi bir işle meşgul oluyor, bir kısmı kahve veya şerbet içiyor, birçoğları lâkaydane yastıklara uzanıyor... hulâsa burada hamam, âdeta Türkiye kadınlarının kahvehanesi. Şehrin bütün havadisi burada naklediliyor. Kadınlar haftada bir kere böyle eğleniyorlar(1998,24).” diyerek hamamlardaki ortama dair bilgi verir. Hamamın “haber merkez”i gibi işlemlerine bir örnek olarak Müjgân Üçer, eski Sivas valilerinden Reşit Akif Paşa’nın vezirliğe yükseltildiği haberini doğrulatmak için kadın hamamlarında konuşulup konuşulmadığına bakmasını gösterir(1982a,10).

Hattox da toplumsal ilişkiler kurma açısından erkekler için kahvehane ne ise kadınlar için de hamamın aynı rolde olduğunu söyler. Yazara göre hamamlar erkekler için de uzunca vakit geçirilebilecek yerler olsa da kahvehanedeki gibi canlı eğlence imkânı sunmamaktaydı(1998, 108). Faroqhi de kadınların hamama ahbablık için de gittiklerine dikkat çekmektedir(2005, 177).

Kaynak kişilerden edinilen izlenime göre hamama gitmek bir “alışkanlık” olmakla birlikte aynı zamanda bir “zevktir”. Meriç, hamamları “bedensel ihtiyaçların, dinî yaptırımların da teşvikiyle toplum hayatında aynı zamanda bir eğlence anlayışı şeklinde formüle edilen mekânlar(2000,144)” olarak tanımlayarak eğlenceye vurgu yapar. Ataman da yüzük oyununda yenilen tarafa verilen cezalar arasında “hamam dâveti”ni sayar(2004,52). Ahmet Kemal Üçok ise Meşrutiyetten önce İstanbul’da yapılan hamam eğlencelerinden şöyle bahseder:

“Hamamcılar otuz ramazan gecesini taksim ederler: Bir çorba, bir bütün koyun, on okka kuru fasulye ile bir etli fasulye pişirilir. Bir pilâv da yapılır, müteaddit tepsilerde pişirilen tel kadayifi ile yemeğe nihayet verilir imiş. Yemekten sonra kahveler içilip teravih de kılınınca davul zurna ile tellâller halay çeker imiş. Sahurda dağılırken o geceki masraf cereme namı altında mevcuda taksim edilir imiş...(2002,14)”

Çobanoğlu “sosyal lokal” konumuna gelen hamamların sosyalleşmedeki işlevlerinin sınırlı olduğunu(2000,132) söylemekle birlikte bu konuya dikkat çeker. Hamamlara yıkanma, sağlık, güzellik ve tedavi için gitmenin dışında hamam etrafında, doğumdan ölüme, hayatın geçiş dönemlerinde çeşitli gelenekler oluşmuştur. Müjgân Üçer Sivas’ta loğusa hamamı, yarı kırk ve kırk hamamları, nişandan sonra ayak açma hamamı, gelin hamamı, düğünden sonra peştamal hamamı, gelin hamamı, uğrun hamamı, ramazanda gece hamamı, yolcu hamamı, barış hamamı, sünnet hamamı, güvey hamamı, sıra hamamı ve arkadaş hamamı(1982a,6; 1982b,13) gibi, hamama gitme sebep ve zamanlarına bağlı olarak adlandırmaları sayar. Kastamonu’nun ilçelerinden hamam kültürünün yaygın olduğu Tosya’da da gelin hamamı, damat hamamı, pazar basması hamamı gibi adlandırmaların olduğu; doğumdan önce hamilelerin, yola çıkmadan önce hacıların, evinden cenaze çıkanların ve misafirlerin-özel bir adlandırma olmasa da- hamama götürüldüğü, ramazanda gece hamamı olduğu öğrenilmiştir. Tosya’da hamama gitmek bir zevktir: “Gider herkes. Hamamı çok sever Tosyalılar... daha çok hamama yaşlılar giderler. Bayramda, düğünde hamama giderler(Nuran Şencan).”

Hamama gitmek için önemli bir sebep “gelin hamamı”dır. Düğünden iki akşam önce yapılan gelin hamamına kız ve oğlan tarafının yakınları çağrılır. Salı günü başlayacak olan düğünün gelin hamamı pazar günü yapılır. Kız evinin davetlileri kız evine, erkek evinin davetlileri erkek evine toplanır, hamama hep birlikte gidilir. Davetlilerin arasında kadın hoca da vardır. Hamam kirasını erkek tarafı öder. Gelenlere birer sabun verilir. Hamama baklava,

turşu, sarma, börek, makarna, meyve, simit gibi yiyecekler götürülür. Hamamın soyunma yerinde gelinin başı pembe peştamalla örtülür. Tekbirlerle, tömbek eşliğinde söylenen ilahilerle gelin ortaya alınır. Sandalyeye oturtulur. Katılanlar gelinin etrafında halka oluşturduktan sonra helesa yapılır. Helesadan sonra gelinin yüzündeki peştamal alınır ve eğlenilmeye başlanır. Bu eğlenceler bitince soyunulur ve yıkanmaya girilir. Gelinin bir gece önceden kınalanan saçını, kız tarafının yakınları yıkar(Mürüvvet Şencan, Suzan Taşdibek, Şerife Erkol). Gelin hamamları oğlan anneleri için kız beğenme yeridir aynı zamanda. “Eskiden kız hamamda beğenilirmiş. Giyinmesi, soyunması, oturması, davranışına bakılırdı(Suzan Taşdibek, Şerife Erkol).”

Pazar basmasının hamamı, düğünden sonra gelini kırk basmasını diye yapılır. Gelinin kız arkadaşı, elti kızı, görümce gibi en yakınları gider. Kaynak kişiler bu toplanma için, eskiden sadece kızlar giderken “şimdi karıştı kadın kız” demektedirler. Pazar basmasının hamamında gelin kaynanasının “yanında yaşlı 5-6 kişiyi de yıkar, en son kendi yıkanır. En son gelin çıkar. Hâlâ böyledir(Suzan Taşdibek, Şerife Erkol).” Pazar basmasının hamamı için hamama “Düğünden beş altı gün sonra gidilir.” ve herkesin gerçekleştirdiği bir uygulama değildir; “giden gider (Mürüvvet Şencan).”

Evlilikle ilgili ritüellerin dışında da hamama gidilmektedir. Doğumu yakın kimse doğum kolay olsun, temizlik olsun diye hamama götürülür. “Kolay olsun diye hamama götürürlermiş. Orda da çoğu doğum yaparmış. Şimdi olmuyo ama eskiden çok oluyomuş(Mürüvvet Şencan).” Şehir dışından gelen misafirler mutlaka hamama götürülür. Ramazanda ise hamamlar bir ay gündüz kapalıdır. Gece teravihten sonra açılır. Giden sahura kadar kalır. Döndükten sonra yemek yenilip yatılır(Şerife Erkol). Hacca gidecek olanlar saçına kına yakar. Komşuları, sekiz on kişi bir araya gelerek hacı adayını hamama götürür. “Cenaze hamamı” olarak adlandırılan bir uygulama yoksa da, komşuları cenazesi olanları, ‘acı acıyı alır, ağırlığını alır’ diye hamama

götürürler. Babam vefat ettiğinde abim, eniştem, akrabalarımız gitmişti(Suzan Daşdibek).”

Hamama yalnız veya bir iki arkadaşıyla giden, kadınlardan daha az hamamda kalan, yanlarında daha az yiyecek götüren erkekler arasında hamama gitmenin törene bağlı olduğu durumlar damat hamamı, cenaze hamamı, hacı hamamıdır.

Çarşamba günü başlayan düğünlerde salı günü akşamı damat hamamına gidilir. Bir halka oluşturulup damat ortaya alınır. Helesa yapılır. Helesadan sonra yıkanmaya geçilir. Arkadaşları, damadı yıkamada yarış eder. Düğün sahibi hamamın kirasını ödeyip gelenlere birer kalıp sabun verir. Götürülen yiyecekler göbek taşında yenir(Mustafa Konaza).

Hamama giden kadınlar giyimlerine özen gösterirler. Üçer'e göre hamam kadınlar için gezme ve sokağa çıkma sebebiydi, (bu yüzden olsa gerek) hamam en iyi kıyafetlerin, süslerin ve hamam eşyalarının gösterildiği bir gösteri merkeziydi(1982a, 6). Aynı zamanda hamam kadınların temizliğini, tertibini, zenginliğini başkalarına gösterebileceği bir yer olduğu için hamam bohçalarına, çamaşırlara, hamam takımlarına önem verilmiştir(Cingöz, 1994: 536). Türklerin hamama giderken temiz kıyafetler giydikleri yabancıların dikkatini çekmiştir. Dernburg, hamama gelen bir köylünün iç çamaşırlarının şaşılacak kadar temiz olduğunu söyler(Djevad, 1969: 69). Görüşülen kaynak kişiler de hamama giderken en iyi, en güzel, en temiz giysilerini giydiklerini; hamam bohçalarının, peştamalların, keselerin en güzelini götürdüklerini; başlarını sıktıkları boncuk oyalı beyaz tülbentlere çok önem verdiklerini söylemişlerdir.

Özenle hazırlanan hamam bohçası dış bohça ve iç bohça olmak üzere iki tanedir. İç bohça nakışlı, işli olur. İçinde peştamal, havlu, boncuk oyalı iki tane beyaz tülbent, hamam tası, lif, kese, sabun, tarak, hamam örtüsü bulunur. Hamam örtüsü yere serilir, üzerinde soyunulduktan sonra giysiler bir

köşesine koyulur. Örtünün bir ucuyla giysiler kapatılır. Hamamdan çıkınca örtünün kapalı ucu açılır, üzerinde giyinilir. Hamamdan dönünce bohça tekrar kullanılacak şekilde hazırlanıp, bir kenara konur(Mürüvvet Şencan, Suzan Taşdıbek, Şerife Erkol).

Hamama gitmek hazırlık gerektirir. Bir gün önce çamaşırlar yıkanıp ütülenir, ev temizlenir, yemekler hazırlanır. Sekiz on günde, on beş yirmi günde bir hamama gittiklerini söyleyen kaynak kişiler akrabalarıyla, komşularıyla haberleştiklerini ve götürülecekleri yiyecekleri hazırladıklarını anlatmışlardır(Mürüvvet Şencan, Suzan Taşdıbek, Şerife Erkol). Her ailenin bir hamam günü olmakla birlikte komşulara, akrabalara da haber verilir. Mürüvvet Şencan'ın ifadesiyle; "Biz bi gitmiş olsak, kendi gardaşlarımız da duyar, komşulara da derüz. Hep beraber gidiyöz... toplucak gidiliyo. Gülüş, çağırış." Hamama gitmeye niyeti olmayanlar bile bazen zorlanarak götürülür: "Komşuya... Müsait misiniz diyince giderse gidiyo. Gitmezse gidemen diyo. Bazı da ayartıyöz. Gelin gidelim, niye gelmiyonuz?(Mürüvvet Şencan)" Söylenenlerden de yola çıkılarak hamama kalabalık gitmenin arkasında hoşça vakit geçirmek ihtiyacı aranmalıdır.

Hamama götürülen yiyecekler arasında turşu, düdük makarna, yaprak sarması, biber dolması, katmer, bazlama, simit, mevsimlik meyveler gibi yiyecekler yer alır. Bununla birlikte turşu ve düdük makarnaya vurgu yapılmıştır: "Ekseri turşusuz hamama gitmeyiz(Mürüvvet Şencan)." "Düdük makarna özeldir (Ayten Karakoca)." Kadınlar arasında hamamın içeceği gazozdur(Suzan Daşdıbek). Götürülen yiyecekler, bir süre yıkanıldıktan sonra yenir. Göbek taşı iyice temizlenerek büyük naylonlar serilir, üstüne yiyecekler koyulur. Bir taraftan yemek yenirken diğer taraftan sohbet edilir. Yemekten sonra yıkanmaya devam edilir; sabunlanılır, liflenilir(Mürüvvet Şencan, Suzan Taşdıbek, Şerife Erkol). Hamama götürülen yiyecekler farklılık gösterebilmektedir. Örneğin İnebolu'da turşu, zeytin, peynir gibi yiyecekler götürülür(İnebolu İlçe Yıllığı, 1987: 106).

Erkeklerle kadınların yanlarında götürdükleri yiyecekler farklılaşır. Erkekler genellikle tarhana, turşu, yoğurt, mevsimlik meyvelerden götürürler. “Erkeklerde pek yiyecek götürülmez. Kadınlar bu işe daha çok şey yapıyor... Erkeklerde çok bir şey yok(Mustafa Konaza).” Erkeklerin de hamama giderken arkadaşlarına haber verdikleri görülmektedir: “...birbirlerine, mesela eş dost, hemen iki kişi olur üç kişi olur(Mustafa Konaza).” İnebolu’da erkeklerin hamamda sazlı sözlü eğlence yaptıkları görülür ve buna “hamam sefası” denilir(İnebolu İlçe Yıllığı, 1987: 106).

Sabiha İzbeli, Taşköprü ilçesinde geçen çocukluk günlerinde hamama gitmeleriyle ilgili olarak şunları anlatmıştır:

“Bizim hamama gitmemiz çok enteresan. Bir gün evvel temizlik yapılır. Tahtalar ovulur, çamaşır yıkanır. Yalnız gidilmez. Hısım akraba toplanılır. Öyle gidilir. Ekşi, turşu, bulgur pilavı, mevsimine göre meyve, somun ekmekleri hamamın buharından ıslanır. Yemek yeme yerleri ayrı. Bu yerler daha ılık, hamamın girişindedir, daha ılık olur. Genç gelinler sırayla herkesi yıkarlar: Yaşlıları, çocukları, sonra kendilerini. Sabah gidilir, akşama kadar yıkanılır. Kaç kere sıra gelirse o kadar yıkanılır. Akşam ezanı olur, el ayak börter: Çorap, ayakkabı giymek figan. Ben çocuğum (eve) gitmek isterim, annem para verdik yazık olmasın derdi. Babaannem saçını tomar tomar tarar, ayağının başparmağına dolar, suya karışmasın, namahrem görmesin derdi... Hamama sağ ayakla girilir. Hamamlarda cinlerin olduğu söylenirdi, akşam yıkanılırmış, o yüzden babaannem akşama kalmak istemezmiş. Erkek çocuklar 4.-5. sınıftan çıkar. Anneleri hamama getirir. Etraf itiraz eder, kocanı da getir diye. Taslar filan çalınır, türküler söylenir, dedikodu yapılır, kız görülür.... Bizim aile Çifte Hamama gidermiş. Orayı kapatırlarmış. Annem, babam, çocuklar.”

Erkek çocuklar belli bir yaşa kadar annesiyle hamama gelebilirken bir yaştan sonra erkek hamamına gitmeye başlarlar. Dokuz on yaşlarında annesiyle hamama gelen erkek çocuğa tepki gösterilir: “Babanla, dedenle git

derler, almazlar zaten. Babayla, dedeyle gitmeye başlar ondan sonra(Nuran Şencan).”

Hamamda yıkanmanın bir adabı vardır.

“Otururuz. Sabunlanırsın. Ondan sonra da oturusun keselenirsin. Ondan sonra da su dökünür bi daha ovunusun... Kendi elinde yani, ister ovunursun ister iliflenirsin.Yunarsın oturursun onlarla öle.... Yaşlı teyzeler küçük çocuklara kızarlar. Su dökünmeyin sıçrıyo diye... Böyle köşeler var. Oturusun hamamda herkes birer taraflı. Böyle suyu çok dökünür de ötekilere sıçrarsa, yani huzursuz olur biraz iyi ol, sen de yunacan, ben de yunacan derler. Suyu iyi dökün sıçramasın etmesin derler (Mürüvvet Şencan).”

Sabah gidilen hamamda akşama kadar kalınmaktadır. Hamamda kalma süresi kadınlar için daha uzundur. “Erkekler genellikle bir saat, bir buçuk saat. Bir de hani keyifsiz olduğu zaman biraz uzun sürer. Ama kadınlarda değişir: Sabahtan akşama kadar kadınlarda. Çünkü yemek olayları falan var ya. O süreyi uzatıyor. Nedendir bilinmez kadınlar biraz daha fazla seviyor hamamı... [Erkekler] genelde ikindi, ikindiye yakın, ikindiden sonra gider. O da yaşlı kesim öle gider. (Mustafa Konaza)”. “Saat onda, on buçukda gideriz. Akşama gadar da durarız gayrı(Mürüvvet Şencan)”. “Erkekler sabah namazından sonra gidip öğlene çıkar, fazla durmaz. İki saat kadar kalırlar(Suzan Daşdibek).” Kadınların hamamda daha fazla kalma sebebi hamamın kadınlar için bir sosyalleşme mekânı olmasında aranmalıdır.

Bu kadar uzun bir süre kalındığı göz önünde bulundurulduğunda bu süre içinde yeme içme ve eğlenmenin dışında sohbet konuları da açılmaktadır. Hamamda konuşulanlar genelde günlük konular olmakla birlikte konuşulanların arasında anlatılar da vardır. Kaynak kişiler hamamda konuşulanlara dair şunları söylemişlerdir: “Evde ne yaptın, ne yapacaksın. Dedikodu, gelin kaynana işleri, biri nişanlanmış, düğün olmuş. Bunlar konuşulurdu. Gelin dışarı çıkınca kaynana, kaynana çıkınca gelin konuşurdu:

Eskiden utanıyodun, şimdi yüzüne söylüyon. Gelin ne yapsa suç olurdu(Suzan Daşdıbek).” “Zamanına göre bağı işleri konuşulurdu. Yemekte sohbet yapardın. Yeri ne düşerse onu anlatırdın. (Şerife Erkol).” “...Her şeyi konuşuruz orda otururken. Hastalıktan konuşulur, iyilikten konuşulur. Ne biliyim, her şeyi konuşuruz... gayrı oturuyon, yunduktan sonra... (Mürüvvet Şencan)”

Melek Özen adlı kaynak kişi “Karaköy” isminin efsanesini anlatırken bu anlatıyı hamamda sohbet ederken dinlediğini söylemiştir. Bu bilgi, hamamların bir anlatı ortamı oluşunu destekler niteliktedir. Kaynak kişi, Tekke türbesini ziyaret sebebi sorulduğunda şöyle cevaplamıştır:

“-Niçin gidilir oraya hasta olanlar mı gider?

-Doğuranlar, hasta olanlar değil. ... Ayşe teyze anlatıverdiydi bize, hamamda böyle sohbetimizde. Bu türbeyi [köylüler] Karaköy'e taşıyolarımış... Gündüz Karaköylüler taşıyolarımış, gece de elik[ler] taşıyolarımış geri. Bu öyle böyle gayrik başa çıkamamışlar şeye, dağımaya. Gayrı türbe [yerinde] galmış. İlahi yüzünüz kara olsun demiş.... Türbe, yüzünüz kara olsun demiş Karaköy'e... Karaköy ismi ondan galmış. ...buradan kız alan demiş Karaköy'e. ...Davul zurnayla düğün olursa çaydan beri geçmesin demiş. Bak, çaydan beri geçemez imiş Tekke'den düğün şey eden misafir, ordan beri geçemezmiş.”

Kadınlar için hamam eğlenmek için bir fırsattır. Hamamda mani, türkü söylenmesine dair kaynak kişilerin ifadeleri şöyledir: “Olur, onlar bazen. Öyle söylecek insanlar olursa. Bazen atarlar, onlara uyarsınız siz de... Az tehne ney kimse olmazsa olmaz. Yapacak kimse olmazsa öyle ney yapamazla. ...şimdi şimdi yapmıyola.(Mürüvvet Şencan)”. “Taslar filan çalınır, türküler söylenir, dedi kodu yapılır, kız görülür.... (Sabiha İzbeli)”. Müzik eşliğinde eğlenme erkekler arasında da görülür: “Türkü çağırırız hamamda ses güzel olur mesela... Hamamın kubbesi kireçten olur/ Oğlanın güzeli tıraştan olur.

Genelde bu tarzda yerel şeyler. Ama şimdi bunlar kullanılmıyor. Gazel çekilir, kaside söylenirdi(Mustafa Konaza).”

Sonuç olarak bir iletişim mekânı olarak hamamın halk anlatıları için ortam oluşturduğu görülmektedir.

1.6. PANAYIR VE PAZAR: “GÖZÜN SİRKESİNİN KIRILDIĞI” MEKÂNLAR

1.6.1. Panayır

Şehirlerde ticarî faaliyetlerin yürütüldüğü bedesten, kapan, han gibi yerler dışında kentlinin ve köylünün ihtiyacına cevap verecek pazar ve panayırlar kurulmuştur. Akarpınar panayırının Yunanca “panegyris” sözünden geldiğini ve “kutsal gün, ayin, bayram” anlamında kullanıldığını; Ortaçağ Avrupa’sında kiliseler çevresinde, halkın bir arada bulunduğu dinî günlerde asıl karakterini kazandığını söyler. Pazar ise kentleşme süreci ile birlikte ortaya çıkmıştır(2004, 26-27).

Pazar ve panayırların nitelikleriyle ilgili, Mehmet Akif Erdoğan’ın Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Hafta Pazarları ve Panayırlar adlı çalışmasından özetle şunları söyleyebiliriz: Osmanlı’da pazar ve panayır kelimeleri ahlakî ve kanunî çerçevede alışverişin yapıldığı ticarî mekânlar olarak kabul edilirken, hafta pazarı ise sadece mahallî ticaretin yapıldığı yer anlamına gelir. Bununla birlikte hafta pazarları yasakların, emirlerin duyurulduğu yerler olması bakımından siyasî bir anlam da kazanmıştır. İkame-i pazar kelimesi haftalık pazarları, ikame-i panayır veya küşad-ı panayır kelimesi uzun süreli kurulan panayırları karşılamıştır. Panayırlar mahallî ürünlere yönelik olduğu gibi uluslararası nitelikte kurulan panayırlar da vardır. Yazar on dokuzuncu yüzyılda Anadolu’da Çankırı, Ankara, Kastamonu, Bolu ve Eskişehir civarında birbiri ardına panayırların kurulduğunu ve bunları arasında ticarî bağı olduğunu söylemektedir. Hafta

pazarları ise daha yaygındır. Merkezî hükümet ile bölge halkının hangi gün kurulacağına karar verdiği hafta pazarları, genellikle cuma günü kurulmaktadır. Tatil olan bu günde namazdan sonra pazar ihtiyacı da karşılanabilmektedir. Davalara da bu gün bakıldığı için merkeze gelenler ihtiyaçlarını da karşılayabilmektedirler. Böylece cuma günü camide toplanan halka padişahın emirleri, yasakları bildirilir. İnsanlar alışverişe dalıp namaza gitmedikleri zaman duyurulardan haberdar olamayacakları için pazarın başka bir güne alındığı da olmuştur(1999, 2-7).

Pazar ve panayırı birbirinden ayırmak gerektiğini söyleyen Ömer Şen, pazarların bir şehir, kasaba ve köy halkının ihtiyacını karşılamaya yönelik panayırların yerli ve yabancı tüccarın katılımının sağlandığı büyük ölçekli ticaret merkezleri olduğunu söyler. Panayırlarda toptan ticaret de yapılmaktadır(1996, 10-11).

XVIII. yüzyıla kadar durağan olan Osmanlı panayırları, XIX. yüzyılda daha aktif hale gelmiş ve bu dönemden itibaren yeni panayırlar açılmıştır. Erdoğan Tanzimat fermanının ilanından sonra panayır ve hafta pazarlarının sayısında artış olduğunu, bu durumun Avrupa'daki ticaretin büyümesi, demiryollarının, bankacılığın yayılması, gümrüklerdeki gelişmelerin Osmanlı imparatorluğundaki ticareti etkilemesiyle açıklanabileceğini söylemektedir. Ayrıca Osmanlı yöneticileri ticaretin artmasıyla refah seviyesinin yükseleceği gerçeğini fark ettiklerinden imkânı olan yerlerde hafta pazarı ve panayır kurulmasını desteklemişlerdir(1999, 12-14). Pazar ve panayırlar kuruldukları yerlerin büyümesinde de etkili olmuştur(Erdoğan, 1999: 19). Erdoğan'nun aktardığına göre Kâtip Çelebi için bir yerde hafta pazarının kurulması önemlidir(1999: 6).

Kastamonu Panayırının, Yozkatlı'dan özetle, ilk defa 18 Temmuz 1868 yılında açıldığı, üç gün sürdüğü, ancak daha sonra ağustos ayına alındığı ve tüccar ve halkın isteğiyle açık kalma süresinin sekiz güne uzatıldığı, panayıra

çevre vilayetlerden Müslüman ve Hristiyan tüccarların ilgi gösterdiği, katılımın 5000–6000 civarında olduğu görülür(2002, 78-79).

Kastamonu Vilâyet Salnâmelerinde Kastamonu vilayetindeki panayırların başlama tarihleri ve kaç gün süreyle devam ettikleri kayıtlıdır. Bu bölgedeki panayırların temmuzdan ekim sonuna kadar birbirini takip ettikleri görülür. Bu durumun gibi tüccarın bir panayırdan diğerine geçişini kolaylaştırmak için, yörenin ihtiyacı ve durumundan kaynaklandığı söylenebilir. Örneğin 1289 tarihli(M. 1873) salnameye göre, Yapraklı Panayırı yirmi ağustosta başlayıp üç gün sürmekte, Çankırı Panayırı ağustosun yirmi dördünde başlamaktadır. Yapraklı'dan gelen tüccar üç gün de burada satış yapar. Yapraklı Panayırının sona ermesinden sonra ağustosun yirmi beşinci günü tüccarın çoğu İskilip'e gelir ve diğer tüccarlarla birlikte beş gün satış yapılır. Yapraklı ve Çankırı panayırlarından dönen tüccar eylülün birinci günü Tosya Panayırına katılmakta, sekiz gün de burada ticaret yapmaktadır(Tatlıgün, 2007: 126-127).

Kastamonu Vilâyet Salnâmelerinden, bugünkü il sınırları dikkate alındığında, Kastamonu'da kurulan panayırlar başlama tarihleri ve süreleriyle ilgili çıkarılan bilgiler şunlardır: 1288 tarihli (M. 1871) salnamede Kastamonu Panayırının beş ağustosta başlayıp sekiz gün sürdüğü kayıtlıdır(Kahveci, 2007: 120). 1289 tarihli (M. 1873) tarihli salnamede aynı panayırın ağustosun on altıncı günü kurulduğu ve sekiz gün sürdüğü, Tosya Panayırının eylülün birinci günü başladığı ve sekiz gün sürdüğü belirtilmiştir(Tatlıgün, 2007: 126). 1291 yılının (M. 1875) salnamesinde Kastamonu Panayırının ağustosun onunda kurulduğu, sekiz gün sürdüğü; Tosya Panayırının eylülün yirmi birinde başladığı, sekiz gün sürdüğü(Özdemir, 2007; 147) görülür. 1293 tarihli (M. 1876) salnamede Kastamonu Panayırının on beş ağustosta kurulup sekiz gün açık kaldığı, Tosya Panayırının yirmi bir eylülde başlayıp sekiz gün sürdüğü (Özdemir, 2007: 140) kayıtlıdır. Eyupgiller ise Kastamonu Panayırının 1301'de (M. 1883) dokuz haziranda açıldığını belirtir(1999, 49). Bu tarihler Kastamonu panayırlarının başlangıç tarihlerinde değişiklikler

olduğunu göstermektedir. Panayırların açılış tarihindeki değişikliklerin çeşitli sebepleri vardır. Ramazan ayı, bayram günleri ve hasat zamanının panayırın açılış tarihinde etkili olduğu Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin bir haberinden (Boyras, 2002: 75) anlaşılmaktadır.

Panayırların başlama tarihleri ve kaç gün devam edecekleri iklim gibi çeşitli faktörlere göre belirlenir. Genellikle bahar ve yaz aylarında kurulan panayırlar bir günden on beş güne kadar sürebilmektedir. Temmuz, ağustos ve eylül ayları panayırların en çok kurulduğu aylardır. Panayırlar arasında ticarî ve sosyal bağı arttırmak için aynı tarihte iki panayırın kurulmasına izin verilmez(Erdoğru, 1999: 9-10). Ömer Şen'e göre ise panayırlar yılın belirli zamanlarında bir veya birkaç defa kurulur, bir haftadan bir buçuk aya kadar açık kalabilir(1996, 9).

Panayırların hasat zamanına denk gelişine dair kaynak kişilerin ifadeleri aynı zamanda panayıra gitmenin, panayırın önemini de vurgular niteliktedir. Kastamonu Yıllığı'nda 25-30 Eylül tarihlerinde kurulduğu kayıtlı olan(1938, 83) Devrekâni Panayırınının 1949 yılına dair Niyazi Kalafatoğlu, o yıl hasılın çok geç kaldığını, yığınların filizlenmeye başladığını, son iki gün içinde panayıra yetişip iki hayvanını iyi bir fiyata sattığını ifade etmiştir. Aynı panayırla ilgili Kamil Sakoğlu panayırın hasıl¹⁸ zamanına geldiğini, hasılı bitirmeden panayıra gidemediklerini, bu yüzden de çok çalıştıklarını anlatırken, "Akla bak, gitsen ne olacak canım." dese de sözleri aynı zamanda panayıra gitmenin önemini ortaya koymaktadır Rahmi Kaymakçıoğlu da Devrekâni'de hasılın temmuz ayında başladığını, eylüldeki "panayıra yetişmek için çok çalıştıklarını" ifade etmektedir.

Pazar ve panayır kurulan yerlerin fizikî özellikleriyle ilgili fazla veri yoktur. Ankara ve Kastamonu'da panayırlar meydan denilen açık alanlara kurulmuştur(Erdoğru, 1999: 20). Kastamonu Panayırı Kışla-ı Hümayun

¹⁸ hasıl: ekinlerin olmasından başlayarak bütün harman işlerinin bitimine kadar geçen zaman.

dâhilinde, Bolu Panayırının Bolu'nun bir saat uzaklığındaki kaplıcaların önünde kurulduğu Kastamonu Vilâyet Salnamelerinde kayıtlıdır(Tatlıgün, 2007: 126-127). Yapraklı Panayırı ise Yapraklı Dağının doruğunda kurulmaktadır(Ahmet Talat, 1933: 5). Panayırlarda tüccarın malını koyup pazarlayabileceği han ve dükkânlara ihtiyaç vardır. Bu gibi yerlerin panayır süresi içinde kullanıma uygun bulunması önemlidir. Kastamonu Panayırının kurulduğu Süvari Kışlasının içinde ve dışında 250'ye yakın dükkânda tüccar satış yapmaktadır(Yozkatlı, 2002: 78) Ahmet Talat, Yapraklı Panayırında 999 dükkân, dört konak olduğunu; dükkânlardan önce çam dallarından yapılan gölgeliklerde alışveriş yapıldığını, bunlara “pür¹⁹ dükkân” dendiğini söyler (1933, 7). Hasan Üçok “Dağda çam pürlerinden kahveler, dükkânlar, hanlar yapılır; püryan kuyuları kazılır; fırınlar, lokantalar açılmış(2002, 290).” derken panayırın sosyal yönü hakkında ipuçları vermektedir. Taşköprü'de düzenlenen “Kültür ve Sarımsak Festivali”nde de üstü çam dallarıyla kapatılan bölümlerde tezgâhlar kurulduğu gözlenmiştir.

Pazar ve panayırlarda satılanlar çeşitlilik göstermektedir. Ticaret yolları üzerinde olmayan yerlerde kurulan pazar ve panayırlarda mahallî ürünlerin satıldığı kabul edilebilir(Erdoğru, 1999: 19). Çankırı Panayırını anlatan Hasan Üçok'un halkın bir evin senelik masrafını, düğün masrafını panayırdaki gördüğünü, herkesin mutlaka panayır helvası, sakız, Hindistan cevizi, terlik, kına, elbiselik gibi hediyeler aldığına dair verdiği bilgilerden(2002, 292-293) yola çıkarak panayırlarda satılanların her türlü ihtiyaca yönelik olduğu söylenebilir.

Kastamonu panayırlarında daha çok hayvan satıldığı derlemelerimizden anlaşılmaktadır. Germeç Pazarı ise tiftik ve kendir ticaretiyle öne çıkar(Yozkatlı, 2002: 37). Bununla birlikte panayırlarda bunların dışında çeşitli ticaret mallarının satıldığı kabul edilmelidir. Ağılı Panayırını anlatan Mehmet Civelek, “Mal alıp mal satarız. Tacirlik yaparlar.

¹⁹ pür: çam gibi ağaçların ince yaprakları; yapraklı ince dalları.

Alışveriş yapardık.” derken İbrahim İshakbeyoğlu Devrekâni panayırına bütün halkın toplandığını, bütün satıcıların, aşçıların geldiğini, pazar gibi meydana kurulduğunu, beş altı gün içinde satılacak malı olanın sattığını, alacak malı olanın aldığını anlatmaktadır.

Panayırların ticarî yanıyla birlikte sosyal tarafları da vardır. Ömer Şen Osmanlı panayırlarının sosyal ve ticarî içerikli organizasyonlar olarak incelenebileceğini söyler. Yazar sosyal yönü öne çıkan panayırların cemaatler tarafından kurulduğunu, dinî törenler ve eğlence düşüncesinin hâkim olduğunu belirtir. Ticarî panayırlarda da ilgiyi arttırmak için sosyal organizasyonlar düzenlenerek eğlence sektörünün olduğunu panayırların vergi defterlerinde karşılaşılan rakkas, sazende ve çalgıcı takımına ait vergilerden anlaşıldığını söylemektedir(1996, 11). İnsanların bir süreliğine bir arada bulunması eğlence ortamını da doğurmuş olmalıdır.

Erdoğru da pazarlardan alınan vergiler arasında bozahane, meyhane gibi yerlerin vergilerini sayar(1999, 15). 4 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnâmesi'nde Araç'ta kurulan pazar mahallinde kahvehane olduğu(Düzenci, 2007:126) kayıtlıdır. Kastamonu kendir ve tiftik ticaretinin yapıldığı önemli bir pazar olan Germeç Pazarında elli üç dükkân, üç kahvehane, tüccarın mallarını depolayabileceği bir han, ekmek fırını, üç hayvan ahır, zabıta ve belediye memurlarına mahsus bir bina inşa edilmiştir(Yozkatlı, 2002: 78). Daday pazarının büyük ve kalabalık olduğunu söyleyen Hasan Selalmaz pazar için gelen satıcı ve alıcıların hanlarda konakladığını belirtmiştir. Dolayısıyla pazar ve panayırlarda ihtiyaca yönelik mekânlar oluşmuştur. Buradan yola çıkarak pazar ve panayırlarda ticarî faaliyet dışında sosyal faaliyetlerin yürütüldüğu mekânların bulunduğu anlaşılır.

Panayırlarda ticaret dışında sosyal faaliyetlere de yer verildiğinin bir örneği; Kastamonu vilâyet sınırları içinde kurulan Çankırı Yapraklı panayıridir. Ahmet Talat'ın ifadelerine göre Yapraklı Panayırı, Rumeli ve Anadolu âşıklarının Çankırı'yı ziyaret etme sebebidir(1933, 5). Onay Yapraklı

Panayırını anlatırken her türlü sanat ehlinin panayırda bulunduğunu belirtmekle beraber hokkabazların, cambazların, köçeklerin, maskaraların ve özellikle âşıkların geldiğini söylemektedir. Yazar tüccarların memleketlerine ticarî kazançlarının yanında dinlenen âşıkların parçalarını da götürdüklerini, bir âşığın başka bir memlekete kendinden önce şöhretinin gittiğini anlatır. Öyle ki Yapraklı Panayırına gelen Erzurumlu tüccarlar Emrah'tan çok bahsettikleri için, Emrah Çankırı'ya geldiğinde hiç yabancılık çekmemiştir(1933, 7-8,11). Hasan Üçok Yapraklı Panayırı için, "Akşam karanlığı basınca davullar, zurnalar, köçekler, saz şairleri, hokkabazlar, cambazlar taraf taraf sanatlarını icra ederlermiş... Panayırın en zevkli yeri saz şairlerinin buldukları kahvehanelerdi." dedikten sonra âşık fasıllarına dair bilgi verir(2002, 291-292). Şenel sık sık kurulan panayırların Kastamonu'yu âşıklar için önemli bir merkez haline getirdiğini söyler(1997, XVII).

Panayırların sosyal yönüyle ilgili bilgiler gazete haberlerinden de takip edilebilir. Kastamonu Vilayet Gazetesi'nin bir haberinden Boyabat Panayırına dair bilgi edinilmektedir(Boyras, 2002: 76). Genişçe bir "yazı" üzerinde düzenlenen panayıra civar köylerden kadın ve erkekler katılır. Daha çok hayvan alışverişinin yapıldığı panayırda bir taraftan da at koşturulup değnek oynanır. Halk bu oyuna dalıp hayvan satışı durma noktasına geldiğinden dönemin kaymakamı oyunu yasaklamıştır.

Panayırların sosyal yönüne dair, çocukluğunun Taşköprü panayırını anlatan İbrahim Temizal'dan panayırın bir hafta sürdüğü, son iki günde güreş, koşu, at yarışı yapıldığı; salıncak, tahterevalli, arabalar olduğu; yemek yenildiği, biryan çıktığı, leblebi, incir, üzüm satıldığı, şeker almak için harçlık biriktirdikleri öğrenilmiştir. Panayıra olan ilgi kaynak kişinin, "Akşam mahşer yeri gibiydi." ifadesinden anlaşılmaktadır.

Mümtaz Tiftik, Panayır Zamanı adlı öyküsünde 1960'lı yılların Taşköprü Panayırını anlatır. Buna göre Taşköprü Panayırını yolun sağlı sollu iki tarafına kurulmakta, bir hafta sürmekte ve panayıra çevre il ve ilçelerden

Üreticiler gelmektedir. Belediye sergilerin düzenli olması için yolun sağ tarafına düzenli dükkânlar yaptırmıştır. Yazar, evin ihtiyaçlarının giderilmesi için panayırın kurulmasının beklendiğini, panayırda çeşitliliğin ve ucuzluğun olduğunu anlatır. Evin bir eşyasının ne zaman alındığı sorusuna “Panayır Zamanı” cevabı verilir. Yolun sol tarafı ise eğlence çadırlarına ayrılmıştır. Çadırlarda cambazlar, salıncaklar, ayı, maymun gibi hayvanlar, şans oyunları, bisiklet; dışarıda dönme dolaplar, mısır, dondurma, limonata satıcıları yer alır. Plaklardan türküler yükselir. evre il ve ilçelerden gelenler olduğu için, cumartesi panayırın en kalabalık günüdür. Aynı gün yağlı güreş yapılır. Son gün olan pazar günü ise at yarışları düzenlenir(2007,11-16). Bahsedilen yk bir “kurgu” olsa da kaynak kişilerle yapılan mülakatlardan da bu bilgilere ulaşılmaktadır. Bu yk aynı zamanda sözlü kültür ortamlarının yazılı kültüre kaynaklık edişine bir örnek olarak kabul edilebilir. “Taşköprü Panayırı”nın yerini 1987’den beri “Kültür ve Sarımsak Festivali” almıştır. Bu festivalin son günü de at yarışları düzenlenmektedir.

Peter Burke, Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü adlı çalışmasında panayırların ekonomik olmayan yönlerine dikkat çeker. Panayırlar gençler için tanışma fırsatı yaratan; herkes için gezici göstericileri seyrettikleri, dans ettikleri ve son haberleri duyabilecekleri yerlerdir(1996, 131). Kaynak kişilerle yapılan mülakatlara göre panayırlarda davul zurna çalınır; güreş, koşu, at yarışları düzenlenir; cambazlar, hayvan oynatıcılar bulunur; halka, evirge gibi eğlence araçlarında kismet denenir; satılan biryan gibi yiyecekler yenir. Bunların dışında panayırda açık hava sineması kurulduğu da anlaşılmaktadır. Devrekâni Panayırında film göstererek para kazanan Halit Aydın, panayır süresince iki filmi altı yedi kere gösterdiğini, ezberlediği sahnelerle filmlerin reklamını yaparak müşteri topladığını, filmlerin çok ilgi çektiğini anlatmıştır.

Buraya kadar verilen bilgilerden panayırların halk anlatısının sözlü kültür ortamlarından biri olduğu söylenbilir. Panayıra katılan âşıkların panayır meydanlarındaki han, konak ve kahvehanelerde halk hikâyesi anlattıkları kabul edilmelidir. Panayır için gelen ve panayır süresince kalan

satıcı ve alıcıların vakit geçirdikleri, konakladıkları, yüz yüze iletişimin hâkim olduğu panayirlarda halk anlatısı da kendine yer bulmuştur.

1.6.2. Pazar

Alışverişin önemli mekânlarından biri de pazarlardır. Kastamonu'da kurulan pazarlar incelendiğinde bazılarının sürekli ve aynı günlerde, bazılarının ise yılın sadece belli günlerinde kurulduğu görülür. Genellikle ilçe, nahiye gibi merkezlerle ve büyük köylerde pazarlar sürekli kurulmaktadır. Örneğin Kuzyaka Karasu Pazarı ağustos, eylül ve ekim aylarında pazar günü kurulurken, Kuzyaka Yenicuma Pazarı ağustos, eylül ve ekim aylarında cuma günü kurulur. Boyalı Pazarı 15 ağustostan kasıma kadar kurulmaktayken Kıvrım Pazarı Mayıs'tan Hazirana kadar pazar ve perşembe günleri Sirke köyünde kurulmaktadır(Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası, 1935: 25; Kastamonu Yıllığı, 1938: 83-84). 1299 tarihli (M. 1882) salnameden Daday'da ve Araç'ta pazar kurulduğu anlaşılmaktadır(Düzenci, 2007: 122, 125). Derlemelerimiz de Daday'da pazar kurulduğu ve çevrenin ihtiyacını bu pazardan karşıladığı yönündedir.

Pazarlar satılan ürüne göre çeşitlenebilmektedir. Örneğin Germeç'te kendir pazarı kurulur. Genellikle hayvan pazarı ayrı bir gün kurulur. Hayvan pazarıyla genel pazarın aynı gün kurulduğu da görülmektedir. Bazı pazarlarda satıcı ve alıcı olarak kadınların ağırlıkta olduğu dikkat çeker. Azdavay'ın Kapancı Pazarı kadınların çok alışveriş yaptığı bir pazar olarak nitelendirilmektedir(Azdavay İlçe Yıllığı, 1981: 96).

Kastamonu merkezinde pazar üç gündür: Pazartesi, çarşamba, perşembe. Çarşamba günleri urgan ve kendir satılmaktadır. Pazarlar satılan ürüne, satıcılara göre çeşitlenmektedir. Hüseyin Polat'ın ifadelerine göre Kastamonu pazarları ve pazar günleri şunlardır:

“Üç tane pazar var: Pazartesi, çarşamba, perşembe. Çarşamba köylü gelir. Hanlarda kalır... Cem Sultan Hanı'nın önü 'Dellal Pazarı'ydı. Eski eşyalar gelirdi. Penbe Han, Balkapanı. Balcılar oraya gelirdi... Şadırvanın orda yatırım önünde iki kahve vardı. Orası 'Saman Pazarı'ydı. Samanlar oraya gelirdi. 'Yoğurt Pazarı' Topçuoğlu Camii'nin önü. 'Odun Pazarı', Topçuoğlu fırınının önü. 'Kadın Pazarı'nda mendil satarlardı, önbezi satarlardı. 'Ovalı Pazarı' sebze meyve pazarıdır, Mahkeme Altı'nda kurulur. Pazarlık iyi olursa perşembeye de kalınırdı. 'Perşembenin gelişi, çarşambadan bellidir.' Çarşamba mal artarsa perşembeye kalırlardı.” Bu ifadeler pazarların satılan ürüne göre de adlandırıldıklarına örnektir.

Aşir Efendi Hanı'nın kuzey tarafından itibaren kurulan “Kadın Pazarı”nı İhsan Ozanoğlu, kadınlar tarafından imal edilen dokuma eşyası satış yeri olarak tanımlar. Satılan ürünler giyim eşyası, çarşaf, sofrası, mendil, örtü gibi satıcının imal ettiği ürünlerdir. Bu pazar daha sonra Mahkeme Altı'na nakledilir(1976b). Bugün Kastamonu'da kadınlar, pazar kurulan mekânlarda ve günlerde ayrı bir bölümde kendi üretimleri olan sebze, meyve, süt ve süt ürünlerini satmaktadırlar.

Sebze meyve satılan “Ovalı Pazarı”na bu isim satılan ürünlerin ova köylerde yetiştirilip pazara getirilmesindedir(Ozanoğlu, 1976ç). Eyupgiller'in ifadesine göre XVIII. yüzyıl başlarında meyve pazarı Kapan Hanı'na bağlı çalışmaktadır. Şehre gelen meyve ve sebze “Yemiş Pazarı” denilen bu kapanda tartılıp bakkal ve manavlara dağıtılmaktadır(1999, 49). Kastamonu kent merkezindeki çarşamba ve cumartesi pazarlarının kurulduğu yer XVIII. yüzyıl ve öncesinden itibaren pazar yeri olarak kullanılmaktadır(Guzey, 2001: 176).

Yücel Özkaya'nın ifadesiyle şehirler pazar yeri olmalarının dışında dinî ve idarî merkezlerdir(1985, 61). Dolayısıyla köyde yaşayanlar için merkezlerde kurulan pazarlar, pazar ihtiyacını karşılamanın yanında diğer

işlerin de yapılacağı günlerdir. Bu açıdan bakıldığında pazar, köyde yaşayanın kentle iletişim kurduğu mekânlardır.

Halime Baş adlı kaynak kişinin anlattıkları pazara gitmenin nasıl bir sosyal olay olduğuna dair bir örnektir. Kaynak kişi Kanlıgöl, Mergüze, Hanönü pazarlarından yakın olduğu için Hanönü pazarına gittiklerini, pazarın harman kalktıktan sonra iki ay her hafta kurulduğunu, pazarda davar satıldığını, kuyuların açılıp biryan yapıldığını, üzüm, sebze, mal satıcılarının geldiğini, davar alınıp eve çiğ et götürüldüğünü veya pazarda caba kebabı yapılıp yenildiğini anlatırken pazara gitmenin nasıl bir heyecan yarattığını şöyle ifade etmektedir: "...işte öyle panayıra benzerdi. Biz de giderdik. Serme ekmek yapardık, hususi bazar ekmeği diye... Akşamdan yapardık, hususi giyünüdük, sabahtan, güzel giyünüdük. Çocukken biz giderdik, oraya ağaçların dibine oturduk, oraya yayunuduk, babamgil giderleridi ordan kuyuya astıkları biranı kazuğa dakıp götürüleridi, sıcak sıcak yirdük. Panayır gibi oldu işte..." Akşamdan hazırlıkların yapılarak, giyinip süslenilerek ailece gerçekleştirilen bu pazara gidişler kurulduğu süre içinde iki üç kere tekrar edilmektedir. Masraflı olması ve işlerin fazlalığından her hafta pazara gitmek mümkün olmamaktadır.

Pazar yerleri ve günlerinde güreşler de düzenlendiği görülür. "Pazar Durağı" olarak adlandırılan merkeze bağlı Beşdeğirmenler köyünde ağustostan kasıma kadar haftada bir(Kastamonu Yıllığı, 1938: 84) pazar kurulmaktadır. Pazarın çok kalabalık olduğu, aynı zamanda güreş düzenlendiği, güreşi seyretmek için köylülerin pazara gittiği; güreş dolayısıyla köyler arasında rekabetin olduğu, kazanan güreşçilere koç, tay gibi ödüller verildiği kaynak kişiler tarafından anlatılmaktadır(Ali Bey Yavuz, Cemal Yaşar).

Ahmet Zayıfoğlu, Mergüze'de güzden güze cumartesi günleri pazar kurulduğunu, bu pazarın etrafa "nam ver"diğini, Araç, Tosya, Daday, Azdavay gibi pek çok yerden katılım olduğunu, yüz yüz elli davar kesilip dört kuyuda

pişirildiğini, davul zurna çalındığını, güreş tutulduğunu, cirit oynandığını anlatmaktadır. Kaynak kişinin bahsettiği bu pazar ağustostan kasıma kadar (Kastamonu Yıllığı, 1938: 84) kurulmaktadır.

Pazarların sözlü kültür ortamı olarak âşıklar için önemli mekânlar olduğu söylenebilir. Özkul Çobanoğlu pazar ve panayırları, âşıkların sözlü kültür icra ortamları arasında sayar(2000, 206-208). Kastamonu'da da pazar kurulduğu günler destancıların gelip destan sattıkları kaynak kişilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. “Erzincan depremi için bir çocuk geldi. Bir yaprak, hem okuyodu, hem satıyodu. 1 çil kuruşa. Bazar günü geliyordu. Üç pazarda köylüye satardı. Ses de güzel. Köylü kadınlar ağlardı(Hüseyin Polat).” Bu ifadeler pazarların iletişim mekânı olduğunun da bir göstergesidir. Kastamonuluların -en azından bir kesiminin- Erzincan depremini pazarda destan satan âşığın şiirinden öğrendiği söylenebilir. Gözaydın bir yazısında âşıkların, “gazetelerin, radyoların ve diğer kitle iletişim araçlarının bulunmadığı dönemlerde” iletişimdeki rolü üzerinde durur(2005, 311-332). Âşıklar haber taşıyıcıdır.

Köylerinde pazar kurma girişiminde bulunulduğunu anlatan Şevket Sipahi, dükkânlar, kahvehaneler yapıldığını, babasının bir kahve yeri aldığını, ancak dükkân ve kahvelerin yakıldığını, pazar yerini ilerletemediklerini anlatmaktadır. Buradan bir pazar kurulacağı zaman sosyal yönünün de birlikte planlandığı anlaşılmaktadır. Folklorun “sanatsal bir iletişim” olduğu yaklaşımıyla panayır ve pazarların halk anlatıları için anlatı ortamı oluşturma özelliğine sahip olduğu görülür.

1.7. KONAK: ANLATININ DAVET EDİLDİĞİ MEKÂN

Büyük ve gösterişli ev olarak(www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?17.10.2008) tanımlanan konak kent merkezlerinde toplanma, bir araya gelme mekânlarından biridir. Konaklar varlıklı kimselere ait olup, aynı zamanda

sahibinin özel yaşamına ait alanı/evi olduğundan buradaki toplanmalara katılmak davete bağlıdır. Konakla oda arasındaki farklardan biri odaların kamuya açık bir mekânken konakların kamuya açık olmamasıdır. Konaklar davete bağlı olarak âşık meclislerinin, sohbetlerin kurulduğu yerlerdir. Bu özellikleriyle konak, odadan farklılaşır.

Genelde seçkin ve varlıklı kimselere ait olan konaklardaki birlikteliklere dair Süleyman Şenel'den özetle şunları söyleyebiliriz: Konakta âşık meclisleri düzenlenir. Meclise davetliler gelir. Meclis düzenlemek de meclise katılmak da bir şeref vesilesidir. Konaklarda düzenlenen âşık meclislerine “perde” ya da “perde âlemi” denir. Perde âlemi sadece âşık meclisi kurmak amacıyla düzenlenmez. Erkeklerin eğlenmek amacıyla bir araya geldiği toplantılara da perde denir(2007, 54). İhsan Ozanoğlu'nun Kastamonu Halkiyat ve Harsiyatı: Türküler adlı etüdünün ikinci cildinde Kastamonu'da saz meclislerinin âşık meclisi ve muhabbet meclisi olmak üzere ikiye ayrıldığı söylenir. Muhabbet ve sohbet meclislerine perde âlemi denilir ve yazar bu toplanmalarla ilgili bilgi verir. Bu bilgilere göre Kastamonu'da kış geceleri sıra gezilmektedir. Haftada bir sıraya dâhil kişilerden birinin evinde toplanılıp saz âlemi yapılır. Misafir geldiğinde, sünnet düğünlerinde, evlenmelerde, millî bayramlarda saz âlemi düzenlenir. Ancak dinî bayramlarda saz âleminin mahiyeti değişir. Perde âlemi denilen bu meclisler köylerde olduğu gibi kasaba ve kent merkezinde de düzenlenir(tarih yoka,146-156). Bu muhabbet meclisleri âşıklık geleneğinin devamında önemli rol oynamıştır. Şenel, Sadi Yaver Ataman'la yaptığı görüşmeden Yorgansız Hakkı'nın muhabbet toplantılarına katılarak âşıklık sanatını ilerlettiğini kaydeder(2007, 26). Sadi Yaver Ataman da “muhabbet” toplantılarının başlı başına bir musiki sohbeti niteliğinde olduğunu, “sıra âdetleri, sıra âlemleri” ile ilgisi olduğunu söyler(2004, 44).

İhsan Ozanoğlu'nun “Ağa Konakları” dediği konaklar haremlik ve selamlık olmak üzere iki bölümden oluşan büyük yapılardır. Pek çok çalışanı vardır ve konakların kapısı gelip geçene açıktır. Garip, fakir, yolcu, yabancı gelip yemek yiyebilir. Ozanoğlu'nun etüdünden ağa konaklarının kent

merkezinde de köylerde de olduğu anlaşılmaktadır(1976e, 2-8). Konakların herkese açık oluşu, konakta düzenlenen sohbetle ilgili değildir. Konaktaki sohbet ortamına ancak davetliler katılabilir ve sohbeta katılanlar misafir konumundadır.

Kaynak kişilerle yapılan mülakatlardan da yola çıkarak Kastamonu'daki konakların ağa denilen zengin ve hatırı sayılır kişilere ait olduğu, sırayla toplanılıp eğlenildiği söylenebilir. Kaynak kişinin ifadesi şöyledir: "Ağalara ait bu konaklar, durumu iyi olan insanlara ait. Bu konaklar tamamen yaşantı, yani her gece eğlence. Böyle eşini dostunu çağırıyorlar, içki içiyorlar. O dönemde affedersiniz, Kastamonu kültüründe bayanlara içki dağıtırmak, böyle bayanlı hep saz çalan, ud çalan, şunu çalan bunu çalan insanlar öyle güzel bir sohbet tamamında var konakların(Ali Bey Yavuz)."

Kent merkezinde veya oda olmayan köylerde erkekler her akşam bir evde toplanır. Buna sıra, sıra gezmesi, keşik, fefene, erfene, arfana, muhabbet, perde, gezek denir. Sıra gezmenin odada toplanmadan farkı sıraya, davet edilmeyenlerin katılamamasıdır. Sıraya katılanlar misafirdir. Bu yönüyle sıra gezme "Konak" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Kastamonu'da yetişen âşıklar arasında sayılan Ahmet Keskin'in 1955 tarihli "Sıranâme" adlı şiirinden(Yücel, 1993: 54) kent merkezinde, "sıra" adıyla toplantıların yapıldığı; mevlid, ilahi ve Kur'an tilavetinden sonra katılanların getirdiği veya ev sahibinin hazırlattığı baklava, börek, helva, gözlemelerin yenildiği anlaşılmaktadır.

Nebi Özdemir, Türk Eğlence Kültürü adlı çalışmasında Türk halk eğlencelerini sınıflandırırken "Mevsimlik Toplantı ve Eğlenceler" bölümünde "Kış Toplantıları ve Eğlenceleri" başlığı altında verdiği alt başlıklar arasında gezek, sıra gezme, sıralar, sıra gecesi, sıra daveti; erfane, fefane, fefene, ârifane, erfene, örfene, kaz alemi; sohbet, sohbet kurma veya sohbet âlemleri, oda sohbetleri, helva sohbetleri gibi toplanmaları verir(2005, 51-53).

Kastamonu’da da karşılaşılan bu bir araya gelmelerden sıra, sıra gezme, keşik, erfene, erfane, sohbet, sohbet âlemlerinin odalarda, ağa konaklarında ve herhangi bir kişinin evinde düzenlendiği anlaşılmaktadır. Sohbet âlemlerinde müzik daha baskındır. Yeme içmenin de yer tuttuğu bu toplanmalarda “kadın oynat”ılırken diğer toplanmalarda müzik, yüzük vb. oyunlar ve yeme içmenin yanında anlatılar da önemlidir.

Kaynak kişilerin sıra ve sıra gezmesi ile ilgili tanımları şöyledir: “Kahvehane türü filen böyle bi adet yoğudun. Sıra derdik, oturma sırası, ev ev böyle gezelerdi(Ahmet Kımızoğlu).” “Kışın gece oturmaları olur. Öyle toplanırız, sen de ben de sıra gezerüz(Niyazi Yılmaz).” “Eskiden böyle sıra ederlerdü. Beş altı erkek... bu gece sende yarın gece bende(Halime Cabbar).”

Sıra gezme “ferfene” adıyla da karşımıza çıkar. Santur ferfeneyi, “genel olarak belli bir sebebe dayanmadan ortaklaşa yapılan yemekli toplantılar veya düğün ve bayram gibi özel günlerde gençlerin ortaklaşa bir kuzu veya koyun kesip yemeleri ya da bazı yörelerimizde çocukların evleri dolaşip malzeme toplayarak pilav yapmaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.” diye tanımlamaktadır. Felfele, ferfena, ferfane, ferfene, harfana, herfene gibi kullanımlarıyla karşılaşılr. Santur, kahvehanelerde yapılan ferfeneyi anlatmıştır. İhtiyar odası veya herhangi bir kimsenin evinde de ferfene yapılabilir(Santur, 1998: 128,131). Feyfenek kesmek de bu çerçevenin içindedir. Kadınların da ferfene düzenlediği görülür. “Eskiler topladıduk, koca karıla ayrı, gençle ayrı oturudu. Bu otumalara ferfene derduk, gülüşüp oynadıduk. Herifler de ayrı ferfene ededi. Oyunla oynalardı(Servet Karagöz).”

Tosya’da düzenlenen erfane toplandı olacak ev sohbet grubuna dâhil kişiler arasında kura çekilerek belirlenir. Ev sahibi hizmet etmekle yükümlüdür. Masraflar ev sahibi dışındakiler tarafından ortaklaşa karşılanır. Haftada bir kere olan sırada ise bütün masrafları ev sahibi çeker(Durukan, 1994:20-21).

Sıra gezmelerde de bir düzen ve anlayış vardır. Yaşlılar başköşeye oturur. Sırayla konuşulur. Bir kişi konuşur diğerleri dinler. Gençler söze karışamaz, kapı ağzında oturur. Çocuklar bu toplantılara katılmaz. Ancak kendi evlerinde olursa kapı aralığından izleyebilirler: “Biz, oralada kapının ağzında diynerdik. Böyle meclise girüp oturamazduk. Babam çok hikâye anlatırdı(Cemal İbrahimoğlu).” Toplanmalar yaş gruplarına göre de düzenlenebilir. Yakın yaşta olanlar grup oluşturarak bir araya gelirler. “Şimdi üç koldan bu; gençler, orta yaşlılar, yaşlılar, ... Bakarsın bi grup genç Mehmet Ağa'ya gidiya, bi köye gidiya, bi mahalle gidiya. Orta yaştakiler Ahmet Ağa'ya gidiya bi grup bi yere. Yaşlılar bir grup kalkmış bi yere gidiyalar. O gece saat işte on bir on ikiye kadar oturursun, sohbet edersin yirsin içersin filan. Bazı dünyevî, bazı uhrevî, bazı işte yapılacak işler konuşulur(Mehmek Ali Çelik).” “Bundan otuz sene önce filan biz böyle köylede otuma, keşik ede, her gece birisine gidedük. Biz bu yeni gençle gibiydük o zaman(Cemal İbrahimoğlu).”

Toplanılacak ev bazen farklı bir yöntemle seçilir: Namaza gelmeyenin evine baskın yapılır. Misafiri olan evde de toplanılır. Misafir dışarıyla iletişimi sağlar. Muzaffer Başkan'ın ifadesiyle, “güncel şeyler konuşulurdu. Fazla o zaman bilgi yok ki. Mesela o zamanki dönemde birisi gurbetten geldi mi biraz da ağzı laf yaparsa herkes onun ağzına bakardı. Ne havadis getirmiş, mesela hükümetten. Efendim işte o adam duyduğu bir şeylerden, bir iki de gazete okumuş az çok bi şeyle bilgi verirdi. Onu dinlerdi herkes böyle gözlerini açar, kulahlarını dikerdi.”

Erkeklerin konaklarda, evlerde bir araya geldiği toplanmalarda odalarda olduğu gibi günlük işlerden, geçim derdinden konuşulur; masal, hikâye, fıkra, savaş anıları, askerlik anıları anlatılır; saz, dümbek, zil, maşa, tef eşliğinde türkü söylenip eğlenilir; köçek oynatılır; yüzük, körebe, tavla, kâğıt oyunları oynanır. Oyunlarda yenilen tarafa ceza verilir. “Yolda mısın? Zorda mısın?” veya “Zoruna mı yoluna mı?” diye sorulur. Yoldayım diyen, hindi, horoz, tavuk, kuzu, baklava gibi, yiyecek hazırlar. Zordayım diyene eziyet edilir: “...derler ki yenilen tarafa, yenen taraf sorar. Zoruna mı yoluna

mı? Zoruna dediği zaman, ne biliyim, değişik oyunlar yapılır. Yoluna dediği zaman da evde baklavasıdır, börektir ne biliyim diğer yemek çeşitleri o tarz şeyler istenir. Ertesi gün akşama onlar gelir. Öbür akşam yine aynı grup şeklinde tekrar oynanır. Devamlı bu şekilde gittiği için, biraz daha zevk verir, iddialaşma olunca oyun hırslanır(Serkan Bektaş).” Huizinga, kazanmanın bir oyunun sonunda üstünlüğün belli olması olduğunu, oyunda esas olanın kazanmak olduğunu(1995, 71-72) söyler. Bir kaynak kişinin ifadesiyle oyunlar köylüler arasında birlik duygusu uyandırır: “Köyde bağdaşma yapardı bu oyunlar (Şevket Özdemir).” Kaynak kişinin “bağdaşma” kelimesiyle ifade ettiği durum sözlü kültür ortamının birleştiriciliği olarak okunmalıdır. Ong, sesin birleştirici olduğuna(1999, 90-91) dikkat çeker. Sanders ise “benlik kavramının tam olarak bulunmadığı sözellikte belli bir topluluk bilincinin geliş”tiğini(1999, 37) söyler.

Sırada yaşananların, anlatılanların eve gelince kadınlara nakledildiği anlaşılmaktadır. Erkeklerin sıra gezmeleriyle ilgili bilgi veren Halime Baş, anlattıklarını babasından duyduğunu söylemiştir: “Onları da biz, eve geldikten sonra babamızın ağzından duyardık. Oraya gidüp de göremezsün tabü.”

Erkekler arasında bir toplanma vesilesi de helva çekmektir. Günümüzde gelir getiren bir ürün olarak üretimine başlanılan “çekme helva” geçmişte Kastamonu, Taşköprü gibi merkezlerde, evlerde ve daha çok erkekler tarafından yapılmaktadır. Yapımı çok kolay olmayan çekme helva aile toplantılarında yapılabildiği gibi erkeklerin bir araya geldiği toplanmalarda da çekilir. Çekme helva yapmak bir araya gelmek için bir sebeptir. Helva çekmek kent merkezli bir toplanmadır. Kastamonu’da “helva sohbeti” tabirine rastlanmamış olsa da bu tür toplanmalar helva etrafında şekillenir. Sabiha İzbeli adlı kaynak kişinin anlattıkları bu toplanmalara dair bilgi verir: “Gece oturmalarımız muhakkak olurdu. Akşam olunca herkes yemeğini yer, fenerini alıp gezmeye çıkardı. Yatsıdan sonra dönerlerdi. ...Erkekler ayrı toplanır, helva çekerler. Babamlar toplandılar, sinide helva çektiler, dışarı koydular. Biraz sonra çıktılar, yok. Bir arkadaşlarını çağırmaışlar. O gelip almış

gitmiş.” Emiroğlu da, “lokanta ve kahvehanenin bulunmadığı, dolayısıyla tanımadık insanlarla iç içe oturulmayan toplumlarda, akşamları evlerde toplanılıp ‘helva’ geceleri düzenlen[diğini](2000: 192)” belirtir.

Bir araya gelen erkekler konuşur. Burada konuşmadan kasıt “anlatı”dır. Bilen bildiğini anlatır, diğerleri dinler. Başka bir zaman yine anlatır yine dinlenilir. Şevket Özdemir bu durumu,

“Ağabeysinin şimdi hiçbir şey konuşulmaya. Eskiden konuşulardı yani. Bi mesela diyelim ki; ya sen bi masal biliyodun, o benim çok hoşuma gitti. Hani konuşu ve gibi. Hoşuma gitti. Tekrardan konuşu ve. Ama şimdi yok öle bi şey. Konuşan yok yani. Bu televizyonlar çıkalı böyle muhabbetle galktı yani. Bugün mesela bi eve varıyosun misafiriğe gidiyosun. Mesela sen bana misafiriğe gel ya da ben sana misafiriğe geliyim. Ondan sonra bakıyoz, böyle bakıyoz bakıyoz saat doldu, hadi kalkalım.”

sözleriyle ifade etmektedir. Bu sözler beğenilen bir anlatının tekrar tekrar dinlendiğini göstermektedir. Sanders, sözellikte tekrarın insanı büyülediğine(1999, 22) dikkat çeker. Daha önce dinlenilmiş ve beğenilmiş bir anlatı, anlatıcıdan tekrar talep edilmektedir. Sonuç olarak; sıra gezmenin, sözlü kültür ortamının geleneklerinden biri olarak halk anlatısının icrasında önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

1.8. EV: ANLATININ YERLEŞTİĞİ MEKÂN

Ev, özel yaşama ait bir alandır. Yukarıdan beri sıralanan anlatı ortamları düşünüldüğünde bu ortamlar genel olarak erkek merkezli iken, ev kadın merkezlidir. Tezde “ev”in “konak”tan ayrı bir anlatı ortamı olarak alınışı özellikle kadına olan vurgudandır. Nebi Özdemir’e göre ev, “kentli ve eğitimli bir grubun dışında, kadınların eğlence mekânı[dır] (2005, 97).” Kadınlar

genellikle birbirlerinin evinde bir araya gelirler. Ev herkese açık olmayışıyla da özel bir alandır. Eve, davet edilen ya da kabul edilen girebilir. Burke'nin de belirttiği gibi ev; aile yaşamını, iş veya eğlence alışkanlıklarını yansıtır ve biçimlendirir. Burke, Avrupa halk kültürünün “uzun zaman evlerde kapıların ardında yayıldığı[ı]”(1996: 99, 128) söyler. Ev, geçmişten bu güne kadınların anlatıcı ve dinleyici oluşuyla halk anlatısının sürekliliğini koruduğu bir ortamdır.

Halk anlatısı evlerde genellikle “akşam oturmaları”nda icra edilir. Akşam oturmaları hısım, akraba, komşular arasında, kış gecelerinde gerçekleşir. Akşam oturmalarına erkeklerin de gittikleri olur. Erkek ve kadınlar birlikte oturdukları gibi ayrı da oturabilirler. “Sadece kadınların eğlencesi olduğu zaman kadınlar hep bir araya gelirdi. Adamlar evlerinde duraalarıdı. Kadınları gönderidi bir yere misafir geldiği zaman. Filan yerde bir misafir var, kadın gelmiş, biz oraya oturmaya gidelim, dedüğümüz zaman biz kadınlar giderdik(Halime Baş).”

Kadınlar arasındaki oturmalarda da bir düzen görülür. Her akşam bir kişinin evinde veya misafiri olan evde toplanılır. Gelmeyenlere haber ulaştırılır. Günlük yaşam içinde birbirine rastlayanlar akşamki oturmadan haberdar olurlar.

“Şimdi bir yere, bir haneye bir misafir geldiği zaman, söylerlerdi. Köyde mesela su yolunda görürdük insanları, saman yolunda görürdük. Bize misafir geldi, akşam otumaya gelün derlerdi. Tabii kadun misafir de olduğunu bilürdük, erkek misafirleri de olduğunu bilürdük, öylelikle toplaşuduk. Öyle ha sana gelelim ha bana gelin bugün sendesin, yarın bendesin olmazdı(Halime Baş).”

“Uslular” başköşeye oturur. Söz sahibi olan da uslulardır. Yaşlılarla gençler ayrı odalarda oturur. Fatma Murat'ın ifadesiyle, “Uslularımız gonuşurdu yokarı bucakda. Televizyon gibi gonuşulardı onla. Biz onları

dinlerdik. Çok güzel konuşulardı. İyi vakit geçerdi yani.” Bir araya gelen kadınlar aynı zamanda eğlenirler. “İşte orada oyun yaparlardı, konuşurlardı. Ben dün şeye de dedim; Kaan’a(torunu). Kadunun biri eline bir tef veya tepsi alırdı, tepsi çalardı. Türkü söylerdi. Kadunlar öyle bayıla bayıla güzelce oynarlardı. Eskiden öyle televizyonu, teyipti falan yoğudu. Öyle eğlence yaparduk(Halime Baş).”

Kadınların bir araya geldiği toplanmalarda “oyun çıkar”ılır, yeme içme ihmal edilmez ve anlatılar kendine yer bulur. Kadınların çıkardığı oyunlar kılık değiştirme, genellikle erkek, asker, deli kılığına girilir; kaşık oyunları, yüzük, kız satma, kız görme, bohçacı, tomruk çekme, kalaycı oyunu, çamaşır yıkama gibi oyunlardır. İlahi söylenir, tef çalınır, mani ve türkü eşliğinde eğlenilir. Kadınlar arasında domino da oynanmaktadır: “Şöle küçük küçük taşla vardı, domilo taşı. Bizim köyde kadınlar ondan oynarlardı. Kışın odunları tükenirdi. Odununa. Kim yenilirse bir sırt yükü odun getirvercek ormandan(Sabri Tomruk).” “Yüzük oynarduk pahlavasına, yenülenin sırtına binerdük(Huriye Ahatoğlu).”

Akşam oturmalarının yiyecekleri geleneksel yiyeceklerdir: patates haşlanır, banduma, yağlı çörek, kül çöreği yapılır, mısır ve kestane kavrulur, kavurğa, ceviz, nohut, kabak, elma, armut, sıkma, lokma, cırık, ekşi, turşu, pekmez, yoğurt gibi yiyecekler ikram edilir. “Yatsılık” yenildikten sonra herkes evine döner. İkrâm edilen yatsılık, eldeki imkânlar ölçüsünde olmakla birlikte kişiye göre muamele yapıldığı da anlaşılmaktadır. Sabiha İzbeli'nin naklettiği “Yatsılık töredir, o da adamına göredir.” atasözü bu fikri yansıtır.

Akşam oturmalarının bağlamına bir örnek olarak Saide Aşam adlı kaynak kişinin anlattıkları verilebilir: “Çoh iyi oludu yani eskinin düğünleri olsun, otumaları olsun. Yüzüh oynarduh, bazı oturmalarda da arhadaş aralarında. Bi şeyine oynarduh, ya sırta binmecesine ya pahlava yapmasına ya ekmek yapmasına. Kim yenülüse onu yapardı muhakkak. O oyunun içinde kim varısa hep birleşidük oturduğumuz zaman beraber yenirdi o.”

Kadınların evlerde bir araya gelme sebeplerinden biri düğünlerdir. Düğünlerde erkekler odada toplanırken kadınlar düğün evinde toplanır. Bu toplanmalarda müzik eşliğinde eğlenilir, oyun çıkarılır, hikâye, masal anlatılır. Saide Aşam düğünlerdeki eğlencelerle ilgili şunları anlatmıştır:

“... düğünlerde... kimisi oyuna galharıdı kimisi seyre baharıdı. Tefinen tepsi çalmayınan düğün yaparlarıdı eskiden. Öyle saz bant teyip yoğudu ... Ay çoh sararıdı. Belli bi şey oludu, her koyün bi tefçisi varıdı. Tefi çalarıdı dımbıdı zımbıdı böyle vura vura, gule gule çalarıdı. En sonunda tefi dutardı; ‘Para atın para atın, tef boşuna çalmaya para atın’. Gayrı ne varısa yanında elli, beş -bi milyon yoh o sıraları- öyle atarlarıdı tefine. ‘Allah bereket versin.’ deyi oturudu gayrı. Galkardu gendü gendüne oynarudu gadun, öyle şenlik çıharuludu yani. Çoh iyi oludu yani eskinin düğünleri...”

Komşularla bir araya gelmenin dışında kendi başına “ev içi” de anlatının önemli bir mekânıdır ve bu mekânın en önemli anlatısının masal olduğu söylenilebilir. Ev içinde masalın, daha çok evin yaşlısının çocukları oyalamak için anlattığı bir anlatı olduğu görülmüştür. Saim Sakaoğlu da “Masal Araştırmaları”nda, “Bilhassa kış geceleri ile kadınların topluca iş yaptıkları zamanlarda, tatlı dilli, sözü dinlenir bir hanımın anlattığı masallara kendisi kaptıran geç kızlar” ve “çocuklar”dan(1999, 147) bahsederek masalın anlatıldığı ortama dikkat çekmiştir. Kendisinden masallar derlediğimiz Sebahat Ciğerci’nin söyledikleri evin masal için bir ortam oluşuna, masalın evdeki icra bağlamına dikkati çeker:

“Benim bi ninem varıdı. Akşam olunca, biz beş kadaşuduk. Yaramazlığı da düşünüdük. ‘Bi hani size ben hikâye söyleverin. Masal anlatıverin.’ derdi. Bizi başına topladı. Hani gündüzleri yaramazluk ettüğümüz zaman. Ocakta ataş yanardı, ocakta bişürleridi eskiden yemeği. Güzine bile yoğudu. Bizi böyle ayaklarımızı ısıttırudu. Dizedi boncuk gibi. ‘Ay dide şeker atacak şimdi size.’ deridi. ‘Ay dide şeker at,

ay didi şeker at.’ Pittan önümüze şeker düşerdi. Onu bi kere birimize verüdü. Az sonra yine başlar. Yaramazluk edince. ‘Ay dide şeker at.’ diye. Bizi öyle öyle ninemiz oyaladı. Hikâye söyleverüdü, masal anlatıverüdü.”

Saide Aşam’ın anlattıkları da bir başka evin benzer bir ortamıdır: “Bah bah tam ne zamandan beri bunla böle. Niye ahlımda galdı, çocuklar guccüyken anne hikâye söyleyiver bize, anne şöyle edive. Çocukları toplardum, otutturudum buraya, torunlarım olsun, gendü çocuklarım olsun, böyle hep söyleyiverüdüm, diynerleridi de ondan yani unutmamışiyın. Öyle söylemeseydim belki de unudabilüdüm.”

Masalın odalarda erkeklerin bir araya geldiği zamanlarda da anlatıldığı görülmüştür. Erkek kaynak kişilerle yapılan mülakatlarda, “Bir araya geldiğinizde ne anlatırdınız?” sorusuna verilen cevaplar arasında masallar da derlenmiştir. Bununla birlikte erkek toplantılarında öne çıkan tür halk hikâyeleridir.

Erkek ve kadınların ayrı ayrı olduğu dinleyicilere anlatılanlarla, erkek kadın karışık dinleyici topluluğuna anlatılanlar farklılaşır. Halil Aydın adlı kaynak kişi “Keloğlan hikayeleri”nden bahsederken, “çok amma şimdi kimisi ayıp oluyo da burda onları meclise katmıyorum. Düzgün olanları söylüyorum. Erkek içinde daha ayıp olanları konuşurun. Kadınların yanında ayıp şeyleri konuşmayız.” demiştir.

Ev halkı kendi başına bir arada bulunduğu masalların dışında meddahlıkla da karşılaşılır. Hüseyin Polat’ın kahvehanelerdeki meddahları dinleyerek meddahlığı öğrenen ağabeyi becerisini ev halkına sergilemiştir.“Abim gayet güzel meddah yapardı. Evde herkesi güldürür, ağlatırdı. Abim son zamanlara kadar, 1970’lere kadar anlatırdı, taklit yapardı.”

Erkeklerin odalarda okudukları kitapları kadınlar evde okur. “Şimdi annem okumuştur kızım. Ahmediye diye bir şeyi vardı onu okuyuverir idi, Muhammediye diye vardı onu okuyuverir idi. Annem az çok okuyuverir idi. Bilmem ki nasıl okudu, nasıl gelişiverdiyse(Satiye Bıyıklı).“

Ev gerek aile içinde gerekse kadın ve erkekler için toplaşma, bir araya gelme mekânı olarak halk anlatısı için icra ortamı olmuştur.

1.9. HALK ANLATISININ DİĞER MEKÂNLARI

Yukarıda belirtilenlerden başka çeşitli sebeplerle bir araya gelmeler, bir arada bulunmalar anlatı için ortam oluşturur. Köy meydanı, çeşme başı, harman yeri, otlak, tarla ve iş yerleri, cami halvetleri halk anlatısının ortamlarındandır. Kuddusi Fındıklı adlı kaynak kişi halk anlatılarının ne zaman anlatıldığına dair bir soruyu şöyle cevaplamıştır: “Bir araya geldikleri zaman, oturdukları zaman, sohbet esnasında, odada, cami önlerinde ve hayvan otlatırken, hayvanın yanında boş zamanlarda.”

Çeşme başları kızların, gelinlerin, yaşlı kadınların, özellikle akşam saatlerinde toplanma yeridir. “Bizim gençliğimiz köylerimizde... bizim köyümüz düz bi yer zaten. Köyümüzün ortasında bi tane çeşme vardır. Havuz biliyo musunuz bilmiyorum. Su gelir ona. Bütün köyün kızları on beş yirmi tane gızdık zaten. Onun başına toplaşıp, artık gül, konuş bilmem ne(Emine Kalaycı).” “Bizim köyümüzün içinde tam ortasında bi tane havuz vardı. Çeşme yaptırdılar o zaman yeni yeni çıktı daha. O zaman köy kalabalık. Nasıl deyim? 15 falan kız oluyodu, belki herkes toplanır. Böyle işini davarı ahıra koy hadi bakim kızların yanına(Emine Yılmaz).”

Bir araya gelinen mekânlar arasında köy meydanı, harman yeri de vardır. “Bizim büyükler o köyün içindeki tomrukların üzerine otururlardı, anlatırlardı. Anlattıkları şu benim kömüş öyle iyi, benim öküzüm şöyle iyi, işte

tohumu ne zaman ekelim, ne zaman biçelim, güz geldi biçelim o konularda konuşurlardı. Biz de çocuklar oralarda oynardık ve de büyükler orda oturdukları zaman buraya büyük oturuy diye biz gattiyyen oturmazdık. Şimdikilerde bu yok böyle(Hüsnü Alay).” “Akşam herkes harman yeri diye bi yer vadi. Ağaç vadi. Oda toplanırdı. Gençler bi tarafa oturur yaşlılar bi tarafa oturur. Sohbet yaparlardı. Biz de dinedük, emme hepsünü unuttuk(Cafer Akbulut).”

İmece gerektiren işlerin de halk anlatıları için ortam oluşturduğu görülür. Yolma yolarken, harman savururken, mısır ve pancar çapalarken, bağ bozarken tarlada çalışan kadınlar karşılıklı mani atıştıkları gibi halk hikâyeleri de anlatılmaktadırlar. Fikriye Yurtseven adlı kaynak kişi Arzu ile Kamber'i tarlada pancar çapalarken öğrendiğini belirtmiştir. “Ben taa gençliğimizde tarlalarda ekin biçerdik orakla. Orağı bilir misin? Hem biçeceksin hem söyleyeceksin. Hem ne türküler söyledik(Emine Kalaycı).” “Annem gençliğinde köylü tarlası varımış. Köylü tarlasında yolma yolmuşla. Hep bi köylü gitmişle de ennem, hepsini de bastudum, derdi, manide derdi. Hiç kimse söylecek kelime bulamadı, derdi(Sakine Şenses).”

Birliktelik ortamlarından biri de camiler ve camilerin halvetleridir. “Şimdi efendim, bizim camimiz vadi. Camide bütün köylü akşam namazını kılar, sonra yatsı namazına kadar oturulur. Orda sohbet edilir. Dünya geçimlerinden konuşulur, istişare edilir(Nurettin İncedemiroğlu).” Tosya’da özellikle cami halvetleri namazdan sonra bir arada vakit geçirilen yerlerdir. “Camide cemaatle namazı kılıyoruz, sohbet ediyoruz... Evvelen cami halvetlerinde de böyle savaşa harbe gidenler anlatırdı... daha çok cami halvetlerinde canlı yaşamış kendisi harbe giden düşmanla garşı garşıya gelmiş, süngüleşmiş, sırtında şarapnel parçası var garalanmış çok sakat kişiler vardı. Cami halvetlerinde anlatırlardı(Mesut Kanlıoğlu).” “O halvetlerde namazdan sonra otururlar sohbet ederler anlatırlar. Şöyle oldu, böyle gitti. Moskof gavur böyle etti, diye onu anlatırlarmış. Onlar onu anlatırlar. Atatürk’ün adı Gazi. Gazi şöyle yaptı, gazi böyle yaptı... Onlar onları

anlatırlardı böyle. Biz de bir adam vardı, yaşlı. O da hikâye anlatırdı. Dinlerdik böyle...(İbrahim Kıyıcı, Mesut Kanlıoğlu).” “Çoğu bilmez ben sorardım. Bilmece neyin sorardık(İbrahim Kıyıcı).” Gazetelerde okunanlar da anlatılır, savaşlarla ilgili haberler alınır: “Bana derlerdi, gazte oku bu millet kaybediyo mu?(İbrahim Kıyıcı)”

Mesut Kanlıoğlu adlı kaynak kişiye göre cami halvetlerindeki sohbetler sanat ve zanaatın gelişmesinde de etkilidir.

“Bi de kùltürün ve sanatın gelişmesine de faydası olurmuş de mi? Mesela ne yapıyo efendim... dokumacılığını, telasını veya elmanın, sebzenin yetiştiriciliğini veya eldeki herhangi bir sanatı... ben böyle yapıyorum, sen ne yapıyorsun, diye fikir alışverişi oluyo. Sanat gelişmiş oluyor. Başka bir yerde okul yok, meslek yok veya üniversitesi yok, gidip sorsun. Kendi aralarında müşavereyle anlatmakla geliştiriyorlar.”

Halvetlerde de sohbetler edilir, halk anlatıları anlatılırken evden getirilen yiyecekler yenir. Halvete kimin yiyecek getireceği de şöyle belirlenir: Bir kişiye imamın namazda okuduğu sure sorulur. Doğru cevap veremezse ertesi akşam camiye gelirken belirlenen yiyeceği yanında getirir: “Sorar birisi, ‘İmam ne okudu Yusuf Ağa?’,derler. ‘Bilemiyon.’ Yarın akşam sen üzüm getireceksin. Öbürüne sorardı, o bildiyse daha yok. Öteki akşam bir daha sorardı. ‘İmam namazda ne okudu?’ Bilmeyenler evden elma götürür, kabak götürür. Hem sohbet olurdu hem halvette onlar yenirdi(İbrahim Kıyıcı).”

Yukarıda da görüldüğu gibi özel veya rastgele bir mekân, günlük hayatın bir diliminde halk anlatısı için ortam oluşturabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜ KÜLTÜR ORTAMINDAN ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMINA

İletişim araçlarındaki değişiklikler halk anlatısının anlatım ortamını etkilemiş; yüz yüze iletişimin hâkim olduğu sözlü kültür ortamının ardından veya onunla birlikte, yeni iletişim araçlarının gelişmesiyle, yazı ile yazılı kültür ortamı; telgraf, telefon, radyo, televizyon, bilgisayar ve benzeri araçlarla birlikte de elektronik kültür ortamı şekillenmiştir.

Tanzimat'tan itibaren yayılan yeni ideolojilerle ve okul, gazete, sinema, radyo gibi iletişimdeki gelişmelerle eski hayat görüşünün değişmesi; ulaşım imkânlarının artması, sanayileşme faaliyetlerinin başlaması, medrese ve tekke gibi kurumların kaldırılması gibi değişimler karşısında "Âşıklar zümresi"nin ortadan kalkmaya başladığını söyleyen Fuat Köprülü'nün(1989, 165-166) bu ifadeleri aynı zamanda anlatım ortamlarının değişim ve dönüşümünde de etkili olan unsurlardır.

Nebi Özdemir bir makalesinde bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte kırsal bölge insanının yaşam tarzı ve üretim şeklinin değiştiğine ve dolayısıyla işlevselliğini yitirerek talep edilmeyen geleneksel kültürün çeşitli unsurlarının ya yok olduğuna ya da biçim-amaç değiştirdiğine(2001b, 126) dikkat çeker. Birkalan da günümüzde geleneklerin kuşaktan kuşağa aktarılmadığını, geleneklerin iletilmesinde farklı araçlar kullanıldığını söyler(2002, 52). Günümüz iletişim araçlarından gazeteye oranla radyo, radyoya oranla televizyon tercih edilmektedir. Bir araştırmaya göre köylerde en çok tercih edilen kitle iletişim aracı televizyondur(Kırımlı, 2002: 152).

"Her kültür ortamı, kendine özgü unsurları yaratacaktır ve yaratıcılarını ortaya çıkaracaktır." der Özdemir(2001b: 127). Halk anlatısının geleneksel ortamları olarak belirlenen kahvehane, han, oda, konak gibi mekânlarda söz

genellikle yaşlılarıdır. Sözlü kültür ortamının ardından yazılı kültüre ve elektronik kültüre geçişle birlikte bilgiyi saklama ve iletme şekilleri değişmiştir. Dolayısıyla toplumun “sözel bilgi deposu durumundaki bilge yaşlıları, toplumda konuşamaz hale gelmeye(Özdemir, 2005: 152)” başlamıştır. Bir kaynak kişinin ifadesiyle televizyon seyredenler anlatıcılığı dinlememeye başlamış, sözün yerini görüntü almıştır.

Sözlü kültür ortamı bağlamına ait bilgi bugün elektronik kültür ortamının ürünü olarak tüketilmektedir. Bilginin yolculuğu değişmiştir. “Mesela; televizyonda -Ben çok ot bilirim. Yenicek otları annemden öğrendim.-televizyonda iki kere daha yapımda da diyemedim ki; yaşlıları bi tarafa atmayın, onların fikrinden faydalanın, neneleriyizden, anneleriyizden. Zaman daralcak, otları yemeğe dönçeğsiyiz. O vakit zehirli otları yemeğin(Kevser Öztürk).” Kaynak kişi annesinden öğrendiği bilgiyi bugün televizyondan öğrenmektedir.

Günümüz kültür ortamlarının birbirini etkilediği görülür. Aytaç, Batı’da yapılan istatistiklere göre televizyondan sonra gazete, dergi ve kitap piyasasında artış olduğunu söyler(2002, 47). Elektronik ortam yazılı ortamın iletişim biçimini de değiştirmiştir. Artık radyo, televizyon aracılığıyla “dinlenen formatıyla sesli gazete”ler dinlenmektedir.

“İlk dönemde gazete ve dergiler, okur kitlelerini de yaratmak ve genişletmek amacıyla toplumun sözlü kültürden yazılı kültüre geçişini sağlamaya çalışmıştır. Ancak aynı yazılı medya özellikle mizah, magazin ve bulvar basını aracılığıyla da toplumun sözlü kültür-yazılı kültür aralığında yaşamasına neden olmuştur. Diğer taraftan radyo işitsellik boyutuyla sözlü kültürün egemenliğini devam ettirmiştir. Aynı durum televizyon için de geçerlidir. Televizyon, okuma-yazma temelinde oluşturulan yazılı kültür yerine, izleme/tüketme-susma esasına göre toplumu yeniden biçimlendirmiştir (Özdemir, 2008: 241).”

Bu bağlamda Kastamonu’da sözlü kültür ortamından elektronik kültür ortamına halk anlatısı ortamları, sözlü kültür ortamında değişim ve dönüşüm, yazılı kültür ortamı ve elektronik kültür ortamı olarak üç aşamada ele alınacaktır.

2.1. SÖZLÜ KÜLTÜR ORTAMINDA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

Anlatım ortamı halk anlatısını etkilemekte, anlatım ortamındaki değişiklik anlatının yapısına, işlevine, türüne, sunuş biçimine, varlığına yansımaktadır. Araştırmacılar halk anlatılarının etkisini kaybetmesinde anlatım ortamının değişmesine vurgu yapar. Boratav, “Masal ve Masalcı Üzerine” adlı makalesinde, “Toplumda okuma yazma oranının yükseldiği, kitabın, gazetenin, radyonun, televizyonun girdiği çevrelerde, tek başına egemen bir ‘masalcı ve masal dinleyicisi’ ortamı söz konusu olamaz. Ama, bu aşamada bile çağdaş iletişim araçlarıyla masal ve masalcı, daha bir süre, dinleyicilerini, okuyucularını ortaklaşa paylaşacaklardır(1988b,31).” der. Görkem de âşıklığın değer kaybetmesini 1950’li yıllarda radyonun, 1970’li yıllarda televizyonun yaygınlaşmasına bağlar(1999, 361). Nebi Özdemir, geleneksel Osmanlı sözlü kültür kurumlarının etkisizleşmesi veya ortadan kalkmasının pek çok sözel geleneğin de yaşamdan çekilmesini gerektirdiğini söyler(2006a, 49).

Sözlü kültür ortamlarında değişimin sebepleri çeşitlidir. Geçim şekillerinin farklılaşmasıyla boş zaman azalmıştır. Sözlü kültür ortamlarının ortadan kalkışına dair bir kaynak kişinin fikri şöyledir:

“Şimdi, eskiden artık geçim olanakları mı diyelim, efendim dünya meşekati mi diyelim eski tabirle, bunlar eskiden bu kadar yoğun değildi. Sonra vatandaşın geçim derdi de bu kadar fazla da değildi. Onun için vatandaşın daha boş zamanı vardı. Boş zamanlarında böyle evlerde toplanılır, birbirleriyle sohbet ederlerdi. Ama şimdi bu artık

boşluk zamanlan yetmez oldu. Artık herkes birbirini göremez hale geldi diyelim. Herkes kendi işinde, kendi gücünde (Refik İshakbeyoğlu).”

Sözlü kültür ortamlarının değişimi ve dönüşümünde bir etken de ulaşımın kolaylaşmasıdır. Geçmişin zor şartlarında gelen misafirler günlerce(en azından bir iki gece) kalmakta, misafire “hoş geldin”e gelen komşularla anlatı ortamları oluşmaktayken, günümüzde misafirlikler kısa sürmekte, bu tür ortamlar oluşmamaktadır. “Esgiden, böyle evvelsi misafirler gece yatusuna gelürdü, beliyon mu esgiden? Şindik hemen taksisi va geliya, iki üç seet oturuyola, gidiyola(Halime Cabbar).”

Sözlü kültür ortamlarının oluşamamasının bir sebebi de göç nedeniyle köylerde yaşayanların azalmasıdır. Benjamin de hikâye anlatılmasının bir sebebi olarak dinleyici yokluğunu görür. Anlatıcılık hikâyeleri tekrarlama sanatıdır. Hikâyeleri dinleyen olmadığı için hikâyeler akılda tutulmamakta ve unutulmaktadır(2001, 84). Köyden kente yaşanan göçle birlikte, halk anlatılarının üretilip nakledildiği, yaşatıldığı anlatım ortamları oluşturulamamakta ve yeni anlatıcılar yetişmemektedir. Kaynak kişiler bir araya geleme sebebi olarak yaşanan göçleri göstermişlerdir. “Çok bi araya gelincek şey yok ki, aile yok ki. Şindi köylerde iki üç kişi anca kaldı. Hepsi gitti ki istanbul’a. Önceden köyler doluydu yani, kışın nolacak vakit geçmiyo(Sabri Tomruk).” Aziz Kılınç “Sözlü Ortamların Geleceğe Taşınmasında Ortamların Rolü ve Bir Örnek” adlı makalesinde nüfus yoğunluğunu anlatı türlerinin devamında en önemli sebeplerden biri olarak görür. Yazara göre nüfus yoğunluğu oda, harman yeri, halı dokumacılığı, su değirmenciliği gibi ortamların yaşamasında etkilidir. Bu ortamların varlığı da anlatının sürekliliğini sağlayan faktörlerdendir(2005, 86).

Sözlü kültür ortamlarının devam edememesinin bir sebebi geçim şekillerinin değişmesidir. Büyük oranda çiftçiliğe bağlı yaşam şekli değişmiştir. Tarımın makineleşmesi, sözlü kültür üreten mekânı kaldırır. Özdemir bir makalesinde veterinerlik, ziraat ve iletişim alanındaki bilimsel ve

teknolojik gelişmelerin dramatik köy seyirlik oyunlarının icrasını azalttığı ya da ortadan kaldırdığını anlatır(2001b, 124-126). Sebahat Ciğerci adlı kaynak kişi, iş zamanı, pancar kazarken zaman çabuk geçsin, işler hemen bitsin diye mani atarlarken günümüzde makineler sayesinde insan gücüne ihtiyacın kalmadığını; evde vakit geçirmek için atılan manilerin yerini de televizyonun aldığını söylemiştir.

Kuddusi Fındıklı'nın geçmişte daha çok masal anlatıldığı konusundaki sözleri, sözlü kültür ortamındaki değişmeyi kitle iletişim araçlarındaki gelişmelere bağlamamızı sağlar.

“Eskiden daha çok anlatılıdı, yani bu medya, telefonda başlayım, televizyondan, gastaden, radyodan daha öncesi milletin bi araya geldiği zaman anlatıkları tek şey masallar, efsaneler. Nerden bilecek adam Ankara’da ne olmuş, İstanbul’da ne olmuş, Avrupa’da ne olmuş? Hep efsane konuşurduk. Hatta radyonun çıktığı zaman büyüklerimiz anlatırdı. İşte orda bi kutu, adam İstanbul’dan götürmüş mesela 1950’lerde, herkes toplanmış başına arkasına önüne geçip acaba insan neresinde diye baktıklarını söylüyola. Kutu konuşuyo ama ne bu? Bunun gibi yani.”

Hikâye anlatılmamasıyla bilginin yayılmasının hızlanması arasında, kaynak kişinin sözleri okunduğunda da görülebileceği gibi, bir ilgi vardır. Walter Benjamin’in dikkat çektiği gibi, hikâye anlatıcılarının azalmasında enformasyon ağı etkilidir. Dünyayla ilgili her gün haberler alınmasına rağmen dikkate değer hikâye yoktur. Çünkü artık bütün olaylar hazır bir açıklamayla ulaşmaktadır. Dolayısıyla “günümüzde olup bitenler hikâye anlatıcılığının değil enformasyonun işine” yaramaktadır(2001, 82).

Kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerle birlikte sözlü kültür ortamının bağlamı değişir. Yüz yüze iletişim ortamında katılımcıların aktif olduğu bir

ortam oluşurken ikinci sözlü kültür ortamının katılımcıları pasiftir. Kaynak kişinin ifadesiyle;

“Ben çocukken hatırlıyorum. Oturmaya giderdik ailece. Televizyon yok, radyo yok, hiçbi şey yok. Millet birbiriyle ilgilenirdi yani. Erkekler arasında farklı oyunlar oynanırdı, kadınlar arasında farklı oyunlar oynanırdı. Yani çok neşeli geçerdı oturmalar. Şimdi oturmaya gidiyosun, açıyosun televizyonu, beraber dizi izliyosun, kalkıp evine gidiyosun. Hiç bi muhabbet yok. Önceden muhabbet çok tatlıydı(Sabri Tomruk).”

Sözlü kültür ortamlarındaki değişimle birlikte yaşlıların konumu da sarsılmıştır. Sözlü kültürde bilgi uzun yıllar içinde elde edildiğinden değerlidir ve toplum bu sebeple yaşlılara saygı gösterir. Yazı ve matbaayla birlikte bilgi akıl dışında kaydedilmeye başlayınca yaşlılar eski saygınlığını yitirmiş, yeniliğin temsilcisi gençler yaşlıların yerini almıştır(Ong, 1999: 57-58). Sözlü kültürde ezber önemlidir. Postman'ın ifade ettiğı gibi ezbere verilen değer yazılı söz bulunmadığı için insan zihninin kütüphane gibi çalışmak zorunda olmasındandır(2004: 35).

Yaşlı insanlar toplumun hafızası ve kültür taşıyıcısıydı. Halk anlatılarıyla ilgili kendisiyle yapılan mülakatta Seher Yılmaz, kendisinin bir şey bilmediğini, yaşlılar ölmeseydi onlardan bilgi alınabileceğini söylemiştir. “Hep yaşlıla öldü, ölmeyeydi onla iyi biliyodu da. Hep yaşlıla öldü.” Bir başka kaynak kişi de halk anlatısının aktarılmasında yaşlıların rolüne değinir. “Ama masallardan hiç aklımda kalmadı ki, çünkü çocukluğumdan beri zaman geçti. Televizyon yoktu eskiden, uslular masal anlatırdı biz dinlerdik. Şimdi nasıl çocuklar televizyon seyrediyor(Sabahat Tekin).” Hikâye anlatılmamasının bir sebebi tecrübenin önemini kaybetmesidir. Benjamin, hikâye anlatma sanatı bilgelik öldüğü için ortadan kalkıyor(2001, 77-79, 80), der.

Sakine Şenses adlı kaynak kişinin, naklettiği halk anlatılarını nasıl öğrendiği sorulduğunda verdiği cevap sözlü kültüre; bu anlatıları hâlâ anlatıp anlatmadığı sorulduğunda verdiği cevap ise değişen kültür ortamına dikkat çeker. “Bize annem anlattı? Bu anlattığımı annemden öğrendim ben. O da başgalarından öğrenmiş... bizim çocuklardan gulag veren yo ki. Gurban olduğum güzelim... esgiden ben annadudum dinnerlerdi... gulerduk, oynaduk, masal satarduk birbirimize.” Sözlü gelenek yoluyla nakledilen halk anlatılarına yeni nesil artık ilgi göstermemektedir. Halime Cabbar’ın da aynı sorulara verdiği cevap aynı olmuştur. “Bunu da anamdan, dee anamın gününden bunlar.. O da kendü ennesünden, ennesü anatmışdu. O şekilde devam ediya... Torunlarıma anlatmayan, onlar şindi dinlemeyola gayru.”

Yeni nesillerin zevk aldığı, hoşlandığı, beğendiği unsurlar değişmiştir. Ali Bey Yavuz’a göre geçmişte kahvehanelerde, hanlarda dinlenen âşıkları bugün kimse dinlemeyecektir. “O zamanın insanının, o zamanın kültürünün kafası onlara yakın. Seviyorlar onları. Şimdi olsa gidip dinleyen olmaz. O zamanki insanlar gidip dinliyorlarmış mutlaka.”

Kaynak kişiler özellikle televizyonu, birlikteliklerin oluşmasına ve halk anlatılarına engel olarak görmektedir. “Hikâye, masal dedim ya size. Televizyon çıkmalı bitti. Çoh bilmeyan, unuttum(Zehra Tembel).”

Nebi Özdemir’in de tespit ettiği gibi, “Kitle iletişimi, ulaşım, eğitim, kentleşme, teknolojik gelişmeler, yerel kanaat liderlerinin bir bir yok olmaları veya etkisizleşmeleri gibi sebeplerle(2005, 95)”, sözlü kültür ortamları içerik, şekil ve işlev açısından değişmeye başlamıştır, daha çok Cumhuriyetten sonra modernlik algısıyla birlikte kadın ve erkeklerin bir araya gelebilmesiyle yeni mekânlar ortaya çıkmıştır.

Sözlü kültür ortamları park, pazar, bahçe gibi yerler, aynı zamanda elektronik kültürün tanınması ve yayılması için uygun ortam oluşturmuştur. Buralarda bir arada bulunanlar radyoyla tanışmışlardır. “Kırkklı yıllarda,

heralde otuz sekiz oralarda, Şimdi Ağlı Bazarı-eskiden nahiyeydi orası, şimdi gaza oldu, Ağlı gazası- oraya pazara gittik. Biz orda ilk şeyi orda dinledim, ajansı orda dinledim. Çocuğudum ben o zaman ilkokulda. Bütün millet şeyle toplandı etrafına... Tüm bazar böyle onu dinledi. İlk çıkışını orda gördüm ben radyonun(Mustafa Samancı).”

Halk anlatıları şüphesiz sözlü kültür ortamlarını terk etmemiştir. Bir kaynak kişinin “Sırası çıkarsa anlatırız muhakkak(Mehmet Ünal).” sözleri, halk anlatılarının yaşamaya devam ettiğinin ifadesidir. Sözlü kültür ortamında değişim ve dönüşümde, birinci bölümde belirlenen Kastamonu’daki sözlü kültür ortamının geleneksel mekânlarının değişim ve dönüşümleri, tarihî bir dönemece bağlı kalınmadan bir süreç olarak ele alınacaktır.

2.1.1. Kahvehane: Kahvehaneden Kafeye

Halk anlatısının önemli icra ortamlarından bir olan kahvehanenin XIX. yüzyıldan itibaren değişmeye başladığı görülür. Nevin Meriç XIX. yüzyılda toplumsal değişmeye paralel olarak kahvehanelerin de hem şekil hem içerik olarak değiştiğini, kahvehanelerdeki içerik değişikliğinin eğlence anlayışının değişimine paralel olduğunu, sazın yerini klarnetin aldığını, destan, koşmaların yanında operet uvertürlerinin basit parçalarının da verilmeye başladığını belirtir. Yazara göre, “modernleşme sonucu meydana gelen toplumsal değişim sosyo-kültürel değişimi etkilerken, toplumun kültürel normlarının, sembollerinin tarihsel sürekliliğini de parçalamış, dolayısıyla da geçmişin geleceğe taşınmasına ve yeniden üretilmesine engel olmuştur(2000: 143).”

XIX. yüzyılda değişim yaşanırken bazı kahvehaneler pastaneye, bazıları eğlence merkezine dönüşmüştür. Bu değişim ve dönüşüm içinde kıraathaneler de yer alır. Burçak Evren’e göre asıl amaçları bünyesindeki

kitap, gazete, dergileri okutmak, eğitmek, bilgilendirmek olan kıraathaneler geleneksel sanatlarla sahne sanatlarının sunulduğu, sohbetlerin yapıldığı kültür ve eğlence ağırlıklı yerlerdir. Yazara göre kıraathanelerin ortaya çıktığı dönemde gazeteler yayınlanmaya başlamış, yabancı dil öğrenimi artmıştır. Evren bu tür mekânların ilk olarak Babıali- Beyazıt ekseninde açılmasını, aydın, bürokrat ve esnaf kesiminin ihtiyacına bağlar(1996, 197-198). Ünver'e göre ise daha Kanunî zamanında kahvehanelerin kıraathane haline getirilmesi ihtiyacı hissedilmiştir. Yazar, halkın toplanıp devlet hakkında dedikodu yapmasına engel olmak için Kanunî Sultan Süleyman halkın anlayacağı dilde edebî, sosyal nitelikte ve anonim tarihler yazdırarak okutturduğu rivayetinin kendisine kadar ulaştığını söyler. Ünver'e göre bir yerde sadece oturulur, dinlenilir ve kahve içilirse oraya "kahvehane", gazete, kitap veya mecmua bulunur ve okunursa oraya "kıraathane" denmektedir(1963: 44, 54).

Uygur Kocabaşoğlu, ilk kıraathanenin açılışıyla ilgili olarak Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin 1864'te Mecmua-ı Fünûn'un 2. sayısında çıkan "Cemiyet Merkezinde Kıraathane Küşadı" adıyla yayınladığı yazıyı gösterir(1984, 66). Yazıda, kıraathanenin açılışıyla ilgili olarak, eğitimin yalnızca okullara bağlı olmadığı; bilimin halk arasında yayılmasının kitap, gazete gibi basılı ürünlerle de bunun sağlanabileceği, ancak herkesin bunları almak istemeyeceği ya da parasının yetmeyeceği, bu eksikliğin giderilmesi için kıraathane açıldığı belirtilmektedir. Ayrıca yazıda kıraathanede bulunan yerli ve yabancı otuzdan fazla gazetenin listesi verilmiş, cemiyet kütüphanesinin kıraathane üyelerine açık olduğu ifade edilmiştir. Kıraathane üyelerine haftada iki kere ücretsiz Fransızca ve İngilizce dersleri verileceği de bildirilmiştir(Kocabaşoğlu, 1984: 67). Dolayısıyla kıraathanelerin açılması okuryazarlığın artmasına bağlanabilir.

Kahvehane ve kıraathane farkı zevk farklılaşmasını gösterir. Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey'in İstanbul ramazanlarını anlatırken kahvehanelerin bazılarında saz şairleri, bazılarında zurna veya klarnet, çifte nara darbuka,

maşalı zil gibi çalgıların; sonraları açılan kıraathanelerde ise zamanının en seçkin müzisyenleri ve okuyucularıyla incesazların bulunduğu(tarih yok, 147) dair verdiği bilgiler bu farklılaşmayı ortaya koyar. Tanpınar da, kahvehanelerdeki değişimi Tanzimat'tan sonra değişen insanla birlikte değişen zevke bağlar. Tanzimat'tan sonra Viyana ve Paris'te olduğu gibi duvarları aynalarla süslü, sandalye masaların olduğu kahvehaneler açılır. Bu kahvehanelerde toplananlar da İstanbul beyleridir. Yazar, artan gazete zevkiyle birlikte kahvehanelerin bir kısmının kıraathane adını aldığını söyler(1992, 205). Kıraathanelerin açılması Avrupa tarzı kafelerin etkisine bağlanabilir.

Kahvehane ve kıraathane arasındaki ayrımın kesin çizgilerle olmadığı söylenebilir. İstanbul'un ünlü Sarafim Kıraathanesi, Arif'in Kıraathanesi, Fevziye Kıraathanesinde de ramazanda meddah, karagöz, kukla gösterileri, fasıl heyetleri yer alır(Aktaş, 1997: 230; Evren, 1996: 204-209). Kahvehanelerde de kitap bulunmaktadır. Ayrıca kıraathane denilen yerler kahvehane adıyla da anılmaktadır. Salâh Bırsel de Kahveler Kitabı'nda İkbâl Kıraathanesinden kahvehane diye bahseder. Burası şair ve yazarların toplandığı, eserlerini dillendirdiği, eleştiriler yaptığı, dergi çıkarma kararları aldığı bir yerdir. Yazar Birinci Dünya Savaşından önce burada her akşam karagöz oynatıldığını ya da saz takımının bulunduğunu anlatır(2002, 259-267). Ancak kıraathanelere devam edenlerin daha çok aydınlar, yazarlar olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, Peçevî tarihinde de ifade edildiği gibi(1981, 258), ilk açıldığında zürefâ takımı devam ederken zaman içinde her kesimden insanın kahvehaneye gelmesiyle açıklanabilir. Kahvehanelerin yaygınlaşması, her kesimin kahvehaneye gidebilmesi, kahvehanelere “dedikodu” üreten yerler olarak bakılması gibi sebepler aydınlar, yazarlar, bürokratlar için yeni bir ihtiyaç doğurmuş olabilir. Bu yeni mekâna “kıraathane” denilerek okumaya vurgu yapıldığı; bununla söz-yazı arasındaki ayrılığı öne çıkararak aslında halk-aydın arasında farklılık yaratıldığı, böylelikle kahvehaneye yeni bir anlam yüklendiği söylenebilir. Aktaş, Ahmet Rasim'in eserlerinde anlattığı Sarafim Kıraathanesi için; “okumanın

yaygınlaşması yolunda ilk adım sayılabilecek yerlerden biridir(1997, 233).” der. Yine de “söz”ün-yazılı kültür karşıtı olarak- kıraathaneyi terk etmediği kabul edilmelidir: Meddah, karagözcü ve kuklacı müşterisi az çok farklılaşmış bu mekânda kendine yer bulmuştur.

Gazete ve dergilerin kahvehanelere girmesi yazılı kültürün kahvehaneye girişi olarak okunabilir. Kahvehanelerde Battalname, Cenkname gibi eserler okunsa da bu kitapları bir kişi okumakta, diğerleri dinlemektedir. Gazete ve dergi okumak ise genellikle bireysel bir eylemdir. Beşir Fuad, çıkardığı derginin az satmasının sebebini kahvehanelerde dergi bulundurulmasına bağlar(Faroqhi, 2005: 283). Bu durum dergi ve gazete okuma ihtiyacının XIX. yüzyılın sonlarına doğru daha çok kahvehanelerde giderildiğinin bir göstergesi olarak görülmelidir.

Kıraathanelere giren oyunlar kıraathanelerin kapanmasına yol açmıştır. Burçak Evren XIX. yüzyıldaki kimi değişimlerin kıraathanenin çıkışına zemin hazırlamışken, Avrupa kökenli bezik, bilardo vb. oyunların en uygun ortamı bu mekânlarda bulunduğunu ve aynı değişimin kıraathanelerin sonunu belirlediğini söyler(1996, 216). Kastamonu’da kıraathane adıyla anılan bazı yerlerde oyunun, tombala, okey, kağıt gibi, yer almadığı gözlemlenmiştir.

Kahvehaneden kıraathaneye dönüşümün Kastamonu kahvehaneleri için de geçerli olduğu söylenebilir. 1922 yılında yayınlanmakta olan Doğu dergisinde bir kahvenin el değişimiyle ilgili bir ilan(Özmen, 2007: 91, 106, 122, 138, 152) şöyledir:

“Tekke Altı Kıraathanesi: Bu defa kiralamış olduğum Tekke Altı Çayhanesinde teşrife rağbet buyuracak muhterem müşterilerimizi memnun edecek surette tertibat yapılmış olduğunu muhterem misafir ve ahalimize ilan ederim.

Kıraathane Müste’ciri İnegöl Muhacirlerinden Ahmet”

İlanda mekânın adı “kıraathane” olarak verilmişken, metinde “çayhane” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca söz konusu yere ait bir fotoğrafın altında “Tekke Altı Kahvehanesi” tanımlaması bulunmaktadır ve sözlü kaynaklar da aynı yerden kahvehane olarak bahsetmektedirler. İlân, mekânın yeni kiracısının kahvehaneye yüklenen olumsuz bakış açısını kiraathanenin olumlu algılanmasıyla yıkmak, böylece müşterilerin ilgisini çekmek istediği şeklinde okunabilir. Aynı yerden kiraathane, çayhane ve kahvehane olarak bahsedilmesi, birbirinden farklı gibi görünen bu yerlerin bağlamında bir farklılık olmadığını düşündürmektedir. Ayrıca bu ilan çayın kullanımına dair de bir fikir vermektedir. 1922’li yıllarda Kastamonu kahvehanelerinde çay satılmaktadır. Kaynak kişi Hüseyin Polat’a göre Kastamonu kahvehanelerinde çayın yaygınlaşması 1950’lerden sonradır. Faroqhi, çayın 1930’lardan sonra “Türklerin ulusal içeceği” olduğunu söyler(2005, 289). 1930’dan sonra evlere giren çayın 1920’lerde kahvehanelerde bulunması çayın yaygınlaşmasında doğal bir süreçtir.

Günümüzde kahvehane, kiraathane algısı bir aradadır. Kahvehane ya da kiraathane olarak adlandırılan yerlerin birbirinden ayırt edici özelliği genellikle yoktur. “Çağdaş kent yaşamındaki ‘popüler kültüre’ ait yeni oluşumlar(Uçar, 2006: 39-40)”dan biri olarak görülen, “sanal âlem”in sanal sözlüğü, “kutsal bilgi kaynağı”: “Ekşi Sözlük”teki¹ kiraathane tanımlarına bakılırsa günümüzde kahvehane kiraathane algısının farklılaşmadığı görülür. “müşterilerinin okumaları için gazete ve dergi bulunduran geniş, temiz ve iyi döşenmiş kahvehane.” “okuma konusu ise gazete’den ibarettir. fotomaç veya bulvar arasında değişebilir bu gazeteler. kimi zaman gözcü, posta gibi gazetelerde okunabilmektedir.” “adında kiraathane olup da bu tanıma uyan yer görmedim ben. biz bu dünyaya gelmeden kiraathaneler tavlahane olmuş çoktan. şimdilerde ise ‘cafe’ler boşluğu dolduruyor gibi gibi.” (<http://sozluk.sourtimes.org> 04.09.2008)

¹ Ekşi Sözlük’ten yapılan alıntılarda Türkçe karakterler kullanılmış, imlâ ve noktalama korunmuştur.

Bununla birlikte “oyunun sokulmadığı”² kahvehanelerden bahsederken kıraathane vurgusu da yapılmaktadır: Kastamonu Mahkeme Altı’ndaki seksen beş yıllık bir geçmişi olan Hilâl Kahvehanesinde olduğu gibi.

Âşıkların, meddahların, karagözcülerin, ediplerin mekânı olan kahvehaneye yöneltilen olumsuz bakış açılarıyla ilk dönemlerden itibaren karşılaşıldığı birinci bölümdeki değerlendirmelerden anlaşılmaktadır. Örneğin XVI. yüzyıl şairlerinden Sâdî bir şiirinde(Açıköz, 1994: 1145), kahvehanenin zarifler mekânı olarak anıldığını ancak asıl zarifliğin kahvehaneye gitmemek olduğunu söyler.

Benzer değerlendirmeler XX. yüzyılda da söz konusudur. Bu yüzyılın bakış açısı kahvehanenin yozlaştığı yönündedir. Kahvehanelerin önceleri meddahın konuştuğu, saz şairlerinin çalıp söylediği, büyüklerin nasihat ettiği, fikir alışverişinde bulunulan, bazı meslek gruplarının toplantı yerlerini oluşturan halk eğitim merkezi rolü üstlendiği(Tansuğ, 1977: 1850; Üçer, 1987: 435), muhabbet meydanı, mektebi irfan olduğu (Aksel, 1971: 179), edep erkân öğrenildiği(Sezen, 1994: 200), müdavimlerini kültürel açıdan besleyen yerler olduğu(Düzgün, 1998: 205) dillendirilir.

Kastamonulu âşıklar arasında sayılan Ahmet Keskin’in 1955 tarihli “Sıranâme” adlı şiirinden(Yücel, 1993: 54) yola çıkarak olumsuz bakış açısının Kastamonu kahvehaneleri için de geçerli olduğu söylenebilir. Şiirde kahvehaneler dedikodu mekânı olarak olumsuzlaştırılır.

Kahvehanelerin dünü ve bugününe dair kaynak kişilerin günümüzdeki karşılaştırmaları da bu yöndedir: “Eskiden kahvehaneler öyle değildi, kıraathane dediğimiz olay var ya işte o misyonu gerçekten idrak eden insanların uğradığı yer. Kastamonu’da bizim maalesef günümüzün de bildiğimiz öyle kahvehaneler şu anda yok(Erdal Arslan).”

² Burada oyundan kastedilen kahvehanelerde oynanan kumar oyunlarıdır.

Bir başka kaynak kişinin karşılaştırması kahvehanelerde sohbet ortamının kalmadığına dairdir. “Şimdi gahveye giriyon herkes oyun oynayo. Ben oyun oynamasunu bilmem. Bi laf idecek, atacag adam bulamayon. Şimdi, şu anda, gelen giden, gonusan yoh, herkes gafasuna göre bir şey. Ben gonusacak adam bulamayon. Gonusacak adam yoh(Mehmet Buran).” Kaynak kişiler kahvehanede vakit geçirmekle birlikte, geçmişle karşılaştırarak, kahvehane ortamına dair olumsuz düşüncelere sahiptir.

“Yalnız bugünkü gibi değildi. Kahvehanelerde kültürlü olan uslularımız vardı. Onlar konuşurlardı. Onlar gerçekten iyi şeyler anlatırlardı, dinlenirdi. Şimdik o yok. Öyle konuşan da yok, bilen de yok, dinleyen de yok. Şimdi kahvelerde oyun oynanıyor. Oyun oynamayan pek az. ... İşte buranın Kayı, Terzi veya civar köylerden uslular gelirdi. Böyle kültürlü kişiler dinlenirdi burda. Onlar konuşurdu... O zamanlar biz genç olarak kahvelere çok gelmezdik. Genelde uslular gelirdi sohbet etmeye, gelsek de onları dinlerdik tabi(Cemal Yaşar).”

Kahvehanenin anlatıcısı ve dinleyicisi de değişmiştir. Sözlü kültürün anlatıcısı âşık, meddah, karagözcü ve bilge “uslu” kişilerinin, Battalname, Cenkname okuyucularının yerini önce gazete ve dergilerle yazılı kültürün anlatıcı ve okuyucuları; sonra 1940’lardan itibaren radyo ve 1970’lerden itibaren televizyonla elektronik kültürün anlatıcıları, dinleyici ve seyircileri almıştır. Bu değişim olumsuzlanarak değerlendirilse de insanlar gazete okumak, televizyon seyretmek için kahvehanelere gider ya da kahvehanelere gittiği için gazete okur, televizyon seyrederek olmuştur.

Kahvehanelerin bazılarında günlük ulusal ve yerel gazeteler gelmektedir. Bu durum kahvehane-kıraathane bağlamında değerlendirilebileceği gibi, sözlü kültür yazılı kültür birlikteliği olarak da okunabilir.

Seydiler'deki bir kahvehanede okuduğu romanları anlatan bir anlatıcıdan bahsedilmektedir. Kahvehanelerde okunan eserlerin çeşitliliğini göstermesi bakımından dikkate değerdir: “Şimdi bir Ahmet Ağbimiz vardı. Darendeli derlerdi, o arkadaş roman okurdu. Rüzgâr Gibi Geçti romanını anlatırdı bize. Romanı okurdu, akşam kahvede anlatırdı. Sanki şey gibi harfi harfine anlatırdı(Şevket Gençoğlu).”

Radyonun yaygınlaşmasıyla birlikte kahvehanenin bağlamı değiştirmiştir. Radyodan dinlenen haberler konuşulmaya, ülke gündemiyle ilgilenilmeye başlanmıştır. Radyonun kahvehanenin bağlamındaki etkisine dair kaynak kişilerin ifadeleri dikkate değerdir: “... radyo çıktıktan sonra mesela radyo dinlerdik, başbakan şunu konuşur, başbakan, bilmem ne bakanı şunu konuşurdu, hep bir birlerine aktarırlardı. Radyo çıkmazdan evvel bilmezlerdi. Hükümet erkânından kimseden haberimiz yoktu yani(İbrahim İshakbeyoğlu).” “....Benim küçüklüğümde kahvelerde bazı zenginler üzerinde bataryalı radyo vardı. Batarya biter yenisini alır yenisini takardı. Bilhassa acanslar, haber acanslarını dinlemeye kahvelere doluşurduk acans saati. O tarihte... Elli yıl öncesini anlatıyorum ben (Abdullah Savaş).” Bahsedilen tarih 1950’li yıllardır.

Kahvehanenin sözlü kültür bağlamını değiştiren bir araç da televizyondur. Televizyonun kahvehanedeki durumuyla ilgili Helene Desmet-Grégoire “her mekânı doğrudan doğruya yakın kılan, ama maddî ve hissedilir gerçekliğini de ortadan kaldıran televizyonun ve videonun iç mekânda ortaya çıkmasıyla, ‘mahremle dışarı’, özel mekân ile kamusal mekân arasındaki sınırın ortadan kalk[tığı]” söylemektedir(1999b, 235).

Abdullah Savaş televizyonun kahvehanelerdeki sohbeti bitirdiğini düşünür: “...zaten televizyonlar çıkmalı bütün şeyimiz oraya gitti, yani televizyon çıkmalı. Eskiden kahvehanelerde sohbet olurdu, halk âşıkları gelirdi, Araç’a ayda bir tiyatro gelirdi. Kültürü iyiydi. Meddahlar gelirdi. Yatsıdan sahura kadar kahvehanelerde toplanırdı millet, gösteri yapardı meddahlar

eskiden.” İbrahim Peker geçmişle günümüz arasında, elektronik ortamın kahvehaneye girişini olumsuzlayarak bir karşılaştırma yapar. “Bi de şu meddah demiştiniz ya az önce. Şimdi şöyle bir şey, eskiden kahvelerde. Şimdi televizyonlar çıktı da tiyatro yok sinema yok.” Kaynak kişilerin bu algısı birinci sözlü kültür ortamıyla ikincil sözlü kültür ortamı arasındaki farkı ortaya koyar.

Kahvehanelerdeki değişim mekâna da yansımıştır. Kahvehanenin anlatıcılığı görebilecek ve duyabilecek şekildeki düzeni, değişen anlatıcıyla birlikte değişmiştir. Ekrem Işın kahvehanenin cami avlusundan gelen mekân tasarımının XIX. yüzyılda terk edildiğini, kerevetlerin yerini iskemlelerin, havuzun yerini sahnenin aldığını; bu değişimin eğlence kültüründeki farklılaşmayı gösterdiğini söyler. Bununla birlikte XIX. yüzyıl Osmanlı taşrasında kahvehaneler İstanbul’dakiler gibi köklü bir değişim geçirmemiş, yüzyılın sonlarında bile taşra kahvehanelerinde Battalnameler, Danişmendnameler okunmaya devam etmiştir(1985: 550, 562).

Bugün Kastamonu’da bir kahvehaneye girildiğinde şu yapı dikkati çeker: Bir köşede çay ocağı, çay ocağının yanında bir masa ve sandalyesiyle kahvecinin, aynı zamanda parayı da topladığı yeri, kahvecinin arkasında bir halı, Atatürk portresi, manzara resimleri, bir takvim, saat, oyun kâğıtlarının koyulduğu bölmeli bir raf, tavla ve okey takımlarının koyulduğu bir dolap. Meydanda masalar ve her bir masanın etrafına dizilmiş dört sandalye. Masaların üzeri koyu renk örtülerle örtülüdür. Kahvehanenin duvarları yarıya kadar tahta kaplı olabilir ve duvarlarda halı, çeşitli takvimler, resimler, maşallah, nazarlık kabilinden levhalar, manzara tasvirleri asılı olabilir. Her taraftan en iyi görülebilecek şekilde uydu alıcısı, şifreli kanalları da olabilen bir televizyon mutlaka bulunur.

Kahvehanelerin açılış kapanış saatlerinde zamana ve kahvehanenin bulunduğu yere göre farklılıklar olduğu görülür. Genellikle sabah saatlerinde açılan kahvehaneler gece yarısı kapanır. Bu durumun ramazanda değiştiği

gözlenir. Bu dönemde gündüz kapalı olan kahvehaneler iftardan sonra dolmaya başlar ve sahura kadar açık kalır. Oyun oynanmayan kahvehaneler ise gündüz açık olsa da müşterisi seyrek. Kastamonu kahvehanelerinde 1940-1950'li yılları anlatan kaynak kişi özellikle ramazanda sahura kadar tombala çekildiğini anlatmıştır (İrfan Yakut). Ramazanların erkekler için en önemli eğlencesi kahvehanede vakit geçirmektir. İftardan sonra kahvehaneye gidilir ve sahura kadar kalınır; kâğıt oyunları, okey oynanır ve tombala çekilir. Geçimin tarıma bağlı olduğu köylerde ise kahvehaneler iş mevsiminde genellikle akşamları açılır. Gündüz tarlada yorulan köylü akşam kahvehanede eğlenir. Eğlencenin içinde altılı, okey, dama, tavla, satranç gibi oyunlar vardır. “Şimdi bizim burası tarım bölgesi olduğundan gündüzleri açmıyorum. Akşamları buraya geliyorlar. Altılı oynuyorlar. Yemesine içmesine, ibisine³ okey oynuyorlar. Akşamları buraya, tarladan geldiği zaman gelüler. On ikiye kadar atarlar, eğlenirler işte (Naci Sarı)”. Kahvehanede vakit geçirirken dama, tavla, satranç kâğıt oyunları, okey, tombala kahvehanede oynanan oyunlardır.

Kahvehanenin geçirdiği değişim ve dönüşüm içinde kahvehanelerle birlikte çayhane, çay bahçesi, pastane ve kafelerden bahsedilebilir. Kahvehane sadece erkekler için açık bir mekânken söz konusu olan diğer yerler –çayhane dışında- kadınlara da açıktır. Faroqhi Cumhuriyet Döneminde pastanelerin önemini buralara kadınların ya da karışık grupların girebilmesine bağlar (2005, 22).

Bugün Kastamonu'da kadın ve erkeklerin bir arada bulunduğu yerlerden biri pastanelerdir. Sabahın erken saatlerinden gece yarısına kadar açık olan pastanelerde özel günlerin kutlandığı, kadınların “gün” için toplandıkları görülmektedir. Bu yönüyle pastaneler daha geniş bir yaş grubunun birliktelik mekânı olarak dikkati çekmektedir.

³ ibi:hindi.

François Georgeon İstanbul'da açılışını Kırım Savaşı sırası olarak gösterdiği kafeleri, kahvehanenin "biçim değiştirmiş olsa da anavatanına bir anlamda geri dönü"şü olarak değerlendirir. Alafranga kahvehane olarak değerlendirilen bu yerler dekoru, aydınlatması, müşterileri, personeli, eğlenceleri ile diğerlerinden farklıdır ve yazara göre Türklerin Batılı âdet ve düşünceleri öğrendiği yerlerdir. Daha sonra açılan kahvehaneler kafelerden etkilenecektir(1999, 65-66). Özdemir, "İstanbul'da cafe-kahvehane savaşını, Batılılaşmanın tapınakları cafeler kazanmıştır." diyerek kafelerin batılılaşma, çağdaşlaşma sembolü, kahvehanelerin ise batılılaşma ve çağdaşlaşma yolunda bir engel olarak görüldüğüne dikkat çeker(2005, 105). Ekşi Sözlük'te kahvehane tanımlanırken kafeyle karşılaştırma yapılır ve bu tanım kafelerin batıya dönük yüzüne dikkati çeker. "anonim yerlerdir buralar, kimi zaman sadece ait oldukları mahallenin adını taşırlar ya da taşımazlar. beyaz üstüne kırmızı harflerle "kahvehane" yazılır bırakılır. cafeler gibi özerk değildir ya da trent olacağım, farklı olacağım diye yabancı dillerden bozma saçma sapan isimleri yoktur." Bir başka tanımda da aynı vurgu vardır: "bugün klas olabilmek için bir yerlerini yırtıp, adına da cafe diyen yerler, bu ismin eskiden fransa'da bariz kıraathane olan yerlerden esinlenilerek geldiğini bilseler... gene aynı haltı yerlerdi ya ne diyorum ben(<http://sozluk.sourtimes.org> 04.09.2008)."⁴

Gözlemlerimize göre son yıllarda Kastamonu'da, ildeki üniversitenin öğrenci sayısındaki artışla birlikte, yeni kafeler açılmıştır. Bu kafeler genellikle ayaküstü yiyeceklerin de yenilebildiği; okey, satranç, tavla gibi oyunların oynandığı; daha ziyade gençlerin arkadaşlarıyla buluşup vakit geçirdikleri

⁴Ekşi Sözlük'teki diğer kafe tanımları şunlardır: "oturup konuşup çay, kahve içmek için açılmış yerler. fakat çoğunda içecek bittikten sonra garsonların ikide bir gelerek "başka bir şey ister misiniz?" (meali: hadi kalkın yoksa bir şeyler daha için ki para kazanalım) diyip insana oturmayı zehir ettikleri mekanlardır, hiç haz etmem. oturup konuşmak için en ideal yer evlerdir, ne işiniz var ulen dışarda madem oturacaksınız?"

"fransızların türkçe "kahve"den aldıkları, türklerin ise fransızlardan "cafe" (café) olarak geri aldıkları, sonunda tdk sözlüğüne "kafe" olarak girmeyi başarabilmiş sözcük." (<http://sozluk.sourtimes.org> 04.09.2008)

yerlerdir. Kafelerde, müşteri çekmek için, “canlı müzik” dinleme imkânı da sağlanmaktadır. “Zindan Cafe”⁵, “Susak Cafe” örneklerinde olduğu gibi.

XIX. yüzyılda açılmaya başlayan kafelerin müşterileriyle kahvehanelerin müşterileri farklıdır. Kahvehane müşterileri aynı mahalleli olma, aynı köylü olma, aynı işi yapma, aynı yaşta olma gibi ortak özelliklerle bir grup(cemaat) oluştururlar ve genelde bir kahvehanenin müşterileri birbirini tanır. Örneğin Hilâl Kahvehanesinin müşterileri, özellikle kent merkezinde pazar kurulduğu günlerde, Araç yolu üzerindeki köylerde yaşayanlardır. Oysa kafelere genellikle sınırlı sayıdaki bir grup gider ve ancak grupla sınırlı bir birliktelik oluştururlar.

Restorasyonu tamamlanarak turizme açılan Cem Sultan Bedestenindeki “Cem Sultan Cafe”, kahvehane kafe bağlamında dikkat çeken bir örnektir. Birinci bölümde de görüldüğü üzere hanlarda müşterilerin vakit geçirebileceği kahvehaneler bulunmaktadır. XV. yüzyıldan günümüze ulaşan bu handa, XXI. yüzyılda yeniden işlev kazandığında bir birliktelik mekânı olarak kahvehane değil kafe açılmıştır. Bir başka örnekle Deve Hanı’nda karşılaşılr. Bu handa da restore edildikten sonra bir kafe açılmıştır. Kafelerde bir anlatıcı tipine bağlı halk anlatılarının anlatıldığı bir ortama rastlanmamakla birlikte kafelerin bir anlatıcıya bağlı olmayan fıkra, efsane gibi anlatılar için ortam oluşturduğu söylenebilir.

Kafeler birincil sözlü kültür ortamıyla ikincil sözlü kültür ortamının birleştiği bir yer olarak da dikkat çeker. Onç’a göre sözlü kültürler grup bilinci yaratır(1999,160). “Susak Cafe” örneğinde olduğu gibi günümüz sözlü kültür ortamlarından biri olan kafeler ikincil sözlü kültür ortamında da bir grup bilinciyle karşımıza çıkar: Kastamonu için bu örnek Facebook⁶ adlı internet sitesindeki “Susak Cafe” grubudur. Susak Cafe’nin müşterileri birincil sözlü kültür ortamında ayrı ayrı sayıca sınırlı gruplarken ikincil sözlü kültür

⁵ Bu kafe, bir binanın bodrumundadır.

⁶ <http://tr-tr.facebook.com>

ortamında daha geniş tek bir gruptur. Ong'un ifade ettiği gibi(1999:161), ikincil sözlü kültür daha geniş bir kitleye ulaşır. Grubun 24.09.2008 tarihinde kayıtlı 206 üyesi vardır.

Kahveye alternatif bir içecek olarak XIX. yüzyılın sonlarında çayla karşılaşılır. Georgeon çayın İstanbul'da kısa sürede kabul gördüğünü ve kahvehaneleri andıran çayevleri, çayhanelerin açıldığını, buralarda çayla birlikte kahvenin de bulunduğunu, kahvehanelerin de çay servisi yapmaya başladığını anlatır. Çayevlerinin kahvehanelerden farklı algılandığını söyleyen yazar, çiftlerin, kadın ve çocukların çayevlerine, çay bahçelerine rahatlıkla giderken "aile kahvehanesi" diye bir deyim yaratmak gereksiz olacaktır(1999, 57-58, 70), der. Kastamonu'da müşterisinin sadece kadınların olduğu kahvehane açma girişiminde bulunulmuş olsa da uzun süreli olamamıştır. 2004 yılının yaz aylarında açılan bu kahvehane kısa süre içinde kapanmıştır. İşletmecisine göre bu kahvehanenin açılmasını kadınlar talep etmiş ve günlerini, pazarlama toplantılarını burada düzenlemişlerdir. Sabahları açılan kahve gece saatlerine kadar açık kalmıştır. Okey, satranç, kağıt oyunları ve iç mekân düzenlemesiyle de bir kahvehaneden farklı olmayan "Kadınlar Kahvehanesi"ne kadınlar, adındaki kahvehane vurgusundan dolayı gelmekten çekinmişler ve bu kahvehane müşteri yokluğundan kapanmıştır. Bu durum adeta Georgeon'un sözlerini doğrular: Çay bahçeleri varken "Kadınlar Kahvesi"ne talep olmamıştır.

Çayhaneler, çay ocakları ya da çay evleri küçüklükleri dolayısıyla bir anlatı ortamı oluşturmaktan uzak görünmektedir. Söz konusu yerler genellikle bir çay ocağının sığabileceği büyüklüktedir. Oturarak vakit geçirmenin mümkün olmadığı bu yerlerden dışarıya çay servisi yapılmaktadır. Ancak çay bahçeleri birliktelik oluşturarak vakit geçirilebilecek yerlerdendir. Kastamonu'da da kadınların, ailelerin birlikte gidebildiği yer çay bahçeleridir.⁷

⁷ Çay bahçesinin Ekşi Sözlük'teki tanımlarından bir şöyledir: "çay bahçeleri, türk aile yapısına uygun geliştirilmiş ve aile için tahsis edilmiş, açık havada, seviyeli eğlence mekânıdır. çay bahçeleri böyle ortaya çıkmış olsa da, bir takım hödüğün buraya yalnız gelip ortamı mahvettiğini gören çay bahçesi

Derlemelerimize ve kaynaklara göre 1940'lı, 1960'lı yıllar Cevizli Bahçe, Belediye Bahçesi, Havuzlu Park, Halkevi Bahçesi gibi bahçeler özellikle yaz akşamlarında -müzik de dinlenilebilen- çok rağbet edilen yerlerdir. 1944 yılına dair Kastamonu izlenimlerini anlatan Kazmaz park ve bahçeleri toplum hayatının canlılığının görüldüğü yerler olarak niteler ve bahçelerle ilgili şunları anlatır:

“Belediye Bahçesi’nde oturuyorum. Serin bir hava, dört köşe bir havuz, kenarlarda kırmızı güller taşıyan saksılar. Bahçede çam ve dut ağaçları var. Bahçe loş, daha doğrusu hafif karanlık. Kanepelerde tek tük oturan kişiler... radyoda güzel vals havaları çalıyor. Herkes radyo dinliyor... sonra Cevizli Bahçe’ye gittim. Son içki masasında içiyorlar... Havuzlu Park, stadın yanındadır. Bugün hava sıcak olduğu için saat 17’den itibaren hanımlar toplu halde gelmeye başladılar...”(1997, 61-62)

1941 yılında Kastamonu’ya gelen Nahit Sırrı Örik’in hatıralarında kahvehanelerle birlikte çay bahçeleri de yer alır. Örik Belediye Bahçesi, Halkevi Bahçesi ve stadyumdaki Havuzlu Bahçeden bahseder(2000: 148, 156, 159). Havuzu bulunan Halkevi Bahçesinde köylü ve kentli müşteriler hoparlörün verdiği alafanga havaları dinlemektedirler.

Belediye Bahçesi ile Halkevi Bahçesinde dinlenen müzikler kahvehanelerde icra edilen müzikten farklıdır. Kahvehanede Türk müziği

yetkilileri, çareyi kapıya aileye mahsustur yazmakta bulmuşlardır. fakat bu düşündürücüdür. yani 2 erkek kardeş orada oturamayacak mıdır? ya da 2 kuzen. ya da aile oluşturmaya çalışan 2 nikahsız arkadaşımız.ya da bu aile kurumu nasıl denetlenmektedir. bunlar hep kafamızdaki soru işaretleridir. bunun yanında, bu bahçelerde genellikle bir tane xl çınar bulunur ve bütün bağ bahçe bundan ibarettir. geri kalan bütün iş çayıdır. herkes orda oturur, çay içer, orta yaş insanının vazgeçemediği yerdir orası. bütün dedikodular orda döner. kutu kola satılmaz, yalnız şişe kola mevcuttur ki o şişeden içen 8000. insan olursunuz. maksimum 2 saat dayanılabilir. daha sonra her yeri uf ah sesleri sarar. ama biri sizi orda ısrarla tutmaya çalışıyorsa dayanın, az sonra çıkacak olan tavernacı arkadaş onu mekândan uzaklaşmaya zorlayacaktır zaten. bu nedenle oraya erken saatte gitmeyin, zira tavernacılar hava kararınca ortaya çıkıp avlanıyolar vampir misali. bütün kanınızı emiyolar böyle öldürüyolar. çay bahçelerini pek sevmiyoruz özetle.” (<http://sozluk.sourtimes.org> 04.09.2008)

duyulurken, çay bahçelerinde radyo ve hoparlörlerden daha ziyade batı tarzı müzikler yankılanmaktadır. İsmail Ölmez adlı kaynak kişinin ifadelerine göre halkevi bahçelerine daha çok aydınlar giderken halk kahvehanelere, hanlara gider.

Kastamonu kent merkezinde park olarak adlandırılan yerler çay bahçesi anlayışıyla hizmet vermektedir. Cevizli Park, Kışla Parkı, Saat Kulesi, Sinan Bey Parkı, Candoroğulları Parkı(burada lunapark da bulunmaktadır) ailelerin hep birlikte giderek vakit geçirdikleri yerlerdir. İlçe merkezlerinin “ay Bahçesi” adını korumakta olduğu gözlenmiştir. Genellikle ay bahçelerinde “Ailelere Mahsustur” levhaları dikkati çeker.

Geçen zaman içinde kahvehanelerde içilen içecek çeşitlenmiştir: Kahve, salep, çay, nescafe(hazır kahve; marka adıyla ürünü tanımlamak sık rastlanılan bir durumdur), oralet, soda, gazoz, kola. Kahvehanenin hâkim içeceği ise aydır; bardak fincanın yerini almıştır. ayevleri, ay bahçeleri, çay salonları buralarda içilen içeceğin çay olduğunu vurgulamakla birlikte mekân algısının farklılığını öne çıkarır. İsimlendirme bu mekânlara ailenin ve kadının girebileceğine gönderme yapar.

Ekşi Sözlük'teki kahvehane tanımlarına bakıldığında günümüzde kahvehane algısının değiştii görülür. Kamusal bir mekân ve sözlü kültür ortamı olan kahvehane bugün “aylak”ların mekânı olarak algılanmaktadır:

“insanların genelde köşelerinde oturduğu mekân. örnek: ‘kahvehane köşelerinde oturacağına çalışsa ya sizin oğlan.’ kahvehane gençliği ise daha çok günümüzün işsiz gençlerine verilen bir isim olup, bu kültürün yaygınlaşmasında önemli yer tutarken, kahvehane önünde oturan yaşlı insanlarla tezat oluşturması bakımından da kayda değerdir.” (<http://sozluk.sourtimes.org> 04.09.2008)

Bu tanımlardan birine göre bugün kahvehane erkeklerin sorumluluklarından sıyrılma mekânıdır:

“kahvehaneler, kadınlardan kurtulmak için erkeklerin sığındıkları mütevazi mekanlardır. bu mekanlarda ne ‘terliğini giy, halıyı kirletme’ ne de ‘yeni koltuk takımını ne zaman alacağız’ diye insanın başının etini yiyen, sürekli komut veren birileri vardır. erkek, o mekana ilk adımını attığında bilir ki, dırdırdan uzaktır, hemcinsleriyle beraberdir. sonsuz özgürlük değilse de, göreceli bir özgürlük havasını teneffüs etmenin hazzını duyar, yaşar. O akşam eve gittiğinde halkalı köle misali zulmün pençesine düşeceğinin, estirilen terör karşısında biçare kalacağıının bilincindedir. kahvehanede, tv sürekli açıktır. ses açma kısma sorunu yaşanmaz, çünkü tv’nin sesi o denli yüksektir ki az işiten özürülüler bile kulaktaki işitme cihazına gereksinme duymazlar. yalnızlık, evlilikte olduğu gibi ‘innere migration’(iç sürgün) durumları yaşanmaz bu mekânda. herkes herkesi tanır. herkesin herkese söyleyebileceği iki çift lafı vardır.” (<http://sozluk.sourtimes.org> 04.09.2008)

Kahvehanedeki değişim ve dönüşümü Nebi Özdemir şöyle değerlendirir:

“Bilhassa kentlerde, kafe, bar, pastane, aktivite ve oyun merkezi, kütüphane, disko, gazino, park, konser, tiyatro ve sinema salonları, internet salonu gibi modern eğlenme ve dinlenme ortamlarının yeni seçenekler olarak ortaya çıkmasıyla birlikte kahvehane(kıraathane) sosyokültürel yaşamdaki önemini ve işlevini yitirmiş, işsiz ve aylak insanların mekânı haline gelmiştir.”(2005, 105).

Bugün kahvehanenin halk anlatılarına geçmişteki gibi bir ortam sağlayamamakla birlikte iletişim ve sohbet etme işlevlerini devam ettirdiği söylenebilir.

2.1.2. İeeğın Diğeri Mekânlarında Değışim

Birahane, içkili lokanta, bar gibi yerlerin açılmasıyla birlikte meyhaneler de değışmiş ve dönüşmüştür. Günümüzde Kastamonu'da ana caddenin üzerinde pastane, kafe, lokantalarla birlikte "Birahane", adı altında toplayabileceğimiz mekânlar ve içki satılan büfeler vardır. Adı geçen mekânlarda birinci bölümde bahsedilen sohbet meclislerinin kurulduğu söylenemez. Günümüzde özellikle havalanın ısınmasından itibaren kent merkezinin hemen dışındaki açık alanlarda-Açık Maslak, Kadı Dağı gibi-birkaç kişinin içki içmek için toplandığı görülür. Genel olarak "tatil amaçlı" hizmet vermek üzere açılmış olan tatil köyü, devre mülk, otel gibi yerlerdeki restoran, kafe, barlarda insanların bir araya gelip içki tüketerek eğlendikleri gözlenmektedir.

Geçmişte Kastamonu'da bozahane olduğu bilinirken günümüzde böyle bir mekân yoktur ve bir içecek olarak boza çok tanınmamaktadır. Ancak pastanelerde içmek mümkündür.

2.1.3. Han: Handan Otele

Zaman içinde ulaşım ve konaklama imkânlarındaki gelişmelerle birlikte hanların işlevlerini kaybetmeye başladığı görülür. Günümüzde hanların pek çoğu "battal"dır.⁸ Daha 1944 yılında Kazmaz, Kastamonu'da eski hanların ortalarındaki havuzların ve bahçelerin harap olduğunu söyler(1997, 185).

Hanların battal olmasının sebebi olarak Kazmaz, otomobilleri görür(1997, 186). Bu konuda kaynak kişilerin ifadeleri de benzer şekildedir. İhsan Tekkeşin yolların yapıldığını, yollarda arabaların işlediğini, "eskiden

⁸ battal: bozuk, harap, işe yaramaz.

İnebolu'ya kömü⁹ arabalarıyla on günde gelip gidil"diğini, bu sebeple artık yollarda hanların olmadığını söylemektedir. İbrahim İshakbeyoğlu'nun hanların sürekliliği konusundaki fikri şudur: "Efendim niye devam etsin ki. Şimdi vesaite bindiğin zaman, bu gün ne bileyim ben 30 km yolu yarım saatte alıyosun. Onun için şimdi hana gerek kalmadı. O da yok olmaya mahkûm oldu."

Konaklama ihtiyacını karşılayan kervansaraylar ve hanlar zaman içinde yerini otellere bırakmıştır. Ekrem Işın kervansarayların yerini otellere bırakmasının yeni bir olgu olduğunu, İstanbul ve belirli kentlerde bu değişikliğin izlenebildiğini, ancak taşrada bu durumun çok ağır seyrettiğini söyler. İstanbul'da otel ihtiyacının gündeme gelmesi 1863'te gelen ilk yabancı turist kafilesinden sonradır ve 1884'te Pera Palas kurulmuştur(Işın, 1985: 560).

Kastamonu'da otellerin görülmeye başlaması XIX. yüzyılın sonlarıdır. 1313'te (1896) Kastamonu'da göreve başlayan Vali Enis Paşa Küre'de üç oda bir salon, altında bir kahvehane, bir dükkân ve on altı arabayı alabilecek bir ahırdan oluşan bir misafirhane yaptırır(Ziya Demircioğlu, 1973: 66). 1910 yılına ait bir gazete haberi de İnebolu-Kastamonu yolu arasına yolcuların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak ve istirahat etmeleri için otel yapılacağına dairdir(Dönmez, 2007: 81).

İlerleyen zaman içinde otellerin hanların yerini almaya başladığı, ancak bu otellerin hanlardan çok da farklılaşmadığı söylenebilir. 1941'de Kastamonu'ya gelen Nahit Sırrı Örik'in hatıralarında o tarihte Kastamonu'da birkaç otel bulunduğu, yeni bir otelin inşasına başlandığı kayıtlıdır. Örik bu otellerden birisi için "haricen otele, handan enikonu daha yakın görünüyordu(2000, 163)." der. 1944'te şehirde bulunan Kazmaz, Küre'de bir otelin duvarlarından "Han Duvarları"nın hatırlattığını söylediği mısralar

⁹ kömü: manda.

kaydeder(1997, 121). Bu ifadeler ilk otellerin handan çok ayrılmadıkları yolundadır.

Kastamonu'da hanlar ve han algısı zaman içinde değişim ve dönüşüme uğramıştır. Günümüzde ulaşım kolaylığı sebebiyle iki yerleşim yeri arasında dinlenme amaçlı kullanılan hanlar ortadan kalkmış veya yerlerini dinlenme tesislerine bırakmışlardır. Bu tesislerde yemek yeme, dinlenme, televizyon seyretme, alışveriş yapma gibi imkânlar sunulmaktadır. Hanların konaklama işlevini oteller üstlenmiştir. Kent merkezinde ihtiyaca cevap verecek modern oteller bulunmaktadır. Kent merkezindeki günümüze ulaşan tarihî hanlardan biri olan Aşir Efendi Hanı'nda ticarî faaliyetler yürütülmektedir. Zaman içinde ayakta kalan hanlardan birisi olan Acem Hanı ise 1952'den önce bir şahsa satılmış ve zaman içinde çok değişmiştir(Çiftçi, 2000: 271). Bugün üst katı mesken, alt katı dükkân olarak kullanılmaktadır. Bunların dışında "İşhanı" tabiriyle geçen iş merkezleri de vardır ve buralarda çeşitli iş ve meslek gruplarına ait dükkanlar, bürolar bulunmaktadır.

Hanların sözlü kültür ortamı olma özelliğinin ise bünyelerindeki çay ocağı ve kafelerle devam ettiği söylenebilir. Geçmişte bir kahvehanenin bulunduğu Aşir Efendi Hanı'nın avlusunda bir şadırvan ve bir çay ocağı vardır. Yazın avluya tabureler ve küçük masalar atılmakta, çaylar avluda içilmektedir. Kastamonu kent merkezindeki hanlardan Deve Hanı, Penbe Han, Kurşunluhan ve Cem Sultan Bedesteni'nin restore edilerek yeni bağlamlarıyla işlerlik kazanmışlardır.

Cem Sultan Bedesteni'nde küçük dükkânlarla bir "cafe" açılmıştır. "Cafe Cem Sultan"da akşamları canlı müzik dinlenilmektedir. Kafenin reklamındaki, "Nişan, kına, düğün, sünnet, doğum günü, iftar, özel gece ve davetlerde mekanımızda hizmetinizdeyiz." ibaresi, kafelerin özel günler için bir birliktelik mekânı olma talebinin bir örneğidir. Restorasyonu tamamlanan diğer bir han olan Penbe Han (Balkapanı)'da da, Penbe Han Çarşısı adıyla bir düzenleme yapılmış, hanın avlusunda çay ocağı kurulmuştur. Burada da

akşamları canlı müzik programı vardır. Deve Hanı restore edildikten sonra Kastamonu'nun yerel ürünlerinin satıldığı bir yer ve kafe olarak düzenlenmiştir. Bu durum, hanlardaki geleneksel bağlamların devamı olmasa da kültürün üretildiği ve tüketildiği yeni sözlü kültür ortamları olarak okunabilir. Son dönemde restore edilen Kurşunluhan'ın otel ve restoran olarak hizmete açılması ise hanların geleneksel bağlamının devamı çerçevesinde değerlendirilebilir.

Kültür Bakanlığınca 1993 yılında "İpek Yolu Projesi" adıyla, İpek Yolu üzerindeki hanların doğanın ve diğer çevresel etkenlerin tahribatına karşı korunmasını, İpek Yolu'nun canlandırılmasını hedefleyen bir proje başlatılmıştır. Böylece hanların bir kültür mirası olarak korunmaları sağlanacak hem de gelir elde edilecektir(www.kulturturzim.gov.tr/TR/04.06.2008). Kastamonu kent merkezindeki Deve Hanı, Cem Sultan Bedesteni, Penbe Han ve Kurşunluhan restore edilerek bir kültür mirası olarak geleceğe taşınması sağlanmış, diğer taraftan da hanların bağlamındaki sözlü kültür ortamları yeni haliyle canlanmıştır.

2.1.4. Odadan Köy Konağına: Anlatının Odadan Dışlanması

Odalarla ilgili çalışmalarda odaların büyük ölçüde azaldığı, önemlerinin kalmadığı, bazı köylerden ise tamamen kalktığı söylenmektedir. Bunun sebepleri arasında ulaşımın kolaylaşması, teknolojinin gelişmesi, her evde gazete, radyo, televizyon gibi yayın organlarının bulunması, batılı kültürlerin etkisi, kahvehane alışkanlığı, ekonomik düşünce ve ölçülerin değişmesi sayılmaktadır(Çağatay, 1981: 162; Ekici, 1990: 751; Sezen,1988: 87).

Geçen zaman içinde bir mekân olarak odalarda değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Derleme çalışmaları sırasında odaların ya tamamen terk edilip yıkıldığı ya da odadan köy konağına dönüştüğü gözlenmiştir. Bu değişim ve

dönüşüm sürecinde odaların anlatının mekânı olmaktan uzaklaştığı söylenebilir.

1967 Kastamonu İl Yıllığı'nda odaların azaldığı söylenmektedir. Özellikle ilçe merkezlerine yakın köylerde ve ulaşımın kolaylaştığı yerlerde odalardan “söz edilmediği”, oda bulunan köylerde de eskisi kadar ilgi görmediği belirtilmiştir(1967, 174). 1973 Kastamonu İl Yıllığı'na göre ise Kastamonu'da bulunan oda sayıları şöyledir: Merkez-Akkaya 6, Merkez 10, İhsangazi 16, Kuzyaka 5, Abana 2, Araç 2, Boyalı 20, İğdir 2, Azdavay 55, Pınarbaşı 28, Bozkurt 32, Cide 75, Şenpazar 27, Daday 12, Devrekâni 2, İnebolu 13, Doğanyurt 30, Küre 49, Ağlı 3, Taşköprü 120, Taşköprü-Gökçeadağ 26, Tosya 44. Toplam 579 oda tespit edilmiştir (Kastamonu İl Yıllığı, 1973:403). Bu veriler şu şekilde okunabilir: Yerleşim yerinin merkeze olan uzaklığı, ulaşım zorluğu, dağınık yerleşim¹⁰ ve nüfus oda sayısını etkilemektedir.

Odaların sayısında zaman ilerledikçe bir azalma olmuştur. Bu durum Azdavay örneğinden yola çıkılarak ortaya koyulabilir. Yukarıdaki verilerde Azdavay'da 1973 yılında 55 oda gösterilmekteyken, 1981'e gelindiğinde bu sayının 48'e düştüğü(Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Azdavay İlçe Yıllığı,1981: 77) görülür. Dolayısıyla oda bulunan köy sayısı giderek azalmıştır.

Odalardaki değişim iç ve dış mekânla sınırlı değildir. Odaların bağlamı değişmiştir. Odada toplanma amaçları, odaya gelenler ve odada konuşulanlar farklılaşmıştır. Genellikle belli bir yaşın üzerindeki erkeklerin girebildiği odalara günümüzde askerliğini yapmamış gençler de gidebilmektedir: “Bak sizin yaşınızdakileri sokmazlardı. Git baban gelsin derlerdi. Ortamlar değişti(Sabri Bektaş).”

¹⁰Araştırma alanında genellikle parçalı, mahalle şeklinde yerleşmeler görülür. Birkaç mahalle birleşerek bir muhtarlık oluşturur. Bölgenin topografik şartları, dağlık-ormanlık saha, dağınık ve küçük yerleşmeye imkân vermiştir(Baydil, 1994:134).

Odalarda günlük sohbetlerde tarım ve hayvancılık konuşulurken radyo ve ardından televizyonun günlük hayata girmesiyle birlikte sohbet konularının değiştiği kabul edilebilir. Odaya ortaklaşa bir radyo alan köylü camiye gitmeden önce odada toplanır, radyo dinler. Ajans saatleri kaçırılmaz. Radyonun odaya girişiyle köy dışından haber almak için yolcu bekleme devri sona ermiştir.

Nebi Özdemir'e göre "yazılı kültür geleneğini tam olarak özümseyemeden elektronik kültür ortamıyla tanışan Türk toplumunda televizyon, yerel anlamda sohbet belirleyici-icracı ve çağdaş elektronik ozan rolünü üstlenmektedir(2005, 95)." Bir kaynak kişinin deyişiyle, "Şimdi oda olsa kimse gitmez. Herkesin evinde televizyonları var(Burhan Cahit Erol)." Bu sözler anlatının mekân değiştirdiğinin bir ifadesidir. Anlatının mekânı artık televizyondur. Anlatı televizyonlarla evlere taşınmış, kendine yeni mekânlar bulmuştur.

Odalarda toplanıldığında söz hakkı öncelikle uslularındır. Yaşlılar bildikleri hikâyeleri, masalları, efsaneleri, anılarını, kendinden talep edilenleri anlatır. Zaman içinde önce radyonun sonra televizyonun yaşama girmesiyle usluların anlatıcı kimliğinin geride kalmaya başladığı görülür. Yaşlılar dinlenmez olur. "Eskiden a gızım, şey yodu ki. Televizyon falan yodu ki. Birbirimize hep hikâye konuşuvercekler diye, varduğumuz yerde hikâye bilenlerin ağzunu gozetlerdük. Hikâye anlatuduk. Şimdi televizyonlar insanları sağır etti. 'Sus sus şu dizi var, sus sus bu dizi var.' İnsanlar hiçbi şey konuşmiye(Huriye Ahatoğlu)." Bir başka kaynak kişi televizyon izleyicisinin kendisini dinlemeyeceği fikrindedir: "Televizyon izleyen beni dinlemez(Halime Baş) ."

Bazı köylerde odalar durmaktadır, ancak yolcu, satıcı ağırlamak gibi işlevlerini terk ettikleri görülmüştür. Bazı köylerde ise odalar kullanılmadığı için tamamen yıkılmıştır. Bazılarının yerine ise köy konakları yapılmıştır.

Odaların mekân olarak kullanılmamasının sebeplerinden birinin göç olduğu söylenebilir. Kaynak kişiler bunu, “köy dağ oldu, köylerde kimse yok” diye ifade etmektedirler. Köyden şehre göç¹¹ yaşandığı için odalarda “sohbet ortamı” oluşturulamamaktadır

Odaların kullanılmamasının bir sebebi Devrekânili kaynak kişi Şevket Özdemir’e göre ulaşımdır: “Şimdi şeyde dahi, böyle pazarda dahi, meselâ misafirlik kalktı. Arabalar olduğuçün herkes gündüz geliya, işini bitüriye, gidiya.” Buradan da anlaşıldığı gibi artık ilçeye pazara giden köylünün kalacak bir yer aramasına gerek kalmamıştır. İşini bitirip akşama evine geri dönebilmektedir. Ayrıca köylüler canı sıkıldığı zaman vakit geçirmek için “arabasına atlayıp” ilçeye gidebilmektedirler. Bu sebeple odaların kış gecelerinde toplanıp vakit geçirme mekânı olmaktan çıktığı söylenebilir.

Odalarda herkes birbirinin hatırını sorar, derdini, sıkıntısını paylaşır. Bu durumun günümüzde değiştiği kaynak kişiler tarafından dile getirilmektedir: “Eskiden herkes birbirinin derdiyle hemhâl olurdu, televizyon artık her şeyimiz oldu(Mustafa Kuşoğlu).”

Dinî eğitimin de verildiği odaların yerini bugün camiler almıştır. Geçmişte pek çok köyde cami yokken namazlar bu odalarda kılınır, çocuklar dinî eğitimi buralarda alırdı. Kaynak kişilerden edindiğimiz izlenimlere göre odalarda toplanılmamasının bir sebebi şöyledir: Önceleri imam, köylü tarafından belli bir süreliğine tutulmaktaydı. İmam köyde ya ramazan ayı boyunca ya da üç dört ay süren kış mevsimi boyunca kalırdı. Mescidin bir odasında imam konaklar diğeri de oda olarak kullanılırdı. Köylüler namaz için bu odada toplanır, namaz sonrasında bir arada sohbetler edilir, oyunlar çıkarılırdı. Günümüzde ise köy camilerinde devlet tarafından görevlendirilen

¹¹ 1945-1970 yılları arasında Türkiye genelinde kırsal alan nüfusu yüzde 55.4 oranında artarken bu oran Kastamonu için yüzde 21.3 olmuştur. Kastamonu genelinde kırsal nüfus artışının düşük olmasında devamlı göçler önemli etkindir(Kastamonu İli Kırsal Gelişme Projesi Ön Etüd Raporu,1980:8). Örnek olarak Azdavay’ın kayıtlı olan nüfusu 62.733 görünürken 1980 sayımında nüfus 32.320 kişi olarak belirlenmiştir. Buna göre müfusun % 45’i büyük şehirlere göç etmiştir(Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılında Azdavay 1981 İlçe Yılığ, 1981: 68).

kadrolu imamlar görev yapmaktadır. Bu imamlar köyde sürekli ve maaşları devlet tarafından ödenmektedir. Bu durumdaki köylerde odaya toplanmak kalkmıştır. “Namaza gelen gelir, gelmeyen gelmez. Namazdan çıkan doğru evine gider(Hasan Kayaoğlu).” Oysa iletişimin daha sınırlı olduğu dönemlerde ücretini kendi ödediği, ihtiyaçlarını kendi karşıladığı ve sınırlı bir süre tutulan imamın çevresi köylüler tarafından hiç boş bırakılmamaktadır. Burada, ibadet algısının değişmesinin de sohbet ortamı oluşturmayı engellendiği söylenebilir. Kaynak kişinin de ifade ettiği gibi artık, namaz kılmak için bir yaptırım yoktur. Dolayısıyla namazlardan sonra sohbet ortamı oluşturacak çoğunluk sağlanamamaktadır.

Kahvehanelerin sayısındaki artışın da odalarda toplanma ihtiyacını kaldırdığı söylenebilir. Kahvehaneler günün herhangi bir vaktinde uğranabilecek kamusal mekânlar olarak odanın yerini almıştır. Merkeze uzak olan ve kahvehane bulunmayan dağ köylerinde ise hâlâ oda vardır.

Günümüzde kullanılmakta olan odaların döşemesinde bazı değişiklikler olmuştur. Bugün odalar daha çok topluca yemek yenilen mekânlar olarak kullanıldığından mutfakta yemek pişirmek için ocak, tencere, çok miktarda çatal, kaşık, tabak; buzdolabı, çay ocağı bulunmaktadır. Dışarıdan sadece yemeklik malzeme getirilir.

Bununla birlikte daha sade odalar da vardır. Daday, Kızıni köyünün odası ahşaptır. Bir girişten sonra odaya geçilir. Elektrikle aydınlatılan ve sobayla ısınan odada duvardan duvara sedirler vardır. Odanın bitişiğindeki bir bölme odunluk olarak kullanılmaktadır. Kadınlar ve erkekler bu odada toplanıp birlikte vakit geçirirler.

Televizyonun odada ve evlerde yerini almasıyla birlikte köylünün artık bir araya gelemediği, birbirinden koptuğu kaynak kişilerce ifade edilmektedir(Hikmet Haliloğlu). Özdemir teknolojik gelişmelerle birlikte yerel eğlence sistemlerinin çözüldüğünü söyler. “Televizyon ne zaman ki köy

odalarının en değerli köşesi olan baş köşeyi kaptı, o andan itibaren geleneksel eğlence ortamının büyüdü bozuldu, yerel eğlence araçları unutulmaya başlandı(2001b, 127).” Artık haberleşme büyük ölçüde televizyon kanallarının haber bültenlerinden sağlanmaktadır. Köy dışında olup bitenleri öğrenmek için odada toplanmaya gerek kalmadığı söylenebilir.

Gözlemlerimize göre bugün odalar bayramlarda, mevlitlerde, kandillerde, düğün ve cenazelerde toplu yemek yenilen, çay içilen bir yer olarak kullanılmaktadır. “Böylece köylüler arasında, gençler arasında kaynaşma meydana gelir(Kuddusi Fındıklı).” Bu toplanmalarda ise uzun süreli anlatılardan çok kısa süreli anlatıların kendine yer bulduğu söylenebilir.

Kastamonu köylerinde odalardan köy konağına doğru bir değişim olduğu gözlenmektedir. Tosya'nın, 1997 verilerine göre, yirmi köyünde köy konağının bulunduğu kayıtlıdır(Ergi, 1997: 70-71). Büyük ve gösterişli ev anlamına gelen konak aynı zamanda, hükûmet konağında olduğu gibi, hükûmet görevlilerinin iş gördüğü yapı olma dolayısıyla idare merkezi anlamı da taşımaktadır. Odadan köy konağına dönüşümde bu anlama vurgu vardır. Köylerde devleti temsil eden muhtar idari işlerini bu mekânda yürütmektedir. Bir başka dikkat çeken nokta ise köy konaklarının genellikle devlet tarafından yaptırılmakta oluşudur.

Devlet desteğiyle yaptırılan, bazen de köylünün ortaklaşa yaptırdığı köy konakları birkaç katlı, betonarme binalardır. Muhtarın kullandığı bir odası, düğünlerin yapıldığı bir salonu, toplanıp sohbet edilen bir bölümü, mutfak, yemek yeme odası, tuvalet, şadırvan gibi bölümleri bulunmaktadır. Cami olmayan köylerde bir katı namaz kılma yeri olarak ayrılmıştır. Bu haliyle köy konakları odalardan daha “gösterişli”dir. Oda ve köy konağı arasındaki farklılık, bu mekânlara verilen isimlerin karşılaştırılmasından da anlaşılabilir. “Oda” basitliği çağrıştırırken, “konak” zengin ve karmaşık bir yapıyı çağrıştırmaktadır. Bu fark kaynak kişinin deyimiyile şöyle ortaya koyulmuştur: “Eskiden oda vardı köyde, kötü küçük bir odaydı(Hacer Ağırtopçu).”

Gözlemlerimize göre köy konaklarında düğün yapılır; mevlit okutulur; yağmur duasının ardından verilen yemekler yenir; aşure gününde köylüye aşure dağıtılır; ramazanda iftar verilir; okuma-yazma, dikiş-nakiş kursları burada düzenlenir; herhangi bir sebeple köylü burada toplanır. Toplanma mekânı olarak, genel itibariyle, odalardan köy konaklarına geçilmiştir.

Önceleri iki katlı, ahşap bir odanın bulunduğu Azdavay, Gümürkler köyünün köy konağı yakından incelendiğinde şunlar görülür: Konak köylü tarafından ortaklaşa yaptırılmıştır. 1998’de yapımı başlamış, 2000’de tamamlanmıştır. Üç katlıdır. Alt katta tuvaletler, abdest alma yeri bulunmaktadır. Buraya bir de cenaze yıkama yeri eklenecektir. Orta katta bir sohbet odası bulunmaktadır. Sobayla ısıtılan odanın dört duvarı sedirlerle çevrilidir. Yerlerde halılar serilidir. Cami olarak kullanılan üçüncü kata, namaza çıkmadan önce oda ısıtılır. Namazdan sonra burada toplanılıp vakit geçirilir. Düğün, bayram, mevlit gibi toplanmalarda yemeklerin pişirildiği mutfak da orta kattadır. Yemek hazırlamak ve ikram etmek için gerekli olan her türlü araç-gereç mutfakta bulunmaktadır. Mutfağın yemek odasına açılan bir penceresi vardır. Yemek servisi buradan yapılmaktadır. Yemek odasında sedir, masalar ve sandalyeler bulunmakta, davetliler burada yemeğini yemektedir. Özellikle bayramlarda muhtarlık burada toplanır, toplu yemekler yenilir. Teravih namazlarından sonra yabancı yoksa kadınlar da odada toplanıp sohbeta katılırlar(Muharrem Balıkçı).

Odalardan daha büyük yapılar olarak karşımıza çıkan köy konaklarının yeni birliktelikler için mekân ihtiyacını karşılamak amacıyla inşa edildikleri görülmektedir. Bu şekliyle köy konakları kentlerdeki “kültür merkezlerini” hatırlatmaktadır. Eşen köyünde yapımı devam etmekte olan köy konağını kaynak kişi şu sözlerle anlatmıştır:

“... tek nedeni, daha çok insanları bir araya getirmek. İki katlı yapılmakta. Bu yeni model hükümetimizin ve valiliğimizin sağlamış olduğu bir imkân. İki katlı yapılmaktadır. Bu alt katında daha çok

düğün merasimlerinde yani köyümüzde geleneksel hale gelen kına merasimlerini, mevlit merasimlerinde yemek vermek üzere kullanmayı düşünüyoruz. İkinci katında da köyümüzün işte genelde haftalık, yıllık veya olağanüstü toplantılarda toplanmak üzere kullanmak için yapılmaktadır. Şu anda yapım halindedir. Bittiğinde yan tarafına da süt toplama merkezi düşünülmekte. Burada daha çok insanları bir araya getirmek, kültür seviyesini aşlamak. Gerekirse işte bilgisayarlar koyarak daha çok gençleri de bir araya getirerek gelenek ve görenekleri daha iyi yaşamak, yaşatmak ve gerekirse kitaplar koymak, kütüphane oluşturmak, işte gazeteler koymak ve günlük gündemleri takip etmek. Gerekirse bir köy sitesi yapmak. Köyümüzde yetiştirilen ürünleri burada toplamak veya yetiştirilen hayvanları burada bilgi altına alıp köyümüzün tanıtımı için çaba harcamak(Mahir Gevezoğlu).”

Köy konakları, kültürün yeni kuşaklara aktarılmasında aracı bir mekân olarak düşünülmektedir. Mahir Gevezoğlu'na göre köy meselelerinin konuşulduğu kooperatif binasındaki odayla yeni yapılan köy konağı arasındaki fark şudur: “Eskiden oda vardı. Fakat sadece toplantı için kullanılıyordu. Ama bu geniş amaçlı düşünülüyor. İşte yani düğün törenlerinde, işte kına merasimlerinde, işte mevlit merasimlerinde daha çok insanları bir araya getirmek onun için de köyün orta noktası seçildi. Daha modern bir bina olacak. Artık bundan sonra gençlere bağlı. Gençler burayı yaşatmak için mücadele verecek.” Oğuz'un da belirttiği gibi(2007b, 32), kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında “kültür mekânları” daha işlevlidir ve bu mekânlar kültürün farklı alanlarına yönelik olabilir. Köy konakları da, yapılan gözlem ve mülakatlara göre, bu çerçevede değerlendirilebilir ve sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamları yoluyla kültürün, özelde halk anlatılarının, genç kuşaklara aktarılmasında işlevsel olacakları öngörülebilir.

2.1.5. Hamam

Modern kent hayatıyla birlikte evlerdeki banyolar bir arada yıkanılan mekânların yerini almaya başlar. Nevin Meriç'e göre, bu değişim yıkanmayı özel alanın sınırlarına dâhil etmiş ve hamamlar da eski fonksiyonlarını kaybetmişlerdir. "Böylece hamamların toplumsal-tarihsel süreklilikte kültür taşıyıcılığı misyonu da inkıtaya uğramıştır(2000, 145)."

Murat Belge günlük hayatı "ihtiyaçlar kümesi" olarak(tarih yok, 837) tanımlar. Bu açıdan bakıldığında ihtiyaçların değişmesiyle birlikte günlük hayat da değişmiştir. Yıkanma ihtiyacının evde giderilmeye başlanması günlük hayattaki "hamama gitme"yi, hamamda vakit geçirmeyi değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Bunun neticesinde hamamların çoğu kullanılamaz duruma gelmiştir. Bununla birlikte yenileme çalışmalarıyla hamamlar kazanılmaya çalışılmaktadır. Kastamonu'da Çobanoğulları Dönemi hamamlarından biri olan(Çiftçi, 2000: 281) ve zamanla toprak altında kalan Frenkşah Sultan Hamamı ise mirasçıları tarafından yenilenerek yöresel yemeklerin sunulduğu bir yer haline getirilmiştir. Kastamonu'da yenilenerek asıl işlevinin dışında kullanılan tek hamam burasıdır. Bu haliyle Frenkşah Sultan Hamamı günümüzde yeni bir sözlü kültür ortamı olarak karşımıza çıkar.

Hamama gitmenin günlük hayatta önemli bir yer tuttuğu Tosya'da hamamlar, yazları herkes başa taşıdığı için, daha çok kışın kalabalık olur. Günümüzde eskiye nazaran hamama gitme alışkanlığının azaldığı söylenebilir. Bunun bir sebebi yeni inşa edilen evlerde "banyo"nun bulunmasıdır. Ayrıca gelişen teknolojiyle birlikte sıcak suyun her an hazır olması hamam ihtiyacını azaltmaktadır. Tosya için güneş enerjisiyle su ısıtma imkânı hamama gidenlerin azalmasına sebep olmuştur: "Bir de ısıtıcılar oluyo şimdi. Hep evlerde(Mürüvvet Şencan). "Evlerde de yıkanılıyor şimdi, eskiden evlerde hamam yoktu. Gusül dolabı vardı, hamam yoktu; şimdi var. Bir de güneş enerjisi denilen olay çıktı. Teknolojinin gereği efendim, hamam kültürü düştü biraz eskiye nazaran(Mustafa Konaza)." Hamamların değişen bir yüzü

de “sauna”ya dönüşmeleridir. Kastamonu için bu dönüşüm genelleştirilemez. Sadece bir hamamın tabelasında “Sauna-Fizyo” ifadesi gözlenmiştir.

Özel yaşam alanı evlerde sağlanan düzenlemeler hamama gitmeyi azaltmış, bu durum modern algılarla da birleşince hamamlardaki anlatı ortamları da değişmiştir. Örneğin Tosya gelin hamamı gündüz gerçekleştirilirken şimdilerde gelin hamamına akşam gidilmektedir. Tömbek eşliğinde gerçekleştirilen müzik yerini teknolojinin yeni araçlarına bırakmıştır. Yine de Tosya’da gelin hamamı ve damat hamamı önemini korumaktadır. Hamamda gerçekleştirilen ritüellerin katılımcıları da değişmiştir. Pazar basmasının hamamına gelinin en yakın arkadaşları giderken şimdilerde böyle bir ayırım gözetilmemektedir. Bu değişim ve dönüşümlerle birlikte hamam bir birliktelik mekânı olarak varlığını sürdürmektedir.

2.1.6. Panayır ve Pazar

2.1.6.1. Panayırdan Festivale

Kastamonu kent merkezinde ve ilçelerde farklı günlerde, farklı ihtiyaçlara cevap veren pazarlar kurulmaya devam ederken diğer taraftan panayır ve festivallerle ticarî ve sosyal canlılık sürdürülmeye çalışılmaktadır. Ticarî amaçlarla kurulan panayırlarda sosyal organizasyonlara da yer verildiği ve bu yolla panayıra ilgi çekilmeye çalışıldığı görülür. Eğlence anlayışı panayır algısı içinde önemli bir yer tutar. Ekşi Sözlük’te “fuarın dedesi ve de eğlencelisi(<http://sozluk.sourtimes.org> 04.09.2008).” olarak tanımlanan panayır bir taraftan devam ederken diğer taraftan da festivale dönüşmektedir. Son yıllarda düzenlenen festivaller de gözlemlendiğinde eğlenceye yönelik programlarla festivallere ilgi çekilmeye çalışıldığı fark edilmektedir.

Panayırlar bir taraftan festivale dönüşürken diğer taraftan, 60 yıldır devam etmekte olan “Ağlı Panayırı” örneğinde olduğu gibi, “panayır” adıyla

devam etmekte; Pınarbaşı'nda düzenlenen Hıdırellez kutlamaları etrafında olduğu gibi yeni panayırlar şekillenmektedir.

Pınarbaşı'nda Altaşman türbesinde her yıl Hıdırellez kutlamak için toplanılır. Türbe çevresi panayır yerine dönüşür. Diğerlerinin aksine bir ritüelin etrafında gerçekleşen bu panayır ile ilgili kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre şunlar söylenebilir: Altı mayıstan önce kutlamaların merkezi olan Ali Taşman(Danişmend) türbesinin etrafı temizlenir, düzenleme yapılır. Hıdırellez, türbenin yanındaki düzlükte şenlik olarak kutlanır. Herkes kendine çeki düzen verir. Çoluk çocuk herkes yeni elbiselerini giyer. Bayram heyecanı yaşanır. Altı mayıs günü kurbanlar kesilir, adaklar adanır, toplu namaz kılınır, türbe ziyaret edilir. Ziyaretlerin ardından ateş yakılıp davullar, zurnalar eşliğinde eğlenilir. Pişirilen et ve pilav birlikte yenir. Kutlamalara Kastamonu'dan ve Bartın, Karabük, Zonguldak gibi illerden katılım olur. Ayrıca çeşitli yerlerden gelen tüccarın kurduğu panayırda alışveriş yapılır(Halil Sarımeşe, Ömer Kurt).

2008 yılının 6 Mayıs günü Altaşman Türbesindeki Hıdırellez kutlamalarına dair gözlemlerimize göre kutlamaların merkezi olarak adı geçen türbe belirlenmiştir. Katılımcılardan isteyen kadın ve erkekler öğle namazı vaktinde yapılan duanın ardından namaz kılmakta, adağı olanlar adaklarını gerçekleştirmektedir. Gün boyunca türbe ziyaret edilmekte, üç kere etrafı dönülerek tutulan niyetin ardından türbe içinde namaz kılınmaktadır. Eskiden türbeye sadece kadınlar girebilirken artık erkekler de girmeye başlamıştır. Bir kadın kaynak kişinin, "Bir erkeğe türbeye eskiden sadece kadınlar girerdi, niye giriyorsun? dedim. Bana, 'Geçti onlar.' dedi." şeklindeki ifadesi ritüellerin zamana ve algıya göre şekil değiştirebildiğinin bir ifadesidir.

Ana hatları belirtilen bu ritüelin çevresinde bir panayır oluşmuştur. Doğal ortamda görüşülen kaynak kişilere göre Altaşman türbesinde Hıdırellezin kutlanması çok eskidir. Eskiden beri civardan gelenlerle Hıdırellez

kutlanmaktadır. Panayırın kuruluşu ise yenidir. Bu örnek bir panayıra ilgi çekmek için sosyal organizasyonlara yer verilirken diğer taraftan bir sosyal organizasyon etrafında panayırın şekillenebildiğini göstermektedir.

Gözlemlerimize göre panayır türbeye giden yol üzerindedir. Panayırdaki Hıdırelleze katılanların ve çevrede yaşayanların ihtiyacını karşılamaya yönelik ürünler satıldığı söylenebilir. Tezgâhlarda kıyafetler, ev eşyaları, süs eşyaları, oyuncaklar vb. dikkat çekmektedir. Çit, çapa, yular gibi daha çok köyde yaşayanların ihtiyacına yönelik ürünler de satılmaktadır. Bir tarafta da hayvan pazarı kurulmuştur. Döner, kavurma gibi yiyecek, çay gibi içeceklerin satıldığı, tabure ve masalardan ibaret açık hava “lokanta”larının açıldığı; kutlamalara katılanların bir bölümünün yeme içme ihtiyacını buralardan karşıladıkları, bir bölümünün de yanlarında getirdikleriyle “piknik yaptık”ları gözlenmiştir.

Belediyenin bu kutlamaları “resmî programa alma” gayretleri vardır. Belediye Başkanı ve Kaymakamın kutlamalara katılması bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Havanın yağışlı gitmesi sebebiyle belediye tarafından, geçmiş yılların aksine, bir organizasyon yapılmadığı öğrenilmiştir.

Gözlemlerimize göre farklı yerlerden kutlama için bir araya gelenler arasında sohbet ortamları oluşmaktadır. Bu ortamların türbe etrafında ritüeller gerçekleştirilirken, panayırdaki açılan tezgâhlarda alışveriş yaparken, “lokanta”larda veya getirilen yiyecekler yenirken olduğu gözlenmiştir. Bu sohbetlere kulak verildiğinde kişisel haberlerle birlikte efsanelerin de konuşulduğu anlaşılır. Türbe ve etrafı bir “efsane mekânı” olarak da tanımlanabilir. Türbenin civarındaki ağaçlardan “bir dal bile almak” uğursuzluk sayıldığı için çürüyüp yıkılan ağaçlar oldukları yerde yakılmaktadır. Türbenin etrafında olduğu yerde yakılmış ağaçların külleri görülmektedir. Geçen yıl Hıdırellezde tuttuğu dileği gerçekleştiren bir kişinin adağını dağıttığı gözlemlenebilir ve bu kişi etrafındakilere niye “şeker” dağıttığını anlatmaktadır. Diğer taraftan panayırdaki tezgâh açmış bir satıcı

türbede yatan zatın büyüklüğünü anlatırken geçmiş yıllarda genç bir kadının kendini kaybetmiş bir halde türbeye girip iyileşmiş olarak çıktığından bahsetmektedir. Etraftakiler bu sohbetlere dâhil olup çıkmakta ve başka bir grubun içinde yer almaktadırlar.

Görüşülen kaynak kişiler, Hıdırellez günü için türbenin etrafında herkesin toplandığını, birbiriyle görüştüğünü söylemektedirler. Gelenler arasında özellikle bugün için gelenler olduğu gibi herhangi bir sebeple; cenazeye katılmak, hasta ziyaret etmek, düğüne katılmak, köyüne bir ev yaptırmak gibi; memleketinde bulunduğu için katılanlar da olduğu anlaşılmaktadır. Hangi sebeple olursa olsun bu kutlamayı kaçırmak istemeyenlerin burada toplandıkları söylenebilir.

Bartın'dan geldiğini söyleyen ve yanlarında bir sepet de şimşir kaşık getirip satmaya çalışan bir karı koca panayıra ve kutlamalara birkaç yıldan beri katıldıklarını; yağmurdan dolayı katılım az olduğu için kutlamaların bu yıl sönük geçtiğini ifade ettiler. Onlara göre, kalabalık olunca kutlama daha şenlikli geçiyormuş.

Yukarıda anlatılanlardan yola çıkarak bu kutlamalar çevresinde “birliktelik”, “ait olma” duyguları oluşurken kültürün sürekliliği de sağlanmaktadır. Diğer taraftan gözlemlerimize göre panayırlar sohbet ortamları oluşturarak “anlatı” için bir mekân olma özelliğine kavuşmaktadır.

Kutlamalara her yıl katıldığını söyleyen bir kadın kaynak kişi, kutlamaların niçin burada yapıldığı sorusuna, türbede “Hızır”, “Ellez” ve “İlyas” olmak üzere üç kişinin yattığını, bu yüzden Hıdırellezin burada kutlandığı cevabını vermiştir. Türbenin bulunduğu köyden olan ve İstanbul’da yaşayan 68 yaşındaki bir başka erkek kaynak kişi ise türbede yatanın kim olduğunu tam bilmediklerini, Belediyede “dosyası” olduğunu, oradaki “belgelerden” öğrenebileceğimizi söylemiştir. Kadın kaynak kişinin cevabı

sözlü kültürün sürekliliğinin bir göstergesi, erkek kaynak kişinin “dosya”, “belge” gibi ifadeleri ise yazılı kültürün etkisi olarak okunabilir.

Türbenin duvarındaki tabelada Altaşman'ın(Ali Danişmend) Buhara'dan geldiği, Emir Sultan'ın kardeşi olduğu, kırk yıl o civarda hayvanlarla yaşadığı, onlarla konuştuğu ve Kötürüm Bayezid'in kızının ağzındaki yarayı iyi ettiği yazılıdır. Türbeyi ziyarete gelenler bir taraftan da bu “yazıyı” okumaktadırlar. Okuduklarını da “okumayanlara” anlattıkları görülmüştür. Bu türbe etrafında yapılan kutlama ve kurulan panayırın daha çok sözlü olmakla birlikte söz ve yazı kaynaklı anlatı için bir mekân oluşturduğu söylenebilir.

Kastamonu'da panayırdan festivalle doğru bir değişim olduğu da gözlenmektedir. Akarpınar Türkiye'de panayır anlayışının 1970'lere kadar devam ettiğini söyler. Yazara göre bu dönemdeki panayırlar Osmanlı dönemi panayırlarının devamı niteliğindedir(2004, 31). 1960'lı yıllardan itibaren karşılaşılan festivaller ise 1980'lerden sonra yaygınlaşmıştır. Stoeltje festivallerin birbirinden farklı olmakla birlikte belirleyici niteliklere sahip, takvimsel olarak belirli bir aralıklarla ortaya çıkan, ulusal, halkın katıldığı karmaşık bir durum olduğunu ve ses, görüntü ve amacın da bunlara eklendiğini söyler(2005, 160). İmirgi ise festivali şöyle tanımlamaktadır:

“Bir toplumun kültürünü ve dünya görüşünü temsil eden, doğrudan veya dolaylı toplumun tüm bireylerini etkileyen, kutlama etkinliklerinde merkezlenen, ritüel form ve olaylardan oluşan, genellikle evrensel, sosyal ve kültüre nüfuz eden sembollerini ile halka ait, belirli bir grup tarafından veya dinî ve resmî kuruluşlarca desteklenen bir gün veya günlerin yinelenmesinden oluşan dönem(2005, 31).”

Panayırdan festivale doğru dönüşüm noktasında, Akarpınar'a göre festival bir yönüyle panayırdan ayrılmaktadır: “Festival ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal işlevlere sahip olsa da öncelikle ‘eğlence’ veya tekdüze

geçen yaşamda, günlerin canlandığı, hareketlendiği, renklendiği kısa bir ‘nefes’ dönemi gibi algılanmaktadır.” diyen yazar, bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin yaşadığı sosyal ve ekonomik yeniden yapılanma sürecinin pazar ve panayırıları fuar ve festivallere dönüştürdüğünü de söyler(2004, 32-33). Nebi Özdemir, “Gelenek, geçmişten hareketle geleceği kuran, toplumların kültürel genetiğinin saklı olduğu dinamik bir sistemdir.”(2005, 57) der. Dolayısıyla zamanla değişim, dönüşüm, çeşitlenme, yok olma veya yeniden canlanma yaşanabilir. Bu çerçevede, Kastamonu özeli için, panayırdan festivale bir dönüşümün olduğu söylenebilir.

Kastamonu İl Kültür Müdürlüğü’nün internet sitesinden([http:// www.kastamonukultur.gov.tr](http://www.kastamonukultur.gov.tr) 03.04.2008) alınan bilgilere göre Kastamonu’da düzenlenmekte olan panayır, festival ve etkinlikler şunlardır: Küre Geleneksel Kar ve Kızak Festivali, Şeyh Şaban-ı Veli ve Kastamonu Evliyalarını Anma Haftası, Hanönü Şeyh Şaban-ı Veliyi Anma Rahmet ve Bereket Günü, Devrekâni Çayırıcık Fetih Şöleni, İnebolu 9 Haziran Şeref ve Kahramanlık Günü, Ağlı Kalesi Şenlikleri, Araç Hacı Bekir Şeker Pasta ve Yayla Festivali, Pınarbaşı Doğa Turu ve Suğla Yayla Şenlikleri, Azdavay Suğla, Cide Rifat Ilgaz Sarı Yazma Kültür ve Sanat Festivali, Çatalzeytin Deniz Şenlikleri, Abana Kültür, Sanat ve Deniz Şenlikleri, Bozkurt Yayla Şenlikleri, İhsangazi Bal ve Hayvancılık Festivali, Türk Dünyası Günleri, Ağlı Panayırı, Atatürk’ün Kastamonu’ya Gelişi, Şapka ve Kıyafet İnkılâbı Kutlamaları, İnebolu Şapka ve Kıyafet İnkılabı, Tosya Kültür ve Pirinç Festivali, Devrekâni Tarım Kültür ve Sanat Festivali, Atatürk’ün Devrekâni’ye Gelişleri Kültür-Sanat ve Tarih Haftası, Daday 30 Ağustos Zafer Bayramı ve At Yarışları, Uluslararası Taşköprü Kültür ve Sarımsak Festivali, Hanönü Panayırı, Pilav Şöleni (Bozkurt, Ramazan ve Kurban Bayramlarının 3.günü), Pilav-Kavurma Şöleni (Devrekani, Kurban Bayramı 2.Günü).

Kastamonu Belediyesi de internet sitesinde kutlanmakta olan festival ve etkinlikleri bir tabloyla duyurmaktadır(www. kastamonu.bel. tr 16.05.2008).¹²

Sıra No	Etkinliğin Adı	Tarihi	İli / İlçesi	Niteliği	Kaç Yıldan Düzenlendiği	Düzenleyen Kuruluş	Adres
1	Atatürk'ün Kastamonu'ya gelişi ve Şapka ve Kıyafet İnkılabı	23 - 31 Ağustos	Kastamonu	Ulusal	1961 Yılından Beri	İl Kutlama Komitesi Kastamonu Valiliği - İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürlüğü KASTAMONU
2	Türk Dünyası Günleri	23 - 25 Ağustos	Kastamonu	Uluslararası	1997 Yılından Beri	Kastamonu Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanlığı Kastamonu
3	Şeyh Şaban-ı Veli ve Kastamonu Evliyalarını Anma Haftası	Mayıs Ayının İlk Cuma Günü Başlar, 3 Gün	Kastamonu	Ulusal	1992 Yılından beri	Şeyh Şaban-ı Veli ve Kültür Vakfı	Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi KASTAMONU
4	Abana Kültür Sanat ve deniz Şenlikleri	27-28-29 Temmuz	Kastamonu Abana	Ulusal	17 Yıldır	Abana Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanlığı ABANA
5	Ağlı Kalesi ve Yayla Şenlikleri	13 - 17 Temmuz	Kastamonu Ağlı	Ulusal	2001 Yılından Beri	Ağlı Kaymakamlığı Ağlı Belediye Başk. Ağlı İlçe Yard. Der.	Atatürk Cad. Hal Meydanı No:1 AĞLI
6	Ağlı Panayırı	28 Ağustos 1 Eylül	Kastamonu Ağlı	Ulusal	1946 Yılından Beri	Ağlı Belediyesi	Atatürk Cad. Hal Meydanı No:1 AĞLI
7	Suğla Doğaya Hasret ve Kültür Şenlikleri	Temmuz Ayı İlk Cumartesi Pazar	Kastamonu Azdavay	Ulusal	1999 Yılından Beri	Azdavay Belediye Başkanlığı Dernekler	Belediye Başkanlığı AZDAVAY

¹² 2008 yılının mayıs ve ağustos aylarında incelediğimiz, Kastamonu Belediyesinin internet sitesinde yer alan bu tablo güncellenmemiştir. Bu etkinliklere bir taraftan yenileri eklenmekte diğer taraftan ise mevcut olanların isim değiştirdiği görülmektedir. Örnek olarak “Bal ve Yayılacılık” adı altında gerçekleştirilen İhsangazi Festivali 02-03.08.2008 tarihlerinde İhsangazi İlçeci Sepetçioğlu ve Siyez Bulguru Festivali” olarak kutlanmıştır.

8	Pilav Şöleni	Ramazan ve Kurban Bayramı 3. Günleri	Kastamonu Bozkurt	Ulusal	Bilinmiyor	Bozkurt Belediyesi	Belediye Başkanlığı BOZKURT
9	Yayla Şenlikleri	Temmuz Ayı Son Cumartesi - Pazar	Kastamonu Bozkurt	Ulusal	1990 yılından Beri	Bozkurt Belediyesi	Belediye Başkanlığı BOZKURT
10	Rıfat İlgaz Sarı Yazma Kültür ve Sanat Festivali	6 - 8 Temmuz	Kastamonu Cide	Ulusal	1995 Yılından Beri	Atatürk'çü Düşünce Derneği Cide Şubesi	Atatürkçü Düşünce Derneği CIDE
11	Deniz Şenlikleri	20 - 22 Temmuz	Kastamonu Çatalzeytin	Ulusal	1977 Yılından Beri	Çatalzeytin Belediyesi	Belediye Başkanlığı ÇATALZEYTİN
12	30 ağustos Zafer Bayramı ve At Yarışları Sportif Faaliyetleri	30 Ağustos	Kastamonu Daday	Ulusal	1987 Yılından Beri	Daday Belediyesi	Belediye Başkanlığı DADAY
13	Pilav - Kavurma Şöleni	Kurban Bayramı 2. Günü	Kastamonu Devrekani	Ulusal	1995 Yılından Beri	Devrekani Belediyesi	Belediye Başkanlığı DEVREKANI
14	Atatürk'ün Devrekani' ye Gelişleri Kültür - Sanat ve Tarih Haftası	28 Ağustos	Kastamonu Devrekani	Ulusal	1926 Yılından Beri	Kaymakamlık, Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanlığı DEVREKANI
15	Devrekani Çayırıcık Fetih Şöleni	10 Mayıs	Kastamonu Devrekani	Ulusal	1989 Yılından Beri	Kastamonu ve Devrekani Belediyelerinin Katkılarıyla Kamu Çalışanları Vakfı	Belediye Başkanlığı DEVREKANI
16	Devrekani Tarım Kültür ve Sanat Festivali	27-29 Ağustos	Kastamonu Devrekani	Ulusal	2002 den İtibaren Kutlanacak	Devrekani Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanlığı DEVREKANI
17	Hanönü Panayırı	7 Ekim	Kastamonu Hanönü	Ulusal	31 Yıldır	Hanönü Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanlığı HANÖNÜ

18	Şeyh Şaban-ı Veliyi Anma Rahmet ve Bereket Günü	Mayıs Ayının İlk Cuma Günü	Kastamonu Hanönü	Ulusal	11 Yıldır	Hanönü Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanlığı HANÖNÜ
19	Obruk Yeşil Tepe Yayla Şenlikleri	Ağustos Ayının İlk Haftası	Kastamonu İhsangazi	Ulusal	1999 Yılından Beri	İhsangazi Belediye Başkanlığı İhsangazi Kültür Derneği	Belediye Başkanlığı İHSANGAZI
20	9 Haziran Şeref ve Kahramanlık Günü	9 Haziran	Kastamonu İnebolu	Ulusal	80 Yıldır	İnebolu Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanlığı İNEBOLU
21	Şapka Kıyafet İnkılabı	25-27 Ağustos	Kastamonu İnebolu	Ulusal	76 Yıldır	İnebolu Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanlığı İNEBOLU
22	Şapka Bayramı	25 Ağustos	Kastamonu Küre	Ulusal	76 Yıldır	Küre Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanlığı KÜRE
23	Doğa Turu ve Suğla Yayla Şenlikleri	4-6 Ağustos	Kastamonu Pınarbaşı	Ulusal	3 Yıldır	Belediye Başkanlığı Kaymakamlık	Belediye Başkanlığı PINARBAŞI
24	Uluslararası Taşköprü Kültür ve Sarımsak Festivali	6-9 Eylül	Kastamonu Taşköprü	Uluslararası	15 Yıldır	Taşköprü Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanlığı TAŞKÖPRÜ
25	Geleneksel Ata Spor Yağlı Güreşleri ve Kültür Etkinlikleri	Ağustos Ayı İçerisinde	Kastamonu Tosya	Ulusal	1998 Yılından Beri	Tosya, Aşağı Köyü Yardımlaşma ve Dayanışma ve Kültür Derneği	Fevzi Çakmak Mah. No: 25 Sefaköy İSTANBUL
26	30 Ağustos Zafer Haftası ve Sünnet Şöleni	23-30 Ağustos	Kastamonu Tosya	Ulusal	1994 Yılından Beri	Tosya Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanlığı TOSYA
27	Çaybaşı Köyü Kültür Dayanışma Yayla Şenliği	6 Haziran	Kastamonu Tosya	Ulusal	2001 Yılından İtibaren	Tosya Çevre Köyleri Yardımlaşma, Dayanışma Derneği	Kocadede Mah. Fevzi Paşa Cad No:100 Kat: 2 D:411Fatih İSTANBUL

Bu panayır, festival ve etkinlikler incelendiğinde genellikle kaymakamlık ve belediyeler tarafından düzenlendiği görülür. Vakıf, dernek, Valilik ve Kültür Müdürlüğü'nün de düzenlediği programlar olmaktadır. Türk Dünyası Günleri ve Taşköprü Kültür ve Sarımsak Festivali uluslararası nitelik kazanmıştır, diğerleri ulusaldır.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde son yıllarda Kastamonu genelinde festival, şenlik ve panayırların sayısının arttığı görülür. Festivallerin duyuru ve davetiyelerinden yola çıkarak bu artışın çok göç veren bir il olan Kastamonu için yerele ve geleneğe ait kabul edilenin etrafında toplanarak aidiyet duygusunu yaşamak olduğu söylenebilir. Her ne kadar ekonomik olarak bir canlılık hedeflense de, ilçeyi temsil yeteneğine sahip ürünlerin öne çıkarıldığı festivaller ve tarihî ve kültürel varlığın tanıtımı amacıyla düzenlenen festivaller için bu söylenebilir. Nebi Özdemir, festival, şenlik ve panayır haberlerine yerel ve ulusal basın yayın organlarında yer verilmesinin bu tür etkinliklerin yaygınlaşmasına sebep olduğunu söylemektedir(2005, 58).

Günümüzde Kastamonu'da festival, anma günü ve şölenlerin düzenleniş amacı, belirtilen programa göre, öncelikle bölgeye ekonomik bir getiri sağlamaktır. Bunun dışındaki amaçlarının tarihî ve kültürel değerleri tanıtmak, düzenlenen konferans ve panellerle katılanları bilgilendirmek, katılanların millî ve dinî duygularını güçlendirmek, katılımcıların eğlenmesini sağlamak olduğu söylenebilir.

“Taşköprü Kültür ve Sarımsak Festivali”nin tanıtımı için yazılan, “İlçemizin kültürünü, tarihini, tabii zenginliklerini, ‘BEYAZ ALTIN’ sarımsağımızın mucize faydalarını ve M.Ö. medeniyetlere ışık tutacak EFES antik kentinin bir benzeri olan POMPEİOPOLİS antik kentini tüm dünyaya tanıtmak için...”cümleleri festivalin düzenleniş amacını da ortaya koymaktadır.

Kastamonu'da düzenlenen anma programı, şölen ve festivallere yer veren internet sitelerinden edinilen izlenimlere göre amaçlar arasında gurbetteki yöre insanını bir araya getirme, arada bağ kurma, dayanışma oluşturma, birlik, beraberlik sağlama vardır. Taşköprü festivalinin düzenleniş amaçlarından biri şöyle belirtilmiştir: "... geçmişine, kültürüne ve toprağına bağlı Taşköprü insanı, kendi bağrından çıkan, kendi yetiştirdiğı insanları ile bu festival vasıtası ile kucaklaşıp hasret giderme imkânına kavuşacaktır."

Festival ve şölenlerin programları incelendiğinde ticarî ve sosyal nitelik taşıdığı görülür. Festival bir ürüne yönelik ise, sarımsak, pirinç, bal, hayvancılık gibi, ürünle ilgili yarışmalar, tanıtım ve çeşitli ürünlerin satılması ticarî yönünü oluşturur. Güzellik yarışmaları, at yarışları, eşek yarışları, uçurtma yarışı, cirit, yağlı güreş, horoz seyirtme vb., lunapark, sihirbaz, hokkabaz gösterileri, halk oyunları gösterileri ve konserler sosyal düzenlemelerdir.

"Taşköprü Kültür ve Sarımsak Festivali"ndeki sosyal organizasyonlar festivalin tanıtımında şöyle sıralanmıştır. "Dört günlük festival süresince, yerli ve yabancı halk dansları topluluklarının gösterileri, sarımsak ve güzellik yarışmaları, ekonomik ve kültürel konularda paneller, müzik şöleni, at yarışları, yöresel el sanatları sergileri, yöresel ve geleneksel yiyecek stantları, çocuklar için gösteri çadırları, tel cambazı, tahta bacak, akrobat, lunapark eğlenceleri, havai fişek ve ışık oyunları, paraşüt gösterileri yapılmaktadır."

Tosya'da her yıl düzenlenen Kültür ve Pirinç Festivalinin 2005, 2006 ve 2007 yılına ait dört günlük programı incelendiğinde de sosyal düzenlemelerin ağırlıkta olduğu görülür.¹³

¹³ 25.08.2005 Tosya 8. Pirinç ve Kültür Festivali Program Menüsü, Festivalimize Herkes Davetlidir.

25.AĞUSTOS.2005 PERŞEMBE

* Açılış, * Halk Oyunları Gösterileri, * El Sanatları Sergileri, * Festival Konvoyu, * Konferans, * Ses, Işık ve Havai Fişek Gösterileri.

27.AĞUSTOS.2005 CUMARTESİ

* Halk Oyunları Gösterileri, * Sünnet Merasimi, * Pilav Dağıtımı, * Yarışmalar, * Ses,Işık ve Havai Fişek Gösterileri, * Açık Hava Konseri:- ARDA, - GONCAGÜL, - JALE PARILTI, - SENİHA, SİNAN ÖZEN.

26.AĞUSTOS.2005 CUMA

* Halk Oyunları Gösterileri, * Pirinç ve Tarım Ürünleri Yarışmaları, * Mevlit, * Ses,Işık ve Havai Fişek Gösterileri, * Açık Hava Konseri: - VOLKAN'S, - ÇİĞDEM, - HASAN YILMAZ, - YELİZ YEŞİLMEN, - NADİDE SULTAN.

28.AĞUSTOS.2005 PAZAR

* Yağlı Pehlivan Güreşleri, * Ağalık Seçimi, * Ödül Töreni, * Kapanış.

Tosya'mızda her yıl geleneksel olarak düzenlenen ve büyük ilgi gören Kültür ve Pirinç Festivalinin 9.cusu 17-18-19-20 Ağustos 2006 tarihinde yapılacaktır. Festival 4 Gün Sürecektir. 9. Tosya Kültür ve Pirinç Festivali Festival Program Sunucusu : Ece Erken Sanatçılar : Lara ve Zara

17 Ağustos 2006 Saat: 17:30 Cumhuriyet Meydanı

-Festival Çelenk Sunumu, -Saygı Duruşu ve İstiklal Marşı, -Açılış Konuşmaları, -Mehter Gösterileri, Festival Konvoyu, -Makedonya Halk Oyunları Gösterileri, -Gürcistan Halk Oyunları Gösterileri, Azerbeycan Halk Oyunları Gösterileri, Saat: 22.00 Cumhuriyet Meydanı: -Ses,ışık ve Lazer gösterileri, -Havai fişek gösterileri, -Halk oyunları gösterileri, -Tosya Musiki Derneği Konseri.

18 Ağustos 2006 Saat: 10:00 Belediye Düğün Salonu

-Avrupa,Asya, Tosya Fotoğraf sergisi açılışı, -El sanatları sergisi açılışı, Saat: 11:30 Cumhuriyet Parkı: -Pirinç Pilav Yarışması, -Ödül Töreni, -Gürcistan Halk Oyunları Gösterileri, Saat : 14.30 Hükümet Konağı Bahçesi: -Tarım ürünleri yarışması, -Ödül Töreni, -Makedonya Halk Oyunları Gösterileri, Saat : 16:00 Halk Eğitim Merkezi: -Sempozyum : "Tosya'da Tarım ve Hayvancılık. Saat : 17:30 Cumhuriyet Meydanı. -Bisiklet Denge Yarışması, Saat : 21.00 Cumhuriyet Meydanı: -Ses,ışık , ve Lazer gösterileri, -Havai fişek gösterileri, -Halk oyunları gösterileri, -LARA Konseri.

19 Ağustos 2006 Saat: 10:00 Üçoluklar Milli Parkı

-Sünnet Şöleni, -Yarışmalar, -Halk oyunları gösterileri, -Yemek İkramı, Saat :11.00 Üçoluklar Atış Poligonu, -Trap Atış Müsabakaları, Saat : 21.00 Cumhuriyet Parkı: -Otomobil ve Eşya Piyangosu Çekilişi, -Ses,ışık ve Lazer gösterileri, -Halk oyunları gösterileri, -Havai fişek gösterileri, -ZARA Konseri.

20 Ağustos 2006 Saat : 09.00 Tosya Güreş Sahası

-Güreş Müsabakaları, -Ağalık Yarışması, -Ödül Töreni, Saat : 20:30 Yeni Cami, -Son olarak Mevlit ve Kuran-i Kerim Okunması ile Festivalin sona ermesi.

16-19 Ağustos Tarihleri Arasında Yapılacak olan Geleneksel "10. Kültür ve Pirinç Festaivali" Programı

16 Ağustos 2007 Perşembe

Festival Sunucusu: Hakan DOĞANAY, Saat 15.00: Cumhuriyet Meydanı, Festival Kortej yürüyüşü ve Çelenk Sunumu, Saygı duruşu ve İstiklal Marşı, Açılış Konuşmaları, Festival Konvoyu, Mahalli ve Misafir Halk Dansları Topluluğu gösterileri, Saat 19.30 Cumhuriyet Meydanı, Ses-Işık-Lazer ve Havai Fişek gösterileri, Halk Dansları gösterileri, Pop Star Sanatçıları (ERKAN-AYŞEN-UTKU-İLKAY-ERKAN-TAMER).

17 Ağustos 2007 Cuma

Saat 10.00 Belediye Düğün Salonu, Avrupa-Asya-TOSYA Resim Sergisi, Basın'da TOSYA Sergisi El Sanatları Sergisi, Saat 11.00 Cumhuriyet Parkı, Pilav Yarışması ve Ödül Töreni, Makedonya Halk Dansları Topluluğu gösterileri, Saat 14.30 Kasaplar Hali, Sera Ürünleri ve Pirinç Yarışması ve Ödül Töreni, Makedonya Halk Dansları Topluluğu gösterileri, Saat 17.30 Cumhuriyet Meydanı - Bisiklet Denge Yarışması, Saat 20.00 Cumhuriyet Meydanı, Ses – Işık – Lazer – Havai Fişek gösterileri, Halk oyunları Gösterileri, Ebru YAŞAR

18 Ağustos 2007 Cumartesi, Saat 10.00 Üçoluklar Milli Parkı, Toplu Sünnet Şöleni, Müzik-Eğlence Programı (Mahalli Sanatçılar ve Tosya Musiki Derneği) (www. tosy. web.tr).

Azdavay'da düzenlenen Suğla Festivali için Özgür Tomruk'un anlattıkları amacına, sosyal ve kültürel yönüne dikkat çekerek, bir festivalin çerçevesini çizmektedir.

“Burası çok göç veriyö bilindiği gibi. İstanbul'dan Ankara'dan diğer memleketlerden artık herkes izinlerini ona göre ayarlıyö. Oraya geliyorlar, herkes birbirini görüyö. Ya normalde, burda Şimdi köyden birisi gelse biz onu göremiyoruz. O köyüne gelip gidiyö. Ama öyle bi ortamda herkes oraya gittiği için herkes birbirini görüyö. Yani, planlı programlı olduğu için de bir araya geliniyö. Yarışmalar yapılyö, sanatçılar geliyö, yöresel sanatçılar geliyö, ünlü sanatçılar geliyö. Azdavaylı Safiye var, o geliyö. Kastamonu'dan geliyorlar yani. Hasan Yılmaz geliyö. Halk oyunları oynanıyö. Etli ekmek yapılyö. Mangal falan yapılyö. Belediye pilav dağıtılyö. Herkes kendi pikniğini yapılyö. Kendi malzemesini, herkes kendi götürüyö. Yarışmaları oluyö, futbol yarışması, işte basketbol o tür yarışmalar. Sporla ilgili yarışmalar. Halk oyunları geliyö. İlçenin kendi hazırladığı folklor ekipleri çıkılyö. Eşek yarışı yapılyö. Uçurtma yarışı var. Eşekleri yarıştıryölar, koşturuyölar. Herkes biniyö. Güzellik yarışması var. Bu köylü kıyafetleriyle çıkılyölar kızlar yani.”

Festivallerde akşam saatlerinde ve genelde açık alanda düzenlenen konserler, panayırarda âşıkların sanatlarını icra etmelerinin bir devamı olarak görülebilir. Konser veren sanatçılar genellikle gündemde olanlardır. Festivalin büyüklüğüne göre katılan sanatçıların niteliği de değişir. Taşköprü ve Tosya festivallerinde ülke genelinde tanınan sanatçılar sahneye çıkarken, İhsangazi festivalinde olduğu gibi katılımın daha az olduğu, daha küçük yerleşmelerde mahallî sanatçılar yer almaktadır. Bu durum Erzurumlu Emrah gibi şöhretli bir âşığın Yapraklı gibi büyük bir panayıra katılmasına benzetilebilir.

Oğuz'un “Ozanların toy ve eğlenceler için çağrılan sanatçılar olduğu” ve “Ozanlığın âşıklığa dönüşmesinden sonra bu özelliklerinin devam ettiği(2000b, 40, 42)” tespitinden hareketle bugün ozanların ve âşıkların

yerini, panayır ve festivallerde, Türk halk müziği, Türk sanat müziği ve Türk pop müziği vb. şarkıcılarının aldığı söylenebilir. 28-30 Ağustos 2008 tarihin de düzenlenen 22. Uluslararası Taşköprü Kültür ve Sarımsak Festivalinin programında yer alan şarkıcılar Kubat, Gülşen, Mahzun Kırmızıgül ve Sezen Aksu'dur.

Panayırdan festivale dönüşüm eğlence anlayışının değiştiğinin de bir göstergesi olabilir. Şerife Erkol adlı kaynak kişinin Tosya Panayırı ile Tosya Kültür ve Pirinç Festivaline dair yaptığı karşılaştırma şöyledir: “Panayırdan cambaz gelirdi. Cambaza giderdik. Annemi ayaduduk¹⁴, giderdik. Tel üstünde canbaz, sihirbaz... Bir hafta sürerdi. Sonraları yiyecek giyecek geldi. 1970’lerde canbaz kesildi. Şimdi festivale sanatçı geliyor. O zaman daha doğaldı. Bize değişik gelirdi. Bi şey görmüyoduk. Şimdi hep görüyoruz televizyonlarda. Birbirimize bile gidemezdik, panayırın olması değişiklikti.” Panayırdan festivale dönüşümde “televizyonun” dolayısıyla elektronik kültür ortamının etkili olduğu söylenebilir. Festivallerde yer alan sanatçılar televizyonda seyredilen, “meşhur” sanatçılardır.

Televizyonda sunulan popüler kültür unsurlarının festivale yansımaları; bir başka yere ait bir festivalin bir benzerinin gerçekleştirilmesi bir kaynak kişiye göre “tek tipleşme”dir ve panayır ile festival arasındaki fark da budur: “Panayırlar güzeldi, tabi eski panayırlar... Şimdi de, yani zamana göre, güzellikler oluyor. Şimdiki tek tip olmuş oluyor. Yani Türkiye’nin genelinde tek tip oluyor bu. Kitle gelişim araçları ile ilgili olduğu için. Yani nedir? Buranın pirinç festivali olmuş oluyor. Simgesi pirinç(Mustafa Konaza).”

Birlikle yeme içme olgusunun da önemli yer tuttuğu festivaller günümüz insanının eğlence ihtiyacına cevap veren bir düzenleme olarak karşımıza çıkar. Festivallerde yemek, dans ve müziğin yerine değinen Stoeltje, yenen yemeğin geleneklerle ilişkili ve sosyal bir rolü olduğunu; dans

¹⁴ ayarmak: kandırmak

ve müziğin kişiselliği içermekle birlikte toplu katılımı gerektiren ve katılanların duygularını ortaya çıkardığını söyler(2005: 162). Kaynak kişilerin ifadeleri festivale eğlenmek için gidildiği yönündedir. Hamza Öngel festivale “Eğlenmek için gidiyoruz.” derken, Fehmi Tiryaki festivallerde eğlence olduğunu, müzik olduğunu, sanatçılar olduğunu, coşku olduğunu, bu yüzden gittiğini belirtmektedir. Birol Bal bazen festivallere katıldığını, değişiklik olduğunu, görmediği farklı ürünler gördüğünü, değişik yiyecekler yediğini, çocukların eğlendiğini, dışarıdan insanların geldiğini anlatırken, “...yani dışarı açılmış gibi oluyosun. Dışarı çıkmış gibi oluyo. Gastamonu'nun ötesinde bi yer.” diyerek festival olgusunun sıradan günlük yaşam içinde sıradışılığı, dışa açılmayı ifade eder.

Festival, şenlik ve panayırlara her cinsten, her yaştan ve her kimlikten insan katılabilir. Özdemir bu özelliğiyle festivalleri, birleştirici, uzlaştırıcı veya bütünleyici” olarak görür. Bu tür ortamların “geçmiş yaratma, bugünü çözümlenme, anlama ve geleceği kurgulama” imkânı sunduğunu söyler(2005, 57). Düzenlenen geleneksel yarışmalar, satışa sunulan geleneksel ürünlerle ve yöre insanını bir araya getirerek geleneklerin canlandırılmaya ve yaşatılmaya çalışıldığı festivaller kültürün gelecek nesillere aktarıldığı, kültürün yaşandığı ve benimsendiği ortamlar olarak kabul edilebilir.

2.1.6.2. Pazar ve AVM'ler

Alışverişin önemli mekânlarından olan ve kamusal alan olarak nitelendirilen pazar yerleri “sosyal etkileşimin olduğu canlı, hareketli, heyecanlı, arkadaşlıkların, aşkların evliliklerin başladığı yerlerdir(Aliefendioğlu, 2002: 51; Plattner, 1989: 171'den)”. Harun Tunçel “semt pazarları”nın günlük yaşamda ekonomik, sosyal ve kültürel yönden önemli bir yeri olduğunu, toplumsal bir kaynaşma ortamı oluşturduğunu söyler(2003: 50, 62).

“Pazara gitmek” ve “pazar” olgusunun, gözlemlerimize göre, komşular, genç kızlar, genç erkekler için bir sosyal paylaşım alanı olduğu söylenebilir. Pazarlar, pazar ihtiyacının karşılandığı yerler olmakla birlikte, daha çok eve bağlı olanlar için, dışarıya açılma alanıdır. Pazara gitme saati konusunda önceden anlaşılan kadınlar pazar arabalarını alarak pazara çıkarlar. “Pazara çıkma” komşularla ve pazarda karşılaşılabileceklerle iletişimin kurulduğu bir sürece dönüşür. Genç kızlar ve genç erkekler için de pazar “buluşma” mekânına dönüşebilir. Dar ve kapalı çevrelerde gençler için sıradan bir zaman dilimi içinde sıra dışı bir olgu olarak kabul edilebilir pazar. Pazar günü diğer günlerden farklı kabul edilir ve pazara çıkabilmek için bir veya birkaç kere, fırsat yaratılır. Pazar parlak, renkli, canlı, farklı ürün ve kişilerle sıradan bir yaşama değişiklik katar. Bir kaynak kişinin ifadesiyle pazar, gözümüzün sirkesinin kırıldığı yerdir(Seher Çiçek).

Pazarlar sözelliğin devam ettiği yerler olarak hâlâ canlıdır. Bir tezgâhın önünde alışveriş yaparken bir başka tezgâhın arkasında oturanların birbirine “yıldırım düşmesiyle” yanan köyün haberi/hikâyesi benzeri anlatılar naklettikleri duyulabilir, hikâyenin bir yerinden söze dâhil olunabilir.¹⁵ Pazarın uzun süreli anlatılara mekân olması beklenemez. Pazarın dinamik bir yapı olduğu söylenebilir ve uzun süreli, dolayısıyla durağanlığı beraberinde getiren bir anlatı bu yapı içinde kendine yer bulamaz. Ancak “kamusal alan” olarak kabul edilen ve iletişimin gerçekleştiği pazar yerlerinde fıkra ve efsane kendine yer bulacaktır. Pazara çıkmak genelde bir birlikteliği, bir grup oluşumunu beraberinde getirir. Fıkra, efsane gibi anlatılar için de iki kişi yeterlidir.

Son yıllarda, Kastamonu için bu tarih 1990’ların sonudur, kent merkezlerinde pazarlarla birlikte ve pazara alternatif olarak süper, hiper marketler ve alışveriş merkezleri açılmaktadır. Kastamonu kent merkezinde

¹⁵ Olay 11 Ağustos 2008 tarihinde Taşköprü-Dereköy’de meydana gelmiş, bir eve yıldırım düşmesi sonucu 7 ev, 8 ahır, 1 mescit yanmıştır. Olayın hikâyesi ertesi gün Kastamonu kent merkezinde kurulan Salı Pazarında duyulmuştur. (G.K.)

de çeşitli büyüklüklerde pek çok “market”in açıldığı görülür. Bununla birlikte son altı yıl içinde kurulan pazar sayısında artış yaşanmaktadır. 1998 yılında cumartesi ve çarşamba günleri olmak üzere haftada iki kere kurulan pazar, günümüzde perşembe günleri dışında her gün kurulmaktadır. Pazar sayısındaki artış şehrin büyümesine, halkın ve pazarcıların talebine bağlanabilir. Bununla birlikte süpermarketlerin pek çok ürünü bir arada ve düzenli raflarda, bölümlerde sunarak sağladığı zamandan tasarruf, kredi kartıyla alışveriş imkânı gibi kolaylıklara rağmen pazar sayısındaki artış dikkate değerdir.

Modern alışveriş merkezleriyle pazar arasındaki farklardan biri, pazarın yüz yüze iletişim için ortam sağlamasıdır. Aliefendioğlu'na göre pazar yerlerini, ekonomik tarafı dışında, modern alışveriş merkezlerinden ayıran üretici, satıcı ve müşterinin aynı ortamda bulunması, alıcı ve satıcının fiyat konusunda anlaşması, fiyatın değişebilir olması, dolayısıyla insan ilişkileri alanı olmasıdır(2002, 52). Tunçel pazarları çarşı, bakkal, süper ya da hiper marketlere bir alternatif ve tamamlayıcı olarak görürken, aynı zamanda toplumsal kaynaşma ortamı olarak kabul eder (2003, 62). Bir araya gelinen mekânlar olarak ele alınan yerlerden biri olan pazarlardan süpermarkete geçişi Barry Sanders, çarşının yazılı kültüre dönüşmüş şekli olarak değerlendirir. Süpermarkette alıcı da satıcı da suskundur, konuşan paradır(1999, 33). Oysa pazarda bir satıcı, bir de alıcı vardır ve pazarlar bu yönüyle bir paylaşım mekânıdır. Bu mekânda paylaşılanlardan biri de anlatılardır. Alıcı alışveriş mekânı olarak süpermarkete geçiş yaptığında paylaşım imkânı da ortadan kalkar. Süpermarkette market arabasını alarak tek başına alışveriş yapan alıcının raflarla konuşması beklenemez. Ancak pazarda uzun süreli satıcılarla sürekli müşteriler arasında birbirini tanımaya dayanan bir diyalogun olduğu kabul edilmelidir. Diyalog, pazar için vazgeçilmezdir. Anlatı markette kendine bir raf bulamazken pazarda bir şekilde bir tezgâh bulacaktır.

Sözellik ile okuryazarlık arasında bir süreklilik olduğunu anlattığı eserinde Sanders; pazarı sözlü kültür, marketi ise sözlü kültürün yazılı kültüre dönüşmüş biçimi olarak görür:

“Düzenli rafları, sabit fiyatları ve –her biri kendi arabasını iten bireyleriyle- görece sessizliği içinde süpermarket ise mercado(çarşı) denen şeyin yazılı kültüre dönüşmüş biçimidir. Süpermarket, ister al ister alma, der. Eğer bu ürün çok pahalıysa başka bir markayı alırsın- tıpkı televizyon kanallarını değiştirmek gibi. Şikâyet edebilirsin ama pazarlık edemezsin. Kendini ya nakit parayla ya da dükkândan çıkıp giderek ifade edebilirsin. Alıcı ve satıcı demirbaş eşyalar kadar suskundur: ‘Para konuşur.’

Çarşıda pazarlık, öykü anlatımına benzer bir görünüme bürünür; alıcı ve satıcı rollerini doğaçlama olarak oynar, önceden planlanmış bir karşıtlığın tadını çıkara çıkara istenen sona doğru yol alır, alışverişi gerçekleştirirler.”(1999, 33)

Marketlerden sonra, özellikle büyük kentlerde açılan, “alışveriş merkezleri” de pazarın yanında şekillenmişlerdir. Alışveriş merkezleri pek çok dükkanın bir arada bulunduğu, genellikle çok katlı, hemen her türlü ihtiyaca cevap verebilen yerlerdir. Müşterilerin her türlü ihtiyacı düşünülmüştür. Otopark, oto yıkama, terzi, kuru temizleme, kuaför, oyun, spor, sinema, banka, mobilya, restoran, kafe, pastahane, eczane, kuyumcu, tekno market, gıda, giyim, kozmetik, mefruşat vb. pek çok hizmet ve ürün satılabilir. Farklı ihtiyaçları aynı mekânda karşılama imkânı sunmasıyla alışveriş merkezlerinin kentli insana kolaylık sağladığı söylenebilir. Kastamonu kent merkezinde bu niteliklere sahip bir alışveriş merkezi 2006 yılında açılmıştır: Kastamonu Barutçuoğlu Alışveriş ve Yaşam Merkezi. Bu merkezde alışverişten başka sosyal etkinlikler de gerçekleştirilmektedir: Resim sergileri, resim yarışmaları gibi. Alışveriş merkezinin barutcuogluavm.com adlı bir internet sitesi vardır. Bu sitede alışveriş merkezinde gerçekleştirilen etkinliklere de yer verilmektedir. Bu etkinlikler incelendiğinde ramazan ayında düzenlenecek bir

eğlence programının¹⁶ olduğu görülür. Böylece bir taraftan “Eski Ramazan’ların nostaljisi ile günümüz sosyal hayatının en güzel karmasının sunulacağı etkinlikler” sayesinde alışveriş merkezine müşteri çekilmeye çalışılırken, diğer taraftan da sözlü kültür ortamının devamı sağlanmaktadır. Yetişen nesiller bir taraftan karagöz, ortaoyununu seyrederek diğer taraftan çağdaş oyunlarla eğlenmektedirler.

2.1.7. Konak: Özelden Kamusala

Varlıklı kimselere ait olup, âşık meclislerinin, sohbetlerin kurulduğu yerlerden olan konakların bağlamı değişmiştir. Günümüzde Kastamonu’da konaklar restore edilerek farklı amaçlar için kullanılmaktadır¹⁷. Anaokulu, eğitim merkezi-Sepetçioğlu Konağının Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfına tahsis edilmesi gibi-, kültür merkezi, okul -Kırkodalı gibi-, turizm merkezi-Pınarbaşı Paşa Konağının Eko Turizm Merkezi olarak kullanılması gibi-, müze-Livapaşa Konağının etnografya müzesi olarak kullanılması gibi-, pansiyon, otel, restoran olarak kullanılan konaklar vardır. Restoran olarak kullanılanlar konaklardan bazılarında, Eflanili Konağı’nda olduğu gibi, Kastamonu’ya has yemekler hazırlanıp sunulmaktadır. Bazı konak-restoranlar ise böyle bir ayrıma gitmemiştir. İsmail Bey Konağında olduğu gibi bazılarında belirli günlerde canlı müzik programlarına yer verilmektedir. “Aşyan” adı verilerek restore edilen konakta ise düğün, sünnet, mezuniyet

¹⁶ “ALİŞVERİŞİN KEYİFLİSİ RAMAZANIN EĞLENCELİSİ

Barutçuoğlu Alışveriş Merkezi Ramazan’da da sizinle! Barutçuoğlu Alışveriş Merkezi ilkleri yapmaya devam ediyor. Barutçuoğlu Alışveriş Merkezi Ramazan ayını Kastamonu’da başka kılmayı hedefleyerek, eski Ramazan nostaljisini yaşıyor. Eski Ramazan’ların nostaljisi ile günümüz sosyal hayatının en güzel karmasının sunulacağı etkinliklere tüm Kastamonu Halkı bekleniyor. Barutçuoğlu Alışveriş Merkezi, Ramazan ayı boyunca her gece canlı Hacivat Karagöz- Tahta başak- Kukla Tiyatrosu- Orta oyunu- Ramazan Karakterleri- Animasyon- Yarışmalar- İlüzyon ve daha birçok birbirinden eğlenceli etkinlikleri gerçekleştirerek, hiçbir eve boş bırakmadan ziyaretçilerine keyifli bir Ramazan yaşatmayı hedefliyor(www.barutcuogluavm.com , 25.08.2008).”

¹⁷ bkz. Yeter, Enis(2003) “Kastamonu Valiliği Tarafından Kültürel Değerlerin Korunması ve Halk Kültürü Müzeciliğine Yönelik Çalışmalar”, **Türkiye’de Halk Bilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, s. 33-38.

yemeği gibi organizasyonlar yapılabilmektedir. Dolayısıyla konaklar bugün yeni ortamlar oluşturarak kültürün naklinde ve üretilmesinde aracı olmaktadır.

Konaklarda devam etmemekle birlikte, sıra geleneğini devam ettiren köylerle karşılaşılmaktadır. Kastamonu merkez ilçeye bağlı Eşen köyü bunlardan biridir. Bu toplanmalar köyde yaşayanlar için işin olmadığı kış gecelerinde düzenlenir:

”Şimdi biz kış sezonunda işlerin az olduğu daha doğrusu işlerin hiç olmadığı biraz daha rahat olduğu zamanlar akşamları yani hemen hemen her akşam toplanılıyor. Yalnız yaz sezonu başladığı zaman son andan itibaren bu oturma olaylarını falan bırakıyoruz. İşler başladığı için herkes tarlada bahçede akşam geç saatlerde yorgun argın... o şekilde. Ama kış sezonunda bu şekilde devamlı, misafirler geldiği zaman onlara gösterme amaçlı, bayramlarda, bu tarz zamanlarda... [toplanılmaktadır](Serkan Bektaş).“

Günümüzde devam eden bu toplanmalarda da sohbetin dışında oyun çıkarmak önemli bir yer tutar. Çıkarılan oyunların zamana ve ortama göre değiştiği, kendini yenileyebildikleri için de devam ettikleri söylenebilir. Eşen köyünde yapılan derlemede, oyunların kaynağı sorulduğunda verilen cevap dikkate değerdir: “Hikâyesini bilmiyoruz. Hepsinin bir hikâyesi vardır, ama görme şeyinle gidiyor yani... orijinal hali kesin bu değildir. Zaman aşımına uğruyor, değişiyor. Tamamen doğaçlama olduğu için, sen bir şeyler katıyorsun bi şeyler bırakıyorsun... Dün gülünen bir şeye bugün gülünmüyor. Bugün gülünmesi için, bir rağbet görmesi için gülünecek bir şey yapmak zorundadır.“ Oyunlar devam etse bile bağlam değişmektedir. Bu değişimi kaynak kişi; “O zamanki muhabbetle bugünkü muhabbet bir değil. Oyun bakımından devam edebilir de, devam edebilir de bağlılık... o zamanın kültür anlayışı farklı, yani şu andaki televizyonda, basında şunda bunda...(İsmail Yolluoğlu).” sözleriyle ifade etmektedir. Bağlamın değiştiğinin bir başka ifadesi de oyunların sonunda yenilen tarafa verilen cezaların algılanışının

farklılaşmasıdır: Geçmişte oyunda yenilenlere çok ağır cezalar verilirken şimdiki cezalar temsilî niteliktedir: “Şimdi şakaya o kadar çok gelen olmaz (Nazım Dirican).”

Sıra gezme değişen eğlence anlayışı ve kabullerle birlikte bir sözlü kültür ortamı olarak varlığını sürdürmektedir.

2.1.8. Ev: Anlatının Terk Etmediği Mekân

Çıkarılan oyunlar, yenilen yiyecekler arasında anlatılan masallar, hikâyeler, fıkralar ve sorulan bilmecelemlerle ev, özellikle kadınlar için, önemli bir birliktelik mekânıdır. Ancak zamanla evlerde bir araya gelişlerin azaldığı; uzun süreli misafirliklerin olmadığı; bir araya geldiği zamanlarda da anlatıcının ve anlatının değiştiği görülür.

Yeni yaşam şekilleri komşuluk ilişkilerini, evlerde toplanıp anlatı ortamı oluşturabilme açısından etkilemiştir. Bir kaynak kişi geçmişte akrabalarıyla, komşularıyla bir araya gelebildiklerini, ancak günümüzde iş yoğunluğundan bu birlikteliklerin oluşamadığını şu sözlerle anlatır:

“Biz o zaman çocuktuk, ...böyle erkek toplumunda oturu öyle konuşurlardı. Bi de eskiden, elektirik yokken, akrabalarımız ve komşular arasında oturmalarımız çok meşhurdu. Hiç kimse evde doğru dürüst durmazdı akşamları. Böyle olunca da kaynaşma iyi olurdu. Şimdi akrababanla soğuyosun. İş hırısından gidip gelemiyosun veya yorgun düşüyorsun, akşamleyin geldiğin zaman gözün kesmiyo. Ama eskiden iş yok, böyle hoş sohbet o da bi kaynaşma güzel olan bir şey (Ali Bey Yavuz).”

Komşularla eskisi gibi bir araya gelinememesinin bir sebebi komşuluk anlayışının değişmesindedir.¹⁸ “Tabii, şimdikilerden farklı. Ama şimdi şöyle; bir mesela bir çocuğunla bir kendinle evde daraldığın zaman çat kapı bir saatliğüne girebilirdük, gidüldüğün zaman. Ama şimdi haber verip, evde misün deyüp öyle gidiliyo. O zaman, köylerde hele öyle hiç yoktu(Halime Baş).”

Kaynak kişilerin yukarıdaki sözlerine göre çeşitli sebeplerle “muhabbete kapalı” bir zamanda yaşanmaya başlanmıştır. Ahmet İnam bir makalesinde, “Muhabbet yalnızca bir iletişim biçimi değil, bir arada yaşama biçimi[dir](1999, 162).” der. İnam’a göre, teknolojik gündem, sosyo-ekonomik düzenin işleyişi, “kazanç ardındaki kurumların, bu kurumlarda çalışan insanlar arasındaki ilişkiler, muhabbete kapalı bir dünyada yaşadığımızı (1999, 164)” göstermektedir.

Evlerde bir araya gelinememesinin bir başka sebebi, özellikle köylerde yaşanan göçlerle, birliktelik oluşturacak çoğunluğun sağlanamamasıdır. “Valla şimdi eskiden otumasıdı ve saire, köylerde kimse galmadu. Benim köyüm 40 haneyse 10 haneye düştü. 30’u gapattu. Kimisi Gastamonu’da, gimisi İstanbul’da, gimisi Almanya’da. Göyde gimse galmadu ki. Ben bile göye gitsem ev satamazsun, at satamazsun. Herkes satıyo alan yok (Cafer Akbulut).”

Kaynak kişilerin ifade ettiği, boş zamanları hoş sohbetle geçirmek için bir araya gelme ihtiyacı ortadan kalkmıştır. Artık herkesin evinde hoşça vakit geçirebileceği anlatıcılar bulunmaktadır. Sözlü kültür ortamının anlatıcısının yerini herkesin alıp evine koyabileceği televizyon, bilgisayar almıştır. “Bah gızım, neden bitti? ...bu bilgisayar, şey var ya. Her şeyi göstereyo, onlağa bakıyolaa. Seni dinlemeyala ki. Ona bahıyolaa. Televizon da çıhalı otuğmuyolaa. Eskiden bi dene misafiğ gediği zaman, aaşam hekes

¹⁸ Komşuluk ilişkilerinin değişimi hakkında bkz: Nihat Nirun (1991), **Sosyal Dinamik Bünye Analizi**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 168-178.

oturdu(Makbule Önlü).” “Şindik eğlence çok işte şimdi (televizyonu göstererek) televizyon va. Onlan eğleniya(İhsan Tekkeşin).” Fatma Murat adlı kaynak kişinin şu sözleri dikkat çekicidir: “Uslularımız gonusurdu yokarı bucakda. Televizyon gibi gonusulardı onla. Biz onları dinlerdik. Çok güzel gonusulardı. İyi vakit geçerdi yani.” Kaynak kişi anlatıcıyla televizyon benzerliği kurmuştur. Akşam oturmalarında başköşede oturup hikâyeler, masallar anlatan “uslular”ın yerini, evin herkes tarafından en rahat şekilde görülebilecek yerine konulan ve “dizi”ler anlatan(gösteren) televizyon almıştır. Kaynak kişi geçmişin anlatıcısını tanımlarken bugünün anlatıcısını, televizyonu kullanmaktadır.

Anlatıcının yerini “televizyon”, halk anlatısının yerini televizyon programları, son yıllarda özellikle diziler, almıştır. Mahiye Ecevit’in sözleriyle, “Eskiden, hikâyeler gonusuludu, temsille, masalla anlatılıdı. Öyle bi şeyler yapaladı, şimdi onla yok. Şimdi bi misafir gelse doğru dürüst muhabbet edemeyon. İlla ki o televizyona bakıyosun.” Burada televizyon anlatıcısı; televizyonda bakılan da anlatıyı karşılar. Bir başka kaynak kişi komşularla bir araya gelerek dizi seyrettiklerini anlatmıştır(Serpil Tomruk).

Kaynak kişiler halk anlatıların varlığını televizyonun yokluğuna bağlar. “Güççüğüken hikâye anlatıverüdün, bizde hiç televizyon filen yokdu, yani bizde değil Gastamonu’da yoktu. Ondan sonra hadi Nazmiye hala derdim, hikâye anatuve bize derdim(Hatice Çatal).” “Eskiden a gızım şey yodu ki. Televizyon falan yodu ki... hep hikâye gonusuvercekler diye varduğumuz yerde hikâye bilenlerin ağzunu gozetlerdük... şimdi televizyonlar insanları sağır etti. Sus sus şu dizi var, sus sus bu dizi var; insanlar hiçbi şey gonusmiye(Huriye Ahatoğlu).”

Ev, halk anlatısının ortamı olmaya devam etmektedir, ancak dinleyici kitlesinde farklılık görülür. Evde halk anlatılarının muhatabı konu komşu bir araya gelenler değil çocuklardır. Özellikle masal, çocukları avutmak için anlatılmaya devam edilmektedir. Kaynak kişi masalların anlatılmaya devam

edip etmediği sorusuna, “Uşakları devşekleri¹⁹ avutmağ için masal anadula(İhsan Tekeşin).” demiştir. Halime Baş adlı kaynak kişi de halk anlatılarını anlattığı birilerinin olup olmadığı sorusuna, “Oğluma, torunuma anlatıveriyorum, dün gece hatta onunla uyuttum ben onu.” cevabını vermiştir.

Kadınlar çeşitli sebeplerle “ev gezmeleri”ne devam etmektedirler: Doğum, bebek görme, bebek mevlidi, hastalıklardan sonra geçmiş olsun, hacı uğurlama ve karşılama, asker uğurlama ve karşılama, evlilik, sünnet, hoş geldin, yeni bir ev için hayırlı olsun; sabah kahvesi; ramazanlarda hatim gibi sebepler kent merkezinde kadınları evlerde buluşturan sebeplerdir.

Kadınlar arasındaki akşam veya gece oturmalarının, evdeki birlikteliklerin, kent merkezinde “gün”lere dönüştüğü söylenebilir. Bu günler apartman günü, akraba günü, ...lılar günü (örnek: Tosyalılar günü), .. çalışanları günü, ... derneği günü, Yasin günü gibi isimler almaktadır. Bu günlerden çoğunun altın, dolar, avro, TL, tencere, nevesim takımı, yatak örtüsü gibi maddî bir karşılığı varken; Yasin günü gibi bazılarında maddî bir beklenti yoktur. Günlerin önemli bir unsuru yeme içme olmakla birlikte birkaç saatini bir arada geçiren kadınlar için günler, aynı zamanda bir sohbet ortamıdır. Bu sohbet içinde “dedikodu”nun önemli bir yer tuttuğu, efsane ve fıkra gibi anlatılara da sırası düştükçe yer verildiği gözlenmiştir. Günler başka edebî ürünlerin paylaşımı için de ortam oluşturmaktadır. “Hanımlar arasında altın günü yapıyoruz ayda bir. Onların da isteği üzerine ben şiirlerimden okuyorum. Kendi yazdığım şiirlerden, yöresel şiirlerden, diğer duygusal aşk şiirlerinden, hepsinden var(Naciye Şahin).” Kadınların “gün”leri evin dışında, pastane, kafe, lokanta, restaurant, çay bahçesi gibi yerlerde düzenledikleri de görülmektedir. Ev dışında düzenlenen bu “gün”lerde genellikle herkes kendi yiyip içtiklerinin parasını ödemektedir. Kastamonu’da “Üniversiteli Kadınlar Derneği”nin gününde ev dışında bir mekânda toplanıldığı ve herkesin kendi

¹⁹ devşek: çoluk çocuk. uşak devşek: çoluk çocuk.

hesabını ödediği gözlenmiştir. Bu durum, masrafların ortaklaşa karşılandığı fefene toplantılarını hatırlatmaktadır.

Ev, bir sözlü kültür ortamı olarak halk anlatılarına mekân olmaya devam etmektedir.

2.1.9. Halk Anlatısının Diğer Mekânlarında Değişim

Köy meydanı, çeşme başı, harman yeri, otlak ve tarla gibi mekânların genel olarak halk anlatısı için ortam oluşturmaya devam ettiği söylenebilir. Folklor “bir iletişimdir” ve insanlar bir arada buldukları bu ortamlarda iletişim kurarlar. Ancak bu ortamların büyük oranda ortadan kalktığı söylenebilir. Köyden kente doğru yaşanan göç, tarımın makineleşmesi, ulaşım araçlarının gelişmesi, sanayileşme, kentleşme, kitle iletişim araçlarının artması ve yaygınlaşması (Doğan ve Doğan, 2005) bu tür ortamların oluşmasını engellemektedir. Tarım makineleştiği için tarlalar, harman yerleri halk anlatısının ortamı olmaktan çıkmıştır. “Şimdi her şey kolay, koş direktörünü, saç tohumunu. İki ay çift sürerdük, iki ay çalışurduk (İfakat Kaşıkçı).” Köylerde dahi su evdeki musluktan aktığı için çeşme başı toplanmaları sona ermiştir. Pek çok köyde kahvehane açıldığı için köy meydanında toplanılmamaktadır. Camiler çok yönlü işlevselliğini kaybetmiştir. Bu tür gelişmelerin yaşanmadığı yerlerde ise göç dolayısıyla ortam oluşturacak çoğunluğun sağlanamadığı gözlenmektedir.

2.2. YAZILI KÜLTÜR ORTAMI

Başlangıçta kayıt tutmak için geliştirilen yazı zamanla halk anlatılarını da kayıt altına almaya başlar. Halk anlatıları el yazması, taş basması ve tipo

baskı yoluyla yazıya geçirilmiş ve bir taraftan sözlü olarak üretilip tüketilirken bir taraftan da yazılı olarak tüketilmeye başlanmıştır.

Boratav sözlü geleneğin, yazılı nüshaların meydana gelebilmesi için gerekli şartlara sahip çevre ve dönemlerde zayıflamağa başladığını söyler. Yazar yazmaların meydana gelişi hakkında şunları düşünür:

“Sözlü gelenek kuvvetli olduğu müddetçe hikâye şifahî kalmaktadır; nihâyet, hikâyeci âşıkların kendileri yahut da çıraklarının, manzum parçaları, hatırda kalsın diye, yazılı olarak tesbitine lüzum yok, çünkü yayılma işi sözlü olarak yapılmaktadır. Sözlü geleneğin, türlü sebeplerle gevşediği, zayıfladığı, yani dinleme yerine okumanın geçtiği yerlerde hikâyeyi bilen âşıkların kendileri yahut da onlardan dinleyenler, yine yaymak maksadiyle, hafızalarından veya dinleyerek yazıyorlar. Bu yazmaların bir çok yerlerinde rastladığımız, hattâ bir dereceye kadar basmalara da geçen, sözlü anlatmaya mahsus dil ve ifade özellikleri buna delildir(1988a, 159).”

Halk anlatılarının yazıya geçirilmesi anlatıların tespit edilerek yazı yoluyla yayılmasına yol açmıştır. Dursun Yıldırım X-XVII. yüzyıl arasında Türk toplum hayatında Dede Korkut, Oğuz Kağan Destanı vb. sözel bilgi ve metinlerin yazıya geçirilmiş olmasını “geçmiş ile ilgili bağların korunması ve toplum üyeleri arasında bu bağların devam ettirilmesi istemi” olarak değerlendirir(1999, 515).

Matbaanın kullanılmaya başlamasından önce halk anlatılarının yayılmasında etkili olan el yazmaları sözlü kültürden çok ayrı düşünülmemektedir. El yazmalarında bilgi metne hapsedilmesine rağmen ses-kulak üstünlüğü kaybolmamıştır(Ong, 1999: 143). El yazmasını okumak ve yazmada aradığını bulmak zor olduğundan bilginin bir bölümü ezberlenmeye çalışılır. Ayrıca el yazmaları genellikle sesli okunur(Ong, 1999: 143). Anlatıcı ve dinleyicinin yerini, okuyucu ve dinleyici almıştır. Bir okuyan

ve dinleyenler vardır. İletişim biçimi okunanı dinleme üzerinedir. Ong'un ifadesiyle elektronik çağda radyo, televizyon etrafına toplanan grupların yirminci yüzyılın başlarına kadar bir kitabı yüksek sesle okuyanların etrafına toplandığı görülür(1999, 184). Aynı duruma, Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü adlı kitabında Peter Burke de dikkat çeker. Yazar bu dönemde Avrupa'da basılan kitapların çoğunun sözlü gelenekten alındığını ve okuma bilmeyenlerin dinleyebilmesi için yüksek sesle okunan eserler olduğunu söyler(1996, 288-289). Bu durum Kastamonu'da odalarda okunan Battalname, Danişmendname, Cenkname, Şah İsmail, Arzu ile Kamber, Leyla ile Mecnun gibi yazma veya basma kitaplar için de geçerlidir.

Yazmaları sözlü kültürle birleştiren diğer bir özellik de tıpkı bir anlatıcının anlatıyı her anlattığında farklı anlatması gibi, bir yazmanın diğerinden farklı olmasıdır. Boratav, halk hikâyelerinin yazmalarının sözlü anlatmalarda olduğu gibi farklılaştığını, bire bir kopya olmadığını söyler:

“Bu türlü yazmalar, ya ayrı ayrı yerlerde birbirinden müstakil olarak meydana geliyor, o zaman, muhtelif anlatıcı âşıkların anlatmalarındaki bütün farklar yazmalarda da beliriyor; nasıl, muhtelif anlatmalar, yeni telifler denebilecek kadar birbirinden farklı varyantlar ise, yazma nushalar da öyle oluyor. Yahut da, bir yazma alınıp, yine yayma maksadiyle, istinsah ediliyor. O zaman farklar, istinsah farklarından ve ufak tefek dil ve ifade farklarından, olsa olsa bir de kasdî bazı tadiller (kısaltmalar, v.s.... gibi)den ibaret kalıyor; vakaların sırası, şiirler ve onların yerleri, motifler, hattâ üslûp, aynı kalıyor(1988a,159).”

Kadir Er, “Bizim çocukluğumuzda benim amcaoğlu vardı. Çok güzel kitap okuma kabiliyeti vardı. Hz. Ali'nin savaşlarının kitapları vardı.” derken sözlü kültür ortamlarındaki okuma eyleminin aslında anlatıcılığa yakın olduğunu düşündürmektedir. Topluluk karşısında gerçekleşen okuma

eyleminde vurgu ve tonlamalara dikkat etmek, jest ve mimiklere başvurmak gerekir.

El yazması olarak çoğaltılan halk anlatıları, 1796'da bulunan taş baskıcılığın 1831'de Türkiye'ye gelişinden sonra taş baskıyla da çoğaltılmaya başlanmıştır. Taş baskı, yazı ve hat sanatının tüm incelikleri basılabildiği için uzun süre yaygın olarak kullanılmıştır(Derman, 1989: 2-3). Boratav ilk taş basmaların, yazmaların matbaaya verilmesiyle meydana geldiğini kabul eder. Ardından da matbaa harfleriyle yapılan baskılara geçilir. Yazar ayrıca sözlü gelenekten derlenerek baskıya verilen anlatılar olduğunu da düşünmektedir(1988a, 159-160).

Mustafa Nihat Özön, "Türkçede Roman" adlı eserinde²⁰ halk arasında yazılısından okunan hikâyelerin bir kısmının Bin Bir Gece'den, bir kısmının Bin Bir Gündüz'den alındığını ve Seyfülmülûk, Tutiname, Muhayyelat-ı Aziz Efendi, Tayyazade, Cevri Çelebi, Leyla ile Mecnun, Yusuf ve Züleyha, Hüsrev ve Şirin gibi klâsik edebiyattan konularını alan hikâyelerle Tahir ile Zühre, Asuman ile Zeycan, Arzu ile Kamber, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Şah İsmail ile Gülizar Hanım gibi hikâyelerin geniş kitlelere ulaştığını söyler(1936, 78-123).

Halk anlatılarının basılıp bu yolla yayılmaya başladığı dönem XIX. yüzyıldır. Bu konuda Boratav, "Esasen, modern Türk romanının ilk belirmeye başladığı 1870-1880 yılları arasındaki tarihler, aynı zamanda sözlü halk hikâyelerinin yazılı olarak tespit edilmeye ve geniş ölçüde bu yolla yayılmaya başladığı devri karşılar(1988a, 91)." demektedir.

XIX. yüzyılda halk anlatılarının yazıya geçirilmesi önemli bir aşamadır ve bu sözlü kültürden yazılı kültüre geçişi ifade eder(Alpaslan, 2002:5). Bu

²⁰ Mustafa Nihat Özön, "Türkçede Roman" adlı eserinde hikâyeleri beşe ayırır: 1. Klâsik edebiyatımızın manzum hikâyeleri. 2. Aynı edebiyatın mensur hikâyeleri. 3. Halk arasında yazılısından okunan hikâyeler. 4. Halk arasında ağızdan ağza naklolunan hikâyeler. 5. Zümrelerin kendi maksat ve gayelerine uygun şekle soktukları hikâyeler(1936, 32).

dönemde taş basması olarak basılan ve bir taraftan sözlü olarak diğer taraftan yazılı olarak yayılan halk anlatılarıyla ilgili kitaplar arasında şunlar sayılmıştır: Hikâye-i Billur Köşk ile Elmas Sefine, Keloğlan Masalları, Kelile ve Dimne, Binbir Gece Masalları, Binbir Gündüz Masalları, Hikâye-i Seyfûlmüluk, Hikâye-i Vezir-i Mağmum, Hikâye-i Kamercan Şah, Ferec Ba'de'ş-Şidde, Tûtinâme; Köroğlu, Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Kerem ile Aslı, Asuman ile Zeycan, Melikşah ile Güllühan, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Hurşit ile Mahmihri, Leylâ ile Mecnûn, Şah İsmail ile Gülizar, Elif ile Mahmut, Razınıhan ile Mahfiruze, Gül ile Sitemkâr, Âşık Garip, Ferhat ile Şerife Hanım, Varak ile Gülşah, Âşık Ömer, Yusuf ile Züleyha, Hüsrev ve Gülbanu; Ferdane Hanım, Hikâyet-i Bağdat Şahı, Şabur Çelebi, İbn-i Sina Hikâyeleri, Nasreddin Hoca, Letaifname(Alangu, 2005; Boratav, 1969; Boratav,1988a; Derman, 1989; Elçin,1997b; Günay,1975; Özön, 1936; Necdet Sakaoğlu,1985; Sakaoğlu, 2002; Spies,1941). Taş baskısı halk hikâye kitapları daha çok İstanbul'da basılmış ve Derman'ın belirttiğine göre 1950'lere kadar da basımı sürmüştür(1989, XI).

Yazma eserlerde okuyucu ile anlatılan olay arasında bağ kurabilmek için minyatür kullanılırken baskı tekniğine geçişle birlikte minyatürlerin yerini resimler almıştır. Gül Derman, halk hikâyelerinin taş basmalarındaki resimlerin televizyonun yüklendiği görevi gerçekleştirdiğini söyler(1989, VII). Derman'a göre halk hikâyeleri sözlü anlatımdan yazılı ve basılı metinlere geçince anlatıcı ile dinleyici ilişkisi kopmuş, bu ilişkiyi kurmak için hikâyelerin belirli yerlerini vurgulayarak resimleme yoluna gidilmiştir(1989, 12). Derman'ın bu tespitinin bir devamı olarak Tahir Alangu'nun 2005 yılında yayınlanan Billur Köşk Masalları'nın resimleri gösterilebilir.

Boratav'a göre basma halk hikâyeleriyle, el yazmalarında olduğu gibi, sözlü gelenekteki halk hikâyeleri birbirinden çok farklı değildir. Bunun bir sebebi sözlü hikâyelerin yazıya geçirilmeleri, diğer sebebi ise sözlü gelenekteki hikâyecilerin yazılı edebiyattan faydalanmalarındır(1988, 44). Anlatıların taş baskıyla çoğaltılmasıyla birlikte yapılarında da bir değişiklik

görülür. Boratav taş baskıların her birinin bir “varyant”²¹ olduğunu düşünür(1988a, 159).

Özön, yazmaların üzerlerindeki satıcı, kiralayıcı ya da okuyucuların düştüğü notlardan hareketle halk hikâyesinin vezir dairelerinde, memur ve tüccar konaklarında, mahalle kahvelerinde, gece sohbetlerinde, kır âlemlerinde okunup anlatıldığını belirtir(1936, 78-136). Alpaslan XIX. yüzyılda kahvehane, kıraathane, konak gibi mekânların sözlü kültürün olduğu kadar yazılı kültürün yayılmasına da aracılık ettiğini söyler. Buradaki yazılı metinler öncelikle taş baskılardır(2002, 8). Kastamonu özelinde de kahvehane, han, oda, konak, ev, cami halvetleri gibi sözlü kültür ortamları aynı zamanda halk anlatılarının yazılısından okunduğu yerlerdir. Okuma yazma bilenler dinî eserler veya cenkname türünde kitaplar okurlar. Köylerde okuma yazma bilen kişi azdır. Genellikle kış ayları için tutulan imamların kitap okuduğu görülür. Hüseyin Polat bu kitapların Hz. Ali, Hayber Kalesi olduğunu söylemektedir. Odalarda Battal Gazi, Hz. Ali Cenknâmeleri okunduğunu Azdavay Gümürkler köyünden Muharrem Balıkçı da ifade etmiştir. Bahtiyar Köle adlı kaynak kişi de okunan kitaplar arasında Arzu ile Kamber’i, Leyla ile Mecnun’u saymıştır ve “Onları kitaptan okurdula.” demiştir. Mustafa Samancı da derlemeler sırasında naklettiği efsaneleri yazılı kaynaklardan öğrendiğini ifade etmiştir. “Ohudum, kitabından ohudum Envarül Aşigin diye bir kitap vardı, ondan okudum. Enverül Aşigin, bütün peygamberlerin hayatı ondan geçer.” Kastamonulu Meddah Ahmet’in kahvehanelerde anlattığı hikâyelerin kaynağı da kitaplardır. Meddah Ahmet aile toplantılarında, İstanbul’dan dönüşünde yanında getirdiği dört kitaptan her akşam bir bölüm okur: “Mushaf gibi her akşam bir bölümü okurdu(Hüseyin Çınar).”

Kastamonu’da hangi kitapların okunduğuna dair bilgi ölen kişilerin tereke kayıtlarından da çıkarılabilmektedir. Örneğin XVIII. yüzyıla ait Şer’iyye

²¹Boratav’ın kastettiği varyant, versiyonu karşılamaktadır. bkz.Oğuz, M. Öcal(1999) “Türk Halk Bilimi Çalışmalarında Eşmetin (Varyant) ve Benzer Metin (Versiyon) Sorunu”, **Millî Folklor**, 6 (42), 2-5.

Sicilleri incelendiğinde kayıtlara geçen kitapların çoğunun dinî içerikli kitaplar olduğu; tarih ve edebiyatla ilgili eserlerin, yıldızname türünden kitapların, devlet işleyişine dair risale ve layihaların da bulunduğu görülür(Maden, 2004: 64-68).

Kitapların adları genellikle isimleriyle yazılırken bazen yazarın ismi, bazen de kitabın adı ve yazarı belirtilmeden kitâb, mecmuâ, risâle veya kitâb mine'l-hesâb, kitâb mine'l-fıkıh gibi ifadelerle belirtilmektedir. Bu kitaplara örnek olarak şunlar verilebilir: Cild-i Evvel Târih-i Taberî, Muhammediyye, Şakâyk-ı Nu'mâniyye, Türkî Kabusnâme, Türkî Hülefâ-i Râşidîn, Yusuf Zeliha, Mukattel-i Hazret-i Hüseyin, Türkî Ahmed Bîcân, Cihannâme, Zeliha, Kitâb-ı Nücûm(Maden, 2004:64-68).

Kastamonu'da kahvehane, han, oda, konak, ev, cami halvetleri, köy meydanı gibi sözlü kültür ortamlarında aynı zamanda basılı kitap, dergi ve gazetelerin de okunduğu görülmektedir.

“Şimdi babam anlatırdı; eskiden bizim buranın geçim kaynağı Kastamonu'ya öküzlerle, kömüşlerle Kastamonu'daki şehirli evlerin yapılması için, tahta getirmek ve hamam odunu getirmek. Kastamonu'da hamamlar çok meşhur, hamam kültürü çok güzel. Hamam odunu taşıyorlar. Ondan sonra eşşeklerle odun. Kastamonu'ya giderek günlük gazete, Doğru Söz Gaztesi, Akbaba Dergisi. Babamın hâlâ bu dergileri durar. 40-50 senelik. Akbaba dergisi, günlük gazete getirtiyö. Her köyün içinde böyle samanlık ev yanında oturacak yerler olur. Akşam oldu mu köylüler oraya toplanır, birbirleriyle sohbet ederler. İşte orada babam Demokrat Parti dönemi, Türkiye'nin karışık döneminde günlük gazete getirtiyö, okuyo, anlatıyo(Ali Bey Yavuz).”

Cami halvetleri ve ev gazetenin bir kişi tarafından topluluğa okunduğu yerlerdendir. “Baña derlerdi, gazte oku. Gazde o zaman çocukluk da vardı,

okula giderken belki... Okuldan çıktıktan sonra dükkana çıraklığa gittim. Tabii giderken de her gün gazde alırdım. Hafta da bi gün Köroğlu Gaztesi diye bir gazte vardı. Sonradan Karagöz Hacivat Gaztesi çıktı. Haftada bi gelirdi. Haftalık haberler yazıyo. Böyle günlük gazte yoktu. Sonradan çoğaldı işte(İbrahim Kıyıcı).” “Yedi nömera bi lamba varıdı. O lambada gaste felen okurken yeni yeni icat oluyo. Ben on dört nömera lamba almıştım eve. Ondan iki tane yakardık okurdum, babamgile anlatırdım gastedekileri(Emin Çelik).”

Kaynak kişilerin yukarıdaki ifadelerine göre de gazete bir okuyucu yoluyla topluluğa ulaşmaktadır. Kıymılı'nın tespitlerine göre köylerde gazete satın alma oranıyla gazete okuma oranı arasında bir fark görülür. Köylerde gazeteler kahvehaneler tarafından satın alınmakta ve köylüler gazeteyi kahvehanede okumaktadır(2002, 127).

Matbaanın yaygın olarak kullanımıyla birlikte halk anlatıları kayıt altına alınmaya başlanır. Peter Burke, matbaanın geleneksel sözlü kültürü uzun dönemde yok etmekle birlikte süreç içinde önemli bir bölümünü kayıt altına aldığını söyler. Başlangıç için de halk kitapları ve destanlar seçilmiştir(1996, 131). Yazara göre, basılı eserler “geleneksel halk kültürü”nü sınırlandırmak, yok etmekten daha çok yaymıştır(1996, 289). Bir kitap okunmaz olduğunda basımı durdurulsa bile pek çok nüshası piyasada olabilir, ancak öykü, destan gibi sözlü kültür ortamının ürünleri dinleyici bulamazsa yok olur(Ong, 1999: 85). Dolayısıyla yazılı kültür ortamı halk anlatılarını koruma altına alır. Bununla birlikte halk anlatıları, yazıya geçirilmeye başlanınca kalıplarını da yitirmeye başlar. Boratav, sözlü geleneğin kalıplarını en zengin şekilde hikâye anlatıcılarının yaşattığını, kalıpların yazmalarda fakirleştiğini, taş basmalarda daha da azaldığını, daha sonraki dönemde ise yayıncılar hikâyeleri düzeltip, dilini, üslûbunu güzelleştirmek iddiasında odlukları için tamamen kaybolduğunu söylemektedir(1988a, 45).

Matbaanın 1729'da kullanılmasıyla yazılı kültür ortamının başladığı söylenebilir. Ancak yazılı kültür ortamının şekillenebilmesi için bir süre

beklemek gerekecektir. Yazılı kültürün yayılmasında gazetecilik etkilidir ve matbaanın gazetecilik ve diğer alanlarda kullanımı XIX. yüzyılda yaygınlaşmıştır. 1864'te vilâyet merkezlerinde matbaa kurulması kararı alınır. Bu kararın ardından basılı eser sayısı artar(Çadircı, 1997: 291). Bu karar yazılı kültürün yaygınlaşması olarak da okunabilir. Bu matbaalarda ilk açıldığında kırtasiye işleri yapılmış, ardından salnameler, vilâyet gazeteleri, takvim, dinî ve edebî kitaplar basılmıştır(Çadircı, 1997: 291). Kastamonu'da Vilâyet Matbaasının kurulduğu tarih 1868'dir ve ilk olarak 1869'da 1 Nolu Salname basılmıştır. 1888'e kadar taş baskının kullanıldığı Kastamonu Vilâyet Matbaasında bu tarihten itibaren tipo baskı da kullanılmaya başlanmıştır. Kastamonu'nun kuruluşu kesin olarak bilinen ilk özel matbaası ise 1925 yılında İnebolu'da kurulan Hayrettin Matbaasıdır. Bunu diğer özel matbaalar izleyecektir(Aziz Demircioğlu, 1973: 2, 5-6, 10-11).

Kastamonu'nun ilk gazetesi Vilâyet Matbaasınca basılan, 1872 yılında çıkarılan "Kastamonu" gazetesidir. Bu gazete 36 yıl yayınlanmıştır. 1908'den sonra ise –İkinci Meşrutiyetle gelen basın özgürlüğüyle birlikte- ilk özel gazete Köroğlu, ardından Serbaz ve Zafer gazeteleri yayın hayatına başlar. Kastamonu'nun ilk uzun süreli günlük gazetesi 1919 yılında yayınlanmaya başlanan Açıksöz gazetesidir(Aziz Demircioğlu, 1973: 12-14). Bunlardan başka kısa ve uzun süreli çıkan dergi ve gazeteler şunlardır: Nazikter, Şule, Ilgaz, Yeşil Ilgaz, Türkiye, Türkeli, Güzel İnebolu, Çalçene, Seyyah, Doğruluk, Doğrusöz, Birlik, Yeni Birlik, Kastamonu, Yenises, Dikkat, Mücadele, Karadayı, İnebolu, Güzel Abana, Taşköprü, Tosya, Halk, Pazaryerinin Sesi Köylünün Sesi, Hakikat, Halkın Sesi, Devrez, İnebolu Hizmet Gazetesi, Yeni Tosya, Tosya Postası, Azdavay, Yeşil Daday, Günegöre, Yeni Kastamonu, Halk, Meşale, Ziraat Postası, Hak Yolu, Millet, Öğretmen, Terazî, Küre'nin Sesi, İnebolu, Yeşil Daday, Cide Postası, Açıksöz, Milletın Sesi, Turistik Abana, Taşköprü'de Uyanış, Araç, Adalet, Çatalzeytin, Karadeniz, Üç Hilal, Abana, Gökırmak, Güneş, Azdavay'ın Sesi, Azdavay Haftası, Araç'ın Adaleti, Tiraje, Gençlik, Sebilürreşad, Doğu, Birlik,

Dilek, Lise, Ilgaz, Yeni Görüş, Ecevit, Sıra, Çevre, Sanat, Öğrenci Sesi, Damla, Milliyetçi Ilgaz, Sepetçioğlu, Yol-İş(Aziz Demircioğlu, 1973: 17-196).

Günümüzde Kastamonu il genelinde yayınlanan süreli yayınlardan bazıları Abana Haber Kültür Gazetesi, Abana'nın Sesi Gazetesi, Açıksöz Gazetesi, Araç'tan Mektup Gazetesi, Bizim Araç Gazetesi, Bizim Sesimiz Dergisi, Bozkurt Gündem Gazetesi, Kastamonu Atabey Dergisi, Yeni İnebolu Gazetesi, Yeni Ufuklar Dergisi ([http:// sureliyayinlar.byegm.gov.tr/il](http://sureliyayinlar.byegm.gov.tr/il) 13.09.2008), Kastamonu gazetesi, Nasrullah gazetesi, Sözcü gazetesi, Araç Haber gazetesi, Çatalzeytin gazetesidir.

Gazete ve dergilerin çoğalmasıyla anlatılar gazete ve dergiler aracılığıyla da tespit edilmeye ve yayılmaya başlar. Kastamonu Halkevi yayını²² olan ve Nisan 1936 ile Ağustos 1936 arasında beş sayı çıkabilmiş olan Ilgaz dergisinin üçüncü, dördüncü ve beşinci sayılarında “Kastamonu Havalisinde Kullanılan Bilmeceler” ve dördüncü sayısında “Taşköprü Halkının İnanışlarından: Leyleklerin Gelişi”(Yıldız, 231-236) adlı derlemeler yayımlanır. Ocak 1944 ile Aralık 1944 tarihlerinde 12 sayı yayınlanabilen Ecevit dergisinde Nasih Güngör'ün derlediği “Beyböyrek Hikâyesi”(1944) yayımlanır.²³ Aynı derginin birinci sayısında “Azdıvay” adlı yazıda Azdavay adının efsanesi anlatılmaktadır(Ecevit, 1944: 16). 1920-1921 yıllarında çıkan Gençlik dergisinde “Letaif” başlığıyla fıkralara yer verilmektedir(Koçak, 2007). Daha yakın zamanlı bir başka örnek ise 1974'te ve 1991-1994 yılları arasında yayınlanan Tosya dergisidir.²⁴ Bu dergide İbrahim Kıyıcı sözlü kültür yoluyla öğrendiği halk anlatılarını dergide yayınlanması için yazıya dökmüştür. Kaynak kişiler bu süreci şöyle anlatmıştır:

²² 1932'de kurulan Halkevleri'nin yayımladığı dergiler, özellikle taşrada halkbilimi derlemelerinin yayımlanmasına hizmet etmiştir(Oğuz, 2004: 53-56).

²³ Dergi Aralık 1944'te, 11-12. sayısında kapandığı için “Sonu gelecek sayıda” notu düşülen anlatı tamamlanamamıştır.

²⁴ Dergi 1974'te de yayınlanmış, yayın hayatı kısa bir süre devam edebilmiştir. Derginin bu dönemine dair bibliyografya için bkz. Çetin, İsmet (1986) “Tosya Dergisinde Folklorla İlgili Makaleler Bibliyografyası”, **Türk Folkloru**, 8(87), s. 28.

"Mesut Kanlıoğlu: Sizin istediğiniz bu hikâyeler Tosya mecmuasında yarı gerçek yarı hurafe tespit edildi her sayısında var. Bilenlere soruldu, rütuş yapıldı, düzeltildi. Son şeklini aldı, yayınlandı. Kesin belge gibi oldu.

İbrahim Kıyıcı: Dergiye her zaman, hacca gideceğim zaman hatta, illa bir hikaye daha yazıver... sen gelesiyeye kadar dergiyi çıkarıvireyim deyi. Gece uyumadım, gece yarısına kadar ona hikâyeye yazıverdim. Yazıverdim kağıda... Romancı olmadığımız için... Aslında ben onu inceden inceye de yazardım. Ama usanıyo insan. Bi de ağızdan anlatmak başka.... Bana çok diyola. Bi kaset doldursana... Hikayelerden gaset doldursaña. O gaset de ayrı bi şey.. Böyle karşılıklı konuşmadan... Sonra o fıkra da bir anda aklına gelmez insanın."

Diğer taraftan halkbilimine olan ilgiyle birlikte derlemecilik faaliyetlerinin başlamasıyla(Oğuz, 2004: 31-68) halk anlatılarının derlenip yazıya aktarılması da ele alınabilir. Kastamonu özelinde örnek olarak Nasıh Güngör ve İhsan Ozanoğlu'nun birlikte yayınladıkları "Kastamonu Bilmeceleri" adlı kitapta (1939) bir masal yayımlanmıştır. İhsan Ozanoğlu'nun 1947'de daktilo ettiği Kastamonu Halkıyat ve Harsiyatı Dil-Edebiyat: Hikâyeler, Masallar, Fıkralar, Konuşmalar adlı derlemeleri halk anlatılarını kayıt altına alan derlemelerdendir. Ozanoğlu'nun Hukuk Folkloru: Kadı Fıkraları(tarih yokc) ve Ramazan Fıkraları(1973) adlı etütleri de halk anlatılarına dair derlemelerindendir. Üniversitelerce hazırlanmış tezler²⁵;

²⁵ Halk anlatılarını kayıt altına alan tezler, tespit edebildiğimiz kadarıyla, şunlardır: Akdaş, Ömer (1979) Koçanlı Köyü (Kastamonu-Taşköprü) Ağız Derleme ve İnceleme, Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi; Barut, Muzaffer(1973) Daday Ağızı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi; Bulut, Mehmet (1990) Kastamonu ve Çevresinde Batıl İtikadlar, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi; Demirci, Hasan(1992) Kastamonu Ve Çevresinde Yaşayan Hurafeler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi; Güzey, İbrahim Ethem(1975) Kastamonu ve Çevresinde Halk İnançları Üzerine Bir Araştırma, Basılmamış Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı; Özcan, Özden (1975) Kastamonu Ağızından Derlemeler ve Dil Özellikleri, Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul,

Kastamonu il geneline ve ilçe merkezlerine dair yıllıklar, Ahmet Caferoğlu'nun Anadolu Ağızlarından Toplamalar ve Ata Erdoğdu'nun hazırladığı Kastamonu Folkloru(1991, 1993) vb. kitaplar halk anlatılarını tespit ederken başka bir ortama, yazılı kültür ortamına, aktarmıştır.

Sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına aktararak anlatıyı tespit eden derlemelerden biri Süleyman Şenel'in Fikriye Yurtseven'den 1986'da derlediği Arzu ile Kamber Hikâyesi'dir. Yazar derlemesini 2002'de transkripsiyonlu olarak yayımlamıştır. Aynı kaynak kişiyle Mayıs 2008'de derleme yapılmıştır. Kaynak kişi derleme sırasında Arzu ile Kamber'i anlatmaya başlamış, ancak uzun süredir anlatmadığı için unuttuğu bölümleri Süleyman Şenel'in yayınından bakarak hatırlamıştır. Kaynak kişinin tarlada çapa yaparken Kırşehirli bir anlatıcıdan öğrendiğini söylediği ve sözlü kültür ortamlarında anlattığı bu anlatının özellikle "manilerini" unuttuğu gözlenmiştir.

Türk halk anlatılarının derlenme ve yayımlanma sürecinde farklı yaklaşımlarla karşılaşılır. Bunların arasında halk anlatısının, özelde masalın, aslını bozmadığını fakat bir düzenleme yaptığını söyleyenler olduğu gibi, sözlü gelenekte bozulduğunu düşünüp yeni biçim vererek yazıya geçirenler de olmuştur. Bazı derlemeciler de birkaç masalı birleştirerek bir metne ulaşmış, halk anlatılarının üsluplarından yeni bir üslup yaratma yoluna giderek yayımlamışlardır(Boratav, 1958: 23, 29).

Masallar derlenip yayımlanırken yeniden kurgulanan masalların yazılı kültürün ürünü oldukları söylenebilir. Tahir Alangu, kitaptan sözlü geleneğe geçtiğini kabul ettiği ve 1870'lerden itibaren basılmaya başlandığını söylediği

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi; Sadık, Alpay(1972) Kastamonu Ağzının Fonetik Ve Morfolojik Tetkiki, Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi; Selvi, Sevgi (1972) Kastamonu Folkloru, Basılmamış Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi; Tekeli, Nafiz(1980) Tosya ve Çevresindeki Halk İnançları ve Adetleri Hakkında, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı.(<http://www.bibliyografya.info> 10.9.08) Ayrıca Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde 1997-2000 yılları arasında yapılan bitirme tezleri de burada sayılabilir.

Billur Köşk masallarını 1958'de kitap olarak hazırlayıp yayınladığını şöyle anlatır:

“Bu masalları yeniden düzenleyip yazarken anlatıcılarının biçim verme yollarına ayak uydurmaya çalıştım. Kitabın adı bilinmeyen derleyicisi, aynı işi kendi çağının anlayışı, zevki için yapmıştır. Bu işi bugün ben bir başka yönden yapmaya çalıştım. Halktan gelen dil, anlatış, masal anlayışı yollarını, gittikçe daha geniş ölçüde masalın tadını almaya başlayan okumuş kalabalığa doğru yaymak, uzatmak istedim(2005, 245).”

Yazar, öncü ve usta olarak da Grimm Kardeşleri kabul ettiğini belirtir. Alangu'ya göre masallar bir döneme, kapalı bir dünya görüşüne saplanıp kalmadıklarından anlatanlarla birlikte gelişip günümüze kadar gelmektedir. Bundan dolayı yazar masalları yeniden yazarken masallardaki “bu süreli karakterin gidişine ayak uydurmanın, dili ve anlatışı iyice yenilemenin lüzumunu duy[duğunu]” belirtir(2005, 247). Yazarın bu ifadeleri aynı zamanda masalın hitap ettiği kesimin değişmesiyle de ilgilidir. Yazar masalların yazılı kültür mensuplarınca okunmasını istemektedir.

Bu çerçevede Erdal Arslan'ın, Kastamonu Hikâyeleri(2007) adlı kitabı da değerlendirilebilir. Bu eserde; Cephane Yolunda Şehadet, Derhal Hamam İnşa Edilsin, Yunus Mürebbi ve Sancak, Kanun Değiştiren Saygı, Bu Millet Ölmez, Kabristanda Ders, Çürümeyen Beden, Hırsız-Müderriş-Vali, Üç Günlük Ücret, Köyden Paşalığa, Azdavay, Kerpiçten Cami Olmaz, Sürgün başlıklı parçalar yer almaktadır. Bu kitapta Şerife Bacı, Bayraklı Dede, Tefser Alaaddin, Aşıklı Sultan, Azdavay'ın adının kaynağı gibi halk anlatıları²⁶ anlatı ortamından-sözlü kültür ortamından- koparılıp yeniden kurgulanıp yazılı kültürün ürünü haline dönüştürülmüştür. Böylece sözlü kültür ortamında değişerek devam eden anlatılar yazılı kültür ortamınca kurgulanıp

²⁶ Bu anlatılar derlemelerimiz sırasında kaynak kişilerden sözlü kültür ortamının ürünleri olarak derlenmiştir. Ayrıca aynı efsanelere internet sitelerinde de rastlanmaktadır. Bu durumda her üç kültür ortamının efsane için anlatı ortamı oluşturduğu söylenebilir.

dondurulmuştur. Florence Dupont, “Değişmezliğe, katılığa, içe kapanıklığa gelenek değil, kayıt, yazıya aktarım yol açar(2001,69).” diyerek sözlü kültürdeki dinamikliğe, yazılı kültürdeki durağanlığa dikkat çeker.

Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş süreci içinde 1930’lu yıllarda başlatılan “halk kitapları” seferberliği de dikkate alınmalıdır. Matbuat Umum Müdürlüğü 1937’de yayınladığı bir tamimle halkın okuduğu eserlerin tespitini yapar. Müdürlüğe göre bu eserlerin dili, üslubu, resimleri berbattır. Konuları eski ve bayat bir zihniyetin tekrarıdır ve yaratıcılık isteyen yeni insan tipine aykırıdır. Bu kitaplar hurafelerle doludur. Müdürlük istenilen yeni insan tipine uygun, fakat bunu hissettirmeden, “yeni halk hikâyeleri ve romanları” yazdırmak istemektedir. Müdürlüğün yayınlanmasını istediği ilk serinin içinde Âşık Garip, Köroğlu, Ferhatla Şirin, Leylâ ile Mecnun, Yedi Âlimler, Tahirle Zühre, Arzu ile Kanber, Şahmeran, Kerem ile Aslı, Nasrettin Hoca bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin yönetimi halkın tanıdığı kahramanları Türk inkılâp ve medeniyeti amaçlarına uygun telkinler yapan maceralar içinde yaşatmak istemektedir(Elçin, 1997a: 63). Bu amaca ulaşılacak içinde sözlü kültür ürünleri yazılı kültür ürünleri haline dönüştürülecektir. Ancak yayınlanması istenilen eserler içinde “Kitabî, Mensur, Realist İstanbul Hikâyeleri” yoktur. Elçin’e göre bunun sebeplerinden biri İstanbul hayatının Anadolu tarafından bilinmemesidir(Elçin, 1997b: 92).” 1937’de halk kitaplarının basılmasının istenmesinin bir sebebi de yeni harflerin sevdirmek istenmesidir (Elçin, 1997a: 68).

Halk hikâyelerinin “modernleştirme” girişimi, yeni okuma grubunun, yeni ortamın, yeni ihtiyaçların, yeni beğenilerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Necdet Sakaoğlu, 1930’lu yıllarda Anadolu insanının okuma ihtiyacını karşılamak için âşıkların, meddahların, haminnelerin anlattıkları kitaplaştırılarak repertuarın zenginleştirildiğini, bu iş için kalemi kuvvetli yazıcıların tutulduğunu söyler(1985, 38). Konu üzerinde yapılan tartışmalardan, bu girişimin çok başarılı olmadığını düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Bunun sebeplerinden biri olarak da anlatının yeni ortamlarda

görünümünün doğal seyrine devlet eliyle müdahale edilmesinin olduğu söylenebilir. Yeni yazarların elinde halk hikâyeleri eski dil ve üslûp özelliklerini kaybetmişlerdir. Bundan dolayı da “modernleştirilmiş” bu eserler halk hikâyeleri kadar ilgi görmemiştir. Bununla birlikte bu girişimi yerinde bulanlar ve bu eserlerin beklentileri gerçekleştireceğini düşünenler de vardır(Boratav, 1988a; Elçin, 1997a, 1997b; Güloğul, 1937; Necdet Sakaoğlu, 1985). Boratav’a göre(1988a, 162) her devrin, her sosyal çevrenin kendine göre bir edebî çeşidi, her edebî çeşidin de kendine has üslûbu vardır. Halk anlatılarının üslûbu bozularak yeniden kurgulanması, bu yeni eserlerin okunmaması neticesini doğurmuştur.

Günümüzde halk anlatılarının tüketilmesinde yazılı kültür ortamının bir anlatı ortamı olarak etkili olduğu görülür. Yazılı kültür ortamının okuyazar oranının artmasıyla şekillendiği düşünülürse okuyazarlığın öğrenildiği örgün eğitim veren okullarda dersler aracılığıyla halk anlatılarının öğrenildiği dikkati çekmektedir. Kastamonu il genelinde ortaöğretim kurumlarında yapılan anketin sonuçları da²⁷ bunu göstermektedir. Örgün eğitim kurumlarının dışında masal, fıkra, halk hikâyesi, destan, efsane gibi halk anlatılarının yer aldığı, farklı okuyucu gruplarına hitap eden farklı özelliklere sahip kitaplar; dergiler; gazeteler(Özdemir, 2008: 38-121) halk anlatılarını okuyucuyla buluşturan araçlardır.

Sonuç olarak; yazılı kültür, sözlü kültür ortamlarında okuyucunun yüksek sesle okuduklarının dinlendiği kültürden çok, bireyin bir kitap alarak köşesine çekilip onu okumaya başladığı kültürdür. Yazılı kültür ortamı, halk anlatılarının bir taraftan derlemelerle tespiti, diğer taraftan da düzenleme veya kurgulamalarla okuyucuya sunulduğu bir ortamdır. Halk anlatılarının sözlü kültür ortamları ile yazılı kültür ortamında yer almaları birbirinden farklı durumlardır. Halk anlatısı sözlü kültür ortamında dinamikliğini korurken, yazılı kültür ortamında dondurulmuştur. Kastamonu halk anlatıları yazılı kültür

²⁷ Bu anketin verileri üçüncü bölümde değerlendirilmiştir.

ortamında bu süreçlerden geçmiştir ve yazılı kültür ortamı Kastamonu halk anlatılarının üretilip tüketildiği bir ortamdır.

2.3. ELEKTRONİK KÜLTÜR ORTAMI

Elektronik ortam, halk anlatısı ve Kastamonu halkının birleştiği yer radyo ve son dönemde özellikle televizyon ve internettir. 1839'da fotoğrafın icadıyla birlikte medyada yazıdan görüntüye doğru bir değişim başlamıştır(Aytaç, 2002: 47). Dundes "Halk Kimdir?" adlı makalesinde, iletişim tekniklerinin gelişmesinin halk bilgisinin azalmasına ve yok olmasına yol açacağına kabul edildiğini, ancak telefon, radyo, televizyon, fotokopi makinesi gibi, teknolojik ürünlerin halkbiliminin nakledilme hızını arttırdığını söyler. "[T]eknoloji halk bilgisini yok etmediği gibi, halk bilgisinin yayılmasında ve aktarılmasında hayati öneme haiz bir faktör haline gelmekte ve yeni halk bilgisi oluşumuna da heyecan verici bir ilham kaynağı olmaktadır(Dundes, 2003a: 26)." Radyo ve televizyon gibi iletişim araçları, yazılı medyanın da etkisiyle, bir taraftan birinci sözel kültürden yararlanırken diğer taraftan ikincil sözel kültürün oluşmasını sağlamıştır(Özdemir, 2006a: 75).

Elektronik kültür ortamına dair Ong'dan özetle şunlar söylenebilir(1999, 160-162): Sözün elektronik dönüşümü, kelimenin mekâna bağlılığını güçlendirmiş hem de bilincimizi ikincil sözlü kültür çağına sokmuştur. Ong'a göre "katılımcı gizemi, topluluk duygusunu geliştirmesi, yaşanan anı odaklayışı, hatta sözlü kalıpları kullanışıyla", ikincil sözlü kültür, birincil sözlü kültüre "şaşılacak derecede benzemektedir." Temelini, araçların üretimi, işleyişi ve kullanımı için gerekli olan yazı ve matbaanın oluşturduğu ikincil sözlü kültür, daha amaçlı ve bilinçlidir. Yazı ve matbaa insanları yalnız bırakırken sözlü kültürler grup bilinci yaratır. Ancak ikincil sözlü kültürün ulaştığı dinleyici grubu birincil sözlü kültürden çok geniştir. İkincil sözlü kültür grup bilincini bilinçli olarak programlamaktadır. Birincil sözlü kültürde bu

durumun yararlı olduğuna karar verildiği için hareketler inceden inceye planlanmaktadır.

Telefon, radyo, televizyon ve internetle birlikte zaman ve mekân mesafeleri teknolojik olarak ortadan kalkmıştır. Elektronik kültürün araçlarıyla söz, bağlamından alınarak, bazen bağlamıyla birlikte yazı, ses ya da görüntü şeklinde saklanabilir ve gerektiğinde iletişime sokulabilir(Boyras, 2001: 164).

Kastamonu bağlamında sözlü kültür ortamından elektronik kültür ortamına geçişi Hasan Selalmaz adlı kaynak kişinin sözleriyle söylersek, “önce saz vadı, sazdan sonra gramofon va. Gramofon geldi işte ondan sonra, gramofondan sonra [radyo]/televizyon çıktı.” Bu sözler genel olarak Türk toplumunda yazılı kültürün yaşanmadan elektronik kültür ortamına geçişin de ifadeleridir.

2.3.1. Radyo

Türkiye’de radyo yayınları, dünyadan kısa bir süre sonra, 1927’de başlamıştır(Aziz, 1981: 112; Cankaya, 1996: 1078). 1920’lerde hizmete sokulan radyo, II. Dünya Savaşı sonrasında hızla ticarileşip ucuzlayarak gündelik hayatın her saatine eşlik edebilme yeteneğiyle arkadaş haline gelir(Köker, 2005:46) ve özel kutlamalarına, dinlenme ve çalışma zamanlarına eşlik eder(Özdemir, 2005: 244). Özdemir, radyonun bilgilenme ihtiyacının yanında eğlenme ihtiyacını gidermeye de katkıda bulunduğunu belirtir. Yazara göre radyonun başköşeye yerleşmesiyle birlikte sözel kültür insanı türkü dinlemek için âşığı beklemek yerine radyonun düğmesini çevirerek bu ihtiyacını karşılama başlamıştır(2005, 244).

Radyonun ilk yayınları haber ve müzik üzerinedir(Aziz, 1981: 119). Bir araştırmaya göre radyo dinleme ile eğitim arasında bir ilişki vardır. Zorunlu eğitimin üzerinde eğitim alanlar daha çok radyo dinlemektedir. Aynı

araştırmaya göre en çok dinlenen programlar müzik yayınları ve haberlerdir(Kırımlı, 2002: 128). Azdavay'da 1981 Yılığına göre her evde bir radyo bulmanın mümkün olduğu, kadınların en çok türküleri, erkeklerin haberleri dinlediği kayıtlıdır(1981, 64). Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde geçmişe dönük sorulan “Radyodan ne dinlerdiniz?” sorusuna da ajans ve türkü cevabı alınmıştır.

İletişim ve ulaşım imkânlarının kısıtlı olduğu dönemlerde²⁸ haber almak önemlidir. Elektronik kültür ortamına geçişle birlikte haber dolaşımı artmış ve hızlanmıştır. “Radyo televizyon dedim ya o zaman biz hele radyo ilk çıktığı zaman kimde varısa orıya toplaşurduk onu diğnemeyüçün. Ne ediyu diye. Bi haber alamazduk askere gideninden, şuradan buradan bi haber alamazduk. Şimdi her şey var. Haberleşebiliyosun, telefonu var, köylerin her şeyi var yani(Salim Özbay).” Radyo ve televizyon zaman ve mekân zorluklarını aşmıştır. “...okuldan çıgdıktan sonra radyo çıgdı, evlere aldıg. Radyo, pilli, o zaman ışık yok. Tabi pillen çalışıyo. İşte o zaman anladug yani, haberler bilmem neler. Hiç bi şeyden, habarımız yogdu. Tabi köylerde gaztacı falan da yok, gelen giden de yok, yol yoh; esgüden yol yoh, hayvanla giderdüh esgüden(İhsan Ayanoglu).”

Elektriğin kısıtlı olduğu ve bataryalı radyoların dinlendiği böyle bir dönemde, radyo daha çok haber dinlemek için kullanılır ve haber dışındaki programlarda elektrikten tasarruf edilmektedir. “60'lada falan ihtilal oldu. Bi tek radyo vadı. O da bizdeydi. İhtilal sabahı Menderes'ün yakalandığını söyledi. Köülere söledim, böle böle bi şeden bahsediyey. Anladık ki ihtilal olmuş. Menderes filen yerde yakalanmış deye(Cafer Akbulut).” Radyonun herkesin evinde olmadığı dönemlerde radyodan dinlenen haberler akşam

²⁸ Kastamonu kent merkezine elektriğin gelişi 1936'dır. 1920'lerden sonra kamyon, otobüs, otomobillerle araç trafiği ve İnebolu, Daday, Taşköprü kazalarına seferler başlamış olmakla birlikte 1940'lara gelindiğinde bile ulaşım çok yetersizdir. 1967'de Kastamonu kent merkezinde ulaşım faytonlarla sağlanmaktadır. 1972'de şehir içi otobüsler hizmete başlamıştır. Kent merkezine otomatik telefonun gelişi ise 1960'tır(**Kastamonu İl Yılığ**,1967:181,182; **Kastamonu İl Yılığ**, 1973:240; Eyupgiller,1999:38; Örik, 2000:142)

konuşulanlar arasında girer: “Burada bi Zahidin babası varıdı üsteğmen. Harbe filan girmiş, yaralanmış muralanmış. Eskiden şey yokdu. Köyde bi tane radio varıdı. O(köyde radyo sahibi olan tek kişi) radyoyu dinlerdi, gece de köylüye filen anlatırdı. Hani acans ne demiş, olmuş. Alman harbinde biz daha çocuktuk o zaman(Niyazi Yılmaz).”

Müzik programları başladığında radyolar kapatılır. “1945-1946’lı yıllarda, Alman harbinin o yıllarında millet can kulağıyla cızır cızır sesi çıkan radyo kulağında ajans dinlerdi harp anında... Türk müziği çalmazdı o yıllarda, hep batı müziği çalardı. Gevurca müzikleri kapatırlardı. Radyoda boşa cereyan yakmasın diye(İsmail Ölmez).”

Radyodan dinlenen programlardan biri “Arkası Yarın”dır. Eve giren anlatıcı-radyo- halk hikâyesi yerine “Arkası Yarın” anlatmaya başlamıştır. Bu süreç içinde bir taraftan da elektronik kültür ortamının ürünü sözlü kültür ortamının ürünü haline dönüşür. Radyodan dinlenenler sokakta arkadaşlara anlatılır. Emine Yılmaz, “Valla biz türkü çıkarsa o, bi de arkası yarın var idi. Sabahleyin saat 10’a 20 kala vardı. Yarış ilen onu dinlerdik. Sen bunu ben bunu hemen çıkar sokakta birbirimize anlatırdık.” Arkası yarınların ilgi görmesinin bir sebebinin halk hikâyelerinin konularıyla benzerliğinin olduğu söylenebilir. “Konusu hep âşık olan kavuşacak kavuşamayacak. Öyle olacak böyle olacak, anlatırlardı(Emine Yılmaz).”

Radyo yayınları arasında Karagöz ve Hacivat da yer alır(Servet Karagöz). Özdemir 1940’lı 50’li yıllarda radyoda yayınlanan halk tiyatrosu yayınlarını yeni neslin geleneksel tiyatro türlerini radyo yayınları aracılığıyla tanınması olarak yorumlar. Yazara göre, “Bu tür radyo yayınları, televizyon yayınlarına göre, dinleyiciye kendi hayallerini de katmasına olanak verdiği için, daha ilginç ve etkiliydi(2008, 159).” “Ocak Başı(Serpil Tomruk)”, “Tarihten Bir Yaprak(Mustafa Samancı)”, “Nezihat Bayram, Muzaffer Akgün(Hasan Selalmaz)” dinlenen programlardan ve sanatçılardandır. Geleneksel kültür ürünlerinden yararlanan TRT radyolarının âşık tarzı

edebiyat geleneğinin zirve şahsiyetlerinin tanınmasını sağladığı gibi, 1970-1980'li yıllarda da halk hikâyelerinin(Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre gibi) seslendirilmesiyle yeni nesillere aktarılmasını sağlamıştır(Özdemir, 2001a: 91). Yerel bir radyo olarak Tosya radyosunun da sözlü kültür ürünlerinden faydalandığı görülür. Radyoda, Tosya dergisinde yayımlanan sözlü kültür ortamı kaynaklı halk anlatılarının seslendirilerek dinleyiciye ulaştırıldığı öğrenilmiştir(İsmail Küçükkahveci).

Radyodan dinlenen programlar arasında “Mevlid” de vardır(Halime Baş). Özdemir, 1932’de Mevlit’in radyodan naklen yayınına “inanç içerikli yazılı edebî bir metnin ikinci sözlü kültür ortamına aktarılması” olarak görür: “Sözlü kültürün aktarıcı aktörlerinin yerini, radyo almaya başlamıştır(2008, 133).” Aynı zamanda “Mevlit” sözlü kültür ortamı içinde değerlendirilebilecek bir metindir.

Radyodan önceki devre gramofon, sonrası ise teyp devridir. “Bataryadan evvel de çalgı diye bir şey varmış, zemberekli, vurmali, böyle vurarlarmış. Zembereğiyle çalışıyormuş. Ona gramafon mu derlermiş daha evvelsi(Naci Sarı).” “... bizim çocuğumuzda... Gramufun diye bi çalgı; plak çalan gramufunlar vardı. Onları dinlerdüg, sonra sonra, okuldan çıgdıktan sonra radyo çıgdı(İhsan Ayanoğlu).”

Gramofon kullanma ayrıcalığı evin reisine aittir ve genellikle özel zamanlarda kullanılır.

“Babamın gramafonu vardı kapatu koyardu, biri geldi mi çalarlardı... Herkes gittiği zaman ben o gramafonu çalacağın diye uğraşdım. Onun da bir iğnesi varıdı plağı çizirdi. Plağı çizmesin diye de kitlerüdü bubam. Bana dediler buraya girme sakın, gebertürüz. Ben şimdi bi gün girdüm, yine o odaya, kapıyı da arkasından kitledim. Gramofon çalduruyom diye uğraşıyom emme, gramofon cızıkta cızık ediya. Babam kapıyı aç deye emme ben kapıyı açmasını da

bilemeyon. Merdiveni cama vurdularıdı, camdan içeri girdileridi kapıyı öyle açtılarıdı(Halime Baş).“

Radyonun gelişiyle gramfonun gelişi benzer şekillerde olmuş ve benzer tepkileri doğurmuştur. Her evde olmayan gramfondan yükselen nağmeler dinleyicilere canlı bir icracı aratmıştır. “Bir de şeyler var idi. Şey gramafon var idi. Eskiden bizim Gelinlik köyünde var idi. Gramafon her yerde yoktu(Emine Yılmaz). Gramafonu dedem getirmiş bizim köye. Gelirmiş millet toplaşmış. Bunun neresinde adam içinde mi? İçine doğru bakarlarmış kafalarını uzatıp... Adam neresinde söylüyo diye bakarlarmış. Babam anlatırdı(Emine Kalaycı).”

Kaynak kişinin, “Bilmiyolar cahil(Emine Yılmaz).” dediği cahillik yeni anlatı ortamına olan yabancılıktır. Radyo bağlamında bu yabancılığın ifadesi şöyledir:

“Ekin biçtük geldik, ağbimin hanımıyla buraya. Evde de yaşlı bir hanım var, a gız dedi onu eteğinin altına alıp gittüler dedi. Halbisi anten dedikleri de düğmesi yani onu açuverüp de bize dinletemedü, yani evelsi çok çok herkes bilgüsüz idi(İfakat Kaşıkçı).” “Radyo çıktı. Hatta 900 gaçteydi. Biz gapatamayoz... radyoyu gapatamayoz. Duğmesini bulup da gapatamaduk(Hasan Selalmaz).”

Kaynak kişiler bu yabancılığı benzer sözlerle anlatmaktadır. “İlk radyo geldi bizim bu eve, tebi radyoda olan cümbüşler türküler şarkılar falan. Ninem vadı, çok yaşlı, komşulara deye ki, ‘Bizim kız bişe almış şu kadar. Kız içinin kalabalığı ne öle, içine nasıl sığdırdılar, neresine? Bir bak şaşarsın deyo, davul zurna insan sesi böle.’ Öle konuşuyo ki çıkmış dışarıya böle anlatıya insanlara(Seher Kebeli) .” “Goca bi batarya akülü bi pil. Halg, gadın, çoluğ, çocuğ... Ben de anamın elinden duddum radyoya bagmağa giddim. Nezahad Bayram türkü sölüyo. Daa yeniğ diniyoz yavv, yaşımız on. Gadığların kimisi radyonuğ argasından bagıyo. Argasına nereye bagıyo biliyo

musunuz, niye biliyo musunuz? Argasına Nezahad Bayram'ı içinde sanıyo. Bu devirden geldik biz(Hasan Toğraz).” “Eskiden radya varıdı, radya çıktı. O radyayı diğnerdük, radya açardık onu diğnerdük işte... Herkesin evinde yoğudu, toplanıyoduk. ‘Ay bu adam buraya neden gelmiş?’ değlerdi. ‘Eee erkek gibi sesi çıkıya. Bu neğden çıkıya, neğden geliya?’ değlerdi(Zehra Tafracı).” “Hiç kimsede radyo yoğuken köy içinde Çakır Ahmed’de radyo vamiş. Radyoda: ‘Şu Garagöz’ü daşlayalım mı daşlamayalım mı?’ demişle. Gaynatamınan gaynım oraya otumaya gitmişlerimiş. Onlar: ‘Ulan bizim evi daşlaycakla.’ diye aslı va zannetmişle. Goşa goşa eve gelmişle. İşte böyle, eskiden hiçbi şey yoğudu. Şimdi hayat taa iyi yavrum(Servet Karagöz).”

Derlemelerimize göre radyo önce, 1930’lu 1940’lı yıllarda, kahvehanelere ardından evlere girer. “Esgiden benim çocukluğumda varıdı, varıdı da gahvelerde varıdı. Başga evlede adet değil idi. Evet, evlerde hiç adet değil idi. Gahvelerde varıdı(Vacide Oygur).” “Daday’da, ben gendü yöremi gonuşuyon, gaveci Kamil’in gavesine radyo geldi(Hasan Toğraz).”

Kahvehanelerden başka pazar yerleri, park ve çay bahçeleri radyoyla tanışılan yerlerdir. “Kırkılı yıllarda heralde, otuz sekiz oralarda. Şimdi Ağlı Bazarı, eskiden nahiyeydi orası, şimdi gaza oldu, Ağlı gazası oraya, oraya bazara gittik biz. Orda ilk şeyi, orda dinledim. Ajansı orda dinledim. Çocuğudum ben o zaman ilkokulda. Bütün millet şeyle toplandı etrafına. Kimisi de adam var adam söylüyo. Tüm bazar böyle onu dinledi radyo ilk çıkışı orda gördüm ben, radyonun şeyini(Mustafa Samancı).” “İlk radyo 1938 yılında gelmiş buraya... Şu meydanlık var ya. Belediyenin beri tarafı vardı. Oradaki halk evine kurmuşlar(İsmail Ölmez).” “Burda belediyenin hoperlörü vardı. Buraya parka virirlerdi. Burda parkdan dinlerdik biz haberleri(Hasan Karakaş).” Özdemir de 1930-1940’lı yıllarda radyonun genellikle kamusal mekânlarda ve seyrek de olsa bazı evlerde görüldüğünü(2008, 126) belirtmiştir.

Radyonun evlerde yaygınlaşması için bir süre beklemek gerekecektir. Bu süre içinde radyosu olmayanlar olanların evine giderek radyo dinler veya dinleyenlerin anlattıklarıyla yetinirler. Radyonun ilk girdiği evlerin belli bir maddî gücü olanların, bununla birlikte teknolojik gelişmelere ilgi duyanların veya memur evleri olduğu söylenebilir. “Bataryalı radyo vardı. Arap diye birisi vardı, onun evinde vardı, oraya giderdik(Hüseyin Yazıbakan).” “Radyoyu Hüseyin Önal’ın babası aldıydı. Babası memurdu. Radyo haberleri veriyordu. İş güç oluyodu, her zaman dinlemezduk. Habardan başka bir de türkü dinlerduk(Sami Ağırtopçu).” “Elektrik gelmeden evvelce bataryalı radyolar vardı. Bataryayla çalışırmış. Mehmet Beyin babasında vardı bir radyo. Kapılarının önlerine giderdik, bunu dinlemeye çocukken. Herkeste yok radyo(Naci Sarı).”

Teknolojik gelişmelerin kabullenilmesinin çok da kolay olduğu söylenemez. Sözlü kültür ortamlarının icracısının yerini bir aracın alması bazı tepkilere sebep olmuştur.

“Bizim zamanımızda, derlerdi ki ya böyle böyle, ya evin içinde, Ankara’da konuşulacak, evin içerisinde seyredeceksin. Ya Allah Allah bu nasıl oluyor derdik ya. Ama hakaten teknoloji ilerledi bugün, hakaten bunlar, her şey gerçek oldu. Bizim zamanımızda ilkin radyo çıktığı zaman ondan sonra ya nasıl olur da, bunun içine bu adamlar nasıl girer derdik yani. Ankara’da konuşuluyo, burda nasıl duyuluyo yani. Hatta bizim dedelerimiz falan ya bu şeytan işi derlerdi... Şeytan işi diye rahmetli dedem şeytan işi diye televizyona bakmazdı yani. (Hakkı Akkaya).”

Kaynak kişilerin sözlerinden yapılan alıntılardan da anlaşıldığı gibi anlatıcının yerini önce radyo almıştır. Aziz Kılınç bir makalesinde sözlü kültür ortamlarını anlatırken halı dokuyanların tezgahın başında masallar, hikâyeler anlattığını, bilmeceler sorduğunu; radyonun yaygınlaşmasıyla birlikte anlatıların yerini radyoya bıraktığını, türkü ve “acanslar”ın en çok rağbet

edilen programlar olduğunu söyler(2005, 89). Türkü ve haberler Kastamonu'da da en çok dinlenen programlardır. Ancak zaman içinde radyo, haber alma amacıyla daha az dinlenir olmuştur. 1976'da yapılan bir araştırmaya göre radyo yayınlarının dinlenmesinin nedenlerinin başında %37'lik oranla hem eğitime hem eğlendirme nedeni gelir. Eğlenme amacıyla radyo dinleyenler %21.5, yalnız haber alma amacı ile dinleyenler ise %19'dur(Aziz, 1981: 88).

Radyo dinlemede de bir hiyerarşi vardır. Belki de bataryası biteceği düşüncesiyle çocukların dinlemesine izin verilmez. Bu durum sözlü kültürün mekânlarına hâkim olan anlayışın-düzenin- ikincil sözlü kültür ortamında devamı olarak da görülebilir. "...ben o zaman dinemezdüm. Babam çok disüplünlüydü. Küçükken radyo dinlettümezdü. Eskülede bi düstur vadı, bi itikad vadı, bi inanç vadı... Radyo dinledüğün zaman aklun dağulu. Böle bi tavır vadu. Ama şimdi nede gençlerün hepsü dinleyo. Hepsü bitti. Biri buda dinleyo biri oda dinleyo. Bilgisayarın varsa orda dinlersin. Böle işte(Cafer Akbulut)."

Kaynak kişilerin ifadelerinden radyonun özellikle 1950'den sonra yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Özdemir'e göre radyonun etkisi 1970'li yıllara kadar sürer(2005, 244).1970'ten sonra ise radyonun yerini televizyonun aldığı söylenebilir. "Bin dokuz yüz ellide ikdidara geldi Menderes, o zaman işde, radyo da çoğaldı, televizyon da çoğaldı, bi şeyler oldu işde(Hasan Karakaş)."

Kaynaklardan ulaşılan bilgiler de derlemeleri doğrulamaktadır. 1960'lı yılların ilk yarısında radyo yayınları nüfusun % 43.7'sini kapsamaktadır (Aziz, 1981: 113). 1985 yılına gelindiğinde Radyo-1, Radyo-2, Radyo-3 ve Radyo-4 adıyla dört postadan yayın yapılmaya başlanır. 1985'ten sonra ise özel radyo kurma girişimleriyle karşılaşılır(Cankaya, 1996: 1081). "Radyo yayıncılığı, teknik araç ve gereç açısından, televizyona göre daha ucuz olduğundan çok fazla ilgi(Cankaya, 1996: 1084)" görmüştür. Kastamonu'da günümüzde

yayında olan yerel radyolar Genç Radyo, Radyo Bir-İnci, Radyo 37 ve Kastamonu FM'dir.

Radyodan sonraki teknolojik gelişme kasetçalarlardır. 70'li yıllardan itibaren kasetçaların yaygınlaşması, video tekniğinin gelişmesiyle filmleri, radyo oyunları, televizyon programlarını kaydetme imkânı doğmuştur ve böylece bir kitap gibi bu kayıtlar istenildiği yerden, istenildiği kadar seyredilebilir ve dinlenebilir hâle gelmiştir(Aytaç, 2002: 10). Ses veya ses ve görüntü kaydı yapılan kasetler hatıra olarak saklanmaya başlanmıştır. Hüseyin Polat adlı kaynak kişi, derlemelerimiz sırasında babasının sesini kaydettiği kasetleri dinletmiştir. Ses kasetleri gurbette olanlarla hasret gidermenin de aracı olmuştur. "Daha sonra teyp geldi, teyp, 960'lı yıllarda teyp geldi. Teypbe sesini alır gönderirlerdi. Bi de bizim Araç'ımızın özelliği gurbetçi çöhtur(Abdullah Savaş)." Elektronik kültür ortamının araçlarıyla söz, yıllarca saklanabilmekteyken sözlü kültürde bunun imkânı yoktur. Sesi bir teypbe kaydetmek yazmakla aynı şeydir(Ellul, 1998: 64).

1960'lardan sonra, Köker'den özetle söylesek, ses kaydetme cihazlarının, teyp kasetlerinin müzikten fazlasını taşıdıkları görülür. Bir taraftan gurbettekilere "sesli mektuplar" taşırken diğer taraftan okuma yazması olmayanlar için düşünce ve inanç taşımaya başlarlar. Masal kasetleri çocukların uyku saatlerine eşlik eder. Vaazlar ve dinî öğütler de kasetlere doldurularak, "okuryazarlık barikatına" takılanların duygularını şekillendirmede rol oynamışlardır(2005, 46-47).

Sonuç olarak gramofon, radyo ve kasetçalar bir taraftan sözlü kültür ortamının mekânlarında yer alarak elektronik kültür ortamının şekillendirirken diğer taraftan da halk anlatıları bu yeni ortamın araçlarında yerini almaya başlamıştır.

2.3.2. Televizyon

Dünyada ilk düzenli televizyon yayını İngiltere’de 1936’da başlar; renkli yayınların net olarak başlaması 1950’lerden sonradır(Aziz, 1981: 14,17; Mete, 1999: 3). Türkiye’de televizyon yayınları ise dünyadan daha geç bir tarihte, 31 Ocak 1968’de deneme yayınlarıyla Ankara’da başlamıştır(Mete, 1999: 3). 1972’den sonra televizyon yayınları hızla yayılmış, 1980’de ülkenin üçte ikisi yayın alanına girmiştir(Aziz, 1981: 115-116). Renkli yayınlar ve özel kanallar ile televizyon giderek yaygınlaşmış, günümüz için vazgeçilmez olmuştur.

1990’lı yıllara kadar televizyon denilince ilk olarak akla gelen TRT’dir. TRT 1964 yılında kurulmuştur ve radyo ve televizyon yayını tekeline eline almıştır. 1983’te renkli hale gelen TRT yayınları 1986’da “Türkiye’nin kültür hayatına katkıda bulunmayı amaçlayan” 2. Kanal, 1989’da eğitim ve spor ağırlıklı 3. Kanal, 1989’da GAP Televizyonu, 1990’da TRT-INT, 1992’de de TRT AVRASYA (Çaplı ve Dündar,2000: 1376), TRT-TÜRK kanallarıyla seyredilme alanını, etkinlik alanını genişletir. Türkiye çok kanallı televizyonla ancak 1990’dan sonra tanışabilir.

Televizyon programları, “eğitim, kültür(dil ve edebiyat, sanat, tarih, din ve ahlak, müzik ve eğlence), haber, spor, bilim ve teknoloji, ekonomi, reklam” olmak üzere yedi grupta toplanır(Mete, 1999:36-37). Aziz ise; haber, güncel-aktüel programlar, çocuk programları, eğlence programları, müzik, okul programları, yetişkin eğitimi ile ilgili programlar, dinî programlar, kadın programları, spor, kültürel programlar olarak sınıflandırır(1981, 62).²⁹

²⁹ 2008 TRT Genel Yayın Planına göre TRT radyo ve televizyonlarında yayınlanan programlar türlerine göre şu şekilde gruplandırılmıştır(www.trt.com.tr/wwwtrt/devduyuru 29.08.2008): Eğitim programları (Açık Öğretim programları ve Yaygın Eğitim Programları: Genel dinleyici-seyirci kitlesine yönelik programlar, Özel dinleyici-seyirci kitlelerine yönelik programlar, Çocuklara yönelik programlar, Gençlere yönelik programlar, Kadınlara yönelik programlar, Ailelere yönelik programlar, Yaşlı ve emeklilere yönelik programlar, Sosyal bakımdan korunması gerekenlere yönelik programlar, Çiftçi ve köylülere yönelik programlar, İş ve meslek kesimlerine yönelik programlar, Kalkınmada öncelikli yörelerde yaşayan vatandaşlara yönelik programlar, Yurt dışındaki vatandaşlara yönelik programlar), Kültür programları (Dil ve edebiyat programları, Sanat programları, Dinî programlar,

Yapılan bir araştırmaya göre televizyon programları arasında en çok izlenen beş program haberler, kültür programları, müzik programları, eğitim programları ve spor programlarıdır(Mete, 1999: 22). Televizyon yayınlarını seyretme eğilimi de radyo örneğinde olduğu gibi haber ve müzik üzerinedir(Aziz, 1981: 122). Bir araştırmaya göre televizyonda izlenen program türlerinin izlenme oranları şöyledir: Müzik ve eğlence %31.4; haber ve haber programları % 21.2; eğitici programlar % 12.4; sanat-genel kültür programları %17.1; hepsi aynı derecede %17.2(Aziz, 1981: 88). Televizyonda seyredilen programlar yaşa ve cinsiyete göre farklılık gösterebilir. “Tek televizyonumuz var mesela, bizde sorun oluyor. Gelin diyo ben seyredecem haberleri, torun da diyo ki ben hayır çizgi filime bakacam ya da şeye bakıyo Cennet Mahallesi’ne, Sihirli Annem’e(Reşide Sancak).”

1970’in ortaları ve özellikle 1980 sonrası Kastamonu’da televizyonun yaygınlaşmaya başladığı dönemdir. Örneğin Azdavay’a televizyon 1976’da gelmiştir(Faik Yalçın). 1981 Yılığına göre ise Azdavay’da kayıtlı televizyon sayısı 538’dir(1981, 64). Televizyonun yaygınlaşmasında elektrik kullanımı da etkili olmuştur. Bazı kimseler televizyonu olduğu halde elektrik olmadığı için birkaç yıl televizyon seyredememiştir. “Işık yok bi şey yok 87’de... televizyon aldım. Televizyonu Kastamonu’ya bıraktım. Işık yok neydeyim ben televizyonu. Bi sene kaldı orda ondan sonra 88’de Özal zamanında... ışık geldi(Fahrettin Tınık).” Zamanla televizyon günlük hayatın en önemli ihtiyacı haline gelmiştir. “Televizyon olmayan yok şimdi. Adamın altına bineceği arabası olmaz, ama televizyon var(İbrahim Demirbaş).”

Radyo örneğinde olduğu gibi televizyon da evden önce, kamuya açık bir mekânda kendine yer tutar. “Biz o zaman(1976) kahveyi almıştık.

Tarih programları, Bilim ve teknoloji programları, Ekonomi programları, Sağlık programları, Hukuk programları, Çevre programları, Halk bilgisi (folklor) programları), Drama programları, Müzik programları, Eğlence programları, Haberler, Spor programları, Özel gün ve hafta programları, Geleneksel olarak Türkçeden farklı dil ve lehçelerde konuşan vatandaşlara yönelik programlar, Soydaşlarımıza yönelik programlar, Yerli ve yabancı turistlere yönelik programlar, Yabancılarla yönelik programlar, Reklamlar.

Kahvede televizyon 8'de açılır 12'de kapanırdı(Faik Yalçın).” Bir zamanlar müşteri çekmek için anlatıcıların getirilmesi gibi, elektronik kültür ortamıyla birlikte kahvehanelere radyo, televizyon alınmaya başlanmıştır. Diğer taraftan değişime kahvehanelerin de ayak uydurduğu söylenebilir. Sözlü kültürün anlatıcısının yerini elektronik kültürün anlatıcısı almıştır. Süreç buna zorlamıştır. “Şimdi bu orman işletmesi var. Bütün orman lojmanları, memurları, şefleri hepsi orda kalırdı o zaman. Orda büyük bir jenaratör vardı. Beş Değirmenler'de... Akşamları hava kararınca jenaretörü açarlar, 12'de kapanırdı. Orda kahvehaneler 30-35 sene önce vardı... Eskiden cumartesi akşamları olurdu Türk sineması. Burdan yürüyerek Türk sineması seyretmeye giderdik. Televizyon vardı(Ali Bey Yavuz).”

Radyoya verilen tepkilerin televizyonla karşılaştığında da yaşandığı görülür. Cafer Akbulut adlı kaynak kişi İstanbul'da gördüğü televizyonu köylülerine anlattığında köylülerin tepkisi şudur: “Yav sen kafayı bozmuşsun.” Televizyonu görenlerin görmeyenlere tarifi ise şöyledir: “Böyle sandık gibi bi şey(Emin Çelik).”

Televizyona verilen tepkileri kaynak kişiler benzer cümlelerle anlatmışlardır. “Televizyon geldi bize, ilk siyah beyaz. Bizim yaşlı kadınlarımız seyretmeye geliyolar tabi. (Yüzünü saklayarak) böyle yapıyor herkes. Kadının birisi deyi ki, maç oluyo televizyonda, olum diyo bi topun arkasına dakışiya adamlar nolarsun şunlara bi iki üç top da alive deya(Seher Kebeli).” “Sonra bu televizyon yokudu. Radyo vardı. Bi tane vardı köyde otuz kırk senelik. Ona kömür koyarlardı. O kömür ile o radyoyu çalarlardı. Onlardan işte haber dinlerdük. Sonra televizyon çıktı. Bi şey çıkmış, bi şey çıkmış derlerdü, giderüz ta Seydilere bu televizyon için. Adamlar görünüyomuş, onlara bakmaya giderdük(Pakize Parça).” “Önceden masal satayım derlerdi, bu zamanların gelip bunları kimsenin göreceğine akıl ermezdi. Televizyonda radyoda türkü çağırınlar evin orta yerine gelip de görüneceğmiş derlerdi. Bize kim gelür? Kim gelür bize; gayaların içine, çamurun içine? Televizyonun çihacağını kimse bilmezdi(Emine Güngör).“

“Yaa öyle bi icad geleceğmiş ki Amerika’da gonuşan adam Türkiye’de resmiyenen görüneceğmiş, dirlerdi... Yook canım dendi öteki de. Ameriga’da gonuşan adam buda resmi gonuşu mu? Olmaz dirlerdi. Olacak olacak dirlerdi. Böyle ileri geri duydukları gonuşmaları gonuşulardı. Yokdu bi şey(Hasan Karakaş).”

Teknolojideki bu yeni gelişme, televizyon, genellikle heyecanla karşılanır. “Ben, televizyonu ilk çıktığı zaman Ankara Şeker Fabrikasının misafirhanesinde, ilk televizyon çıktığı zaman oradaydım... Orada dediler ki ya televizyon başladı dediler. Misafirhane salonuna gittik. İlk televizyon konuştuğu zaman siyah beyaz yani ve orada oturduk. Biz şey ettik yani duyulandık. Haberleri dinledik falan çok güzel oldu yani(İrfan Yakut).” İrfan Yakut ilk defa seyrettiği televizyonu bir anlatıcı gibi “konuşturmuştur.” Konuşmanın sadece sözü anlatmak için değil, bir kültürün insanların birbirlerine mesaj iletmelerini sağlayan bütün teknik ve teknolojileri kapsadığını ve kültürün bir “konuşmalar yumağı” olduğunu söyleyen Postman, “Televizyon konuşmayı bize sözcüklerle değil, görüntülerle aktarmaktadır (2004: 15, 16).” der.

Gramofon, radyo ve teypten sonra tanışılan televizyonun yaygınlaşmasından sonraki gelişme ise renkli televizyonlardır.

“Daha sonra işte elektrik geldikten sonra siyah beyaz televizyon almaya başladık, herkeste yine yok. Cumartesi akşamları olunca Türk filmi çıkardı. Hep böyle birkaç aile televizyonu olanlara cumartesi akşamları giderlerdi. Film var; Filiz Akın’ın filmi varmış, Cüneyt Arkın’ın filmi varmış, Tarık Akan filmi varmış diye hep böyle konuşurlardı. Oraya film seyretmeye giderlerdi. Daha sonra herkes aldı televizyon, renkli televizyonlara dönüştü. Böyle devam etti, buraya kadar geldi(Naci Sarı).”

Kaynak kişinin yukarıdaki cümleleri yeni ortamın yeni kahramanlarına da dikkatimizi çeker. Birkalan bir makalesinde geleneğin bir süreç içinde

algılanması gerektiğini söyleyerek, halk kahramanlarının da belirli değişim süreçleri içinde karşımıza çıktığını söyler. Örnek olarak da Kemal Sunal'ın filmlerindeki "İnek Şaban" tipine dikkat çeker. Yazara göre, İnek Şaban karakterinde, geleneksel halk kahramanlarının ve halk felsefesinin günümüzdeki izleri, modern yorumları görülür. "İnek Şaban; Keloğlan, Nasreddin Hoca ve Köroğlu'nda çarpıcı bir şekilde betimlenen geleneksel halk kahramanları ve felsefeleri ışığında modern zamanda vücut bulmuştur, artık(2002, 48)."

Özdemir geleneksel kahraman tipi ile televizyon dizi ve sinema filmlerinin kahramanları arasında benzerlik görür:

"Genelde medya ve özelde de televizyon, farklı kahraman tiplerini yaratmıştır. Oğuz Kağan, Bamsı Beyrek, Köroğlu gibi kahramanların yerini, elektronik kültür ortamındaki ardılları almıştır... Dede Korkut boylarında, Köroğlu kollarında, Yalnız Efe'de maceraları anlatılan kahramanlık tipi ile yakın dönem televizyon dizilerinde ve sinema filmlerinde yer alan kahraman tipi, bağlamsal farklılıklara karşılık temelde benzerlik göstermektedir. Nitekim iyilerin ve yoksulların, yoksunların yanında yer alma, olumlu kahraman tipinin belirgin özelliğidir(2008, 226)."

Elektronik kültür ortamıyla birlikte sözlü kültür ortamının kahramanları ekranlardan seyredilmeye başlanmıştır. Yüksel Civelekoğlu, halk anlatılarının hâlâ anlatılıp anlatılmadığı sorusuna, "Anlatılmıyor. Çünkü Battal Gazi'nin filmleri felan var. Filmlerden alıyor çocuklar. Onları dinliyor, onları izliyor." cevabını vermiştir. Muharrem Balıkcı adlı kaynak kişi de "Baddal Gazi"yi seyrettiğini, "Cüneyd Arhın"ın çok iyi "olduğunu" ifade etmiştir. Battal Gazi, sözlü kültür ortamından çıkarak elektronik kültür ortamının ürününe dönüşmüştür. Köker'in dediği gibi, elektronik kültür ortamı "modern dünyada sözlü kültürlerin kendini devam ettirme[sine](2005, 17)" olanak sağlamıştır. Özdemir ise, "Gerçek anlamda yazılı kültürü içselleştirememiş ya da sözlü-

yazılı kültür aradığından kurtulamayan toplumlarda edebiyat yaşantılarının genellikle görsel-işitsel yöntem ve araçlarla tüketilmesi”ni doğal bulur (2008: 299).”

Televizyonun başlangıçta sınırlı sayıda kişinin evinde bulunması, birliktelik oluşturmak için yeni bir sebep ortaya çıkarmıştır. Sözlü kültür ortamlarında anlatıcının etrafında toplananlar elektronik kültür ortamında radyo ve televizyonun etrafında toplanmaya başlamışlardır. “Televizyonla birlikte... Kimde televizyon varsa akşam olunca oraya toplaşılardı. Çoluğu çocuğu zaptedemezdim. Ev sahibinde vardı ilk, Kastamonu’ya geldiğimizde. O da sonradan aldı. Akşam olunca işte bi film var illa anne biz oraya gideceğüz... Oraya toplaşılardı. Herkesde yoğdu. Sora sora hepimizin oldu(Fatma Murat).”

“Bizim mahallede en önce ben aldım gayrı işte. Bi sene falan ev boş galmazdı. Ee misafirler gelirdi. Onu seyredecekler o da siyah-beyaz. Altı saat falan porogram olıydı işte.” Kaynak kişi televizyonun yakınlaşmayı arttırdığını düşünür. “Televizyon gelince daha çoh oldı. Toplaşma, yakınlaşma(Mehmet Hasan Eroğlu).” Aziz’e göre de televizyon, öncesine göre aile bireylerinin daha uzun süre bir arada bulunmalarını sağlamıştır. Aziz, bir psikoloğun televizyonu, “eski Türk evlerinde aileyi kış geceleri bir araya getiren ‘mangal’a benzetimini de aktarır(1981, 91). Bu benzetmede şu farka dikkat çekilmelidir: Aile bireyleri mangal başında toplandığı zaman bir anlatıcı bir masal, hikâye vb. anlatır. Mangal sözlü iletişim için bir ortam yaratır. Televizyonun başında toplananlar için anlatıcı değişmiştir. Masal dinlemek yerine televizyondan yayınlananlar seyredilmektedir. Bir başka kaynak kişinin bu duruma bakışı televizyonun aileyi birbirinden uzaklaştırdığıdır: “Aile goptu birbirinden, herkes televizyon... Birbiriyen sohbet etmek imkânı bulamıyorsun. Hayvanlar koklaşarak, insanlar konuşarak anlaşır(Hikmet Haliloğlu).”

Televizyon etrafındaki toplanmalara dair, kaynak kişilerce benzer sözler sarfedilmiştir: “Şimdi siyah-beyaz artık baya bi zaman oldu geleli de,

renkli televizyonlar çıkınca bularda bi iki kişilede oludu. Bazı gecelerde Türk filmi olurdu, her gece değil o zaman değil mi? Artık gayrı nazın geçtiği bir insansa yani arkadaşınsa, bilmem ne, hep oraya toplanırdık. Ev içinde dizüstü otururduk. O kadar izlerdik. Şimdi yüzüne bile bakmıyoruz. Herkesde yoktu ama sonra çoğaldı artık(Emine Kalaycı).” “Şimdi televizyon geldi. Birisi aldı evine biz gideyoz komşuya bakacağız diye, bize battaniye veriyoladı. Zobayı yakmıyoladı, televizyon bozulmasın diye. İlk geldi ya o zaman(Fikri Saymaz).” “Televizyon 73-74'lerde geldi. O zaman siyah beyaz vardı. Komşularımız bize gelüdü. Biz komşularımıza giderdk televizyon izlemek için(Kevser zelci).”

Televizyon seyretmek için bir araya gelmeler bir süre sonra azalmaya, televizyon yaygınlaşmaya başlar. “E benim gız evlatlarım va... Şimdi Emed'e, Memed'e gnderemezsin ki. Mecbur galdım ben ilk önce ben de Eşref'ten sonra- bi Eşref vardı ya Turan'ın babası. O aldı ondan sonra- ben aldım. Tek oya buya çocukla gitmesin deya(Kamil Sakoğlu).”

Televizyonun yaygınlaşması günlük hayatı etkilemiş, günlük hayat televizyona göre şekillenmeye başlamıştır.

“Sabahları Türk filmi çıkardı mesela, biz köydeyken sabah sekiz buçukta Türk Filmı ıkardı. Haftada bi kere çıkardı. Onu işte hayvanları muhakkak sabahleyin aynı saatte yemini, gatını vermek gerekiya. Tam da o şey çıkmadan sabah erken, tam da pazar günleri çıkardı, sabahleyin erkenden bi koşardık hayvanların şeye ahıra yemini suyunu ver, ondan sonra hemen gel televizyonun başına film seyret(Selahattin Tavşanoğlu).” Günlük işler televizyon programlarının saatlerine göre düzenlenir olmuştur.

Toplumsal bir heyecan yarattığını söyleyebileceğimiz televizyon sözlü kültür ortamının bağlamını değiştirmiştir. Bir kaynak kişi sözlü kültür ortamlarında vakit geçirme şekillerinin “Giderek azaldı[ęını]”, oyun

çıkarmanın, halk anlatılarının yerini televizyonun aldığını anlatmıştır. “Bellu ona bakmaya çalışıldı. Saatinde gider bakardık. Saatinde açılırdı, saatinde kapanırdı. On ikide filan bayrak çekilürdü. Şimdi hiç kapanmaya televizyonlar. Asker gelirdü bayrak çekerdi. Sabahleyin yedide açardı. Öylelikle başladı. Şimdik her çeşit var. Gece gündüz çalışıya(Fatma Murat).” Postman XIX. yüzyılın sonunu, XX. yüzyılın başını iletişim medyasının yarattığı dünyayı çocukların “ce-ee” oyununa benzetir. Bu dünya “fazla bütünlüğü ya da anlamı olmayan, bizden bir şey istemeyen, aslında bizim herhangi bir şey yapmamıza olanak tanımayan, kendi içine kapalı ve eğlenceli bir dünyadır.” Televizyonla birlikte ise tam olarak bu dünyada yaşanmaya başlanır(2004, 90-91). Postman, “Televizyon: Öldüren Eğlence” adlı eserinde televizyonun etkisini, dünyadaki bazı toplumların (Nebi Özdemir bunu Türk toplumu olarak örnekler.2005) kültürlerinin söz merkezli içeriğini kaybedip görüntü merkezli bir içerik kazanması sürecine tanıklık ettikleri’ni (2004, 18)söyler. Bu görüşler kaynak kişilerce farklı şekillerde ifade edilmiştir.

“Şimdiki çocuklar dinlemeye, bakmaya da. Anlatamayoz. Varsa da televizyon yoksa da... Yani öyle onlara gülüp geçiyala şimdikile(Fatma Murat).” “Konuşuduk, oturuduk. Sohbet ededük. (Televizyonu göstererek), şimdi gözlerini dikiyola böyle bakıyola(Zehra Tafracı).”

Televizyonun sözlü kültür ortamlarını değiştirdiğine dair kaynak kişiler benzer düşünceye sahiptir. “Mesela şimdi televizyon olmadan evvel, herkes birbirine daha bağlanırdı, gavede sohbet ederler idi, hikâye anlatırdı. Şimdi herkes ona, televizyona bakıyor, başka bi şeye bakmıyor(Baki Karahan).” “Televizyon gelince gerçekten sohbetler kalktı... Şu an misafirlige gidiyorsun. Hoş geldin Ayşe Hanım, Fatma Hanım, Mehmet Bey aç televizyonu bak. Güle güle, gene gel, gene buyurun(Faik Yalçın).” “Sohbet artık bitti. Sen ordan bakacan ben burdan böyle televizyona bakacaz. Sohbetler gitti. Önceki sohbetler yok, muhabbetler(Emine Yılmaz).”

“İnsan o günleri özlüyor. Şimdi biz köye gittiğimiz zaman ya bi

kişi geliyor bize ya iki kişi. O zaman eskiden herkes gelirdi, hal hatır sormaya baştan başlardı. Merhaba Mehmet Ağa, merhaba Ali Ağa. Ondan sonra, yarım saat merhabalaşma süredi, sırayla hatır sorulur. Ahmed Ağa nasılsın, Mehmet Ağa nasılsın? Şimdi öyle bir şey yok. Gelir oturur, hoş geldin safa getirdin oturur, televizyona bakar, ondan sonra nasılsın iyi misin der bırakır gider. Eskiden herkes birbirinin dediyle hemhal olurdu televizyon artık her şeyimiz oldu(Mustafa Kuşoğlu).”

Elektronik kültür ortamının aracı televizyon seyirciyi etkisizleştirir. Emine Kalaycı televizyon seyretmeyi, sözlü kültür ortamının “Mevlid” geleneğine benzetir. Televizyon, mevlit dinler gibi, sessizlik içinde seyredilmektedir. “Muhabbet nerde... Eskiden oyun, türkü kıyamet kopardı. Televizyon hiç, sanki mevlüd dinliyomuş gibi, artık dinle. Mevlüd dinlesen artık o kadar dinlenmez.” Bu sözler aslında elektronik kültür ortamının tek yönlü iletişiminin ifadeleridir. Ellul’un da işaret ettiği gibi(1998, 33), yüz yüze iletişimde konuşulan söz cevabı gerektirir. Oysa televizyonla kurulan iletişim tek yönlüdür, cevap gerektirmez. Sözlü kültür ortamında kurulan diyalog insanlar arasında yakınlık oluşturur, televizyon ise insanları ayırır. “Bunlar bizim köye gelirdi mesela. Oyun, türkü ederdik; Kıyameti koparırdık. Gece birlere kadar mesela(Emine Kalaycı).’ ‘Geceleyin yarısına kadar. Ama şimdi otur televizyonun karşısına böyle bak. O kadar(Emine Yılmaz).” Kaynak kişiler insanlar arasındaki iletişim eksikliğinin tek suçlusu olarak televizyonu görme eğilimindedir. “Herkes kopuk oluyo ne kadar olsa birbirinden(Emine Yılmaz).” “Kimse kimseyi tanımiyo. Anneyi, babayı tanımiyo, akraba tanınmiyo. Hısım akraba(Emine Kalaycı).”

“Birbiriynen sohbet etmek imkânı bulamıyorsun. Hayvanlar koklaşarak, insanlar konuşarak anlaşır. Eee bi eve vardığın zaman konuşacaksın, dadlı muhabbet edeceksin. Kişiyi konuşmadan, efendim şu şöyledir, bu böyledir diyemezsin(Hikmet Haliloğlu).”

“Mesela Terzi Köyü’nde, Kınık Köyü’nde böyle sohbetler olurdu, gece toplanırdık. Oyun çıkartırdık. Yüzük oynardık falan filan. Bunla şimdi bu, şerefsiz televizyon deyince, çıktı. Bizi kopardı, halkı kopardı. Ya bir dostun geliyor, bir misafirin geliyor tamam mı, o televizyon açıyken gelince hoş geldin, safa geldin, nasılsın bitti. Televizyonu kapatırım ben misafir geldiği zaman. Halkımızı bu gada birbirinden kopardı(İsmail Tontur).”

1950’lerden sonra televizyon görseli metinleştirilmiş konuşmalarla tamamlar ve kendine özgü konuşma biçimleri oluşturur. Televizyon söylenenlerin diyalog içine girmesini engeller, konuşmanın karşılıklı olması gerekliliğini etkisizleştirir, monologlardan oluşan yapay bir görüş alışverişi yaratır. Diğer kitle iletişim araçları da bu durumu destekler(Köker, 2005: 48)

Sözlü kültür ortamının icra bağlamıyla elektronik kültür ortamının icra bağlamı arasındaki farkı bir kaynak kişi de şöyle ortaya koyar:

“Babam Miraç Gecesini anlatırdı, Peygamberimizin Miraç Gecesini anlatırdı. Şimdi televizyonlardan ben dinliyorum da, hocalardan güzelce dinliyorum. Babamın anlattığını dutmuyo. Babam çok okumuş efendim. Mesela; Birinci sema ikinci, üçüncü... Tam yedinci semaya kadar giderdi. Efendim Diyanet İşleri Başkanlığının televizyondaki hocalar anlatıyorlar ama babamın anlattığını dutmuyo. Çok güzel anlatırdı babam o Miraç Gecesini biz de güzelce dinlerdik... daha etkiliydi. Ahmediye diye bir kitap varmış. Babam o kitabı okumuş. Babam devamlı o kitapta efendim bize aktarırdı. Dini bilgilerimizi biz babamızdan aldık diyebiliriz(Necdet: Bostancı).”

Elektronik ortamın tek yönlü iletişimi sözlü kültür ortamının yüz yüze iletişiminin yerini tutmamaktadır.

Televizyon “ağızdan söylemeyi, ağızdan dinlemeyi” bitirmiştir. “Şimdi millet televizyona bakıyor. Ondan dinliyon. Televüzyon gelince ağızdan söyleme bitti... Televizyon yüzünden kimse birbirine gitmiyor. Herkes evine kapanıyo. Televizyon gelince ağızdan dinlemeler bitti(Kevser Özelci).” Televizyon yüz yüze iletişimi kesintiye uğratmıştır. “Televizyon masalları da sohbetleri de gapattı. Tabir-i caizse insanları cahil calay³⁰ bıraktı (Şevket Gençoğlu).” Bir başkası ise daha sert bir ifadeyle dile getirir, televizyonun hâkim olduğu iletişim biçimini. “Evini işini şeytan bastı. Gözün ooda gulağun ooda(Hatice Çatal)”

Kaynak kişilerce televizyona yöneltilen bir eleştiri de hafızaya etkisidir. Emine Yılmaz televizyonun hafızayı zayıflattığı, bu sebeple halk anlatılarının unutulduğu fikrindedir. “İşte bu televizyonlar var hafızada ondan unuttuk her şeyi tabi.” Saniye Çobanoğlu da bildiği masalları unutmasının sebebi olarak televizyonu gösterir. “Biliyodum da unuttum yavrum. Şimdi televizyona bakıyoz. Artık masal anat deyen filen yok. Masalların yerini tilevizyon aldı yavrum.” “Bizim küçüklüğümüzde televizyon yoktu. Bize masal anlatırlardı... Ama masallardan hiç aklımda kalmadı ki, çünkü çocukluğumdan beri zaman geçti. Televizyon yoktu eskiden, uslular masal anlatırdı biz dinlerdik. Şimdi nasıl çocuklar televizyon seyrediyor(Sabahat Tekin).” Kaynak kişilerin bu ifadeleri televizyondaki film ve dizi filmlerin halk anlatılarına olan ihtiyacı karşılamasıyla, anlatıların uzun bir süreden beri anlatılmadıkları için unutulması olarak okunabilir.

Televizyona yöneltilen bir başka eleştiri ise televizyonun çocuk üzerindeki olumsuz etkisi olduğuna dairdir. “...küçük bebelerin elinden de televizyonu alamıyosun. Şimdi onun için şimdiki zamanın yararı da var, zararı da var. Yani bu televizyonların eğiticilik durumundan en fazla, yıkıcılık durumu var. ...bilhassa gençler hissidir. Efendime söyleyim heyecanlıdır ve ordan aldıkları şeyi tatbık etmeye çalışıyorlar(Hikmet Haliloğlu).” “Bi de bazı

³⁰ calay: dilsiz, kekeme, peltek.

çocuklara yaramıyo.. İşte bazı şey ediyö, çocuklar ordaki gördüğü şeyleri yapmak istiyo(İbrahim Demirbaş).” “Çok zararları var. Bi kere televizyonda her çeşit program var. Her çeşit. Bu programlar gençleri çileden çıkarıyo(Cafer Akbulut).” Barry Sanders, çocuğun yetişmesinde kültürün rolünü medyanın üstlendiğini düşünmektedir. “Çocuklara dünyanın toplumsal, ahlakî ve duygusal çeşitliliğini ve nüanslarını anlatmada televizyon ana babalara rakip çıkıyor(1999, 140).”

Kaynak kişilerden televizyonun faydalı olduğunu düşünenler de vardır. Bu fayda özellikle “dünyadan haberdar olma” yönündedir. “Ama iyi tarafı çok, iyi tarafı çok. Başka ülkeleri de görüyorsunuz...(İbrahim Demirbaş)” “Şimdiki yaşantı taa güzel. Televizyonla va, herkes onlara bakıyala. Eskiden televizyon yoğudu, radyo yoğudu(Servet Karagöz).”

Televizyonun olumlu ve olumsuz yanlarının farkında olanlar ve buna göre izleyeceği programı belirleyenler de görülmektedir. “Televizyon eyi oldu. Haber dinliyoruz, nerde ne oluyor. Çok eyü, dünyanın durumu ne olmuş, çok çok eyü oldu. [bununla birlikte]Televizyonun dünya kadar kötülüğü var, açık çok şey var.. (Kevser Özelci).” “İyi yanı da var kötü yanı da var... Açınca haberlerü dinlesün. Ben devamlu haber dinlerüm. Zabahları Kur’ân-ı Kerim okuyo. Onu taküp ederüm. Mesela mübarek gecelerde mevlüt okunur. Kim okur kim eder onu onları görüyo(Cafer Akbulut).” “Ne ne olsa görülüyo. De felan yerden resimlerini, her şeyini görüyorsunuz. Kabe görülüya, hac görülüya. Emme şu çok açuk olanları izlemeyom tabi. Çok günah oluyomuş. Mevlüt okuyala, Kur’an okuyalar, onları dinleyen(Pakize Parça).”

Kaynak kişilerin dinî yayınlara yönelik ifadeleri, sözlü kültür ortamındaki boşluğun televizyon tarafından doldurulması olarak okunabilir. Dinî kültürün aktarıldığı sözlü kültür ortamlarının yerini elektronik kültür ortamı almıştır. Televizyonla birlikte sözlü kültür ortamının gelenekleri şekil değiştirerek seyirciyle buluşur. “Zabahları Kur’ân-ı Kerim okuyo. Onu taküp ederüm. Mesela mübarek gecelerde mevlüt okunur. Kim okur kim eder onu

onları görüyoZ(Cafer Akbulut).” “Mevlüt okuyala, Kuran okuyalar onları dinleyen(Pakize Parça).”³¹

Televizyon, yalnız insanların yoldaşdır aynı zamanda³². “Bana göre televizyon zararlı deyül, vakit geçiriyom... Damat geçen gün geldü, bütün kanalları bozmuş, hepsini bozmuş. Bu olmayunca boyuna somut³³ gibi oluyon, bununla vakit geçiyon(Sami Ağırtopçu,).”

Elektronik kültürün iletişim aracı televizyon artık benimsenmiş, günlük hayatın her türlü görünümünde yerini almıştır. Bir kaynak kişi dünyanın sonuna dair anlattığı bir anlatıda televizyonu benzetme unsuru olarak kullanmaktadır. “Mesela giyamet günü her yer dümdüz olacak derle, su olacak derle. Mesela mahşer günü olacak derle. Mahşer gününde herkes bi yere gelecekmiş. Bu dünyada ne hata yaptınisa ne suç yaptınisa hepsi meydana gelecekmiş. Sen ben yapmadım de dur. Orda görünecekmiş. Televizyon gibi böyle(Sultan Çakır).”

Televizyonu seyretmenin yanında televizyona çıkma yeni bir değer olmuştur. Bir kaynak kişi mülakat sırasında, olumlu bir değer olarak, çekimine katıldığı bir televizyon programını hatırlatır. “Televizyonu seyrettin mi geçen akşam?.. Beni gördün mü?.. Hah! Gördün mü beni?.. Şoray’da.³⁴ O nerdeydi? Bizim evdeydi o işte, yas ediyorduk orda. Bizim evdeydi(Fadime Tarhan).”³⁵

³¹ Mete’nin tespitlerine göre dinî programlar yaşlılar ve kırsal kesimde oturanlar tarafından daha çok izlenilmekte; kandil, ramazan ve bayram gibi özel günlerde dinî programları izleme oranı artmaktadır(1999,58).

³² Televizyonun bu işlevi, Postman’ın alaya alarak saydığı televizyonun faydaları arasındadır(2004).

³³ somut: susma.

³⁴ Özel bir televizyon kanalında yayınlanan “Şoray Uzun Yolda” adlı program. Programın yer aldığı kanal, “Şoray Uzun’un sunduğu program, her hafta değişik bölgelerden farklı renkleri, ilginç hikayeleri ekrana taşıyor.” cümlesiyle tanıtımını yapmaktadır(www. yayinakisi.com/program/11892/13.09.2008)

³⁵ Bahşioğlu, televizyonun halkbilimi alan araştırmalarına etkisini şu noktalarda toplar: “A. Medyanın folklorik malzemeye etkisi: a)Televizyondaki film ve dizi filmlerin özellikle kırsal kesimdeki anlatım türleri ihtiyacı karşılamasıyla masal, hikâye vb. anlatım türlerine ihtiyaç duyulmaması nedeniyle unutulması b)Kaynak kişilerin izlediklerinden etkilenecek yöresinde mevcut olmayan bir geleneği farkında olmadan mevcut gibi kabullenmesi. c) Kaynak kişinin medyadan etkilenecek folklorik

Son yıllarda televizyonda en çok izlenen programlar arasında dizilerin olduğu gözlenmektedir. Televizyon dizilerinin çok talep görmesi yine televizyondaki tartışma programlarına konu olmaktadır.³⁶ Televizyon dizilerinin çok izlenmesinin bir sebebi dizilerin “sosyal aktivite” olarak görülmesidir. Akşamları eve dönen insan için diziler vakit geçirme ihtiyacını karşılar olmuştur. Psikolog Acar Baltaş’a göre televizyon izlemek “hiçbir şey yapmadan bir şey yaptığınız” bir durumdur. Diziler özlemlere karşılık gelir. Herkes kendi özlemi çerçevesinde bir diziyi takip etmeye başlar. İzleyici kitlesi geniş olan dizilere bakıldığında da aynı dizinin farklı yaş gruplarına, farklı cinsiyetlere hitap edecek şekilde kurgulandığı görülür.³⁷ Bu tür dizilerin, büyük küçük kadın erkek herkesi etrafında toplayan masalların yerini aldığı söylenebilir.

Televizyonun kurmaca yayın programının sürekliliği dizi niteliğindeki yapımlara imkân sağlamıştır. Aytaç’a göre diziler en heyecanlı yerinde kesme anlayışı “Binbir Gece Masalları”ndan gelir ve XIX. yüzyıl Avrupa romanının gazetede tefrika edilmesi geleneğinin televizyondaki devamı gibidir(2002, 188-189). Diziler hangi türden olursa olsun gelecek bölümü seyretme merakı uyandırır ve bu özellik âşığın, meddahın hikâyesini yarıda kesmesi gibidir. Bir kaynak kişi kendisinin meddahlarla ilgili bilgisine başvurulduğunda meddah hikâyelerini anlatabilmek için televizyon dizilerine gönderme yapması bu tespate örnek oluşturacak niteliktedir. “... daha önce televizyon ve radyo olmadığı zaman, onlara meddah denirimiş, gahveye meddah gelirmiş. ...her akşam başka bi şey anlatıyo yarıda bırakıyo, dizileri bile en heyecanlı yerinde son buluyo da ertesi hafta bakıttırıya ya aynısı. Bu yüzlerce sene önce de varmış. Onların yaptığının kopyasını yapıyorlar şimdiki teknolojiyle. O şekilde

malzemede değişiklik yapması. B. Medyanın kaynak kişiye olan etkisi a) Gizli kamera korkusu nedeniyle cevap vermeme veya tepki gösterme. b) Televizyon programı/kameraya alışkın olma nedeniyle istenilen bilginin değil verilenin alınması. c) Daha önce yapılmış bir programın yanlış yorumlanması veya gerçekten yanlış aktarılması sonucunda kızgınlık nedeniyle daha sonra başka bir araştırma ekibine tepki gösterilmesi. D) Televizyonla empoze edilen geleneksel kültür imajına uymama veya onlar gibi renkli görüntü verememe endişesi ile bilgiyi saklama veya değiştirme. C)Medyanın Araştırmacıya Etkisi(2002, 32-38).”

³⁶ Bu programlardan biri 14.09.2008 tarihinde TRT-2’de yayınlanan “Medya Medya” programıdır.

³⁷ Bu görüşler bahsedilen programdan alınmıştır.

meddahlar gahvelerde anlatır(Mesut Kanlıoğlu).” Kaynak kişinin s3zleri bir taraftan da anlatının yeni ortamlara uyum sağladığının ifadesidir. Kaynak kişi dizileri daha 3nce yapılanların “kopyası” olarak g3r3r. Değişen, teknolojideki gelişmelerdir.

Televizyon dizilerinin birçoğunun geleneksel meddah hikâyeleri gibi, buna âşık hikâyeleri de dâhil edilebilir, seyircilerini belli toplumsal değerler 3zerinde birleştirecek şekilde kurgulandığına dikkat çekilir(Cankara, 2006: 115). İsmail Tontur adlı kaynak kişi, geçmişte bir anlatıcı olarak dayısının herkes tarafından tanındığının anlatırken, telezyon filimleri ve halk anlatıları arasında ilgi kurarak halk anlatılarının film yapılabileceğini s3yler. “Ahmet Ağa hikâye anlat. Onu herkes biliyordu. Herkes istiyodu Ahmet Ağa’dan. Benim anlattığım el dost mel dosttan bi başlardı. Bismillası ya o. Senaryo ya o, film yapıyosun. Anlattığı hikâyelerin senaryosunu yaz, film yap. İşte o fildişlerinden saray mı yaptırmış. O peri kızlarından. Yahu neler vardı, unuttum ya.”

3zdemir bazı televizyon dizileriyle halk hikâyeleri arasında benzerlik kurarak, her dizinin âşık gibi hayatın bir kesitini kurgulayarak aktardığını s3yler. “T3rk anlatım ve g3sterim geleneği, ikincil s3zli k3lt3r bağlamında yeniden kurgulanmıştır. Yeni yapı, yeni akt3rlerle yaratılmakta ve yaşatılmaktadır(2008, 254).” 3zdemir, g3n3m3zdeki bazı geleneklerin geçmişten kaynaklanabileceğini, geçmişteki bazı geleneklerin bağlama g3re yeniden yorumlanabileceğini s3yler ve ikinci duruma 3rnek olarak meddahlığın devamı olarak g3rd3đ3 talk-show, stand-up’ları g3sterir(2001b, 121).

Araştırmacılara g3re halk anlatılarının yerini film, sinema, dizi ve çizgi filmler tutmaktadır. 3zdemir, “Masal analarının yer aldığı anlatı ortamı ve geleneği, yerini beyaz cama ve perdenin egemenliğindeki elektronik ortama terk etmiştir(2005, 159).” derken, Birkalan’a g3re sinema, hikâyenin ve masalın g3revini 3stlenen bir anlatıdır(2002, 48). Gerbner, bildiğimiz

hikâyeleri kimin anlattığının, insan iletişimindeki evrime paralel olduğunu söyler ve günümüzün başat anlatıcısı olarak medyayı, özellikle televizyonu görür(1998).

Derlemelerimizden yola çıkarak da halk anlatılarının yerini televizyonun aldığını söylenebilir. Televizyondaki dizi, film, çizgi filmler anlatı ihtiyacını karşıladığından halk anlatıları anlatılmamaktadır. Halk anlatılarının kahramanlarının yerini de televizyon kahramanları almıştır. Servet Karagöz, torunlarına masal anlatıp anlatmadığı sorulduğunda, “Şimdi televizyon va. Televizyondan dinliyola, bize öyle bi telaşe düşmeye. Evvelsi ninem oturdu, söyleyiverüdü. Şimdi onların yerini televizyon aldı.” cevabını vermiştir. Fikriye Gedik, masal anlatmaya devam edip etmediğini sorusuna, “Geçti atuk hepsi... Buradaki(televizyon) masalla variken çocukla öyle şeyle biliyola ki atuk. Bunla sormazla öyle bişiy. Bilmiyola çünkü.” “Şimdi televizyona bakıyoz. Artık masal anat deyen filen yok. Masalların yerini tilevizyon aldı yavrum(Saniye Çobanoğlu).” “Almanya’dan bir gurbetçi ailesi traktörün aküsüne bağlamışlar, küçük 37 ekran bir televizyon. Köyün en yaşlısından en gencine kadar seyrettiğimiz neydi biliyor musunuz? Taş Devri. Fıret Çakmaktaşı’ı orada tanıdım. Bütün köylü pür dikkat onu izliyordu(Erdal Arslan).” Bir başka kaynak kişi komşularla bir araya gelerek dizi seyrettiklerini anlatmıştır(Serpil Tomruk). Bahşioğlu da televizyondaki film ve dizilerin anlatım ihtiyacını karşıladığını, bu sebeple masal, hikâye vb. anlatım türlerine ihtiyaç kalmadığını; televizyon kahramanlarının halk anlatılarına dâhil edildiğini; televizyondan etkilenerek yeni malzeme ortaya konulduğunu(2002, 32-35) tespit eder.

Elektronik kültür ortamının anlatısının kurmaca, sözlü kültür ortamının anlatısının gerçek kabul edildiği de görülmektedir. İrfan Dikkıloğlu adlı kaynak kişi televizyonun masalın, hikâyenin yerini tutamayacağını söylerken televizyonda izlediklerinin kurmaca olduğunu söyler: “Tutmaz o gerçekci, televizyon gerçekci değil ki. Hayal ürünü.”

Serpil Tomruk adlı kaynak kişinin komşularıyla bir araya geldiklerinde, “televizyonda izlediği bi şeyleri” konuştuklarını söylemesi televizyonun seyircisinin neleri konuşacağını belirlediğini göstermektedir. Televizyon kültür haline gelmeye, konuşmaların konusu televizyonda görülenler olmaya başlamıştır(Postman, 2004: 92-93).

Özdemir, “..medya kültürü, gerçek kültürün hem bir yansıması, hem de yeniden yeniden şekillendirilmesi olarak görülebilir(2001:114).” der. Kastamonu’da anlatılan Sepetçioğlu, Şerife Bacı gibi efsanelerin filme alınarak bir özel televizyon kanalı yoluyla izleyiciye ulaştırılması bu çerçevede değerlendirilebilir. Sözlü kültür ortamı ürünü olan bu anlatılar, elektronik kültür ortamında şekillendirilerek seyirciye ulaştırılmıştır.

Sonuç olarak; televizyonun sözlü kültür ortamında yer alarak iletişimin başlamını değiştirdiği; dizi, film, sinema, çizgi film, çizgi sinema gibi programlarla anlatı ihtiyacını karşıladığı; diğer taraftan halk anlatılarının naklinde ya da yeniden şekillenerek yayılmasında etkili olduğu görülür.

2.3.3. İnternet

İletişim biçimlerinin gelişen teknolojiye bağlı olarak yeniden şekillendiği görülmektedir. Medyada meydana gelen değişiklikler bir öncekini yok edememiş, bir yenilik eklemiştir. Kültürün günümüz üretim ve tüketim alanlarından ve elektronik kültür ortamının etkili araçlarından biri de internettir. Tüm dünyaya yayılmış birbirleri ile bağlantılı, yüz binlerce bilgisayardan oluşan bir ağ olarak tanımlanan (İnternet Nedir? www.bilisimterimleri.com/bilgisayar_bilgisi/bilgi/12.html; 21.09.2008) internet insan hayatını en çok etkileyen 25 buluş arasında sayılmaktadır (www.bildirgec.org/yazi/insan-hayatini-etkileyen-25-bulus 21.09.2008). İnterneti, son dönemdeki kültür değişmelerinin temel dinamiklerinden biri olarak gören

Özdemir, küreselleşmede internetten etkin bir şekilde yararlanıldığını söyler. Bu durum bazen yerelin küresele taşınması, bazen de küreselin yerele taşınması şeklinde gerçekleşir(Özdemir, 2007: 163).

Bilgisayarın sanal dünyası gazete, dergi, kitap, telefon, radyo, televizyon gibi iletişim araçlarını kapsar. Türkiye’de 1991 yılında başlayan internet, Özdemir’e göre, gazete, radyo, telefon, faks, televizyon gibi kendinden önceki iletişim araçlarını da içinde barındıran, zaman ve mekân sınırlarını yok eden, geçmiş, bugün ve geleceği birleştiren sanal bir dünya yaratmıştır(2008, 289-290). İnternet kitle iletişim araçlarının tamamını bünyesinde barındırır. Dolayısıyla yazma, okuma, konuşma, dinleme ve seyretme gibi ihtiyaçlar internet ortamında giderilmektedir. Örneğin; Nasrullah Gazetesi, Kastamonu Postası, Kastamonu 37, Kastamonu Haberleri, Memleket Haber Kastamonu, Kastamonu Haber, Kenthaber Kastamonu, Kastamonu Araç Haber internet üzerinden Kastamonu ilinden haber sunan sitelerdir ([http:// yerelhaber.tv/index.php](http://yerelhaber.tv/index.php) 13.09.2008). Bu siteler sayesinde gazete satın alma eylemine ihtiyaç kalmamıştır.

“İnternet, görsel ve işitsel kültür çağının yeniden eski tahtına oturmasına yardımcı olmuştur. Asıl olan görsel kültürdür. Söz ve yazı, görülenin anlatımına yardımcı olan araçlardır. Sanal ve dijital kültür çağı aynı zamanda özetlemeler ve kısaltmalar çağıdır. Hızlanan yaşam içinde ayrıntılı anlatım çoktan devrini bitirmiştir. Anlatım ve gösterim geleneklerinin anlatım boyutu iyice etkisizleşmiştir(Özdemir, 2008: 290).”

Her gelişmede oluşu gibi internete de eleştiriler yöneltmiştir. Platon’un yazıya getirdiği eleştiriler bilgisayar teknolojisi için de düşünülebilir, der Ong. Yazı imal edilmiş bir üründür ve aynı söz bilgisayar için de geçerlidir. Yazı hafızayı zayıflatır, bugün aynı durum bilgisayarın imkânlarından faydalananlar için de söylenir. Yazının cevap verememesi eleştirisi bilgisayar için de geçerlidir diyen Ong, bu durumu “Çöp yükle, çöp

boşalt.” cümlesiyle ifade eder(1999, 98-99). Sanders bilgisayarı “adım adım cehalete yaklaştıran bir araç olarak” görür. Ona göre bilgisayar insan bağlantısını koparır, ilişkileri parçalar. “Toplumsal sözleşme bilgisayarla yazılmamıştır. Bilgisayarla tamir edilmesine olanak yoktur(1999, 124).” Televizyona yöneltilen eleştirilerde görüldüğü gibi internetin de sosyal ilişkileri zayıflattığı düşünülmekte, bununla birlikte internetin olumlu sosyal etkilerinin olduğu da kabul edilmektedir(Altın, 2006: 32-34, 34-36). 1927 doğumlu olan bir kaynak kişinin internete tepkisi ise şöyledir: “İnternet diye bi şey var. İnternette vatandaş evleniyo. Ya ne biçim iş bu ya. Millet çileden çıktı bunun için. Müslümanlık zayıfladı ya(Cafer Akbulut).” İnternet, iletişim biçimlerini değiştirmiştir.

Sanallaşmayla kültür paylaşım ortamlarının farklılaştığını söyleyen Özdemir’e göre, “Yüz yüze sohbet ortamları olan kahvehane, pastahane, çay bahçesi, park, ev vb. mekânların yerini sanal ‘sohbet odaları’ almıştır. İnsanlar ‘gönül sohbet ister kahve bahane’ özdeyişinin gerçekliğini sanal alemde göstermeye başlamışlardır(2008, 290).” Sohbetin aynı mekânı paylaşma zorunluluğunu ortadan kaldıran telefonda(Köker,146) sonra internetle birlikte kullanıcılar sohbet odalarında, forumlarda birbirleriyle sözlü veya yazılı sohbet edebilmektedirler.

İnterneti, özellikle sosyalleşme ihtiyacı duyanların uzun süreli kullandığına dikkat çekilmektedir. Günümüz kent ortamında kolay kurulamayan sosyal ilişkiler internet üzerinden, kolayca ve tehlikesiz bir şekilde kurulabildiği ve insanların kendilerini ifade etmede daha özgür oldukları ifade edilmektedir(Ekinci, 2002).

İnternet üzerinden iletişim kurulan alanlardan biri “forum”lardır. İnternet sitelerinde açılan forumlarda hemen her konu hakkında yazıların yazıldığı, tartışmaların, yorumların yapıldığı görülmektedir. Forumların başlıklarına göre hedef kitesinin farklı olduğu söylenebilir. Bazı forum bölümlerinin “Kadınlara Özel” başlığıyla birlikte verilmesi de bunu düşündürmektedir.

Forumlara yazılanlar kullanıcı adıyla yazıldığından yüz yüze iletişimde yaşanabilecek olumsuzluklar yaşanmaz. Sanal sohbetin bu özelliğinden olsa gerek kullanıcıların rahatlıkla istediklerini yazdıkları gözlenmiştir. Ancak bu noktada şu da söylenmelidir: Dundes'in halk tanımı kapsamında bir internet sitesinin üyeleri "halk" olarak kabul edilmelidir. Yapılan yazışmalar incelendiğinde bir internet sitesinin kullanıcılarının bir gelenek oluşturduğu, selamlaşma şekilleri gibi, internet bağlamında da olsa birbirlerini tanıdıkları anlaşılmaktadır. Birbirini tanıyan internet sitesi kullanıcılarının birbirlerine karşı sorumlu oldukları görülmüştür. Bu forumlarda kişiler karşısındakini dikkate almaktadır. Diğer taraftan forum kuralları kullanıcıları belli kurallara uymak zorunda bırakır.

Kastamonu özelinde, Kastamonu ilçelerine ve köylerine ait veya Kastamonuluların hazırladığı internet sitelerinin paylaşımın yeni mekânı olduğu söylenebilir.³⁸ Köy ve kasaba sitelerini Özdemir, "Yerelin sandığı[nın], sanal alemde açıl[ması](2008, 290)" olarak değerlendirir. "[G]elenekler, sanal 'site'lerde/köylerde yaratılmakta, değiştirilmekte ve yaşatılmaktadır (Özdemir, 2006b; 36)." Az çok birbirinin benzeri olan bu sitelerden kerempe.com sitesi incelenerek özelden genele doğru bir değerlendirme yapılacaktır.

³⁸ Bu bağlamda incelenen internet siteleri şunlardır: www. kerempe. com, www. gunvakti. net, www. yukarikayi. com , www. daday.azbuz. com, www. gergenkoyu. net, www. inceozkoyu. com, www. celepler. org, www. sarpun37. tr., www. recepbejkoyu. tk. by, www. sirader. com, www. asagikayi. net, www. oycali. com, www. karacalar.liyiz.biz, arac37.forumup.com, www. macir.8m.com, www. cide37.com, www. ozcideliler.com, www. cide. gen.tr, www. kiyan koyu37.tr.gg, www. tepedelik.com, www. tavukcuoglu.com, www. alisaray.com, www. kaskarder.tr.gg, taskprununesi. sitemynet.com, site. mynet.com/yazihamit, pirahmetlikoyu. blogcu.com, www. kastamonulife.com, www. abanali. com, taskopru. 50webs.com, www.devrekani. com, yenidenkastamonunet. sitemynet.com, www. kulup37.com, www. azdavay.com, www. seydiler.bel.tr, e-kastamonu. net, www. aktastekke.com, www. yeniboyundurcak.com, www. balcikhisarkoyu.somee.com, www. tosyaweb.tr, www. kastamonu.bel.tr, www. caybasikoyu.net, www. kent37.com, http:// qastamonu. com, www. bayatkoyu.net, buyukkizilcakoyu.net, www. cevlikkoyu.com, www. tosyacifterkoyu.azbuz.com, www. dagardikoyu.com, www. kilukuyukoyu.com, www. kucuk kizilca. Com, www. mısmılagackoyu.com, www. yagcılarkoyu. com, www. yenido ankoyu.com, www. seydiler.bel.tr, taskoprue debiyat. blogcu.com, alisahin37. blogcu.com, www. depdep.com, kesfetmekicinbak. com/atlasdan/masalatlas, nurikeskin1950. sitemynet.com www. taskoprue debiyat.tr.cx/ (Mayıs-Haziran.2008), www. castamon.com(Eylül 2008)

kerempe.com adlı internet sitesi üyelerinin Kastamonulu olduğu bir sitedir. Bu sitede Kastamonulu olanlar arasında sanal bir iletişim gerçekleşmektedir. Site forum, ilçeler, resim, günlük, haber, defter, sohbet, oyun, video bölümleriyle hem özele hem de paylaşımaya yöneliktir.

Forum bölümü, sohbet etmek için aynı yerde bulunma zorunluluğunu, mekân birlikteliğini, ortadan kaldırmıştır. Kastamonu dışında yaşasa da üyeler için bu sitenin Kastamonuluların bulunduğu "ortak bir mekân" kimliği kazandığı söylenebilir. Bu mekânda bulunmanın kuralları vardır ve bu kurallara uymayanlar siteden dışlanabilir. "Forum Kuralları", bir odadaki, konaktaki, kahvehanedeki sohbet toplantılarının kurallarının karşılığı olarak görülebilir. Sözlü kültür ortamında bir sohbet toplantısının kurallarına uymayanlara gösterilen tepki, forum kurallarına uymayanlara da gösterilmektedir ve üyenin yazısı yayımlanmadığı gibi üyeliği de sonlandırılabilir.³⁹

³⁹ www.kerempe.com sitesinin forum kuralları şunlardır:

1. Forumumuzda siyasi propaganda, genel ahlaka aykırı küfürlü yazı, argo kabul edilen yazılar, hakaret benzeri yazılar yazılamaz. Aynı şekilde, başka bir forum katılımcısını yada üçüncü bir şahsı küçültücü veya hakaret edici yazı yazılamaz. Ayrıca, halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kamunun güvenliği için tehlikeli tarzda kin ve düşmanlığa alenen tahrik edici yazılar ve halkın bir kesiminin benimsediği dinî değerleri aşağılayan yazılar yazılması kesinlikle yasaktır.
2. Forum kullanıcıları yeni bir konu açmadan önce o konunun Forum'da mevcut olup olmadığını kontrol etmelidir. Bunun için Forum'un arama özelliği kullanılabilir. Aynı isimli veya aynı tartışmaları içeren konulara açılmaz.
3. Forumumuzda CRACK, WAREZ, HACKING türü uygulamalar kesinlikle yasaktır. Özellikle HACK üzerine açılacak konular uyarısız silinecektir. Başkalarına zarar verecek tüm uygulamaların paylaşımı yasaktır. Bu konu forumumuzun en önemli konusudur ve ayırım gözetmeksizin herkese uygulanacaktır.
4. Yöneticiler her yazılan mesajı yönetemeyebilirler. Yöneticilerden önce uygunsuz bir mesajla karşılaştığınızda lütfen o bölümden sorumlu yöneticilere özel mesajla veya mesajların üzerinde yer alan "moderatöre bildir" yazısına tıklayarak bildirebilirsiniz.
5. Mesaj yazarken büyük harf kullanmak bağırarak anlamına geleceği için yazılarınızı kesinlikle büyük harf kullanarak yazmayınız.
6. Konu başlıklarını konunun içeriğini ifade eden şekilde seçilmesi gerekmektedir. (yardım, lütfen, acil ve kişiye özel gibi başlıklar uyarı yapılmaksızın kapanabilir yada silinebilir)
7. Forum'da yazılacak konular ilgili bölümlere yazılmalıdır.
8. Üye olurken ahlaksız isim seçmek, başkasının kullanıcı adı ile foruma katılmak, sırf üye olmak için abuk subuk kullanıcı adları seçmek yasaktır.
9. Yöneticiler, yazılan yazının konusuyla ilgili olmayan bir bölümde yazıldığına karar verirlerse ve (veya) konunun uygun olmadığına karar verirlerse yazıyı uygun bölüme aktarır veya silerler. Bu nedenle itiraz türü yazılarında silinmesi, veya cevaplandırılması yönetici yetkisindedir. Ayrıca uyarı ile kapatılan konuların devamı niteliğinde veya aynı içerikte konu açılmaz!

Sitenin forum bölümüne konu ve cevap göndermiş üyeler dikkate alındığında bu üyelerin genellikle İstanbul'da yaşadıkları, cinsiyet ayrımının olmadığı, görüntü ve yazı birlikteliğinden oluşan bir imza kullandıkları görülür. Geleneksel sözlü kültür ortamlarındaki cinsiyet ayrımcılığı bu sanal sohbet ortamı için geçersiz bir kuraldır. Üyelerin yaşları 17 ile 41 arasında değişmektedir. Dolayısıyla farklı yaş gruplarından kişiler forumda bir araya gelebilmektedir. Üyelerin mesleklerine bakıldığında yedek parça, muhasebe, metal kalıpcı, üniversite öğrencisi, öğrenci, memur, ne iş olsa yaparım, tekniker, elektrik teknisyeni, işsiz, çocuk gelişimi, gıda mühendisi, ÖSSzede, peyzaj teknikeri, ziraat mühendisi, bankacı gibi ifadelerle karşılaşılmaktadır. Üyelerin Kastamonu doğumlu olup genellikle başka bir ilde, özellikle İstanbul'da yaşadıkları ya da anne veya babasının Kastamonulu olduğu

10. Forum Yönetimi, aynı kişinin birden fazla rumuz veya isimle, farklı kişilermiş gibi aynı konuda görüş belirttiğini tespit etmesi durumunda, kişinin tüm mesajlarını siler ve forum'a girişini yasaklar. Yine buna bağlı olarak aynı kişinin birden fazla e-posta adresi ile başvurarak farklı isimler ile yazdığının tespit edilmesi durumunda forum ile ilişkisi kesilir. Kullanıcılar kendi kullanıcı adı ve şifrelerini korumakla sorumludurlar, başkası kullanır ve kural dışı yazı olursa BAN(siteyasaklaması) edilirler.

11. Forum'un işleyiş ve kuralları konusunda katılımcıları sürekli bilgilendirmek forum'un veya moderatörlerin görevi değildir. Katılımcılar bu kuralları okuyup uymak zorundadır.

12. Forum kurallarına uymayan katılımcıların forum'a yazı yazması engellenecektir. Buişlem ihtar verilmeden de yapılabilir.

13. Kişisel tartışma şekline dönüşen Konular derhal kapatılır!!! Kapatılan konularla ilgili PM veya Mail atılmamasını rica ederiz. Ayrıca Özel Mesajlar forum içerisinde üyeler tarafından yayınlanamaz.

14. Başka Forumlara üye veya kullanıcı toplamak için yazılan reklam mahiyetinde yazılar (Özel Mesaj Dahil) YASAKTIR. Bu şekilde davranan üyelerin üyelikleri silinecektir!

15. Üyelerin verdiği adreslerde bulunan dosyalar veya resimler üyelik gerektirecek şekilde ise ve kullanıcılar üye olmadan bu bilgileri alamıyorsa ilgili linkler kural dışı değerlendirilir ve kaldırılabilir! Üyelerin forum dışarısından link ile verdikleri dosyalardaki içerikten dolayı site sorumlu tutulamaz, Bu gibi linkler ve dosyalar eğer sorunlu yada zararlı ise bildirim üzerine kaldırılır.

16. Forum üzerindeki Email veya PM (ÖM) sitemini kullanarak ASLA ticari çıkar amaçlı mesaj GÖNDERİLEMEZ !!! Yönetim ticari olarak kullanım veya kural dışı kullanıma yönelik şikayet aldığı veya gerekli gördüğü durumlarda PM'leri (Özel Mesajları) okuma ve gerekiyorsa yayınlama hakkına sahiptir.

17. Üyelerin Forum içine yazdığı bilgiler yada link verdiği dosyalar kullanıcıyı zor durumda bırakacak yada cihazlar için tehlike arz edecek bilgi veya dosyalar ise, ÜYE mutlak surette uyarı yazısı yazmak zorundadır!!!

18. Herhangi bir alanda kişileri, kurumları, kuruluşları veya devlet'i küçük düşürecek resim, yazı, alıntı vb. şeyler kesinlikle yasaktır. Bu gibi durumlarda uyarı yapmadan üyeyi forumdan silme hakkımız saklıdır.

19. Forum kuralları her zaman değiştirilebilir ve değiştikten sonra hemen geçerlidir. Kullanıcıların ben görmedimokumadımdemehakları yoktur!

kerempe.com yönetimi gerekli gördüğü taktirde bu kuralları değiştirme hakkını saklı tutar. Forum kurallarınımtakibiüyelerimizeaittir.

Lütfen forum kurallarına uyalım!!!!" (www.kerempe.com;09.05.2008)

anlaşılmaktadır. kerempe.com'a üye olanların ortak noktaları cinsiyet, yaş, meslek değildir; ortak noktaları "Kastamonulu olmak"tır. Birinci sözlü kültür ortamının mekânı olan kahvehane, oda gibi yerlerde örneğin yaşa bağlı ayrışmalar görülebilmektedir: Yaşlıların gittiği oda, kahvehaneyle gençlerin gittiğinin ayrı olması gibi. kerempe.com'da bir araya gelmek için belirleyici olan ise "Kastamonuluk"tur. Ong, "Yazı ve matbaa insanları yalnız bırakırken sözlü kültürler grup bilinci yaratır(1999,160-162)." der. İlgili site; Kastamonu'lu olanları bu site etrafında toplamaya yöneliktir. Böylece kendiliğinden değil, bilinçli olarak bir grup oluşturulmaktadır. Barry Sanders, sözelliği bir grup etkinliği sayar(1999, 31). İkinci sözlü kültür ortamının bir aracı olan internet siteleri bir grup etkinliğidir.

kerempe.com'un üyelerinden birisinin şu yorumu dikkat çekicidir. "sizlerle birlikte olmak memleketimde olmak gibi. sitemize de bahar geldi memleketimize geldiği gibi." Bu durum, bu tür siteler sayesinde sağlanan iletişimle, zaman ve mekân sınırlarının aşılması ve "dolayısıyla yalnızlık ve gurbette olmaktan kaynaklanan sorunlar[ın] biraz olsun giderilme[si](Özdemir, 2006b: 29)" olarak anlaşılabilir.

Sitenin üye sayısı 726 görünmektedir. 09.05.2008'de 10 ay, 3 haftalık bir site oldukları ifade edilmiştir. Sitenin forumuna katılanların genellikle aynı kişiler olduğu görülmüştür. Sitenin en çok mesaj yazan üyesinin 11089 mesajı, en az mesaj yazan üyesinin ise 1434 mesajı vardır. Bu sitenin üyeleri için "kerempe.com arkadaşları" tanımlaması yapılabilir. Özdemir, "Sanal köy sitelerinin en çok rağbet edilen bölümlerinin başında gelen sohbet, ileti bölümleri[nin] köy kökenliler arasında güçlü bağların oluşmasını(2006b, 29)" sağladığını söyler.

kerempe.com'un "İlçeler" bölümünde Kastamonu'nun ilçeleri hakkında verilen tarihî bilgiler için genellikle kaynak gösterilmemiştir. Bu bilgilerin Kastamonu Valiliğinin, kaymakamlıkların veya belediyelerin sitelerinden aynen kopyalandığı -bu kurumlara ait siteler incelendiğinde- görülür. Tarih,

internet sitesinde bu yolla paylaşılmaktadır. “Kastamonu Özel Bölüm, Köylerimiz” bölümünde ise köylerin fotoğrafları ve köyler hakkında bilgiler yer almaktadır. Verilen bilgilerin yıllıklardan ve internet sitelerinden alındığı anlaşılmaktadır.

Sitenin Kültür-Sanat-Edebiyat bölümünde “Şiir Arşivi, Hikâye Arşivi, Fıkra Arşivi, Şarkı Sözleri, Bir Yudum İnsan” bulunmaktadır. “Fıkra Arşivi” bölümünde Asker Fıkrası başlığında 11, Hayvanlar Âlemi başlığında13, Kayserili başlığında 6, Nasrettin Hoca başlığında 13, Okul-Öğrenci başlığında10, Politik başlığında 26, Sarışın başlığında 12, Temel-Karadeniz başlığında 63, Kadın-Erkek başlığında 33, Diğer başlığında 62 fıkra yer almaktadır. Fıkralara mesajlarla tepki verilmektedir. Diğer bölümündeki fıkralara 530, Temel-Karadeniz fıkralarına 454, Kadın-Erkek fıkralarına 295 mesaj yazılmıştır. İnternet sitelerindeki fıkralar anlatıcıdan yoksundur. Anlatıcının mimikleri ve sesi gibi fıkrayı çekici hâle getiren unsurlar yoktur. İncelenen sitedeki fıkraların komik oldukları yanlarındaki gülen yüz resimleriyle vurgulanmaktadır. Fıkralara gönderilen mesajların yanlarına da msn ifadeleri/smiley eklenmiştir: Gülen adam, üzgün adam, gülmekten yere yatan adam. Bu ifadelerin sayısının artması verilen tepkinin şiddetinin bir göstergesi olarak okunabilir. Harflerin tekrarı da tepkinin derecesini göstermek için kullanılan bir yoldur.⁴⁰

⁴⁰ Aşağıdaki fıkra bu durumu örneklendirmektedir.(www. kerempe.com)

 temelim bilim adamı olmuşş:

1. gün : Fare uzun süre labirentin içinde dolandı ama peyniri bulamadı .
-- İç güdüleri zayıf.
3. gün : Negatif. Sadece labirenti değil, odanın hemen her yerini aradı; tüm dolapları, çekmeceleri, kavanozları karıştırdı. Hatta bir tablonun arkasına ve ceplerime bile baktı.
-- Bu fare tam bir salak.
7. gün : En ufak bir ilerleme yok.Artık arama isteğini bile kaybetti, telefonla köşedeki büfeden iki karışık tost,bir ayran istemiş.
-- Zekadan böylesine yoksun oluşu deneylerimde yol almamı önlüyor.
18. gün : Zamanla becerilerini geliştirmesi lazımdı,ama sıfır! Bursa'dan aradı, "kaygılanmamamı, peyniri bulacağını" söyledi. Ona gittikçe peynirden uzaklaştığını anlatmaya çalıştım, ama dinlemedi.
-- Ciddi zeka problemi!
74. gün : Umutsuzluğa kapılıyorum; fare, henüz bir zeka belirtisi gösteremedi. En son Tibet'ten aradı, hayatın anlamı gibisinden birşey bulduğunu söyledi. Ama peyniri bulamamış ve artık umrunda da değilmiş.
-- Aptal hayvan! Hayallerimden ve kariyerimden geriye küflü peynirler kaldı.

Fıkralara yapılan yorumlar üzerinden tartışma konuları başlatılmıştır. "Temel Bilim Adamı Olmuş" fıkrası üzerinden Türkiye'deki bilim adamlığı tartışılmıştır. Bu fıkra üzerindeki tartışmalardan yola çıkarak diyebiliriz ki birinci sözlü kültür ortamında fıkra "uygun düştüğü yerde" anlatılmaktayken, forumlarda yer alan fıkralar üzerine uygun durumlar bulunmaktadır.

"Hikâye Arşivi" bölümünde Dramatik Hikâyeler'de 9, Gerilim-Korku'da 0, Aşk Hikâyelerinde 13, Çocuk Hikâyelerinde 2, Başımızdan Geçenler'de 2

93.gün : LABİRENTİN İÇİNE KOYMAYI UNUTTUĞUM İÇİN FARENİN PEYNİRİ BULAMADIĞINI FARKETTİM.

(Fıkraya Gönderilen Mesajlar)

RE: temelim bilim adamı olmuşşş:)

93. gün de olsa, ilerleme var Temel"de.

Temel"deki ilerlemeden farenin haberi olmuşmudur acaba 🤔🤔

Teşekkürler kardeşim.

Bu arada MODERATÖRLÜĞÜN hayırlı olsun.

Bakalım sende bizim konuları ne zaman kilitlemeye başlayacaksın 🤔

RE: temelim bilim adamı olmuşşş:)

93 sonra ha süper yaw 100 gün olmamış yani

bu arada teşekkürler samim abi

RE: temelim bilim adamı olmuşşş:)

gerçekten baya erken fark etmiş

kızmayın ama bizim bilim adamlarımız neyapar ne eder biraz önce bir yazı okudum 100 bilim

adamından 45 i yabancı dil bilmiyormuş geri kalanıda idareeder 🤔

RE: temelim bilim adamı olmuşşş:)

hasan abi bende bi bilim insanıyım(uzaylı olmamdan dolayı)

bende çok iyi ingilizce bilmiyom napalım yanüüüüüüüüü

RE: temelim bilim adamı olmuşşş:)

yav onlar profesör olmuş ilk şart yaban cı dil olan bir makama çıkmışlar demekki bende prof

olurum 🤔

RE: temelim bilim adamı olmuşşş:)

valla temel bu ne yapacağı belli olmaz

RE: temelim bilim adamı olmuşşş:)

eeee laz değilmi 12den sonra şarj etmez kafalarımı 🤔🤔🤔

RE: temelim bilim adamı olmuşşş:)

mümkünse temel bilim adamı olmasın 🤔

bencedeeee 🤔🤔🤔

RE: temelim bilim adamı olmuşşş:)

benim için mahsuru yok olmasın tabi

yok gece vardiyasında çalışsın gece 12 den öğle 12 ye kadarrrrrrrrrr 🤔🤔🤔🤔🤔🤔

inebolulu Yazılan:

gece vardiyası iyi fikir 🤔

RE: temelim bilim adamı olmuşşş:)

gündüzde ssen çalışsın yusuf olmaz mı ya

RE: temelim bilim adamı olmuşşş:)

olmaz ben o işe el atmıyım 🤔

konu bulunmaktadır. Dramatik Hikâyeler arasında en çok mesaj alan konu, 22 mesajla “Canım Kardeşimaaaa” başlıklı konudur. Mesajın çokluğu beğeni gösterisi olarak da kabul edilebilir. “Aşk Hikayeleri”nin toplamda en çok mesaj alan bölüm olduğu görülür. Buradaki konular arasında “Bulutla Yıldız” 13 cevapla birinci sıradadır.

“Bir Yudum İnsan” bölümü “Önemli şahsiyetlerin hayat hikâyeleri, fotoğrafları ve biyografileri burada...” tanıtımıyla verilmektedir. Harf sıralamasına göre düzenlenen biyografiler arasında Aşkın Nur Yengi, Barış Akarsu, Barış Manço, Çelik, Deniz Gezmiş, Fuzuli, İsmail Mahir Efendi, Latifî, Orhan Şaik Gökyay, Rıfat Ilgaz, Sadi Çelebi, Turgut Özal gibi isimler vardır. Bu isimlerden popüler olanlar hakkında, Barış Akarsu gibi, daha çok mesaj varken Barış Manço gibi gündemde olmayanlar hakkında hiç mesaj yoktur.

“Eğlence Bölümü”nde Geyik Odası, Komik Şeyler, Güzel Söz ve Yazılar, Video Arşivi, Dünyadan Kareler, Türkiye’den Kareler, Alacakaranlık Kuşağı, Bunları Biliyor muydunuz?, Forum Oyunları yer alır. Forum Oyunları bölümünde Online Oyunlar, Zeka Soruları, Bilmece-Bulmaca bölümleri vardır. Bilmece bölümünde Kastamonu bilmecesi başlığıyla bir bilmece yer almaktadır. Komik Şeyler bölümünde 1527 konu yer almaktadır ve bu konulara toplam 16842 cevap yazılmıştır.

Site forumunun “Kerempe Kahvesi” bölümündeki başlıklar ise şunlardır: Dünyadan Haberler, Türkiye ve Kastamonu’dan Haberler, Cumhuriyet Tarihimiz, Türk Dünyası, Çanakkale Özel Bölüm, Dinî Bilgiler, Atatürk Köşesi, Sağlık Rehberi, Bilim ve Teknoloji, Psikoloji ve Felsefe, Hayvanlar Âlemi, Sanal Kütüphane, Politik ve Siyaset. Bu başlıkların bir kahvehanede konuşulanlar kadar çeşitli olduğu ve site üyelerinin yaş ve mesleklerindeki çeşitliliğe hitap edecek şekilde düzenlendiği de söylenebilir. Forumun “Spor” bölümünde ise konu başlığı olarak futbol takımları yer almaktadır.

Forumun “Kadın Dünyası” bölümünde “Güzellik ve Bakım”, “Moda ve Giyim Tarzları”, “Damak Keyfi”, “Astroloji ve Burçlar”, “Pratik bilgiler”, “Diğerleri: Ev Dekorasyon, İş Hayatı ve Kariyer, Hediyeelik Eşyalar” başlıkları vardır. Bu başlıklar bölümün sadece bayanlara has olduğu izlenimi vermektedir. Ancak kadınlara yönelik hazırlanan bu bölümde erkek katılımcılar da görülmektedir. Sıralanan bu konular aynı zamanda yüz yüze sohbet ortamının konularıdır. Yüz yüze sohbet ortamı sağlayan mekânın yerini “bilgisayar” almıştır ve internet üzerinden yazılı bir sohbet yürütülmektedir.

“Kastamonu” özelinde incelenen internet sitelerinin bazılarında kültür, gelenek, örf ve âdetler başlıklarına rastlanabilmektedir. Yazıhamit Köyünün sitesinde “Kültür Sanat” başlığı altında “Düğün Âdetleri, Evlenme Gelenek ve Göreneklere, Kocakarı İlaçları, Şiirler” verilirken; “Gelenek-Görenek” başlığı altında “Batıl İnançlar, Bayram Âdetleri, Manda Söğüt Dibine Yuva Yapar mı?, Yemek Türleri” başlıkları vardır([http:// site.mynet. com/yazihamit/ Haziran.2008](http://site.mynet.com/yazihamit/Haziran.2008)). Çaybaşı Köyünün internet sitesinin forumunda da “Köyümüz, Köyümüz Hakkında” kategorisinde “Örf ve Âdetler, Köyümüzün Yer İsimleri, Yöresel Oyunlar, Yağmur Duası, Köy Hakkında Bazı Bilgiler” başlıkları bulunmaktadır. Çaybaşı köylüleri için caybasikoyu.net sitesinin kültürün aktarımının sağlandığı bir ortam olarak anlamlı olduğu söylenebilir. Taşköprü Belediyesinin taskopru.bel.tr adlı internet sitesinin anasayfasında da “Kültürümüz” başlığı altında Adetlerimiz, Atasözlerimiz, Halk Hikâyeleri, Halk Oyunlarımız, Halk Türküleri, Lakaplarımız, Manilerimiz, Oyunlarımız, Taşköprü’de Giyim, Yöresel Yemeklerimiz” başlıkları vardır. Bu başlıklar da göstermektedir ki internet yoluyla sözlü kültür gelenek ve ürünleri sanal ortamda üretilmeye, nakledilmeye, paylaşılmaya, değiştirilmeye başlamıştır.

Sözel kültür ortamının ürünü kabul edilebilecek “dedikodu” da internet bağlamında yer almaktadır.⁴¹ caybasikoyu.net internet sitesi forumunun “Bayan Çaybaşlılar” kategorisinde “Çiğdemliğin Köşe” bölümü dedikodu mekânı olarak tanıtılmaktadır. Burada 133 konu başlığı, 412 mesaj bulunmaktadır. Bu bölüm köy sitelerinde yer alan forumların dedikonun paylaşma alanı olduğunu da göstermektedir. Bu sayede dedikodu yapabilmek için yüz yüze bulunma zorunluluğu ortadan kalkmıştır.

Kastamonu köylerine ait sitelerin ortak özelliklerinden biri sitelerde düğün, nişan, sünnet, bayramlaşma, mevlit, yağmur duası, festival gibi günler için davetler, etkinlikler, duyurular, vefat haberlerinin yer almasıdır. Böylece ilgili köylüler, köyleri ve birbirleriyle ilgili gelişmelerden haberdar olabilmektedirler. “Üyelik sistemi bir bakıma, köylüler arasındaki iletişimi kurmaya, işbirliğini geliştirmeye yöneliktir. Aynı zamanda bu sayede, ilgili köyle ilgili yeni verilere de ulaşmak mümkün olmaktadır(Özdemir, 2006b; 28).” Aşağıkayı köyünün sitesinde “Haberler” bölümünde asker duası, piknik görüntüleri, futbol takımı görüntülerinin yer alması örnek gösterilebilir. Aynı sitede “Mesaj Panosu” oluşturularak köylülerin birbirleriyle haberleşmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır(www. asagikayi.net Mayıs.2008). Sitelerde güncel haberlerin dışında köyün tarihiyle ilgili önemli görülen olaylar da yer almaktadır. Aşağıkayı köyünün sitesinde 5 Ağustos 1973'te köyde çıkan yangın haberinin yayımlanması gibi.

Bu sitelerin bir başka ortak yönü de ilgili sitede köyün tanıtımının nüfus, ulaşım, sağlık ocağı, okul, PTT, su şebekesi, ekonomi başlıkları altında yapılmasıdır. Sitelerde ait olduğu köyün ve siteye üye olanların fotoğrafları da yayımlanmaktadır. Bu fotoğrafların bir kısmı Sırakonak köyünün sitesinde olduğu gibi geçmişe aittir. Böylece köyün geçmiş fotoğraflar yoluyla internet sitesi üzerinden köylülere aktarılmaktadır. Sitede geçmişe ait fotoğraflar için “Nostalji” bölümü açılmıştır(www. siraader.com

⁴¹ Kocabay, Hatice, “Bir Dedikodu Mekânı Olarak İnternet Sitelerinin Forumları”, **Millî Folklor**, 10(75), 121-125.

Haziran. 2008). Nebî Özdemir, “Sanal Dünyanın Köy Monografileri” adlı makalesinde,

“... bu tür siteleri kuranlar, öncelikle kültürlerini ve tarihlerini yaşatmayı, geliştirmeyi ve tanıtmayı amaçlamaktadırlar. Bu durumu, küreselin tektürleştirici etkisine karşı, yerelin sanal ortamda, ortak geçmiş ve miras, dahası bellek temelinde kendini koruma çabası olarak da yorumlamak mümkündür. Bu sitelerin kurucuları bir taraftan kendi geçmişe özlem duygularını gidermekte, diğer taraftan da yörelerinin belleğine sahip çıkmakta, yeni verilerle bu belleği zenginleştirmekte, tanıtmakta, dolayısıyla da pek çoğu ilgili yerleşim biriminde doğmayan yeni nesilleri kökleri, vatanları ve milletleri konusunda bilinçlendirerek yetkin bireyler olmalarını hedeflemektedirler(2006b, 27).” der.

Tosya'nın Yukarıkayı köyünün sitesi olan yukarikayi.com'un ana sayfasında “Güncel Haberler, Forum, Rüya Tabirleri, Önemli Linkler, Resimler, Peygamberler Tarihi, Osmanlı Padişahları, Atatürk, Telefon Şakaları, Radyo Kanalları, Şans Oyunları bölümleri vardır. Bu başlıklardan peygamberler tarihi, Osmanlı padişahları, rüya tabirleri gibi bölümler sözlü ortamdaki kültür aktarımının elektronik ortamdaki devamı olarak görülebilir.

İncelenen internet sitelerinde dikkat çeken bir özellik de noktalama işaretlerine dikkat edilmemesi ve yazışmaların konuşma diliyle yürütülmesidir. İnternet forumlarında imlâ ve dilbilgisi kurallarına uyulmayışı yazılı kültürü özümsemeyenlerin ikinci sözlü kültürde kendilerine yer bulmaları olarak okunabilir. Sanders, “Sözelliğe ait insanların sözlüğe ya da dilbilgisine gereksinimi yoktur, çünkü sözellikte, ne sözdiziminde ne de yazımında doğru kullanımı belirleyen standartlar bulunmaz(1999, 73).” der. Sander'in bu tespitinin ikinci sözlü kültür için de geçerli olduğu söylenebilir. İncelenen internet sitelerinin üyeleri ikinci sözellikte yaşamaktadırlar; imlâ kurallarına bağlı kalmaya gerek yoktur. Sesli harflerin yazılmaması gibi unsurlar ayrıca internet geleneği çerçevesinde de değerlendirilebilir. Örneğin

kerempe.com'un forum kuralları içinde, büyük harf kullanmak bağırarak anlamına geleceği için yazılarınızı kesinlikle büyük harf kullanarak yazmayın uyarısı vardır. Bu kural gereği sitenin yazışmalarında büyük harf kullanılmamaktadır.

İncelenen internet sitelerinin ana sayfalarında ve forumlarında halk anlatılarının da yer aldığı görülür. Özdemir'e göre sözlü edebiyat, internet sayesinde "hiçbir dönemde olmadığı kadar küresel ölçekte paylaşılmaya başlanmıştır(2008, 293)." Sitelerde en çok karşılaşılan "fıkra" ve "efsaneler" daha çok "Forum" içinde yer almaktadır. Ana sayfalarında halk anlatılarına yer veren sitelerden birisi e-kastamonu.net sitesidir. Bu sitede "Kastamonu Efsaneleri", "Hikâyeler", "Efsaneler" başlıkları olmakta birlikte "tamamlanmamıştır" uyarısıyla karşılaşılmaktadır. "Tosyamız" forumunda Tosya efsaneleri vardır. Sitenin "Çaybaşı fm" adında bir de radyosu bulunmaktadır(04.06.2008). Sitenin forumunun "Yaşam ve Kültür Platformu"nun "Sırlar Dünyasından" bölümünde şu başlıklarda efsane türüne dâhil edilebilecek anlatılara rastlanmıştır: Cin Fikirli Mahkum, Mezarlıktaki Yangın, Kastamonu'da Gerçekleşen Bir Hazine Olayı, Mezarlıktaki Yangın, Kan Damlası, Şeytan, Pakistan'da Deccal Çıktığı Söyleniyor, Fena Bir Olay, Uyurken Fare Yutan Adam, Allahsız Osman, Işıkları Açmadığın İçin Memnun musun, Zavallı Kızın Sevgilisi. Bu sitede ayrıca Türk Destanları sınıflandırılmış ve metinleri de verilmiştir. "Türk Kültürü Platformu"nda; İlk Türk Destanları: 1.Altay - Yakut Yaradılış Destanı 2.Sakalar Dönemi a.Alp Er Tunga Destanı b.Şu Destanı 3.Hun Dönemi Oğuz Kağan Destanı 4.Köktürk önemi a.Bozkurt Destanı b.Ergenekon Destanı 5.Uygur Dönemi a. Türeyiş Destanı b. Göç Destanı; İslamiyetin Kabulünden Sonraki Türk Destanları: 1. Karahanlı Dönemi; Satuk Buğra Han Destanı 2. Kazak-Kırgız Kültür Dairesi; Manas 3. Türk-Moğol Kültür Dairesi; Cengiz-name 4. Tatar-Kırım; Timur ve Edige Destanları 5. Selçuklu-Beylikler ve Osmanlı Dönemleri; a. Seyyid Battal Gazi Destanı b. Danişmend Gazi Destanı c. Köroğlu.

tosyader.com sitesinde “Tosya’da Anlatılan Efsaneler” başlığında da şunlar yer almaktadır: Yedi Kardeş Efsanesi, Tosya Adının Efsanesi, İki Tepe Efsanesi, Yılkaya Efsanesi, Malkaya Efsanesi, Sandıklıkaya Efsanesi, Kız Evliya Efsanesi, Hızır’ın Ayak İzi Efsanesi, Tekke Hamamı Efsanesi, Geyikli Cami Efsanesi, Kesikbaş Efsanesi, Küçük Hamam’daki Cin Efsanesi. Bu efsanelerin alındığı kaynak ise Tosya dergisidir. Tosya dergisi incelendiğinde sözlü ortamından derlenen efsanelerin yazıya geçilerek tespit edildiği görülür(Karakaş, 1994: 11-12). Dergiden alınan efsane metinleri bu haliyle ikinci sözlü kültür ortamına dâhil edilmiştir.

[http:// qastamonu.com](http://qastamonu.com) sitesinde “Kastamonu isminin nerden geldiğini biliyor musunuz?” konu başlığına verilen cevaplardan biri; “Ben biliyorum. Zamanında rahmetli dedem anlatmıştı. Ama ne kadar doğru onu bilmiyorum.” açıklamasıyla verilen bir efsanedir. Bu örnek birinci sözlü kültür ortamının ikinci sözlü kültür ortamına aktarımın bir örneğidir. Halk anlatılarının yayılma ortamı birinci sözlü kültürden ikinci sözlü kültüre doğru yön değiştirmiştir.

Ana sayfasında halk anlatılarına yer veren diğer site ise taskopru.50webs.com adlı sitedir. “Bu site Taşköprü İlçesi Hamzaoğlu Köyünden babam Merhum Hacı Yusuf Kara Anısına Hazırlanmıştır” cümlesi, sitenin hazırlanış amacını da ortaya koymaktadır. Sitede yer alan başlıklar arasında “Masallar”, “Halk Hikâyeleri”, “Menkıbeler”, “Fıkralar” halk anlatılarıyla ilgili olanlardır. Menkıbeler bölümünde Abdal Hasan’la ilgili kaynağı belli olmayan bilgiler vardır. Halk hikâyeleri bölümünde, “Her memlekette olduğu gibi Kastamonu’da ki halk hikayeleri ya yoksul bir oğlan, ya Bektaşî, ya da hocayı ve ya bir padişahı kahraman olarak hikaye bitinceye kadar anlatmaktadır. Bazen de gerçekte yaşamış ve hikayeye konu olmuş olay ve kahramanlara atıfla meydana gelmiş hikayeler vardır.” denilerek bir hikâyeye yer verilmiştir. Bu bölümden “Öykülerle Türküler”e ulaşılmaktadır. Burada da Sepetçioğlu, Ormancı, Danacı, Kuma türküleri öyküleriyle verilmiştir. Masallar bölümünde “Ürkek Mısdafa” ve “İncülü Gız” olmak üzere iki masal yer almaktadır. Fıkralar bölümünde de yedi fıkra bulunmaktadır. Ayrıca ana sayfada

“Ormancının Oğlu” adında bir hikâye, “Şaban-ı Velî Hazretleri” bölümünde de efsaneler yer almaktadır.

Seydiler Belediyesinin sitesinde “Kurtuluş” bölümünde Şerife Bacının öyküsü (www.seydiler.bel.tr), kerempe.com sitesinin “İlçeler” bölümünde “Şerife Bacı” ile hikâyeler forumunda “Kınalı Ali ve Destanı” adlı anlatılar yer almaktadır.

Ong, “sözlü gelenekler geçmişe ilişkin boş bir meraktan ziyade, toplumun güncel kültür değerlerini yansıtır(1999, 65).” demektedir. Elektronik kültür ortamındaki anlatılara bu açıdan yaklaşılabilir. Anlatıların yeni ortamlardaki görünümü, bu ortamların kullanıcılarının geçmişten bu güne gelen halk anlatılarını aynı zamanda güncel kültür değeri olarak kabul etmesindedir.

İncelenen sitelerin “Forum” bölümlerinde “Edebiyat” başlığı genellikle bulunmakta birlikte bu bölümde halk anlatılarıyla ilgili bir bölüm bulunmamaktadır. Edebiyat bölümünde hiçbir konu başlığının olmadığı siteler de vardır. www.karacalar.liyiz.biz/ sitesinde olduğu gibi. Bu sitedeki “Bilmeceler”, “Mani” gibi konular ise “Eğlence” bölümünde yer almaktadır. Bu durum sözlü kültürlerde mani ve bilmecenin eğlence işlevinin ikinci sözlü kültürdeki devamı olarak kabul edilebilir. “Sözlü belleğin yerini sanal bellek almaktadır. Bugün insanlığın belleği internette saklanmaktadır. Bu nedenle de sözlü kültür ve edebiyat ürünlerinin de sanal sitelerde saklanması, sunulması, yaşatılması, yaratılması, değiştirilmesi söz konusudur(Özdemir, 2008: 313).”

İncelenen internet sitelerinde belli bir anlatıcı tipine bağlı türler yerine fıkra, efsane gibi belli bir anlatıcı tipi olmayan türlerin daha çok yer aldığı görülmüştür. Metin Ekici, Türk halk anlatılarının genellikle anlatıcılardan bağımsız olarak değerlendirildiğini, tarihî süreç içinde anlatıların gelişmesi olgusu üzerinde durulduğunu; asıl değişme ve gelişmenin ise anlatıcıları

yaratan sosyal, siyasal ve ekonomik yapılarda meydana geldiğini söyler. Anlatıcı tipindeki değişme anlatıya da yansır(2005, 225), böylece türlerde değişmelerle karşılaşılır. Mit, destan, halk hikâyesi, meddah hikâyesinin belli bir anlatıcısı varken; masal, efsane ve fıkranın yoktur. Masal, efsane ve fıkra kendilerine ait bir tür geleneği oluştururken, belli bir anlatıcıya bağlı gelenek oluşturmamışlardır(Ekici, 2005: 226). İncelenen internet sitelerinde belli bir anlatıcı tipine bağlı türler yerine fıkra, efsane gibi belli bir anlatıcı tipi olmayan türlerin daha çok yer aldığı görülmüştür. İncelenen internet sitelerinde bir anlatıcı tipi değil herhangi bir üye “Forum”a fıkra, efsane göndermektedir. Üçüncü bölümde görüleceği gibi internetten öğrenilen halk anlatıları arasında ilk sırada fıkra yer almaktadır. Fıkra ve efsanelerin internet üzerinden çok yayılmasının bir sebebi, belli bir anlatıcı tipine bağlı olmamalarında aranabilir. İnternet sitelerinde efsanenin fazla yer tutmasının bir başka sebebi ise inanma ihtiyacını karşılamaya yönelik olmasıdır. Efsane “modern dünyada geleneksel olan insanın inanmaya duyduğu ihtiya[ca](Eker, 2004: 321)” cevap vermektedir.

Halk anlatısının internet ortamdaki görünümü açısından, Facebook adlı internet sitesindeki bazı grup isimleri dikkat çekmektedir. Facebook’ta adında Kastamonu veya Kastamonu’yla ilgili herhangi bir unsurun geçtiği grup adları incelendiğinde “Taş Düşmez, Ayı Çıkmaz”, “Biz Kaç Kastamonuluyuz”, “Nasrullah Camisinden Su İçenler” gibi adlara sahip gruplarla karşılaşmıştır. Kastamonu’da anlatılan iki efsanenin grup ismi olarak kullanılması, birinci sözlü kültür ile ikincil sözlü kültür arasındaki sürekliliğin bir göstergesi olarak okunabilir.

İnternetin günlük hayatımıza girmesiyle birlikte yeni bir mekânla karşılaşmıştır: İnternet kafe. İnternetten sonra ortaya çıkan internet kafeler⁴², evinde bilgisayarı veya interneti olmayanları bilgisayar ve internetle

⁴² İnternet kafeler ilk olarak ABD’de açılmıştır (Yıldız ve Bölükbaş, www.tekplatform.com/felsefeci/368938-internet-ve-sosyal-sapma-nedir-internet-kafeler-gençlik-ve -sosyal-sapma.html; 22.09.2008)

buluşturan; bilgisayar oyunları oynanabilen⁴³, çıktı alınabilen, yiyecek içecek de satılabilen yerlerdir. İnternet kafelerden hizmet alanların genellikle ortaokul ve lise öğrencileri olduğu ve gençlerin interneti en çok internet kafelerde kullandıkları(Altın, 2006: 28, 55) kayıtlıdır.⁴⁴ 2005 yılı rakamlarına göre internet kafe sayısının 18.000 civarında olduğu söylenmektedir (<http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=1541> 21.09.2008). İnternet kafelerin boş zamanların değerlendirildiği mekânlardan olduğu ve kahvehane kültürünün bir devamı olarak görülebildiği için daha çok “erkek egemen mekanlar” olarak algılandığı düşünülmektedir (Yıldız ve Bölükbaş, www.tekplatform.com/felsefeci/368938-internet-ve-sosyal-sapma-nedir-internet-kafeler-gençlik-ve-sosyal-apma.html 22.09.20088). Bazı internet kafelerin kapılarındaki “Bay-Bayan” uyarıları veya “Bayan İnternet Cafe” gibi yerler bu algıyı örneklendirmektedir. Buralarda kafenin sözlü kültür bağlamı değişmiş, internetle birlikte ikinci sözlü kültür bağlamına girilmiştir. İnternet kafeler genellikle tek başına dâhil olunan sanal dünyada paylaşımların yaşandığı yerlerdir. Bununla birlikte internet kafeler, gruplar oluşmasına zemin hazırlayarak sosyalleşme ortamı haline gelebilmektedir.

Kendinden nceki ortamların bir birleşimi olarak yeni bir bağlam oluşturan internet, aynı zamanda bu ortamların gelenek ve ürünlerinin yaşama, paylaşılma, nakledilme alanıdır. Sözlü kültürden elektronik kültüre halk anlatısı, elektronik kültürün bu yeni bağlamında nakledilerek, paylaşılarak, yeniden üretilerek yer almaktadır.

⁴³ İnternette oyun oynama oranı yüksektir. Bir araştırmaya göre gençlerin %50’ye yakın kısmı internette oyun oynamaktadır(Altın,2006:114).

⁴⁴ Bir araştırmaya göre kentli hanelerin %12,2’sinde bilgisayar bulunmamaktadır(Karbuş,2003:104).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK ANLATISININ GELECEĞİ

Giderek küreselleşen dünya “tek tipleşme” olgusuyla karşı karşıya kalmış, bu noktada kültürlerin korunması ve genç kuşaklara aktarılması konusundaki hassasiyetler somut eylemlere dönüşmüştür.

Kültürün korunması ve genç kuşaklara aktarılması konusunda önemli bir gelişme 2003 UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesidir. Kökleri 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisine, 1966 Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Medenî ve Siyasal Uluslararası Sözleşmesine dayanan; 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesiyle geliştirilen; en güçlü sonuçlarından biri 1989 UNESCO Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı ile ortaya konulan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO, 27 Mart 2006 tarihinde Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik ikinci sözleşme ise 20 Ekim 2005 tarihinde kabul edilen Kültürel Anlatımların Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesidir(Arıoğlu,2006: 186-187; Oğuz, 2007:5-11; Oğuz ve Özay, 2005:163-171). Sözleşmede “Somut Olmayan Kültürel Miras”, “toplulukların, grupların, kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler –ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar- anlamına gelir(Oğuz ve Özay,2005:164).”

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinde vurgu “koruma” üzerindedir. Koruma kültürün dondurulmasını değil, kültürün yaşamasını hedefler. Sözleşmede “koruma” teriminin somut olmayan kültürel mirasın yaşanabilirliğini güvence altına alma anlamına geldiği; kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme

ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma ve bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılmasının korumaya dâhil olduğu belirtilmiştir(Oğuz ve Özay,2005:164).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ulusal düzeyde somut olmayan kültürel mirasın korunması kapsamında her taraf devleti, toplumun genelini ve özellikle gençleri hedefleyen eğitici, duyarlılığı arttırıcı ve bilgilendirici programlar düzenlemekle, bilginin kuşaktan kuşağa geçişini okul dışı imkânlarla sağlamak konusunda sorumlu kılmaktadır(Oğuz ve Özay,2005:166-167).

Bu tezde “halk anlatıları” olarak ifade edilen mit, efsane, masal, destan, halk hikâyesi ve fıkra somut olmayan kültürel miras olarak belirlenen, “Dilin somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında bir araç işlevi gördüğü sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler(Oğuz,2003:250).” maddesinde kendine yer bulur.

Bu bölümde “kültürün korunması ve genç kuşaklara aktarılması” duyarlılığıyla, genç kuşağın halk anlatılarını ürettiği, tükettiği, naklettiği, yaşattığı ortamlar tespit edilmeye; böylece halk anlatılarının genç kuşağa hangi ortamlarda ve ne kadar aktarılabilirdiği uygulanan anketten elde edilen verilerle okunmaya çalışılacaktır. Anketten elde edilen verilerden sorulara göre tablolar oluşturulmuş, bulgular tablo altlarında yorumlanmıştır.

Tablo-3.1: Öğrencilerin “Masal Biliyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	F	%			
13	1,5	666	78,3	171	20,1	850	1,1859	,4267

Bu soru ankete katılanların en genel anlamda masal bilip bilmediklerini ölçmeye yöneliktir. Tablo 1’in incelemesinden öğrencilerin % 78,3’ünün masal bildiği, % 20,1’inin bilmediği anlaşılmaktadır.

Tablo-3.2: Öğrencilerin “Bildiğiniz Masalların Adlarını Yazınız.” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

MASALLAR	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
1 .Ağlayan Nar İle Gülen Elma	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
2 .Ali ve Veli	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
3 .Alp Er Tunga	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
4 Altı Kız Babası	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
5. Altın Işık	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
6. Anadolu Masalları	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
7. Anne ile Kurt	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
8. Arı Maya	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
9. Aslan, Kurt ve Tilki	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
10. Aslan ile Boğa	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
11. Aslan ile Fare	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
12. Aslan Kral	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
13. At ile Kurt	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
14. Ayakkabıcı	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
15. Ayı ile Tilki	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
16. Ayşegül Masalları	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
17. Ayşegülün Efsaneleri	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
18. Babalar ve Oğullar	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
19. Balıkçı Hasan	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
20. Balina Avcısı	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
21. Bekçi Mustafa	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
22. Beyaz Diş	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283
23. Bir Vuruşta Yedi Can	225	26,5	1	,1	624	73,4	850	1,4694	,88283

24. Bir Zamanlar Annem	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
25. Büyük Dev	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
26. Cam Dağı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
27. CinAli'ninGünlüğü	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
28. Çalıkuşu	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
29. Çıplak İmparator	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
30. Çirkin Dev	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
31. Dans Eden On İki Prenses	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
32. DeğirmencininKızı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
33. Deve	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
34. Digimon	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
35. Dinozorların Gücü	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
36. Diyet	225	26,5	1	.1	625	73,5	850	1,4694	,88158
37. Dört BacaklıAslan	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
38. Düşler Diyarı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
39. Edi ile Bütü	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
40. Ejderha Kuyusu	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
41. Fabllar	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
42. Ferrarisini Satan Bilge	225	26,5	1	.1	625	73,5	850	1,4694	,88158
43. Gılgamış Destanı	225	26,5	1	.1	625	73,5	850	1,4718	,88158
44. Gül ile Bülbül	225	26,5	1	.1	625	73,5	850	1,4694	,88158
45. Gümüş Tavşan	225	26,5	1	.1	625	73,5	850	1,4718	,88158
46. Hayalet	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
47. Hayvanların Dili	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
48. Hıyar Kız	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
49. Horozla Tilki	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
50. İki Prenses	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
51.İnatçı KeçininSonu	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
52.İncili Çavuş	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
53. İrmik Sultan	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
54. Kahvedeki Adam	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
55. Kamacı Tosya'da	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
56. Kara İnci	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
57. Kara Şövalye	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
58. Karaoğlan	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
59. Karayip Korsanları	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
60. Kargacık	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
61. Karlar Kraliçesi	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
62. Kastamonu Destanı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
63. Kayıkçı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
64. Kayıp Balık Nemo	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
65. Kel Ördek	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
66. Kel ve Kör	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
67. Keloğlan ve Aykız	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
68. Keloğlan'ın Çıracılığı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
69. Kirpi ile Tavşan	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
70. Korkuluk	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
71. Kral ve Oğulları	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
72. Kurt Adam	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
73. Kurt ile Keçi	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
74. Küçük Ayşenin Dramı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
75. Küçük Eskimo	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
76. Küçük Kemancı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283

77. Kükrek Aslan	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
78. Lanetin Sırrı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
79. Leylek	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
80. Leylek Yavrusu	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
81. Manas Destanı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
82. Masal Denizi	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
83. Masal Diyarı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
84. Masum Köylü	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
85. Mavi Sakal	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
86. Mercimek Oğlan	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
87. Mısdıkçık	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
88. Marmorik	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
89. Mutlu Prens	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
90. Namık Kemal	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
91. Oz Büyücüsü	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
92. Ömer Seyfettin'den Seçmeler	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
93. Örümcek Adam	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
94. Parmak Asker	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
95. Pasaklı ve Lanetli Tatil	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
96. Pederin Çiftliği	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
97. Pembe İncili Kaftan	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
98. Peri Kızı ve Zenci Kızı	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
99. Pokemon	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
100. Sevimli Kahramanlar	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
101. Shrek	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
102. Sihirli Gömlek	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
103. Sihirli Oluk	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
104. Sol Ayağım	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
105. Şahmaran	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
106.Şeyh Şaban-ı Veli	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
107. Şirinler	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
108. Taşlı Yol	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
109. Tek Gözlü Dev	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
110. Temel ile Kabasakal	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
111. Truva	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
112. Tuz	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
113. Üç Bülbül	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
114. Üç Kız Kardeş	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
115. Ürkek Tavşan	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
116. Yarım Elma	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
117. Yedi Keçi Yavrusu ve Kurt	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
118. Yüz Yılda Devri Alem	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
119. Yalancı Çoban	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
120. Tavşan ile Kaplumbağa	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
121. Kötü Kurt	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
122. Sihirli Değnek	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
123. Bomba	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
124. Topuz	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
125. Aslanla Tavşan	225	26,5	1	.1	624	73.4	850	1,4694	,88283
126. Altın Bülbül	225	26,5	2	.2	622	73,2	850	1,4918	1,12914
127. Badmen	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279

128. Balıkçı Baba	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
129. Cin Ali	225	26,5	2	.2	622	73,2	850	1,4918	1,12914
130. Çıplak Kral	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
131. Gündüz Gece	225	26,5	2	.2	624	73,4	850	1,4706	,88154
132. Hababam Sınıfı	225	26,5	2	.2	624	73,4	850	1,4706	,88154
133. Halikarnas Balıkçısı	225	26,5	2	.2	624	73,4	850	1,4708	,88154
134. Karagöz Hacivat	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
135. Keloğlan Devlere Karşı	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
136. Keloğlan ve Dev Anası	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
137. Kırmızı Anka Kuşu	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
138. Kurşun Asker	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
139. Kurt	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
140. Kurt Masalı	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
141. Leylek ile Tilki	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
142. Muradına Eren Kız	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88283
143. Oğuz Kağan Destanı	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
144. Ormanlar Kralı Aslan	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
145. Ömer Seyfettin Masalları	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
146. Peri Kızı	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
147. Sefiller	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
148. Simbad	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
149. Superman	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
150. Şu Çılgın Türkler	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4694	,88279
151. Tom Amcanın Kulubesi	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
152. Üç Nasihat	225	26,5	2	.2	623	73,3	850	1,4682	,88279
153. Andersen Masalları	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
154. Buzlar Kraliçesi	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
155. Deniz Kızı	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
156. Ferhat ile Şirin	225	26,5	3	.4	623	73,3	850	1,4694	,88150
157. Fındık Kıran	225	26,5	3	.4	623	73,3	850	1,4694	,88150
158. Güliver Cüceler Ülkesinde	225	26,5	3	.4	623	73,3	850	1,4694	,88150
159. Keloğlan Kara Prense Karşı	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
160. Köroğlu	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
161. Kurnaz Tilki	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
162. Kurt ile Kuzu	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
163. Robinson	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
164. Siyah İnci	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
165. Temel ile Dursun	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
166. Tepegöz	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
167. Tilki ile Leylek	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
168. Yüz Yıl Uyuyan Güzeli	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
169. Red Kit	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
170. Tahir ile Zühre	225	26,5	3	.4	622	73,2	850	1,4671	,88275
171. Akgül ile Algül	225	26,5	4	.5	621	73,1	850	1,4659	,88270
172. Çoban Ali	225	26,5	4	.5	621	73,1	850	1,4659	,88270
173. Küçük Prenses	225	26,5	4	.5	621	73,1	850	1,4659	,88270
174. Yedi Başlı Ejderha	225	26,5	4	.5	621	73,1	850	1,4659	,88270

175.Deli Dumrul	225	26,5	5	.6	620	72,9	850	1,4647	,88266
176.Güliverin Gezileri	225	26,5	5	.6	621	73,1	850	1,4671	,88141
177.Kaşığı	225	26,5	5	.6	620	72,9	850	1,4647	,88266
178.Notre Damenin Kamburu	225	26,5	5	.6	620	72,9	850	1,4647	,88266
179.Peter Pan	225	26,5	5	.6	620	72,9	850	1,4647	,88266
180.Üç Silahşörler	225	26,5	5	.6	620	72,9	850	1,4647	,88266
181.Bin Bir Yeşil Yaprak İdim	225	26,5	6	.7	619	72,8	850	1,4635	,88261
182.Seksen Günde Devri Alem	225	26,5	6	.7	619	72,8	850	1,4635	,88261
183.Sihirli Fasulye	225	26,5	6	.7	619	72,8	850	1,4635	,88261
184.Dede Korkut Hikayeleri	225	26,5	7	.8	618	72,7	850	1,4624	,88256
185.Fasulye Sırtığı	225	26,5	7	.8	619	72,8	850	1,4647	,88132
186.Temel	225	26,5	7	.8	618	72,7	850	1,4624	,88256
187.Tilki ile Karga	225	26,5	7	.8	618	72,7	850	1,4624	,88256
188.Kırk Yalan Masalı	225	26,5	8	.9	617	72,6	850	1,4612	,88251
189.Üç Küçük Domuz	225	26,5	8	.9	617	72,6	850	1,4612	,88251
190.Ağustos Böceği ile Karınca	225	26,5	9	1.1	616	72,5	850	1,4600	,88246
191.Altın Saçlı Kız	225	26,5	9	1.1	616	72,5	850	1,4600	,88246
192.Perili Köşk	225	26,5	9	1.1	616	72,5	850	1,4600	,88246
193.Don Kişot	225	26,5	11	1.3	614	72,2	850	1,4576	,88235
194.Kerem ile Aslı	225	26,5	11	1.3	614	72,2	850	1,4576	,88235
195.Leyla ile Mecnun	225	26,5	11	1.3	614	72,2	850	1,4576	,88283
196.Oduncunun Çocukları	225	26,5	12	1.4	613	72,1	850	1,4565	,88229
197.Parmak Kız	225	26,5	12	1.4	613	72,1	850	1,4565	,88229
198.Kurbağa Prenses	225	26,5	15	1.8	610	71,8	850	1,4529	,88211
199.Ezop Masalları	225	26,5	16	1.9	609	71,6	850	1,4518	,88204
200.Robin Hood	225	26,5	16	1.9	609	71,6	850	1,4518	,88204
201.Binbir Gece Masalları	225	26,5	17	2.0	608	71,5	850	1,4506	,88198
202.Çirkin Ördek Yavrusu	225	26,5	17	2.0	608	71,5	850	1,4506	,88198
203.Dede Korkut	225	26,5	17	2.0	608	71,5	850	1,4506	,88198
204.Polyanna	225	26,5	17	2.0	608	71,5	850	1,4506	,88198
205.Red Kit	225	26,5	23	2.7	602	70,8	850	1,4435	,88155
206.Kırk Haramiler	225	26,5	26	3.1	599	70,5	850	1,4400	,88132
207.Alaaddin'in Sihirli Lambası	225	26,5	27	3.2	598	70,4	850	1,4388	,88124
208.Kibritçi Kız	225	26,5	29	3.1	599	70,5	850	1,4400	,88132
209.Çizmeli Kedi	225	26,5	30	3.5	595	70,0	850	1,4353	,88099
210.La Fontaine	225	26,5	30	3.5	595	70,0	850	1,4353	,88099
211.Nasreddin Hoca Fıkraları	225	26,5	33	3.9	592	69,6	850	1,4318	,88072
212.Bremen Mızıkacıları	225	26,5	35	4.1	590	69,4	850	1,4294	,88053
213.Fareli Köyün Kavalcısı	225	26,5	36	4.2	589	69,3	850	1,4282	,88044
214.Alice Harikalar Diyarında	225	26,5	37	4.4	588	69,2	850	1,4271	,88034
215.Nasreddin Hoca Masalları	225	26,5	38	4.5	587	69,1	850	1,4259	,88024
216.Parmak Çocuk	225	26,5	42	4.9	583	68,6	850	1,4212	,87983
217. Heidi	225	26,5	45	5.3	580	68,2	850	1,4694	,87951
218.Ali Baba ve Kırk Haramiler	225	26,5	48	5.6	577	67,9	850	1,4141	,88917
219.Hansel ile Gratel	225	26,5	61	7.2	565	66,5	850	1,4012	,88647
220.Uyuyan Güzel	225	26,5	80	9.4	545	64,1	850	1,3765	,87467

221.Pinokyo	225	26,5	86	10.1	539	63,4	850	1,3694	,87365
222. Kül Kedisi	225	26,5	213	25.1	412	48,5	850	1,2200	,83776
223.Keloğlan	225	26,5	326	38.4	299	35,2	850	1,0871	,78077
224.Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler	225	26,5	357	42.0	268	31,5	850	1,0506	,76034
225.Kırmızı Başlıklı Kız	225	26,5	379	44.6	246	28,9	850	1,0247	,74442

Tablo 2'nin incelenmesinden anlaşılacağı gibi öğrenciler “Bildiğiniz masalların adlarını yazınız.” sorusuna masal olarak 225 farklı isim yazmışlardır. Bu soruya verilen cevaplardan katılımcıların “masal” türünü belli ölçüde bildikleri anlaşılmaktadır. Bu sonuca götüren ise Alp Er Tunga, Oğuz Kağan, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Şeyh Şaban-ı Velî, Diyet, Kaşağı, Ferrarisini Satan Bilge gibi başlıkların masal adı olarak verilmesidir. Öğrencilerin masal adı olarak diğer türlere ait isimler vermesinin bir sebebi bilgi yanlışlığı olmalıdır. Öğrenciler masal, destan, efsane, halk hikâyesi, hikâye gibi türler arasındaki farkı bilmedikleri için farklı türleri masal olarak vermişlerdir. Shrek, Kayıp Balık Nemo gibi çizgi sinemaların belirtilmesi ise çizgi film ve sinemaların masalın yerini alması olarak okunabilir.

En çok bilinen on masalın Parmak Çocuk, Heidi, Ali Baba ve Kırk Haramiler, Hansel ile Gratel, Uyuyan Güzel, Pinokyo, Kül Kedisi, Keloğlan, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler ve Kırmızı Başlıklı Kız olduğu görülür. Bu masallar içinde Türk masallarından ve Türk masal kahramanlarından sadece Keloğlan yer almaktadır. Ali Baba ve Kırk Haramiler, Antoine Galland'ın, Binbir Gece Masalları'nın(Onaran, 2007) 1704 yılında yaptığı Fransızca çevirisine eklediği iki masaldan biridir.¹ Heidi, Johanna Spryri'nin 1882'de, Pinokyo ise Carlo Collodi'nin 1878'de yayınlanan romanlarıdır(Sever, 2007: 72). Diğer altı masal ise Grimm Kardeşlerin masalları(Grimm ve Grimm, 1989) arasında yer almaktadır.

¹ Antonie Galland'ın Binbir Gece Masallarına eklediği ikinci masal “Alaaddin'in Lambası”dır. Galland bu masalları Halepli bir masalcıdan dilediğini yazmıştır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Binbir_Gece_Masallar (19.10.2008)).

Tablo-3.3: Öğrencilerin “Masal Biliyorsanız Bu Masalları Nerelerden, Kimden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerden	171	20,1	360	42,3	319	37,5	850	1,17	,7394
Arkadaşlarımdan	172	20,2	246	28,9	432	50,8	850	1,3059	,78597
Okuma kitabı, masal kitaplarından	172	20,2	561	66,0	117	13,8	850	,9353	,57984
Derslerde, ders kitaplarından	172	20,2	290	34,1	388	45,6	850	1,2541	,77133
Kasetten, CD'den	172	20,2	42	4,9	636	74,8	850	1,5459	,80831
Televizyondan	172	20,2	296	34,8	382	44,9	850	1,2471	,76904
İnternette	172	20,2	55	6,5	623	73,3	850	1,5306	,80904
Diğer	170	20,0	11	1,3	669	78,7	850	1,5871	,80198
TOPLAM							850	1,3225	,68348

Tablo 3'ün incelemesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin, “Masal biliyorsanız bu masalları nerelerden, kimden öğrendiniz?” sorusuna verdikleri cevaplardan; yukarıda isimlerini verdikleri masalları; % 66,0 oranında “Okuma kitabı, masal kitaplarından”, % 42,3 oranında “Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerden”, % 34,8 oranında “Televizyondan”, % 34,1 oranında “Derslerde, ders kitaplarından”, % 28,9 oranında “Arkadaşlarımdan”, % 6,5 oranında “İnternette”, % 4,9 oranında “Kasetten, CD'den”ve ve %1,3 oranında “Diğer” kişi ve kaynaklardan öğrendikleri anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlara göre örneklem için masalın öğrenildiği ilk sıradaki kaynak masal kitaplarıdır. Buna ders kitapları da dâhil edilirse, öğrenciler

masalları önemli ölçüde yazılı kaynaklardan öğrenmektedirler. Masalın öğrenildiği ikinci sıradaki kaynak ise dede, nine, anne, baba gibi sözlü kaynaklardır. Arkadaşlar cevabıyla birlikte düşünüldüğünde masal öğrenmede sözlü kaynakların hâlâ etkili olduğu görülür. Elektronik kaynaklardan % 34,8 oranıyla televizyon, masal öğrenmede ilk sırada yer almaktadır. Televizyonu internet ve kaset ve CD'ler takip eder. Ancak, internet ve kaset ve CD'lerin masal öğrenmede televizyon kadar etkili olmadıkları görülür.

Tablo-3.4: Öğrencilerin “Çocukken Size Masal Anlatan Var mıydı?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
8	0,9	518	60,9	324	38,1	850	1,3718	,5026 7

Tablo 4'ün incelemesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin, “Çocukken size masal anlatan var mıydı?” sorusuna % 60,9 oranında “Evet” cevabını verdikleri görülür. Buna göre bir önceki tablonun verileriyle karşılaştırıldığında küçük yaşlarda sözlü kaynaklar yoluyla öğrenilen masalın yerini ileriki yaşlarda yazılı kaynaklar yoluyla öğrenilen masalların almaya başladığı söylenebilir.

Tablo-3.5: Öğrencilerin “Çevrenizde, Çocuklara veya Büyüklere Hâlâ Masal Anlatan Var mı?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
16	1,9	399	46,9	435	51,2	850	1,4929	,53660

Tablo 5'in incelenmesinden anlaşılacağı üzere öğrencilerin “Çevrenizde çocuklara veya büyüklere hâlâ masal anlatan var mı?” sorusuna verdikleri cevaplarda yığılmanın %51,2 oranında “Hayır” seçeneğinde olduğu, “Evet” seçeneğinin % 46,9 oranında işaretlendiği görülmektedir.

Buna göre hâlâ masal anlatan olmakla ve sözlü gelenekte masal anlatılmaya devam edilmekle birlikte masal anlatımının giderek azaldığı söylenebilir.

Tablo-3.6: Öğrencilerin “Sizce, Günümüzde Çocuklar Masal İhtiyacını Neyle Karşılıyor?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	X	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	F	%	f	%			
Çizgi film	12	1,4	675	79,4	163	19,2	850	1,1776	,41777
Okuma kitabı, masal kitabı	12	1,4	391	46,0	447	52,6	850	1,5118	,52766
Masal kaset ve CD'leri	12	1,4	180	21,2	658	77,4	850	1,7600	,45922
İnternet	12	1,4	231	27,2	607	71,4	850	1,7000	,48838
Çizgi sinema	12	1,4	364	42,8	474	55,8	850	1,5435	,52599
Televizyon	12	1,4	521	61,3	317	37,3	850	1,3588	,50854
Diğer	12	1,4	24	2,8	814	95,8	850	1,9435	,28568
TOPLAM							850	1,5708	,27830

Tablo 6'nın incelemesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin, “Sizce, günümüzde çocuklar masal ihtiyacını neyle karşılıyor?” sorusuna verdikleri cevaplara göre; günümüzde masal ihtiyacının; % 79,4 oranında “Çizgi film”, % 61,3 oranında “Televizyon”, % 46,00 oranında “Okuma kitabı, masal kitabı”, % 42,8 oranında “Çizgi sinema”, % 27,2 oranında “İnternet”, % 21,2 oranında “Masal kaset ve CD'leri” ve % 2,8 oranında “Diğer” kişi ve kaynaklardan karşılanıldığı düşünülmektedir. Elektronik kültürün aracı olan televizyon ve bu aracın kitleye ulaştırdığı çizgi filmin sözlü kültür ortamının masal anlatıcısının ve masalının yerini almaya başladığı söylenebilir.²

² Nebi Özdemir de bir çalışmasında bu duruma dikkat çekerek, bugünün çocuklarının çizgi film ve sinema filmlerini seyrettiklerini ve bu tür filmlerin tüketim aşamasında masalla aynı işlevi yüklediğini (2005,160) söyler.

Bununla birlikte yazılı kültürün aracı kitap da masalın naklinde etkilidir. Bir anlatı ortamı olarak internetin de etkisi görülmektedir. Bu tabloya göre genel olarak elektronik kültür ortamının sözlü kültür ortamının yerine geçtiği söylenebilir.

Tablo-3.7: Öğrencilerin “Halk Hikâyesi Biliyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
44	5,2	387	45,5	419	49,3	850	1,4412	,59201

Bu soru ankete katılanların en genel anlamda halk hikâyesi bilip bilmediklerini ölçmeye yöneliktir. Tablo 7'nin incelenmesiyle öğrencilerin, “Halk hikâyesi biliyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplardan % 49,3'ünün halk hikâyesi bilmediği, % 45,5'inin halk hikâyesi bildiği anlaşılmaktadır.

Tablo-3.8: Öğrencilerin “Bildüğünüz Halk Hikâyelerinin Adlarını Yazınız” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

HALK HİKÂYESLERİ	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
1.Ağlı Kalesi Hikâyesi	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
2.Ak Damar Adası	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
3.Ali Baba ve Kırk Haramiler	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
4.Alp Er Tunga	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
5.Anadolu Hikâyeleri	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
6.Aşık Veysel	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
7.Aykut ile...	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
8.Ben Kimin Kurbanıyım	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
9.Beyaz Diş Destanları	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
10.Caner Tülin	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
11.Dokuzuncu Hariciye Koşuşu	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408

12.Dünyayı Kurtaran Adam	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
13.Emrah İle Seher	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
14.Ezo Gelin	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
15.Forsa	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
16.Gilgamiş	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
17.Hansel ve Gratel	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
18.Heidi	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
19.Hekimoğlu	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
20.Hurşid ile İlik Hanım	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
21.İlik Hanım	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
22.Ilyada	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
23.Kurtuluş Savaşı	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
24.Malkoçoğlu	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
25.Murad Şah	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
26.Namık İle Sahra	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
27.Nasreddin Hoca Hikâyeleri	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
28.Oliver Twist	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
29.Osmanlının Manevi Hayatı	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
30.Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
31.Pir Sultan Abdal	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
32.Pişekarla Kavuklu	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
33.Pokahontas	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
34.Polyanna	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
35.Salur Kazan	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
36.Sarıkamış	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
37.Tilki ve Yedi Kuzu Yavrusu	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
38.Topuz	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
39.Türeyiş	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
40.Ulubatlı Hasan Efsanesi	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
41.Üç Atlı Efsanesi	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
42.Üç Nasihat	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
43.Vire	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
44.Yalnız Efe	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
45.Zülhü ile Züleyha	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
46.1001 Gece masalları	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
47. Kırmızı Başlıklı Kız	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
48. Alaaddin'in Sihirli Lambası	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
49. Bilge Kağan	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
50. Diyet	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
51. Tepegöz	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
52.Hacı Murat	500	58,8	1	,1	349	41,1	850	,8224	,98408
53. Bomba	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
54. Derya Deniz	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
55. Don Kişot	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
56. Manas	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
57. Perili Köşk	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
58. Romeo ve Juliet	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
59. Şehir Efsaneleri	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
60. Tarkan	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
61. Temel İle Dursun	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
62. Zühre İle Kamber	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
63. Asuman İle Zeycan	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
64. Başını Vermeyen	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326

Şehit									
65. Boğaç Han	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
66. Pembe İncili Kaftan	500	58,8	2	,2	348	40,9	850	,8212	,98326
67. Çanakkale	500	58,8	3	,4	347	40,8	850	,8200	,98245
68. Kaşığı	500	58,8	3	,4	347	40,8	850	,8200	,98245
69. Oğuz Kağan	500	58,8	3	,4	347	40,8	850	,8200	,98245
70. Battal Gazi	500	58,8	4	,5	346	40,7	850	,8188	,98163
71. Kız Kulesi	500	58,8	4	,5	346	40,7	850	,8188	,98163
72. Saat Kulesi	500	58,8	4	,5	346	40,7	850	,8188	,98163
73. Ergenekon Destanı	500	58,8	5	,6	345	40,6	850	,8176	,98081
74. Kara Murat	500	58,8	5	,6	345	40,6	850	,8176	,98081
75. Kastamonu Kalesi	500	58,8	6	,7	344	40,5	850	,8165	,97999
76. Kastın Neydi Moni	500	58,8	6	,7	344	40,5	850	,8165	,97999
77. Sepetçioğlu	500	58,8	6	,7	344	40,5	850	,8165	,97999
78. Cemsit İle Hurşit	500	58,8	7	,8	343	40,4	850	,8153	,97917
79. Dadaloğlu	500	58,8	7	,8	343	40,4	850	,8153	,97917
80. Hacivat İle Karagöz	500	58,8	7	,8	343	40,4	850	,8153	,97917
81. Karacaoğlu	500	58,8	8	,9	342	40,2	850	,8141	,97835
82. Nasreddin Hoca	500	58,8	8	,9	342	40,2	850	,8141	,97835
83. Arzu ile Kamber	500	58,8	12	1,4	338	39,8	850	,8094	,97503
84. Keloğlan	500	58,8	12	1,4	338	39,8	850	,8094	,97503
85. Yusuf İle Züleyha	500	58,8	13	1,5	337	39,6	850	,8082	,97419
86. Deli Dumrul	500	58,8	16	1,9	334	39,3	850	,8047	,97167
87. Köroğlu	500	58,8	26	3,1	324	38,1	850	,7929	,96314
88. Dede Korkut	500	58,8	30	3,5	320	37,6	850	,7882	,95966
89. Dede Korkut Hikâyeleri	500	58,8	58	6,8	292	34,4	850	,7553	,93430
90. Tahir İle Zühre	500	58,8	92	10,8	258	30,4	850	,7153	,90092
91. Ferhat İle Şirin	500	58,8	119	14,0	231	27,2	850	,6835	,87220
92. Leyla ile Mecnun	500	58,8	185	21,8	165	19,4	850	,6059	,79231
93. Kerem ile Aslı	500	58,8	216	25,4	134	15,8	850	,5694	,74909

Tablo 8'in incelenmesinden anlaşılacağı gibi öğrenciler "Bildığınız halk hikâyelerinin adlarını yazınız." sorusuna halk hikâyesi olarak 93 farklı isim vermişlerdir. Bu soruya verilen cevaplardan katılımcıların "halk hikâyesi" türünü belli ölçüde bildikleri anlaşılmaktadır. Halk hikâyesi olarak Gılgamış, İlyada, Türeyiş, Manas Kağan, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Kırmızı Başlıklı Kız, Bin Bir Gece Masalları, Ali Baba ve Kırk Haramiler, Şehir Efsaneleri, Kastın Neydi Moni, Nasreddin Hoca, Temel ile Dursun, Hacivat ve Karagöz gibi adlar vermeleri öğrencilerin masal, destan, efsane, halk hikâyesi ve fıkra türleri arasındaki farkı bilmediklerini düşündürmektedir. Ayrıca öğrencilerin halk hikâyesi ile hikâye kavramlarını aynı anlamda algıladıkları anlaşılmaktadır. Halk hikâyesi adı olarak Pembe İncili Kaftan, Forsa, Diyet, Topuz gibi Ömer Seyfettin hikâyelerini ve Dokuzuncu Hariciye Koşuşu'nu vermeleri bu açıdan dikkate değerdir. Malkoçoğlu, Tarkan gibi sinema filmlerinin halk hikâyesi olarak verilmesi Köroğlu'nun yeni anlatı ortamındaki

ardıları olarak düşünülebilir. Dikkat çekici bir unsur da halk hikâyesinin günümüz bağlamında yerine geçebileceğini düşünebileceğimiz televizyon dizilerinden hiçbirinin adı yer almazken bir dönem televizyonda yayınlanan bir yarışmanın³ popüler olan yarışmacılarının, Caner’le Tülin’in adının verilmesidir. Caner’le Tülin, bağlamı farklı olsa da halk hikâyesinin iki kahramanın yerini tutmuştur.

En çok bilinen on halk hikâyesine bakıldığında Arzu ile Kamber, Keloğlan, Yusuf ile Züleyha, Deli Dumrul, Köroğlu, Dede Korkut Hikâyeleri, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı isimlerinin verildiği görülür. En çok bilinen halk hikâyelerinin adları verilenlerin olmasının sebebi bir sonraki tabloda görülebileceği gibi, halk hikâyelerinin büyük oranda derslerde, ders kitaplarından öğrenilmiş olmasında aranabilir. Yazılı kültür yoluyla, özelde ders kitapları, yeni kuşaklara aktarılan halk hikâyeleri adları geçenlerdir.

Tablo-3.9: Öğrencilerin “Halk Hikâyesi Biliyorsanız Nereden, Kimden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
Dede,nine,anne, babagibi büyükler	422	49,6	115	13,5	313	36,8	850	,8718	,92155
Arkadaşlarımdan	422	49,6	108	12,7	320	37,6	850	,8800	,92712
Derslerde, ders kitaplarından	422	49,6	348	40,9	80	9,4	850	,5976	,65514
Kasetten, CD'den	422	49,6	17	2,0	411	48,4	850	,9871	,99045
Televizyondan	422	49,6	145	17,1	283	33,3	850	,8365	,89645
İnternette	422	49,6	39	4,6	389	45,8	850	,9612	,97659

³ “Benimle Evlenir misin?” adlı bu program bir özel televizyon kanalında yayınlanmıştır.

Diğer	422	49,6	18	2,1	410	48,2	850	,9859	,98984
TOPLAM							850	,8743	,87592

Tablo 9'un incelemesiyle öğrencilerin, "Halk hikâyesi biliyorsanız nereden, kimden öğrendiniz?" sorusuna verdikleri cevaplardan yukarıda isimlerini verdikleri halk hikâyelerini; % 40,9 oranında "Derlerde, ders kitaplarından", % 17,1 oranında "Televizyondan", % 13,5 oranında "Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerinden", % 12,7 oranında "Arkadaşlarından", % 4,6 oranında "İnternette", % 2,1 oranında "Diğer" kişi ve kaynaklardan ve % 2,0 oranında "Kasetten, CD'den" öğrendikleri anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlara göre örneklem için, halk hikâyesinin öğrenildiği ilk sıradaki kaynak dersler ve ders kitaplarıdır. Öğrenciler halk hikâyelerini önemli ölçüde yazılı kaynaklardan öğrenmektedirler. Halk hikâyesinin öğrenildiği ikinci sıradaki kaynak ise televizyondur. Halk hikâyesinin öğrenilmesinde dede, nine, anne, baba ve arkadaşlar gibi sözlü kaynakların etkisinin daha az olduğu görülür. Elektronik kaynaklardan % 34,8 oranıyla televizyon halk hikâyesi öğrenmede ilk sırada yer almaktadır. Televizyonu internet ve kaset ve CD'ler takip eder. Ancak, sözlü kaynakların ve elektronik ortamın halk hikâyesini öğrenmede yazılı ortam, özelde ders kitapları, kadar etkili olmadıkları söylenebilir.

Tablo-3.10: Öğrencilerin "Destan Biliyor musunuz?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
49	5,8	612	72,0	189	22,2	850	1,1647	,50316

Bu soru ankete katılanların en genel anlamda destan bilip bilmediklerini ölçmeye yöneliktir. Tablo 10'un incelenmesiyle öğrencilerin “Destan biliyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplardan %72'sinin destan bildiği, %28'inin bilmediği anlaşılmaktadır.

Tablo-3.11: Öğrencilerin “Bildığınız Destanların Adlarını Yazınız” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

DESTANLAR	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
1. Acem Kızı	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
2. Acnişmentname	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
3. Atatürk Destanları	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
4.Bamsı Beyrek	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
5.Berke Han Destanı	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
6. Beşiktaş	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
7.Çılgın Orlando	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
8.Don	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
9.Fatih Sultan Mehmet Destanı	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
10.Fenerbahçe	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
11.Galatasaray	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
12.Gazel	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
13.Gül ile Bülbül	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
14.Halil İbrahim	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
15.İstiklal Marşı	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
16.Kaybolmuş Cennet	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
17.Keloğlan ve Can Kız	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
18.Kıbrıs	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
19.Kırgız Türklerinin Destanı	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
20.Mahabbarata	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
21.Melekayla ...	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
22.Mitolojik Destanlar	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
23.Osmanlı Devleti Destanı	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
24.Romayana Mahabharata	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
25.Sagu	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
26.Sakarya Destanı	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
27.Şu Çılgın Türkler	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
28.Tan	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
29.Yüzüklerin	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896

Efendisi									
30.Bizans Destanı	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
31.Duha Koca Oğlu	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
32.Ağrı Destanı	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
33.Kızıl Elma	257	30,2	1	,1	592	69,6	850	1,3941	,91896
34.Alparslan Destanı	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
35.Atabetü'l Hakayık	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
36.Chason De Roland	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
37.Dandanakan	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
38.Ertuğrul Gazi	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
39.Hayat Ağacı	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
40.Hun Destanı	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
41.Kurt ile Tarkan	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
42.Malazgirt	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
43.Mani Dininin Kabulü	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
44.Orhun Yazıtları	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
45.Romayana	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
46.Tarkan	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
47.Timur Destanı	257	30,2	2	,2	591	69,5	850	1,3929	,91882
48.Divan-ü Lügatit Türk	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
49.Ferhat ile Şirin	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
50.Homeros	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
51.İgor	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
52.Kalevela	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
53.Kara Murat	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
54.Karacaoğlan Destanı	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
55.Kurtuluş Savaşı	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
56.Kutadđu Bilig	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
57.Kül Tigin Destanı	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
58.Kürşat ve Kırk Yiğitler	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
59.Malkoçoğlu	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
60.Nibelungen	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
61.Seyit Battal Gazi	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
62.Şinto	257	30,2	3	,4	590	69,4	850	1,3918	,91869
63.Danişmentname	257	30,2	4	,5	589	69,3	850	1,3906	,91855
64.Kerem ile Aslı	257	30,2	4	,5	589	69,3	850	1,3906	,91855
65.Leyla ile Mecnun	257	30,2	4	,5	589	69,3	850	1,3906	,91855
66.Saka	257	30,2	4	,5	589	69,3	850	1,3906	,91855
67.Sarıkamış	257	30,2	4	,5	589	69,3	850	1,3906	,91855
68.Şahname	257	30,2	4	,5	589	69,3	850	1,3906	,91855
69.Şeyhname	257	30,2	4	,5	589	69,3	850	1,3906	,91855
70.Bilge Kağan	257	30,2	4	,5	589	69,3	850	1,3906	,91855
71.Boğaç Han Destanı	257	30,2	5	,6	588	69,2	850	1,3894	,91841
72.Genç Osman	257	30,2	5	,6	588	69,2	850	1,3894	,91841

73.Kurtarılmış Kudüs	257	30,2	5	,6	588	69,2	850	1,3894	,91841
74.Robin Hood	257	30,2	5	,6	588	69,2	850	1,3894	,91841
75.Üç Şehit Destanı	257	30,2	5	,6	588	69,2	850	1,3894	,91841
76.Attila	257	30,2	6	,7	587	69,1	850	1,3882	,91826
77.Satuk Buğra Han	257	30,2	6	,7	587	69,1	850	1,3882	,91826
78.Deli Dumrul	257	30,2	7	,8	586	68,9	850	1,3871	,91812
79.Danişment Gazi	257	30,2	10	1,2	583	68,6	850	1,3835	,91768
80.Kırgız Destanı	257	30,2	10	1,2	583	68,6	850	1,3835	,91768
81.Cengiz Han	257	30,2	15	1,8	578	68,0	850	1,3776	,91691
82.Uygur Gazi	257	30,2	15	1,8	578	68,0	850	1,3776	,91691
83.İlyada ve Odise	257	30,2	16	1,9	577	67,9	850	1,3765	,91675
84.Üç Şehitler	257	30,2	16	1,9	577	67,9	850	1,3765	,91675
85.Göktürk Destanları	257	30,2	26	3,1	567	66,7	850	1,3647	,91509
86.Odise	257	30,2	26	3,1	567	66,7	850	1,3647	,91509
87.Çanakkale Destanı	257	30,2	41	4,8	552	64,9	850	1,3471	,91230
88.Bozkurt Destanı	257	30,2	45	5,3	548	64,5	850	1,3424	,91150
89.İlyada	257	30,2	45	5,3	548	64,5	850	1,3424	,91150
90.Gilgamiş Destanı	257	30,2	48	5,6	545	64,1	850	1,3388	,91088
91.Dede Korkut	257	30,2	51	6,0	542	63,8	850	1,3353	,91025
92.Battal Gazi	257	30,2	52	6,1	541	63,6	850	1,3341	,91003
93.Yaratılış	257	30,2	58	6,8	535	62,9	850	1,3271	,90872
94.Köroğlu	257	30,2	88	10,4	505	59,4	850	1,2918	,90128
95.Bozkurt	257	30,2	115	13,5	478	56,2	850	1,2600	,89333
96.Şu Destanı	257	30,2	121	14,2	472	55,5	850	1,2529	,89140
97.Ala Geyik	257	30,2	126	14,8	592	69,6	850	1,3941	,91896
98.Alp Er Tunga	257	30,2	128	15,1	465	54,7	850	1,2447	,88908
99.Göç Destanı	257	30,2	141	16,6	452	53,2	850	1,2294	,88454
100.Türeyiş Destanı	257	30,2	187	22,0	406	47,8	850	1,1753	,86611
101.Manas	257	30,2	201	23,6	392	46,1	850	1,1588	,85975
102.Ergenekon	257	30,2	299	35,2	294	34,6	850	1,0435	,80443
103.Oğuz Kağan Destanı	257	30,2	329	38,7	264	31,1	850	1,0082	,78332

Tablo 11'in incelenmesinden anlaşılacağı gibi öğrenciler "Bildiğiniz destanların adlarını yazınız." sorusuna destan olarak 103 farklı isim vermişlerdir. Bu soruya verilen cevaplardan katılımcıların "destan" türünü belli ölçüde bildikleri anlaşılmaktadır. Destan olarak Leyla ile Mecnun, Gül ile Bülbül, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı, Keloğlan ile Cankız gibi adlar vermeleri öğrencilerin masal, halk hikâyesi ve destan türleri arasındaki farkı bilmediklerini düşündürmektedir.

En çok bilinen on destana bakıldığında Köroğlu, Bozkurt, Şu Destanı, Ala Geyik, Alp Er Tunga, Göç Destanı, Türeyiş Destanı, Manas, Ergenekon ve Oğuz Kağan Destanı isimlerinin verildiği görülür. En çok bilinen destanların adları verilen Türk destanlarının olmasının sebebi bir sonraki tabloda görülebileceği gibi, destanların büyük oranda derslerde, ders kitaplarından öğrenilmiş olmasında aranabilir.

Tablo-3.12: Öğrencilerin “Destan Biliyorsanız Nereden, Kimden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	\bar{X}	Ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden	216	25,4	91	10,7	543	63,9	850	1,3847	86361
Arkadaşlarımdan	216	25,4	106	12,5	528	62,1	850	1,3671	,86107
Derslerde, ders kitaplarından	216	25,4	539	63,4	95	11,2	850	,8576	,58824
Ders dışı okuma kitabı, destan kitaplarından	216	25,4	219	25,8	415	48,8	850	1,2341	,82967
Televizyondan	216	25,4	133	15,6	501	58,9	850	1,3353	,85555
Kasetten, CD'den	216	25,4	23	2,7	611	71,9	850	1,4647	,87056
İnternette	216	25,4	82	9,6	552	64,9	850	1,3953	,86496
Diğer	216	25,4	17	2,0	617	72,6	850	1,4718	,87082
TOPLAM							850	1,3138	,77866

Tablo 12'nin incelemesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin, “Destan biliyorsanız nereden, kimden öğrendiniz?” sorusuna verdikleri cevaplardan; yukarıda isimlerini verdikleri destanları % 63,4 oranında “Derslerde, ders kitaplarından”, % 25,8 oranında “Ders dışı okuma kitabı, destan

kitaplarından”, % 15,6 oranında “Televizyondan”, % 12,5 oranında “Arkadaşlarımdan”, % 10,7 oranında “Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden”, % 9,6 oranında “İnternetten” , % 2,7 oranında “Kasetten, CD’den”, ve % 2,0 oranında “Diğer” kişi ve kaynaklardan öğrendikleri anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlara göre örneklem için, destanın öğrenildiği ilk sıradaki kaynak dersler ve ders kitaplarıdır. Ders kitapları dışındaki kitaplar da birlikte düşünüldüğünde öğrenciler destanı önemli ölçüde yazılı kaynaklardan öğrenmektedirler. Destanın öğrenildiği ikinci sıradaki kaynak ise televizyondur. Destanın öğrenilmesinde arkadaşlar ve dede, nine, anne, baba gibi sözlü kaynakların etkisinin daha az olduğu görülür. Elektronik kaynaklardan % 15,6 oranıyla televizyon destan öğrenmede ilk sırada yer almaktadır. Televizyonu internet ve kaset ve CD’ler takip eder. Ancak, destanın naklinde yazılı kültür ortamının, özelde ders kitapları, sözlü kültür kaynaklarının yerini aldığı ve elektronik kültür ortamı araçlarından televizyonun sözlü kültür ortamından daha etkili olduğu görülür.

Tablo-3.13: Öğrencilerin “Efsane (Söylence, Rivayet) Biliyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	X	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
36	4,2	551	64,8	263	30,9	850	1,2671	,52988

Bu soru ankete katılanların en genel anlamda efsane bilip bilmediklerini ölçmeye yöneliktir. Tablo 22’nin incelemesinden öğrencilerin %64.8’inin efsane bildiği, % 30,9’unun bilmediği anlaşılmaktadır.

Tablo-3.14: Öğrencilerin “Cevabınız Evet İse Bildiğiniz Efsaneler Nelerle İlgili?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
Dünyanın yaratılışı ve sonucuyla ilgili	274	32,2	281	33,1	295	34,7	850	1,0247	,81828
Dağ, kaya, akarsu, pınar, göl, yol vb. ile ilgili	276	32,5	159	18,7	415	48,8	850	1,1635	,88720
Tabiatüstü olay ve varlıklarla ilgili	276	32,5	276	32,5	298	35,1	850	1,0259	,82184
Depremle ilgili	276	32,5	111	13,1	463	54,5	850	1,2200	,90663
Gökyüzünün oluşumuyla ilgili	276	32,5	75	8,8	499	58,7	850	1,2624	,91866
Yatır, mezar, türbe, adak yerleriyle ilgili	275	32,4	264	31,1	311	36,6	850	1,0424	,82972
Velîlerle ilgili	276	32,5	94	11,1	480	56,5	850	1,2400	,91257
Tarihî olay, kişi ve yapılarla ilgili	276	32,5	297	34,9	277	32,6	850	1,0012	,80706
Savaşlarla ilgili	275	32,4	380	44,7	195	22,9	850	,9059	,73805
TOPLAM							850	1,0984	,78096

Tablo 14'ün incelemesiyle, “Cevabınız evet ise bildiğiniz efsaneler nelerle ilgili?” sorusuna verilen cevaplardan öğrencilerin bildiği efsanelerin; %33,1 oranında “Dünyanın yaratılışı ve sonucuyla ilgili”, % 18,7 oranında “Dağ, kaya, akarsu, pınar, göl, yol vb. ile ilgili”, % 32,2 oranında “Tabiatüstü olay ve varlıklarla ilgili”, % 13,1 oranında “Depremle ilgili”, % 8,8 oranında “Gökyüzünün oluşumuyla ilgili”, % 31,1 oranında “Yatır, mezar, türbe, adak yerleriyle ilgili”, % 11,1 oranında “Velîlerle ilgili”, % 34,9 oranında “Tarihî olay, kişi ve yapılarla ilgili” ve % 44,7 oranında “Savaşlarla ilgili” olduğu

anlaşılmaktadır. Ankete katılan öğrenciler en çok, % 44,7 oranıyla “Savaşlarla ilgili” ve % 34,9 oranıyla “Tarihî olay, kişi ve yapılarla ilgili” olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo-3.15: Öğrencilerin “Efsane(Söylence, Rivayet) Biliyorsanız Nerelerden, Kimden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	Σ	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden	283	33,3	258	30,4	309	36,4	850	1,0306	,83448
Arkadaşımdan	283	33,3	235	27,6	332	39,1	850	1,0576	,84915
Kitaplardan	283	33,3	344	40,5	223	26,2	850	,9294	,76877
Kasetten, CD'den	283	33,3	58	6,8	508	59,8	850	1,2635	,92916
İnternette	283	33,3	121	14,2	445	52,4	850	1,1894	,90705
Televizyondan	283	33,3	239	28,1	327	38,5	850	1,0506	,94682
Takvim yapraklarından	283	33,3	130	15,3	436	51,3	850	1,1788	,90335
Diğer	283	33,3	15	1,8	551	64,8	850	1,3141	,94060
TOPLAM							850	1,1268	,81020

Tablo 15'in incelemesiyle, “Efsane (Rivayet, Söylence) biliyorsanız nereden, kimden öğrendiniz?” sorusuna verdikleri cevaplardan öğrencilerin bildikleri efsaneleri % 40,5 oranında “Kitaplardan”, % 30,4 oranında “Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerden”, % 28,1 oranında “Televizyondan” ve % 27,6 oranında “Arkadaşımdan”, % 15,3 oranında “Takvim yapraklarından”,

% 14,2 oranında “İnternette”, % 6,8 oranında “Kasetten, CD’den” ve %1,8 oranında “Diğer” kişi ve kaynaklardan öğrendikleri anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlara göre örneklem için, efsanelerin öğrenildiği ilk sıradaki kaynak kitaplardır. Takvim yapraklarıyla birlikte düşünüldüğünde öğrenciler efsaneyi önemli ölçüde yazılı kaynaklardan öğrenmektedirler. Efsanelerin öğrenildiği ikinci sıradaki kaynak ise dede, nine, anne, baba gibi büyüklerin yer aldığı sözlü kaynaklardır. Arkadaşlarla birlikte düşünüldüğünde sözlü kaynaklar efsanenin nakledilmesinde etkilidir. Elektronik kaynaklardan % 28,1 oranıyla televizyon efsane öğrenmede ilk sırada yer almaktadır. İnternet, kaset ve CD’ler bir arada düşünüldüğünde elektronik ortamın da efsanenin öğrenilmesinde etkili olduğu görülür. Tablodaki oranlar incelendiğinde yazılı, sözlü ve elektronik kültür kaynaklarının efsane öğrenmede birbirine yakın oranlarda etkili olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla efsanenin üretiminde, naklinde, yaşatılmasında her üç anlatı ortamının etkili olduğu söylenebilir.

Tablo-3.16: Öğrencilerin “Bildiginiz Efsanelerin Adlarını Yazınız.” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

EFSANELER	CEVAPLAR						N	X̄	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
1.Achiles	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
2.Afrodit	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
3.Ağaçlara İp Bağlayanlar Dilek Tutmak	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
4.Aşk Tanrısı	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
5.At İnsan	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
6.Attila	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
7.Ayancıkta Gölün Yanında SarayOlduğu	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
8.Azdavay	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
9.Bazı Zatlar	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
10.Beşiktaş Efsanesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
11.Bir Tepenin Oluşumu	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
12.Boyabat	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
13.Büyük Su	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
14.Çanakkale Şehitleri	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
15.Çarpılmış İnsan	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
16.Dağ Ve Ormandaki Maceralar	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
17.Dağ-Kaya-Göl İle İlgili Doğa Efsaneleri	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
18.Dağlardaki Kurt	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
19.Dağların Kahramanları	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283

20.Danişment Gazi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
21.Dehşet Evi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
22.Deli Dumrul	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
23.Dünyanın güneşten Kopması	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
24.Fenerbahçe	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
25.Ferhat ile Aslı	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
26.Galatasaray - Arsenal Maçı	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
27.Geyikli Cami	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
28.Gladyatör	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
29.Göl Efsaneleri	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
30.Göle Para Atmak	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
31.Hades	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
32.Hannibal	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
33.Harry Potter	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
34.Havada Duran bir Taş	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
35.Heiden	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
36.Hz. Musa	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88158
37.İkinci Dünya Savaşı	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
38.İnsanın Doğumu	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
39.İnsanın Gökyüzünden Yenidenİneceği	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
40.İnsanın Öldükten Sonra Yaşaması	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
41.İstanbulun Fethi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
42.Kabe	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88158
43.Kainatın Sonu	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88158
44.Kalelerle İlgili	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88158
45.Karabük Efsaneleri	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88158
46.Kaya Mezarları	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
47.Kerem ile Aslı	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
48.Kırmızı Anka Kuşu	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
49.Kıyamet Alametleri	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
50.Kıyametin Sesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
51.Kız Kayası	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
52.Kızılırmak Efsanesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
53.Koca Oğuz Efsanesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
54.Kör Adam	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
55.Kurt Adam	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
56.Kurtlar Vadisi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
57.Kutsal Kase	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
58.Leyla ile Mecnun	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
59.Leyla ile Şirin	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
60.Metin - Ali - Feyyaz	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
61.Mezardaki Kadın	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
62.Mısır Mitolojisi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
63.Mısır Piramitleri	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
64.Minaresine Ok Saplanan Cami	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
65.Nuhun Denizi Bölmesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
68.Obruk Efsanesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
69.On Sekiz Mart	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
70.Ormanlık Yerin Taşa Dönüşmesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
71.Ölen Bir Kız ve Annesi İle İlgili	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
72.Pandora Efsanesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
73.Parpat Dağı	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
74.Peyg. Ayı İkiye Bölüşü	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283

75.Pokahontas	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
76.Pokemon	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
77.Pompeipolis	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
78.Sinbad	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
79.Spartacus	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
80.Şeyh Şaban-ı Veli	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
81.Tabala Efsanesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
82.Tarıçça	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
83.Tapana	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
84.Tarihi Kişiler	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
85.Tarihi Olaylar	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
86.Tarihi Savaşlar	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
87.Tarkan	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
88.Timurun Ölümü	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
89.Trablusgarp Savaşı	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
90Turgut Özalın Mezarını Evlıyanın Yaptığı	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
91.Uygur Ağacı Efsanesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
92.Uygur Türkleri Efsaneleri	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
93.Vampir	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
94.Yangın	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
95.Yasak Elma	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
96.Yedi Gün	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
97.Yemen Cephesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
98.Yer Altındaki Sesler	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
99.Yılanların Efsanesi	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
100.Yılanlı Kaya	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
101.Gökyüzünün Oluşumu	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
102.Dabbe	618	72,7	1	,1	231	27,2	850	,5447	,88283
103.Abdullah Çatlı	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
104.Ateş ve Su	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
105.Balıkli Göl	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
106.Çanakkale Savaşında Şeyhlerin Yardımı	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
107.Dünyanın Kaç Günde Yaratıldığı	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
108.Ergenekon	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
109.Fenerbahçe 6-Galatasaray 0	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
110.Gaffar Okan	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
111.Galatasaray 5-Fenerbahçe 1	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
110.Genç Osman	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
111.Gilgamiş	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
112.Hendek Savaşı	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
113.İki Aşğın Efsanesi	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
114.Kaf Dağı	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
115.Kaybolan Yıllar	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
116.Keloğlan	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
117.Kıyamet Günü	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
118.Kız Kalesi	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
119.Kral Arthur	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
120.Lorelay	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
121.Mani Efsanesi	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
122.Oğuz Han	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
123.Sandikkaya Efsanesi	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
124.Sinekli Bakkal	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
125.Şehir Efsaneleri	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88283
126.Tepe Göz	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	1,12914
127.Truva Destanı	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88279

128.Ulubatlı Hasan	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88279
129.Üç Yüz Spartalı	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	1,12914
130.Üzeyir Garih	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88279
131.Velilerle İlgili	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88154
132.Yavuz Sultan Selim	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88154
133.Zeyna	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88154
134.Diriliş	618	72,7	2	,2	230	27,1	850	,5435	,88279
135.Beyaz Diş	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
136.Doğa Üstü Olay	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
137.Dünyanın Oluşumu	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
138.Gül İle Bülbül	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
139.Hayat Ağacı	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
140.Işık Saçan	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
141.Kara Murat	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
142.Kastamonu Efsanesi	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88283
143.Kıbrıs	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
144.Kurtuluş Savaşı	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
145.Malkoçoğlu	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
146.Maradona	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
147.Nuh Efsanesi	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
148.Pele	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
149.Peygamberimizle İlgili	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
150.Selahattin Eyyubî	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5376	,88279
151.Van Gölü Canavarı	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5424	,88279
152.Zeus	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5424	,88279
153.Yaratılış	618	72,7	3	,4	229	26,9	850	,5424	,88275
154.Ahret Günü	618	72,7	4	,5	228	26,8	850	,5412	,88275
155.Araf	618	72,7	4	,5	228	26,8	850	,5412	,88275
156.Ballı Baba	618	72,7	4	,5	228	26,8	850	,5412	,88150
157.Başını Vermeyen Şehit	618	72,7	4	,5	228	26,8	850	,5412	,88150
158.Battal Gazi	618	72,7	4	,5	228	26,8	850	,5412	,88150
159.Bedir Savaşı	618	72,7	4	,5	228	26,8	850	,5412	,88275
160.Galatasaray Efsanesi	618	72,7	4	,5	228	26,8	850	,5412	,88275
161.Herkül	618	72,7	4	,5	228	26,8	850	,5412	,88275
162.Yatır - Mezar	618	72,7	4	,5	228	26,8	850	,5412	,88275
163.Big Bang	618	72,7	5	,6	225	26,5	850	,5400	,88275
164.Hz. Hızır ile İlgili Söylenceler	618	72,7	5	,6	225	26,5	850	,5400	,88275
165.Sarı Kız	618	72,7	5	,6	225	26,5	850	,5400	,88275
166.Türebeler İle İlgili Efsaneler	618	72,7	5	,6	227	26,7	850	,5400	,88275
167.Dede Korkut	618	72,7	6	,7	226	26,6	850	,5388	,88275
168.Evliya	618	72,7	6	,7	226	26,6	850	,5388	,88275
169.Dünyanın Başı Ve Sonu	618	72,7	7	,8	225	26,5	850	,5376	,88275
170.Kastın Neydi Moni	618	72,7	7	,8	225	26,5	850	,5376	,88275
171.Kıyamet	618	72,7	7	,8	225	26,5	850	,5376	,88270
172.Ayağı Yanık Türbe	618	72,7	8	,9	224	26,4	850	,5318	,88270
173.Çanakkale Efsanesi	618	72,7	8	,9	224	26,4	850	,5318	,88270
174.Deprem	618	72,7	8	,9	224	26,4	850	,5365	,88270
175.Kastamonu Saat Kulesi	618	72,7	8	,9	224	26,4	850	,5318	,88266
176.Kız Kulesi	618	72,7	8	,9	224	26,4	850	,5318	,88141
177.Savaşlar	618	72,7	8	,9	224	26,4	850	,5318	,88266
178.Türeyiş Efsanesi	618	72,7	8	,9	224	26,4	850	,5365	,88266
179.Kesik Baş	618	72,7	9	1,1	223	26,2	850	,5353	,88266
180.Şahmeran	618	72,7	10	1,2	222	26,1	850	,5341	,88266
181.Çanakkale ile İlgili	618	72,7	11	1,3	221	26,0	850	,5329	,88261
182.Kastamonu Kalesi	618	72,7	11	1,3	221	26,0	850	,5329	,88261
183.Çanakkale	618	72,7	14	1,6	218	25,6	850	,5294	,88261
184.Ağrı Dağı	618	72,7	21	2,5	211	24,8	850	,5212	,88256

Tablo 16'nın incelenmesinden anlaşılacağı gibi öğrenciler "Bildiğiniz efsanelerin adlarını yazınız." sorusuna, efsane olarak 184 farklı isim vermişlerdir. Bu soruya verilen cevaplardan katılımcıların "efsane" türünü belli ölçüde bildikleri anlaşılmaktadır. Efsane olarak Leyla ile Mecnun, Gül ile Bülbül, Gılgamış, Oğuz Han, Sinbad gibi adlar vermeleri öğrencilerin masal, halk hikâyesi, destan ve efsane türleri arasındaki farkı bilmediklerini düşündürmektedir. Efsane olarak verilen Dehşet Evi, Hannibal, Herry Porter, Vampir, Dabbe gibi isimler efsane motiflerinin sinemadaki yansımaları olarak kabul edilebilir.⁴ Kurtlar Vadisi, Kaybolan Yıllar gibi dizi isimlerinin verilmiş olması ise efsanenin gerçek kabul edilmesiyle ilişkilendirilebilir. Adı verilen diziler bir senaryodan ziyade gerçek olarak kabul edilmektedir. Efsane türlerinden birisi tarihî kimliklerle ilgili olanıdır. Üzeyir Garih ve Gaffar Okan cevabı bu çerçevede düşünülebilir. Bu iki şahsiyet yaşamları ve ölümleriyle ilgi çekmiş kişiliklerdir. Tabloda dikkat çeken başka efsane adları ise Fenerbahçe, Galatasaray-Arsenal, Fenerbahçe 6 - Galatasaray 0, Galatasaray 5- Fenerbahçe 1, Metin-Ali-Feyyaz, Pele, Maradona gibi futbol, futbol maçı ve futbol oyuncularına yer verilmesidir. Bu maç skorları ve futbolcuların sıradışlılıklarıyla efsanenin olağanüstülük yönüyle birleştiği söylenebilir.

En çok bilinen beş efsaneye bakıldığında Kesik Baş, Şahmeran, Çanakkale, Kastamonu Kalesi ve Ağrı Dağı isimlerinin verildiği görülür.

⁴ Alperen, efsane figürlerin reklamlarda çok kullanıldığını, çizgi filmlerde yararlanıldığını, sinemada efsanenin yeni bir kimlikle sunulduğunu söyler. Örnek olarak da Süpermen, Hitchcock'un filmleri, vampir filmleri, Drakula'yı verir(2000,48).

Tablo-3.17: Öğrencilerin “Kastamonu’da (ilçe ve köyleri dâhil) Çok Sayıda Evliya ve Türbe Vardır. Bu Evliya ve Türbelerle İlgili Olağanüstü Pek Çok Olay Anlatılmaktadır. Siz Bu Evliya ve Türbelere Dair Olağanüstü Bir Olay Duydunuz mu?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
16	1,9	530	62,4	304	35,8	850	1,3388	,51184

17. ve 18. sorular yaşanılan bölgenin efsane bilmeye etkisi olup olmadığı ve sözlü kültür anlatı ortamının efsane üzerindeki etkisini yorumlayabilmek için sorulmuştur. Tablo 17’nin incelenmesiyle “Kastamonu’da (ilçe ve köyleri dâhil) çok sayıda evliya ve türbe vardır⁵. Bu evliya ve türbelerle ilgili olağanüstü pek çok olay anlatılmaktadır. Siz bu evliya ve türbelere dair olağanüstü bir olay duydunuz mu?” sorusuna verilen cevaplardan öğrencilerin %62,4 oranında Kastamonu’daki evliya ve türbelere dair olağanüstü bir olay duydıkları anlaşılmaktadır.

⁵ bkz: Ahmet Yaşar Zengin(2004), **Kastamonu Evliyalari**, İstanbul: Çetin Matbaacılık.

Tablo-3.18: Öğrencilerin “Kastamonu’daki Türbelerle, Velilerle İlgili Duyduklarınızı Başkalarına Anlatıyor musunuz? ” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
68	8,0	405	47,6	377	44,4	850	1,3635	,62597

Tablo 18’in incelenmesinden anlaşılacağı gibi öğrenciler %47,6 oranında Kastamonu’daki türbelerle, velilerle ilgili duyduklarını başkalarına anlatmaktadırlar. Buna göre efsanenin tüketilmesinde sözlü kültür ortamlarının etkili olduğu söylenebilir.

Tablo-3.19: Öğrencilerin “Mit(Dünyanın, tanrıların, insanın vb. yaratılışına dair ve eski zamanlara ait anlatılara mit denir.) Biliyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
71	8,4	210	24,7	569	66,9	850	1,5859	,64044

Bu soru ankete katılanların en genel anlamda mit bilip bilmediklerini ölçmeye yöneliktir. Tablo 19’un incelenmesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin %66,9’unun mit bilmediği, %24,7’inin bildiği görülür.

Tablo-3.20: Öğrencilerin “Bildiğiniz Mitlerin Adlarını Yazınız” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

MITLER	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
1. Ağaç	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
2. Aman-Ra	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
3. Aşk Tanrıçası	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
4. Ayağı Yanan Zat	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
5. Ayağı Yanık	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
6. Big Bang	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
7. Boğa	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
8. Cin-Peri Masalları	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
9. Dünyadaki Olaylar	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
10. Dünyanın Oküzün Boynuzunda Olması	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
11. Ehibiy	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
12. Gök Tanrı	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
13. Güzellik Tanrısı	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
14. Hayvanların Hayatı	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
15. Hero	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
16. Hz. İsa	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
17. İnek	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
18. İnsanların Beyni	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
19. İsis	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
20. Kanon	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
21. Kastamonunun Adı	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
22. Keloğlan	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
23. Kesik Baş	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
24. Kibebe	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
25. Kleopatra	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
26. Kur'an'dan Ayetler	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
27. Leheb	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
28. Midas	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
29. MİT	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
30. Mossad	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
31. Muhammed Peygamber	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
32. Nuh Tufanı	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
33. Oğuz Kağanın Yaratılışı	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
34. Olimpos	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
35. Osiris	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
36. Ölüm	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
37. Peygamberler	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
38. Saat Kulesinin Hikayesi	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
39. Sonsuzluk	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
40. Şamanlık	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
41. Şarap Tanrısı	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
42. Şıla	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
43. Şıva	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
44. Tanrıçalar	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
45. Tarzan	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
46. Temel Reis	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
47. Truva	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510

48. Uzay	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
49. Yusuf Peygamber	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
50. Destan kahramanların yaratılışı	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
51. Kastamonu Kalesi	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
52. Tepegöz	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
53. Kıtık	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
54. Yangın	717	84,4	1	,1	132	15,5	850	,3118	,72510
55. Adem Peygamber	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
56. Apollon	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
57. Firavun	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
58. Güzellik,Su, Ateş,Tanrı	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
59. Himen	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
60. Musa Peygamber	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
61. Nasreddin Hoca	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
62. Poseidon	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
63. Siaey	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
64. Sinbad	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
65. Yasak Elma	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
66. Yunan Tanrıları	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
67. Zeyna	717	84,4	2	,2	131	15,4	850	,3106	,72317
68. At	717	84,4	3	,4	130	15,3	850	,3094	,72123
69. Ceylan	717	84,4	3	,4	130	15,3	850	,3094	,72123
70. Ergenekon	717	84,4	3	,4	130	15,3	850	,3094	,72123
71. Geyik	717	84,4	3	,4	130	15,3	850	,3094	,72123
72. İnsanlarınMaymunOlması	717	84,4	3	,4	130	15,3	850	,3094	,72123
73. Ra	717	84,4	3	,4	130	15,3	850	,3094	,72123
74. Reenkarnasyon	717	84,4	3	,4	130	15,3	850	,3094	,72123
75. Tanrıların Yaşayışı	717	84,4	3	,4	130	15,3	850	,3094	,72123
76. Bozkurt	717	84,4	4	,5	129	15,2	850	,3082	,71928
77. Dünyanın Oluşumu	717	84,4	4	,5	129	15,2	850	,3082	,71928
78. Göç	717	84,4	4	,5	129	15,2	850	,3082	,71928
79. İran Mitolojisi	717	84,4	4	,5	129	15,2	850	,3082	,71928
80. Ademin Yaratılışı	717	84,4	5	,6	128	15,1	850	,3071	,71733
81. Athena	717	84,4	5	,6	128	15,1	850	,3071	,71733
82. Türeyiş	717	84,4	5	,6	128	15,1	850	,3071	,71733
83. Havva ile Adem	717	84,4	7	,8	126	14,8	850	,3047	,71339
84. İlyada	717	84,4	7	,8	126	14,8	850	,3047	,71339
85. Dünyanın Yaratılışı	717	84,4	8	,9	125	14,7	850	,3035	,71142
86. Afrodit	717	84,4	9	1,1	124	14,6	850	,3024	,70943
87. Odesa	717	84,4	10	1,2	123	14,5	850	,3012	,70744
88. Hayat Ağacı	717	84,4	11	1,3	122	14,4	850	,3000	,70544
89. Yunan Miti	717	84,4	14	1,6	119	14,0	850	,2965	,69939
90. Herkül	717	84,4	15	1,8	118	13,9	850	,2953	,69736
91. Yaratılış	717	84,4	20	2,4	131	15,4	850	,2894	,68709
92. Zeus	717	84,4	21	2,5	112	13,2	850	,2882	,68501

Tablo 20'nin incelenmesinden anlaşılacağı gibi öğrenciler "Bildiğiniz mitlerin adlarını yazınız." sorusuna; mit olarak 92 farklı isim vermişlerdir. Bu soruya verilen cevaplardan katılımcıların "mit" türünü belli ölçüde bildikleri anlaşılmaktadır. Mit olarak verilen Temel Reis, Nasreddin Hoca, Saat Kulesi,

Kastamonu Kalesi gibi adlar vermeleri öğrencilerin efsane, fıkra ve mit türleri arasındaki farkı bilmediklerini düşündürmektedir.

En çok bilinen on mite bakıldığında Havva ile Adem, İlyada, Dünyanın Yaratılışı, Afrodite, Odesa, Hayat Ağacı, Yunan Miti, Herkül, Yaratılış ve Zeus isimlerinin verildiği görülür.

Tablo-3.21: Öğrencilerin “Mit Biliyorsanız Bunları Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden	627	73,8	62	7,3	161	18,9	850	,4518	,79198
Arkadaşlarımdan	627	73,8	55	6,5	168	19,8	850	,4600	,80278
Kitaplardan	627	73,8	130	15,3	93	10,9	850	,3718	,67299
Kasetten, CD'den	627	73,8	18	2,1	204	24,0	850	,5012	,85490
Televizyondan	627	73,8	68	8,0	155	18,2	850	,4447	,78254
İnternette	626	73,8	42	4,9	180	21,2	850	,4749	,82073
Derslerde, ders kitaplarından	626	73,6	74	8,7	150	17,6	850	,4400	,77463
TOPLAM							850	,4494	,75983

Tablo 21'in incelemesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin, “Mit biliyorsanız bunları nerede öğrendiniz?” sorusuna verdikleri cevaplardan; öğrencilerin bildikleri mitleri; % 15,3 oranında “Kitaplardan”, % 8,7 oranında “Derslerde”, % 8,0 oranında “Televizyondan”, % 7,3 oranında “Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden”, % 6,5 oranında “Arkadaşlarımdan”, % 4,9

oranında “İnternetten” ve % 2,1 oranında “Kasetten, CD’den” öğrendikleri anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlara göre örneklem için, mitlerin öğrenildiği ilk sıradaki kaynak kitaplardır. Dersler, ders kitaplarından cevabı da dikkate alındığında öğrenciler miti önemli ölçüde yazılı kaynaklardan öğrenmektedirler. Mitlerin öğrenildiği ikinci sıradaki kaynak ise televizyondur. Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerle arkadaşların yer aldığı sözlü kaynaklar da mitin öğrenilmesinde etkilidir. Tablodaki oranlar incelendiğinde yazılı, elektronik ve sözlü kültür kaynaklarının mit öğrenmede birbirine yakın oranlarda etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo-3.22: Öğrencilerin “Bildiğiniz Fıkra Var mı?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
14	1,6	783	92,1	53	6,2	850	1,0459	,27714

Bu soru ankete katılanların en genel anlamda fıkra bilip bilmediklerini ölçmeye yöneliktir. Tablo 31’in incelenmesinden öğrencilerin %92,1’inin fıkra bildiği, % 6.2’sinin bilmediği anlaşılmaktadır.

Tablo-3.23: Öğrencilerin “Cevabınız Evet İse Bu Fıkraları Nereden, Kimden Öğrendiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden	63	7,4	364	42,8	423	49,8	850	1,4235	,62678
Arkadaşlarımdan	63	7,4	676	79,5	111	13,1	850	1,0565	,44917
Derslerde, ders kitaplarından	63	7,4	345	40,6	442	52,0	850	1,4459	,62910
Okuma kitabı, fıkra kitaplarından	63	7,4	525	61,8	262	30,8	850	1,2341	,57265
Dergi ve gazetelerden	63	7,4	462	54,4	325	38,2	850	1,3082	,60157
Takvim yapraklarından	63	7,4	485	57,1	302	35,5	850	1,2812	,59225
Kasetten, CD'den	63	7,4	59	6,9	728	85,6	850	1,7824	,56470
İnternette	63	7,4	321	37,8	467	54,9	850	1,4765	,62912
Televizyondan	63	7,4	299	35,2	488	57,4	850	1,5000	,63143
Diğer	63	7,4	13	1,5	774	91,1	850	1,8365	,53419
TOPLAM							850	1,4345	,46099

Tablo 23'nin incelemesiyle öğrencilerin, “Cevabınız evet ise bu fıkraları nereden, kimden öğrendiniz?” sorusuna verdikleri cevaplardan; öğrencilerin bildikleri fıkraları; % 79,5 oranında “Arkadaşlarımdan”, % 61,8 oranında “Okuma kitabı, fıkra kitaplarından”, % 57,1 oranında “Takvim yapraklarından”, % 54,4 oranında “Dergi ve gazetelerden”, % 42,8 oranında “Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden”, % 40,6 oranında “Derslerde, ders kitaplarından”, % 37,8 oranında “İnternette”, % 35,2 oranında

“Televizyondan”, % 6,9 oranında “Kasetten, CD’den”, % 1,5 oranında “Diğer” kişi/kaynaklardan öğrendikleri anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlara göre örneklem için fıkraların öğrenildiği ilk sıradaki kaynak arkadaşlardır. İkinci, üçüncü ve dördüncü sıralardaki kaynaklar ise fıkra kitapları, takvim yaprakları, dergi ve gazetelerdir. % 42,8 oranıyla dede, nine, anne, baba gibi büyükler beşinci sırada gelmektedir. Fıkranın öğrenildiği altıncı sıradaki kaynak dersler ve ders kitaplarıdır. Yedinci sıradaki internet ile sekizinci sıradaki televizyon cevabının oranları birbirine çok yakındır. Buna göre fıkra öğrenmede sözlü kültür kaynakları içinde yer alan arkadaş grubunun daha etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonucun fıkranın bağlamıyla ilgili olduğu söylenebilir. Fıkra her ortamda, her zaman, herkesin yanında anlatılabilen bir tür değildir. Fıkranın günlük yaşamda samimi arkadaş grupları içinde daha çok anlatıldığı gözlenmiştir. Bazı katılımcıların bildiği fıkraları herkese anlatamayacaklarını ifade etmeleri de bu görüşü doğrular niteliktedir. Fıkranın önemli ölçüde yazılı kaynaklardan da öğrenildiği görülmektedir. Fıkraya kısa bir tür oluşuyla takvim yapraklarında yer verilebilmektedir. Ayrıca mizah dergilerinde ve gazetelerde fıkralar güncelliğini korumaktadır.⁶ Oranlar incelendiğinde fıkranın öğrenilmesinde sözlü kültür, yazılı kültür ve elektronik kültür ortamlarının etkili olduğu görülmektedir.

⁶ bkz. Nebi Özdemir (2008) **Medya Kültür ve Edebiyat**, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Tablo-3.24: Öğrencilerin “Arkadaşlarınızla Vakit Geçirmek İçin Nerelerde Toplanıyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
Kafe ve pastahanelerde	31	3,6	450	52,9	369	43,4	850	1,3976	,55931
İnternet kafelerde	31	3,6	357	42,0	462	54,4	850	1,5071	,56857
Oyun salonlarında	31	3,6	166	19,5	653	76,8	850	1,7318	,51918
Spor merkezlerinde	31	3,6	160	18,8	659	77,5	850	1,7388	,51596
Kahvehanelerde	31	3,6	82	9,6	737	86,7	850	1,8306	,46250
Sinemada	31	3,6	182	21,4	637	74,9	850	1,7129	,52719
Birbirimizin evinde	31	3,6	487	57,3	332	39,1	850	1,3541	,54956
Diğer	31	3,6	174	20,5	645	75,9	850	1,7224	,52328
TOPLAM							850	1,6244	,36381

Bu soru örneklemin bir araya gelerek vakit geçirdiği ortamları belirlemeye yöneliktir. Tablo 24'ün incelemesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin, “Arkadaşlarınızla vakit geçirmek için nerelerde toplanıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplardan; öğrencilerin arkadaşlarıyla vakit geçirmek için, % 57,3 oranında birbirlerinin evinde, %52,9 oranında “Kafe ve pastahanelerde”, % 42,0 oranında “İnternet kafelerde”, % 21,4 oranında “Sinemada”, % 20,5 oranında “Diğer” ortamlarda, % 19,5 oranında “Oyun salonlarında”, % 18,8 oranında “Spor merkezlerinde” ve % 9,6 oranında “Kahvehanelerde” bir araya geldikleri anlaşılmaktadır.

Buna göre öğrencilerin arkadaşlarıyla vakit geçirmek için daha çok birbirlerinin evinde ve kafe ve pastahanelerde toplandıkları söylenebilir. Daha çok buralarda toplanılması sözlü kültür ortamlarının ev, kafe ve pastane bağlamında devamı olarak okunabilir. Bu tabloda dikkate değer bir sonuç da kafe ve pastanelerde bir araya gelme oranı %52,9, internet kafelerde % 42 iken, bu oranın kahvehane seçeneğinde %9,6'ya düşmesidir. Bu sonuçlar genç kuşak için kahvehanelerin yerini kafe, pastane ve internet kafelerin aldığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo-3.25: Öğrencilerin “Arkadaşlarınızla Bir Araya Geldiğinizde Neler Anlatırsınız?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	\bar{X}	Ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	F	%	f	%			
Fıkra	25	2,9	370	43,5	455	53,5	850	1,5059	,55601
Hikâye	25	2,9	163	19,2	662	77,9	850	1,7494	,49609
Efsane	25	2,9	92	10,8	733	86,2	850	1,8329	,44520
Günlük olaylar	25	2,9	718	84,5	107	12,6	850	1,0965	,38231
Diziler	25	2,9	320	37,6	505	59,4	850	1,5647	,55226
Televizyon programları	25	2,9	325	38,2	500	58,8	850	1,5588	,55292
Olağanüstü olaylar	25	2,9	286	33,6	539	63,4	850	1,6047	,54609
Ders	25	2,9	429	50,5	396	46,6	850	1,4365	,55240
Diğer	25	2,9	92	10,8	732	86,1	850	1,8306	,44958
TOPLAM							850	1,5756	,33781

Bu soru örneklemin bir araya geldiğinde neleri konuştuğunu, konuşulanlar içinde halk anlatılarının yerinin ne olduğunu belirleyebilmek için

sorulmuştur. Tablo 25'in incelemesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin, "Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde neler anlatırsınız?" sorusuna verdikleri cevaplardan; öğrencilerin arkadaşlarıyla bir araya geldiklerinde, % 84,5 oranında "Günlük olaylar", % 50,5 oranında "Ders", % 43,5 oranında "Fıkra", % 38,2 oranında "Televizyon programları", % 37,6 oranında "Diziler", % 33,6 oranında "Olağanüstü olaylar", %19,2 oranında "Hikâye", % 10,8 oranında "Efsane" ve % 10,8 oranında "Diğer" şeyler(olay, anlatı, vb.) anlattıkları söylenebilir.

Sonuç olarak öğrencilerin bir araya geldiklerinde konuştukları arasında halk anlatılarından fıkranın % 43,5 oranında, olağanüstü olayların(efsane içinde de değerlendirilebilir) % 33,6 oranında, hikâyenin %19,2 oranında ve efsanenin % 10,8 oranında yer tuttuğu görülmektedir. Buna göre halk anlatılarının konuşulanlar arasında olduğu, fıkra ve efsanenin ise önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Öğrencilerin bir araya geldiklerinde konuştukları arasında % 38,2 oranıyla televizyon programları ve % 37,6 oranıyla dizilerin de önemli bir yer tuttuğu görülür. Bu durum ilgili bölümde ifade edildiği gibi televizyonun sohbet belirleyici bir konuma geldiğinin göstergesidir. Bir başka bakış açısı da şu olabilir: Diziler halk anlatılarının yerine seyredilmekte ve nakledilmektedir.

Tablo-3.26: Öğrencilerin "Ne Sıklıkla Televizyon Seyrediyorsunuz?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR										N	\bar{X}	ss
Boş		Her akşam		Hafta sonları		Nadiren		Diğer				
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
14	1,6	309	36,4	192	22,6	228	26,8	107	12,6	850	2,9482	1,8518

Bu soru örneklemin genel olarak hangi sıklıkla televizyon seyrettiğini görmek için sorulmuştur. Tablo 26'nın incelenmesiyle öğrencilerin "Ne sıklıkla televizyon seyrediyorsunuz?" sorusuna verdikleri cevaplardan %36,4 oranında her akşam, %26,8 oranında nadiren, %22,6 oranında hafta sonları ve %12,6 oranında diğer zamanlarda televizyon seyrettikleri anlaşılmaktadır. Örneklem grubunun öğrenci olması dolayısıyla yığılmanın "her akşam" seçeneğinde olması dikkate değerdir.

Tablo-3.27: Öğrencilerin "Ne Kadar Süreyle Televizyon İzliyorsunuz?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR												N	\bar{X}	ss
Boş		1 saatten az		1-2 saat		3-4 saat		5-6 saat		7 saat ve üzeri				
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
14	1,6	122	14,4	406	47,8	193	22,7	67	7,9	48	5,6	850	2,377 6	1,05769

Tablo 27'nin incelenmesiyle öğrencilerin "Ne kadar süreyle televizyon izliyorsunuz?" sorusuna verdikleri cevaplardan %47,8 oranında 1-2 saat, %22,7 oranında 3-4 saat, %14,4 oranında 1 saatten az, %7,9 oranında 6 saat, %5,6 oranında 7 saat ve üzeri televizyon seyrettikleri anlaşılmaktadır. Yığılmanın 1-2 saat seçeneğinde olmasından yola çıkılarak, örneklem grubunun öğrenci olmasının televizyon seyretme süresini etkilediği söylenebilir.

Tablo-3.28: Öğrencilerin “En Çok Hangi Programları Seyrediyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
1.Dizi	7	,8	601	70,7	242	28,5	850	1,2765	,46558
2.Sinema	7	,8	477	56,1	366	43,1	850	1,4224	,51064
3.Çizgi film	7	,8	122	14,4	721	84,8	850	1,8400	,38865
4.Müzik,magazin programları	7	,8	340	40,0	503	59,2	850	1,5835	,50970
5.Yarışmalar	7	,8	357	42,0	486	57,2	850	1,5635	,51259
6.Haber programları	7	,8	401	47,2	442	52,0	850	1,5118	,51638
7.Kültür programları	7	,8	162	19,1	681	80,1	850	1,7929	,42529
8.Spor programları	7	,8	346	40,7	497	58,5	850	1,5765	,51081
9.Belgesel	7	,8	400	47,1	443	52,1	850	1,5129	,51635
10.Diğer	7	,8	43	5,1	800	94,1	850	1,9329	,28129
TOPLAM							850	1,6013	,23809

Bu soru örneklemin genel olarak en çok hangi programı seyrettiğini görmek ve bir ölçüde halk anlatısının yerini aldığı düşünülen televizyonun bu etkisini yorumlayabilmek için sorulmuştur. Tablo 28'in incelemesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin, “En çok hangi programları izliyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplardan; % 70,7 oranında “Dizi”, %56,1 oranında “Sinema”, % 47,2 oranında “Haber programları”, % 47,1 oranında “Belgesel”, % 42,0 oranında “Yarışmalar”, %40,7 oranında “Spor programları”, % 40,0 oranında “Müzik, magazin programları”, % 19,1 oranında “Kültür

programları”, % 14,4 oranında “Çizgi film”, ve % 5,1 oranında “Diğer” programları seyrettikleri anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak öğrencilerin televizyonda en çok dizi ve sinema seyrettikleri, bunların da anlatı ihtiyacı karşılayan programlar olduğu söylenebilir.

Tablo-3.29: Öğrencilerin “Takip Ettiğiniz Dizi Var mı?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
6	,7	659	77,5	185	21,8	850	1,2106	,42494

Bu soru örneklemin televizyonda en çok dizi seyrettikleri varsayımından hareketle, ki ön uygulama da bunu doğrulamıştır, sorulmuştur. Tablo 29’un incelenmesiyle öğrencilerin “Takip ettiğiniz dizi var mı?” sorusuna verdikleri cevaplardan %77,5 oranında dizi takip ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo-3.30: Öğrencilerin “Cevabınız Evet İse Kaç Dizi Takip Ediyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR														N	\bar{X}	ss
Boş		1		2		3		4		5		6 ve üzeri				
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
184	21,6	160	18,8	210	24,7	149	17,5	66	7,8	43	5,1	38	4,5	850	2,0400	1,646687

Tablo 30'un incelenmesinden öğrencilerin, “Cevabının evet ise kaç dizi takip ediyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplardan %24,7 oranında 2 dizi, %18,8 oranında 1 dizi, %17,5 oranında 3 dizi, %7,8 oranında 4 dizi, %5,1 oranında 5 dizi, %4,5 oranında 6 ve üzerinde dizi takip ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo-3.31: Öğrencilerin “Dizi Seyrediyorsanız, Bu Dizileri Hangi Sıklıkla Takip Ediyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Her bölümünü		Arada bir				
f	%	f	%	f	%			
93	10,9	405	47,6	352	41,4	850	1,3047	,65665

Tablo 31'in incelenmesiyle öğrencilerin “Dizi seyrediyorsanız, bu dizileri hangi sıklıkla takip ediyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplardan %47,6 oranında seyrettikleri dizilerin her bölümünü takip ettikleri, %41,4 oranında ise arada bir takip ettikleri anlaşılmaktadır.

29., 30. ve 31. tabloların sonuçlarına göre öğrencilerden çoğunun en az iki dizinin her bölümünü takip ettikleri, bu durumun da anlatı ihtiyacını karşıladığı söylenebilir.

Tablo-3.32: Öğrencilerin “Gerçek Kesit, Sır Kapısı, Kalp Gözü, İnanılmaz Olaylar Gibi(Gerçek veya Değil), Yaşanmış Olduğu Söylenen Olayları Konu Alan Programları Seyrediyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
10	1,2	555	65,3	285	33,5	850	1,3235	,49262

32., 33. ve 34. sorular adı geçen programların ve dolayısıyla ikinci sözlü kültür ortamının, efsane⁷ için bir ortam oluşturup oluşturmadığını, oluşturuyorsa bu programların rolünü yorumlayabilmek için sorulmuştur. Tablo 32'nin incelenmesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin, “Gerçek Kesit, Sır Kapısı, Kalp Gözü, İnanılmaz Olaylar gibi(gerçek veya değil), yaşanmış olduğu söylenen olayları konu alan programları seyrediyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplardan %65,3 oranında bu tür programları seyrettikleri anlaşılmaktadır.

⁷ Bu tür programlar kişi, olay, kalıplar ve özellikle gerçeklik vurgusuyla efsane bağlamında değerlendirilebilir. bkz. TUNÇ, Gökhan (2005), “Kalp Gözü: Efsane ve İkincil Sözlü Kültür”, **Millî Folklor**, 9(67), s.23-28. Gülin Öğüt Eker ise bu tür dizileri, seyircilerini psikolojik olarak, inanç boyutuyla etkisi altına alan, doğru ile yanlış, iyi ile kötünün sonuçlarını farklı hayatlardan örneklerle canlandıran mit ve memorat eksenli “kitle sanatı” ürünleri olarak değerlendirir(2006, 136).

Tablo-3.33: Öğrencilerin “Cevabınız Evet İse Seyrettiklerinizin Gerçekliğine İnanıyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR								N	\bar{X}	Ss
Boş		Evet		Kısmen		Hayır				
f	%	f	%	f	%	f	%			
170	20,0	183	21,5	370	43,5	127	14,9	850	1,5341	,97405

Tablo 33'ün incelenmesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin “Cevabınız evet ise seyrettiklerinizin gerçekliğine inanıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplarda yığılmanın %43,5 oranıyla “Kısmen” seçeneğinde ve %21,5 oranıyla “Evet” seçeneğinde olduğu görülmektedir. Efsanenin en önemli özelliğinden biri gerçek kabul edilmesidir(Boratav,2002:106). Buna göre kısmen, ki bir ölçüde de olsa inanıldığını gösterir, ve evet cevaplarından öğrencilerin seyrettiklerinin gerçekliğine inandıkları anlaşılmaktadır.

Tablo-3.34: Öğrencilerin “Bu Tarz Programlarda Seyrettiklerinizi Başkalarına Anlatıyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
111	13,1	418	49,2	321	37,8	850	1,2471	,66912

Tablo 34'in incelenmesiyle öğrencilerin "Bu tarz programlarda seyrettiklerinizi başkalarına anlatıyor musunuz?" sorusuna verdikleri cevaplardan %49,2 oranında bu tarz programlarda seyrettiklerini başkalarına anlattıkları anlaşılmaktadır.

32., 33. ve 34. soruların cevaplarından yola çıkarak ikinci kültür ortamının, özelde televizyonun, efsanenin üretildiği, tüketildiği, nakledildiği bir anlatı ortamı olduğu söylenebilir.

Tablo-3.35: Öğrencilerin "İnternette Dolaşıyor musunuz?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
28	3,3	641	75,4	181	21,3	850	1,1800	,46231

Bu soru örneklemin elektronik kültür ortamının son dönemdeki en etkili araçlarından bir olan interneti kullanma düzeyini belirlemek için sorulmuştur. Tablo 35'in incelenmesiyle, "İnternette dolaşıyor musunuz?" sorusuna verdikleri cevaplara göre öğrencilerin %75,4 oranında internette dolaştıkları anlaşılmaktadır.

Tablo-3.36: Öğrencilerin “Cevabınız Evet İse Aşağıdakilerden Hangileriyle Karşılaşıyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

SEÇENEKLER	CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
	Boş		Evet		Hayır				
	f	%	f	%	f	%			
1.Fıkra	218	25,6	260	30,6	372	43,8	850	1,1812	,81368
2.Hikâye	218	25,6	150	17,6	482	56,7	850	1,3106	,85318
3.Efsane	218	25,6	110	12,9	521	61,3	850	1,3553	,86327
4.Masal	219	25,8	95	11,2	536	63,1	850	1,3553	,86327
5.Olağanüstü olaylar	219	25,8	254	29,9	377	44,4	850	1,1859	,81695
6.Günlük olaylar	218	25,6	515	60,6	116	13,6	850	,8788	,61634
7.Diğer	218	25,6	80	9,4	551	64,8	850	1,3906	,86845
TOPLAM							850	1,2430	,75733

Bu soru öğrencilerin internet ortamında halk anlatılarıyla ilgilenme düzeyini anlayabilmek, böylece internetin halk anlatıları için hangi düzeyde ortam oluşturduğunu yorumlayabilmek için sorulmuştur. Tablo 36'nın incelenmesiyle anlaşılacağı gibi öğrencilerin, “Cevabınız evet ise aşağıdakilerden hangileriyle karşılaşıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplardan; öğrencilerin internette dolaşırken, % 60,6 oranında “Günlük olaylar”, % 30,6 oranında “Fıkra”, % 29,9 oranında “Olağanüstü olaylar”, %17,6 oranında “Hikâye”, % 13,9 oranında “Efsane”, % 11,2 oranında “Masal” ve % 9,4 oranında “Diğer” şeylerle(olay, anlatı, ders konuları, haber vb.) karşılaştıkları söylenebilir.

Sonuç olarak öğrencilerin internette karşılaşılanlar arasında halk anlatılarından fıkranın % 30,6 oranında, olağanüstü olayların(efsane içinde

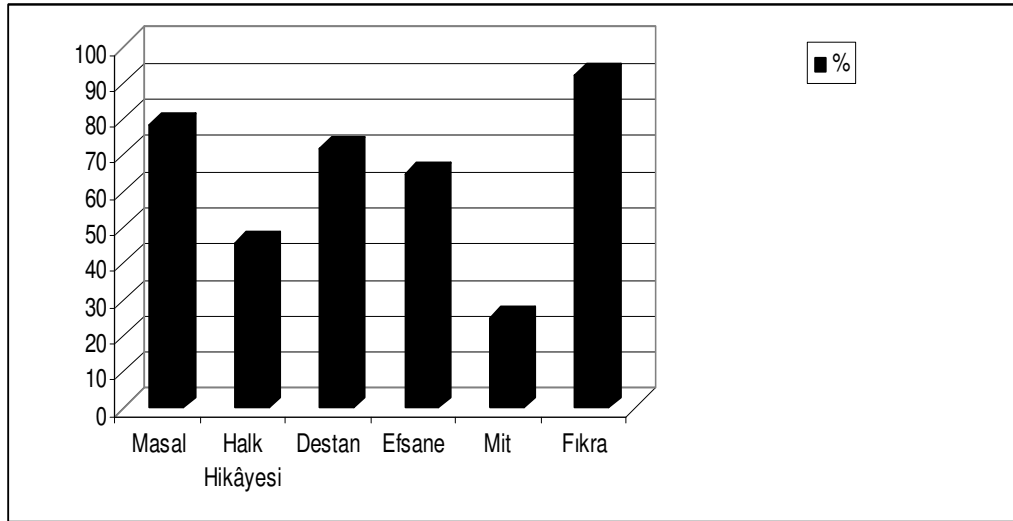
de değerlendirilebilir) % 29,9 oranında, hikâyenin %17,6 oranında, efsanenin %13,9 ve masalın % 11,2 oranında yer tuttuğu görülmektedir. Buna göre halk anlatılarının internette karşılaşılabilirler arasında olduğu, fıkra ve efsanenin ise önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. İkinci bölümde incelenen internet sitelerinin forum bölümlerinde de bu iki türle daha çok karşılaşıldığı hatırlanmalıdır. İlgili yerde belirtildiği gibi bunun bir sebebi fıkra ve efsanenin belli bir anlatıcıya bağlı olmamasında aranabilir. İnternet sözlü kültürün, elektronik kültür ortamında yaşama alanıdır.

Tablo-37: Öğrencilerin “İnternette Rastladıklarınızı Arkadaşlarınıza Anlatır Mısınız?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

CEVAPLAR						N	\bar{X}	ss
Boş		Evet		Hayır				
f	%	f	%	f	%			
110	12,9	541	63,6	199	23,4	850	1,1047	,59412

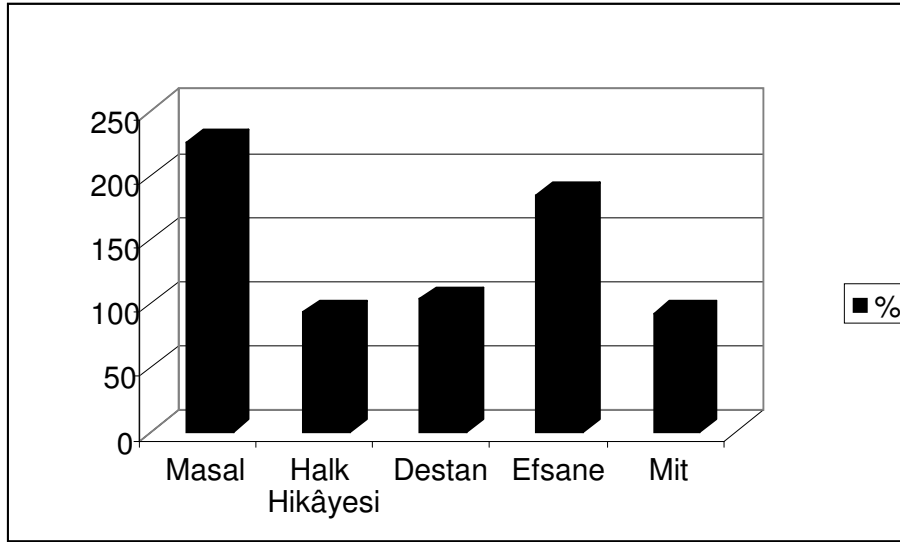
Bu soru internet ortamında karşılaşılabilirlerin sözlü kültür ortamında paylaşılıp paylaşılmadığını, internetin sohbet belirleyici rolü olup olmadığını belirleyebilmek için sorulmuştur. Tablo 37'nin incelenmesinden anlaşılacağı gibi öğrencilerin “İnternette rastladıklarınızı arkadaşlarınıza anlatır mısınız?” sorusuna verdikleri cevaplardan öğrencilerin internette rastladıklarını %63,6 oranında arkadaşlarına anlattıkları anlaşılmaktadır. Bu durumda internetin, televizyon örneğinde olduğu gibi, sohbet belirleyici yönü olduğu söylenebilir.

Aşağıda halk anlatısı türlerinin öğrenciler tarafından genel olarak bilinme yüzdelerinin türlere göre karşılaştırılması, adları bilinen halk anlatılarının türlere göre karşılaştırılması ve halk anlatısı türlerinin öğrenildiği kaynaklar sorusuna verilen cevapların türlere göre karşılaştırılması grafiklerle gösterilerek yorumlanmıştır.

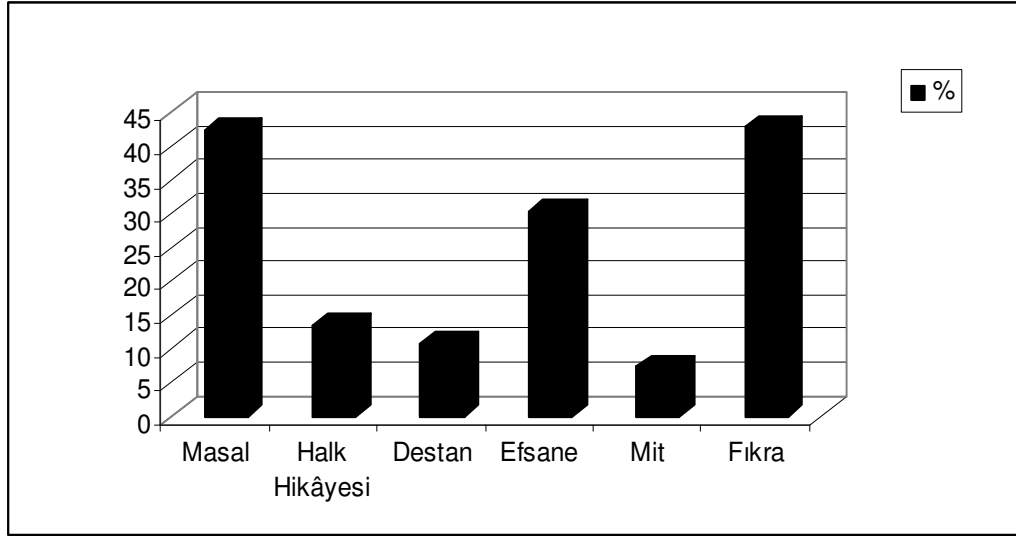
Şekil-3.1. Halk Anlatılarının Öğrenciler Tarafından Genel Olarak Bilinme Oranlarının Türlerine Göre Karşılaştırılması

Yukarıdaki grafiğe göre öğrenciler tarafından en çok bilinen halk anlatısı türünün fıkra olduğu anlaşılmaktadır. Fıkrayı masal, destan, efsane ve halk hikâyesi takip eder. En az bilinen tür ise mittir. Fıkranın en çok bilinen tür olması 23. ve 25. tabloların verilerine göre fıkranın sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında etkin bir şekilde paylaşılmasında aranabilir. Mitin en az bilinen tür olması ise 21. tabloya göre bir anlatı türü olarak anlatı ortamlarında yer tutmamasına bağlanabilir. Anketin sonuçlarına göre fıkra güncelliğini koruyan bir anlatı türüdür.

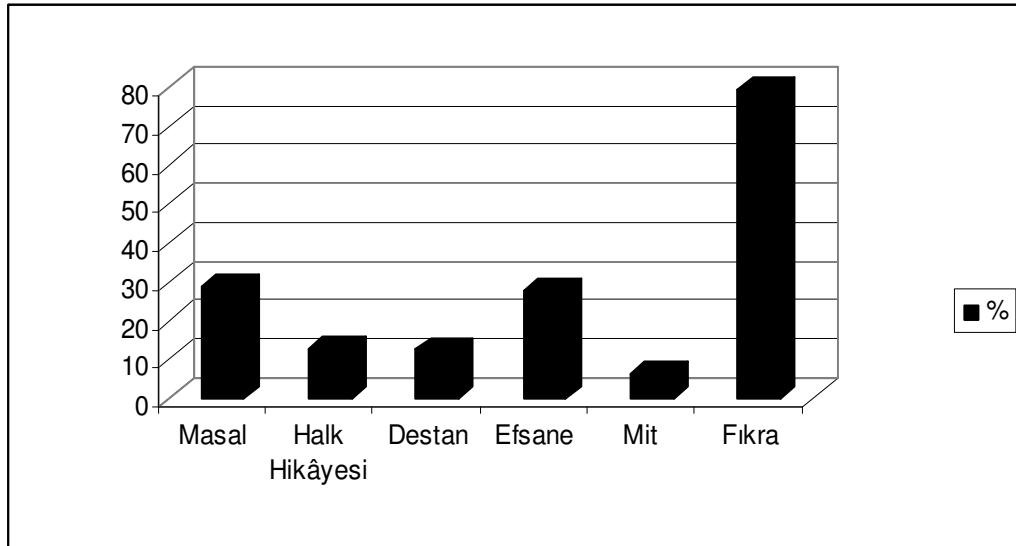
Şekil-3-2. Öğrenciler Tarafından Adları Bilinen Halk Anlatılarının Türlerine Göre Karşılaştırılması

Yukarıdaki grafiğe göre 225 farklı isimle en çok çeşidi bilinen tür masaldır. Masalı efsane, destan ve halk hikâyesi takip eder. En az sayıda bilinen ise mittir. 1. şekil dikkate alındığında bu beklenen bir sonuçtur.

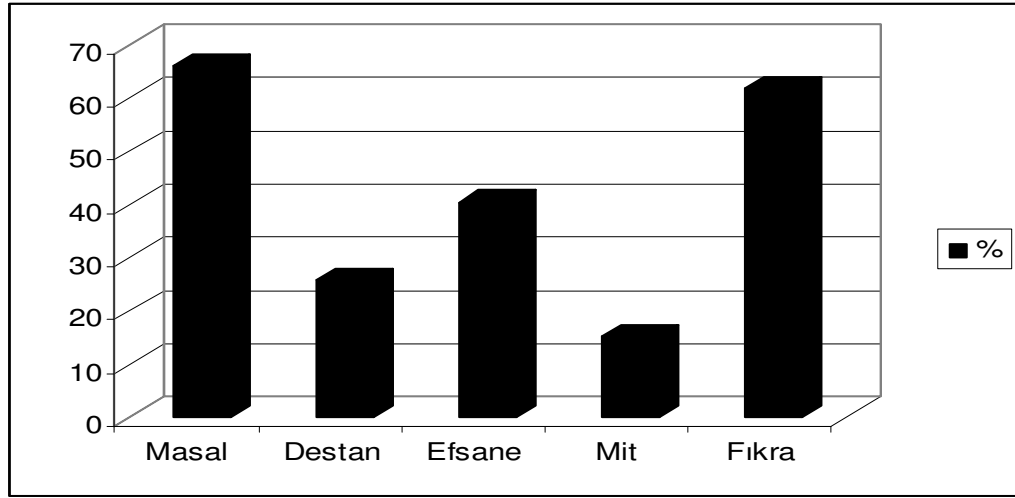
Şekil-3.3. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Dede, Nine, Anne, Baba Gibi Büyüklerimden” Cevabının Türlerine Göre Karşılaştırılması

Grafiğe göre dede, nine, anne, baba gibi büyüklerin yer aldığı sözlü kültür ortamının kaynaklarından en çok öğrenilen tür fıkra ve masal; en az öğrenilen tür ise mittir.

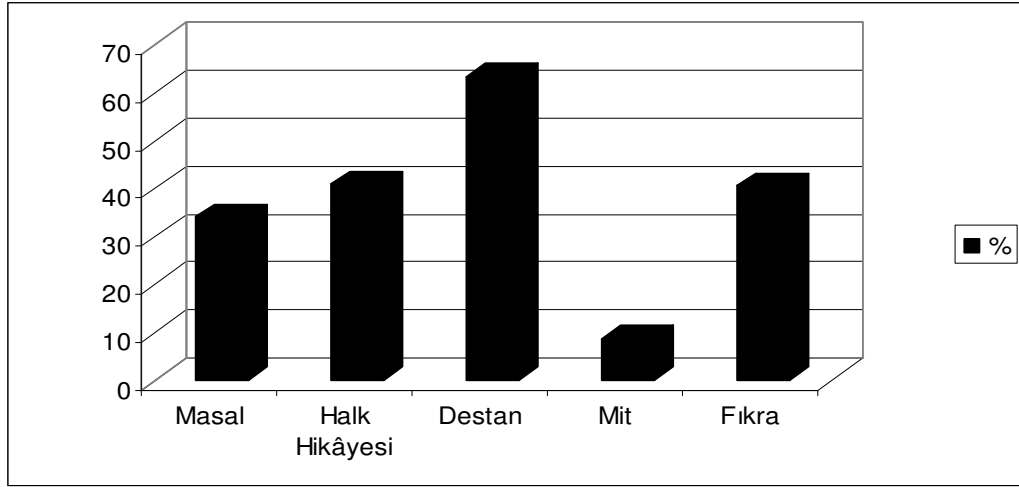
Şekil-3.4. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Arkadaşlarımdan” Cevabının Türlere Göre Karşılaştırılması

Grafiğe göre arkadaşların yer aldığı sözlü kaynaklarından en çok öğrenilen tür büyük bir farkla fıkradır. Fıkrayı masal ve efsane takip eder. En az öğrenilen tür ise mittir. 1. ve 2. şeklin verilerine göre özellikle fıkra, masal ve efsane sözlü ortamda yaşamaktadır. Başka bir deyişle sözlü kültür ortamı halk anlatılarının yaşama alanı olmaya devam etmektedir.

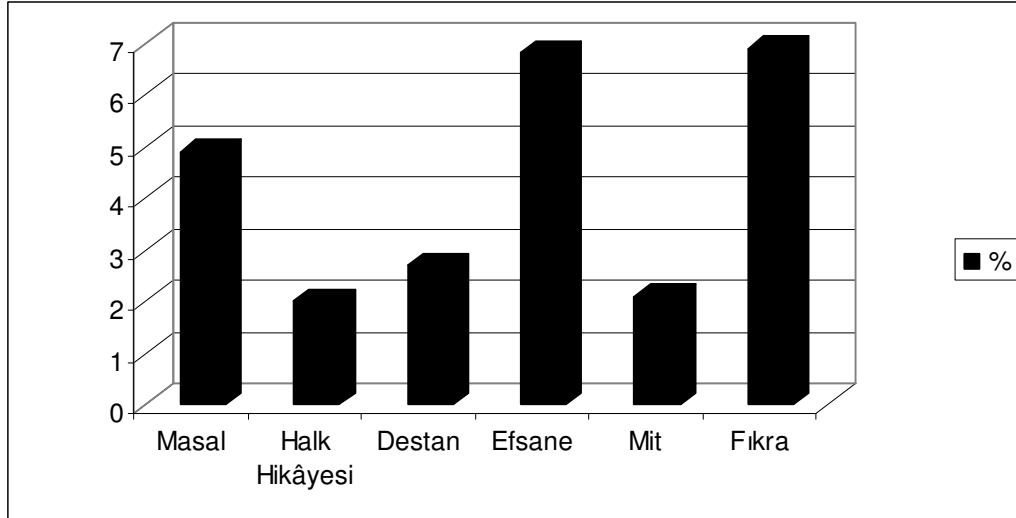
Şekil-3.5. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Masal, Destan, Efsane, Mit, Fıkra vb. Kitaplarından” Cevabının Türlerle Göre Karşılaştırılması

Grafiğe göre masal, destan, efsane, mit, fıkra vb. kitaplarının yer aldığı yazılı kültür ortamının kaynaklarından en çok öğrenilen tür masal ve fıkra, en az öğrenilen tür ise mittir.

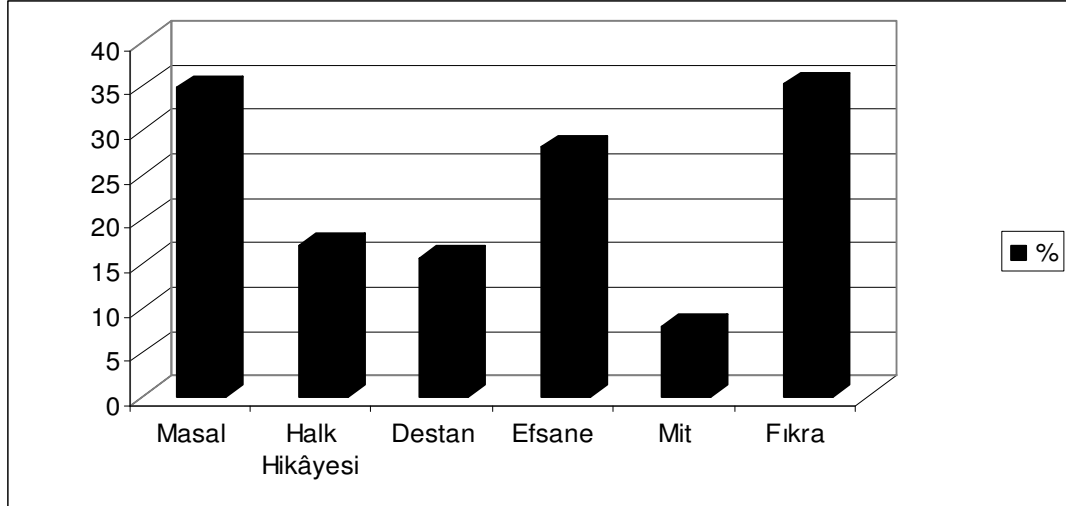
Şekil-3.6. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Derslerde, Ders Kitaplarından” Cevabının Türlere Göre Karşılaştırılması

Grafiğe göre ders kitaplarının yer aldığı yazılı kültür ortamının kaynaklarından en çok öğrenilen tür destan ve halk hikâyesi, en az öğrenilen tür ise mittir. 3. ve 4. şekillerin verileriyle birlikte bu sonuç destan ve halk hikâyesinin nakledilmesinde sözlü kültür ortamının yerini yazılı kültür ortamının aldığını düşündürmektedir.

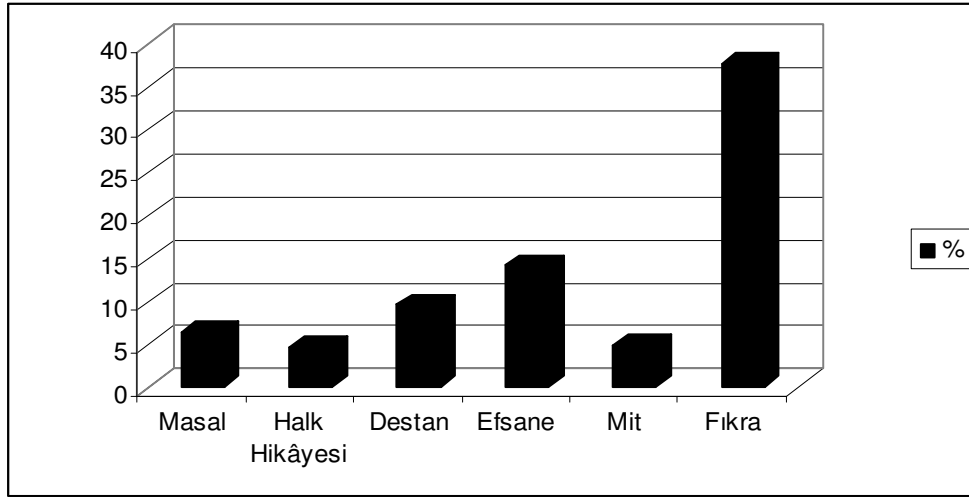
Şekil-3.7. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Kaset ve CD’lerden” Cevabının Türlere Göre Karşılaştırılması

Grafiğe göre kaset ve CD’lerin yer aldığı elektronik kültür ortamının kaynaklarından en çok öğrenilen tür fıkra, efsane ve masal, en az öğrenilen tür ise halk hikâyesidir.

Şekil-3.8. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “Televizyondan” Cevabının Türlerine Göre Karşılaştırılması

Grafiğe göre televizyonun yer aldığı elektronik kültür ortamının kaynaklarından en çok öğrenilen tür fıkra, masal ve efsane, en az öğrenilen tür ise mittir.

Şekil-3.9. Halk Anlatısının Öğrenildiği Kaynaklar Sorusuna Verilen “İnternette” Cevabının Türlerine Göre Karşılaştırılması

Grafiğe göre internetin yer aldığı elektronik kültür ortamının kaynaklarından en çok öğrenilen tür fıkra, en az öğrenilen tür ise halk hikâyesidir.

7. ve 8. şekillerin verileriyle birlikte düşünüldüğünde halk anlatılarının aktarılmasında elektronik kültür ortamının en etkili kaynağı televizyondur. Ancak söz konusu fıkra ve efsane olduğunda ise bu aracın internet olduğu görülür.

Anket uygulamasından elde edilen verilere göre şu sonuçlar çıkarılabilir:

1. Anket sonuçlarına göre öğrencilerin halk anlatılarının tür özellikleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.⁸

⁸ İlköğretim Türkçe Dersi(1.-5. Sınıf ve 6.-8. Sınıf), İlköğretim Halk Kültürü Dersi(6.-8. Sınıf), Ortaöğretim Türk Edebiyatı (9.-12. Sınıf) ve Ortaöğretim Dil ve Anlatım Dersi(9.-12. Sınıf) Öğretim Programlarında halk anlatılarına yer verildiği görülmektedir(ogm. meb.gov.tr/prog_dyr.ap-20k-, ttk.meb. gov.tr/ 20.09.2008). Halk anlatılarının ders kitaplarında ya da ders etkinliklerinde ne kadar yer tuttuğu araştırılabilir. Bu konuda bakınız: Ömer Yılar(2005), Halk Bilimi-Eğitim İlişkisi ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Halk Bilimi İçeriği Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

2. Dizi, sinema, film, çizgi film ve çizgi sinemanın anlatı ihtiyacını karşıladığı söylenebilir.

3. Öğrencilerin dörtte üçü masal bilmektedir.

4. Öğrencilerin en çok bildiği on masaldan ikisi (Heidi, Pinokyo) roman, altısı ise Grimm masallarındandır.

5. Masal çocukluk çağında daha çok sözlü kaynaklar yoluyla öğrenilirken, yaş ilerledikçe sözlü kaynakların yerini yazılı kaynaklar almaktadır.

6. Masal anlatma giderek azalmakla birlikte devam etmektedir.

7. Öğrencilerin çoğu (%72) destan bilmektedir.

8. Halk hikâyesini bilmeyenler(%49.3) bilenlerden(%45.5) daha çoktur.

9. Öğrencilerin çoğu(%64,8) efsane bilmektedir.

10. Öğrenciler en çok savaşlar, tarihî olay, kişi ve yapılarla ilgili efsane bilmektedir.

11.Yaşanılan yerleşim yerinin efsanenin yayılmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

12. Miti bilmeyenler(%66,9) bilenlerden(%24.7) çoktur.

13. En çok bilinen on mitem altısı Yunan mitolojisine aittir.

14. Öğrencilerin tamamına yakını (%92,1) fıkra bilmektedir.

15. Öğrenciler vakit geçirmek için daha çok ev, kafe, pastane ve internet kafelerde toplanmaktadırlar.

16. Öğrenciler bir araya geldiklerinde halk anlatılarından en çok fıkraya yer verirler.

17. Öğrenci toplantılarında televizyon programları ve diziler sohbet belirleyicidir.

18. Öğrencilerin yaklaşık olarak üçte biri her akşam 1-2 saat televizyon seyretmektedir.

19. Öğrenciler en çok dizi ve sinema seyretmektedir.

20. Öğrencilerin dörtte üçünden fazlası en az iki dizinin her bölümünü takip etmektedir.

21. Öğrencilerin üçte ikisi Gerçek Kesit, Sır Kapısı, Kalp Gözü, İnanılmaz Olaylar gibi programları seyretmekte ve seyredenlerin yarısına

yakını seyrettiklerinin gerçekliğine inanmakta ve başkalarına nakletmektedir. Bu tür programların efsane ihtiyacına cevap verdiği düşünülebilir.

22. Öğrencilerin dörtte üçü interneti kullanmaktadır.

23. İnternette halk anlatılarından en çok fıkrayla karşılaşmaktadır.

24. İnternette karşılaşılanlar arkadaş toplantılarında anlatılmaktadır.

Dolayısıyla internet sohbet belirleyicidir.

25. Öğrencilerin çoğu(%90) halk anlatısı türleri içinde fıkrayı, en azı(%22) miti bilmektedir.

26. Diğer türlere göre daha çok sayıda masal bilinmektedir.

27. Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerin yer aldığı sözlü kültür ortamının kaynaklarından en çok fıkra ve masal; en az mit öğrenilmektedir.

28. Arkadaşların yer aldığı sözlü kaynaklarından en çok fıkra, en az mit öğrenilmektedir.

29. Masal, destan, efsane, mit, fıkra vb. kitaplarının yer aldığı yazılı kültür ortamının kaynaklarından en çok masal ve fıkra, en az mit öğrenilmektedir.

30. Ders kitaplarının yer aldığı yazılı kültür ortamının kaynaklarından en çok destan ve halk hikâyesi, en az mit öğrenilmektedir.

31. Kaset ve CD'lerin yer aldığı elektronik kültür ortamının kaynaklarından en çok fıkra, en az halk hikâyesi öğrenilmektedir.

32. Televizyonun yer aldığı elektronik kültür ortamının kaynaklarından en çok fıkra ve masal, en az mit öğrenilmektedir.

33. İnternetin yer aldığı elektronik kültür ortamının kaynaklarından en çok fıkra, en az halk hikâyesi öğrenilmektedir.

Genç kuşağın halk anlatılarının tür özellikleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları; özellikle mit, halk hikâyesi gibi anlatı türlerini bilme oranlarının bilmeme oranlarından düşük olması, öğrencilerin en çok bildikleri on masaldan sadece birinin (Keloğlan) Türk masalı ve Türk masal kahramanı olması; en çok bilinen on mitemin altısının Yunan mitolojisine ait olması Türk halk anlatılarının gelecek kuşaklara nakledilmesinde kesinti olduğunu göstermektedir. Eker "Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı" (2004,323) adlı

yazısında halk anlatılarının kapalı işlevlerinden birinin eğitim olduğunu ve bu ürünlerin kültürün gelecek nesillere naklinde toplumun göstergesi olduğunu söyler. Ortaöğretim öğrencileri arasında uygulanan bu anketin verilerine göre; sözlü kültür yoluyla nakledilemeyen halk anlatılarının örgün eğitim yoluyla da aktarılamadığı söylenebilir. Bu durum kuşaktan kuşağa aktarılan kültürün kent ortamına girememesi olarak okunabilir.

Öğrencilerin toplanma mekânlarının daha çok ev, kafe, pastane ve internet kafeler olması; öğrencilerin yaklaşık olarak üçte birinin her akşam bir iki saat televizyon seyretmesi ve seyredilen programlar arasında dizi ve sinemanın ilk sıralarda yer alması; öğrencilerin dörtte üçünün interneti kullanması; ders kitaplarının halk anlatılarının öğrenilmesinde etkili olması gibi verilerin halk anlatılarının genç kuşaklara hangi ortamlarda ve hangi yollarla aktarılacağı konusunda yol gösterici olacağı söylenebilir. Okul gibi formal alanlarla; kafe, pastane, internet kafe, televizyon, internet gibi informal alanlar halk anlatılarının naklinde etkin hale getirilmelidir.

Elde edilen veriler SOKÜM Sözleşmesinin somut olmayan kültürel mirasın korunmasında gençlerin eğitime vurgusu çerçevesinde yorumlandığında, gençlerin birliktelik mekânları ve paylaşım ortamlarının halk anlatılarının naklinde dikkate alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Böylece UNESCO'nun kültürün devamında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine zarar vermeden örgün ve yaygın eğitim süreçlerinde farkındalık(Oğuz,2007:32) yaratılabilir.

SONUÇ

Folklorun “iletişimsel bir süreç” olarak kabul edilmesiyle birlikte günümüz halkbilimi araştırmalarında en az ürün kadar ürünün ortaya çıktığı bağlam da önem kazanmıştır. Bu araştırma, bu yaklaşımla halk anlatılarının anlatım ortamını sorgulamaktadır.

Bu çerçevede tezin konusu geleneksel anlatım ortamlarının, bu anlatım ortamlarındaki değişim ve dönüşümün, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte ortaya çıkan anlatım ortamlarının ve bu ortamlarda halk anlatılarının varlığının Kastamonu özelinde sorgulanmasıdır. Anlatım ortamında meydana gelen değişim halk anlatısını etkileyeceğinden bu tezin amacı; Kastamonu’da halk anlatısı ortamlarının sözden yazıya, yazıdan elektronik kültür ortamına geçiş sürecinde incelenerek; anlatım ortamındaki değişim ve dönüşümün belirlenmesidir.

Tezde bağlamsal kuramın bakış açısı benimsenmiştir. Alan Dundes’in halkbilimi çalışmalarında en iyi sonucu elde etmek için, herhangi bir ürünün metni, dokusu ve anlatım ortamı olmak üzere teklif ettiği üç aşamalı inceleme planından yola çıkılarak tezde halk anlatılarının üretilip tüketildiği; anlatıldığı, yaşatıldığı, nakledildiği, ortamlar ele alınmıştır. Tezde bu ortamlar “sözlü kültür”, “yazılı kültür” ve “elektronik kültür” ortamları olarak üç seviyede ele alınmış ve bu ortamların temel özellikleri, anlatıyla ilişkileri sorgulanmıştır. Bu ortamlar geleneksel anlatım ortamları, bu anlatım ortamlarındaki değişim ve dönüşüm, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte ortaya çıkan anlatım ortamları olmak üzere bir çatı oluşturularak ortaya koyulmuştur.

“Kastamonu’da Halk Anlatılarının Sözlü Kültür Ortamı” adını taşıyan birinci bölümde halk anlatısının kahvehane, han, oda, hamam, panayır ve pazar, konak, ev ve cami, köy meydanı, çeşme başı, tarla, otlak gibi diğer mekânlarda üretildiği, nakledildiği, tüketildiği görülmüştür. Birliktelik

oluşturarak sohbet edilen yerler olan bu ortamlarda halk anlatısı sözle üretilmiş, sözle nakledilmiş, sözle yaşatılmıştır. Bundan dolayı bu mekânların anlatısının “geleneksel mekânları” olduğu sonucuna varılmıştır.

Birinci bölümde ele alınan anlatı ortamları sözlü kültür ortamlarıdır. Bugünkü kent ortamı oluşmadan önce kent merkezinde kahvehane, han, hamam, pazar ve panayır, konak, ev gibi ortamlarda bir araya gelindiği; köylerde ise oda ve evlerin önemli birliktelik mekânları olduğu; kentle iletişim halinde olanların diğer mekânlara da dâhil olduğu ve bu birliktelik mekânlarında halk anlatısının önemli bir yer tuttuğu görülmüştür.

Yüz yüze iletişimin hâkim olduğu sözlü kültür ortamının ardından veya onunla birlikte, yeni iletişim araçlarının gelişmesiyle, yazı ile yazılı kültür ortamı; telgraf, telefon, radyo, televizyon, bilgisayar ve benzeri araçlarla birlikte de elektronik kültür ortamı şekillenmiştir. Buradan yola çıkarak “Sözlü Kültür Ortamından Elektronik Kültür Ortamına” başlığını verdiğimiz ikinci bölümde öncelikle halk anlatısının geleneksel mekânlarında değişim ve dönüşüm olduğu görülmüştür. Bu değişim ve dönüşümün şekli ve seyirinde ulaşımın kolaylaşması, tarım faaliyetlerinin makineleşmesi, geçim şekillerinin ve günlük hayatın değişmesi, kentleşme, Cumhuriyet modernitesi, iletişim teknolojisindeki gelişmeler gibi sebeplerin etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Mekânlardaki değişim ve dönüşümden halk anlatısı etkilenmiş; varlığını sürdürmekle birlikte; anlatıcı, dinleyici ve anlatı düzleminde bağlamı değişmiştir. Bu bölümde söz konusu mekânların aynı zamanda yazılı kültür ve elektronik kültürün tanınması ve yayılması için uygun ortam oluşturdukları sonucuna da varılmıştır. Sözlü kültür ortamından yazılı kültür ve elektronik kültür ortamına geçişte, anlatının dinleyiciye/okuyucuya/seyirciye ulaşmasında mekânın sınırlayıcılığı ortadan kalkmıştır. Bu durum halk anlatısının geleneksel mekânlarında değişim ve dönüşüme sebep olmuştur.

Sözlü kültür ortamından yazılı kültüre ve elektronik kültüre geçişle birlikte halk anlatısı bu yeni ortamlarda yerini almaya başlamıştır. Buradan

yola çıkararak ikinci bölümün diğer başlığı “Yazılı Kültür Ortamı” olarak belirlenmiştir. Halk anlatılarının bir taraftan yazıyla tespiti, diğer taraftan da düzenleme veya kurgulamalarla okuyucuya sunulduğu bir ortam olarak belirlediğimiz yazılı kültür ortamının, Kastamonu’da Vilayet Matbaasıyla birlikte(1868) şekillenmeye başladığı, gazete ve dergilerle yerleştiği; halk anlatılarını kayıt altına aldığı, diğer taraftan halk anlatılarını ele alıp kurguladığı; böylelikle Kastamonu’da halk anlatılarının yazılı kültür ortamı aracılığıyla da yaşadığı sonucuna varılmıştır.

Söz ve yazı temelli yeni araçlar, telefonda internete, gelişerek iletişimde yeni boyutların ortaya çıkmasıyla elektronik kültür ortamı ile karşı karşıya kalınmış; ikinci bölümün üçüncü alt başlığı olan “Elektronik Kültür Ortamı” ise, anlatım ortamında meydana getirdiği etkiler göz önünde bulundurularak, “Radyo”, “Televizyon” ve “İnternet” düzleminde ele alınmıştır.

Radyo ve televizyonla birlikte anlatıcının yerini radyo ve televizyonun, anlatının yerini bu araçlarla sunulanların almaya başladığı; bu araçların birliktelik mekânlarında yer alarak bu mekânların anlatım ortamını değiştirdikleri görülmüştür.

Son dönemin önemli gelişmelerinden olan internet, zaman ve mekân sınırlamalarından kurtulan insanlar için önemli bir birliktelik alanı olmuş; bu paylaşım alanında bir araya gelenler halk anlatılarını da paylaşmaya başlamıştır. Bu bölümde incelenen internet sitelerinde belli bir anlatıcı tipine bağlı türler yerine fıkra, efsane gibi belli bir anlatıcı tipi olmayan türlerin daha çok yer aldığı görülmüştür. Bunun sebebi olarak internet etrafında buluşanların usta anlatıcılar olmaması sonucuna varılmıştır. Belli bir yaşın üzerindeki anlatıcıların bildiklerini yeni ortamlara aktaramadıkları söylenebilir. Anlatıların yeni ortamlarda görünümü yaşı genç olanlar aracılığıylaadır.

Kendinden önceki ortamların bir birleşimi olarak yeni bir bağlam oluşturan internet, aynı zamanda bu ortamların gelenek ve ürünlerinin

yaşama, paylaşılma, nakledilme alanıdır. Sözlü kültürden elektronik kültüre halk anlatısı, elektronik kültürün bu yeni bağlamında nakledilerek, paylaşılarak, yeniden üretilerek yer almaktadır.

Genç kuşağın halk anlatılarını ürettiği, tükettiği, naklettiği, yaşattığı ortamların Kastamonu özelinde tespit edildiği; halk anlatılarının genç kuşağa hangi ortamlarda ve ne kadar aktarılabildiğinin ve böylece “kültürün korunması ve genç kuşaklara aktarılması” noktasında bir hareket noktası belirlenmeye çalışıldığı bölüm “Halk Anlatısının Geleceği” olarak adlandırılan üçüncü bölümdür. Bu bölümdeki bulguların yorumlanmasıyla ulaşılan sonuçlar şu şekilde toparlanabilir:

Genç kuşak, halk anlatılarının tür özellikleri konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Özellikle mit, halk hikâyesi gibi anlatı türlerinin bilinme oranları bilinmemeye oranlarından düşüktür. En çok bilinen on masaldan sadece birinin (Keloğlan) Türk masalı olması; en çok bilinen on mitemin altısının Yunan mitolojisine ait olması Türk halk anlatılarının gelecek kuşaklara nakledilmesinde kesinti olduğunu düşündürmüştür. Sözlü kültür yoluyla nakledilemeyen halk anlatılarının örgün eğitim yoluyla da aktarılamadığı sonucuna varılmıştır. Bu durum, kuşaktan kuşağa aktarılan kültürün kent ortamına girememesi olarak da okunabilir.

Halk anlatılarının naklinde sözlü kaynakların yerini genel itibariyle yazılı ve elektronik kaynakların aldığı görülmüştür. Dizi, sinema, film, çizgi film ve çizgi sinemanın anlatı ihtiyacını karşıladığı söylenebilir. Bununla beraber, daha çok fıkra ve masal olmakla birlikte, halk anlatıları sözlü olarak nakledilmeye devam etmektedir. Öğrencilerin tamamına yakınının (%92,1) fıkra bilmesi ve sözlü, yazılı ve elektronik kaynaklardan en çok öğrenilen türün fıkra olması; anlatı ortamlarında en çok yer tutan türün fıkra olduğu sonucuna götürmüştür.

Birinci bölümünde ele alınan toplanma mekânlarıyla üçüncü bölümde karşımıza çıkan toplanma mekânlarının farklılaştığı görülür. Genç kuşağın birliktelik mekânları daha çok ev, kafe, pastane ve internet kafelerdir. Birliktelik mekânlarında bir araya gelen öğrenciler halk anlatılarını da paylaşmaktadırlar. Öğrenciler bir araya geldiklerinde halk anlatılarından en çok fıkraya yer verirlerken televizyon programları, diziler ve internet de sohbet belirleyicidir. Öğrencilerin yaklaşık olarak üçte biri her akşam bir iki saat televizyon seyretmekte ve seyredilen programlar arasında dizi ve sinema ilk sıralarda yer almakta; öğrencilerin dörtte üçü interneti kullanmaktadır. Aynı zamanda ders kitapları da halk anlatılarının öğrenilmesinde etkilidir. Bu bulgular halk anlatılarının genç kuşaklara hangi ortamlarda ve hangi yollarla aktarılacağı konusunda yol göstericidir. Okul gibi formal alanlarla; kafe, pastane, internet kafe, televizyon, internet gibi informal alanların halk anlatılarının naklinde etkin hale getirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Elde edilen verilere göre Türk halk anlatılarının örgün ve yaygın eğitimin bir parçası olması gerekliliği ortadadır. Halk anlatılarına ilgili derslerin öğretim programlarında yer verilmekteyken, örgün eğitim yoluyla halk anlatılarının gelecek kuşaklara istenen düzeyde aktarılamamasının sebebi başka çalışmalarla araştırılmalıdır.

Halk anlatılarının üretim, yayılış ve tüketimindeki iletişim biçim ve araçları, kısacası anlatı ortamı değişmiştir. Bu tez halk anlatılarının Kastamonu özelinde hangi ortamlarda üretilip tüketildiğini ve bu ortamlardaki değişim ve dönüşümler üzerinedir. Halk anlatılarının anlatım ortamındaki değişikliğin halk anlatılarına etkisi, anlatı ve ortam arasındaki ilişkinin diğer boyutları, yapılan çalışmalara ek olarak, yapılacak başka çalışmalarla sorgulanmalıdır.

Bu tezde ulaşılan sonuç, bir taraftan halkbilimin temel anlatım ortamı olan sözlü kültür ortamlarının değişerek ve dönüşerek devam ederken diğer

taftan yazılı ve elektronik yeni ortamların oluştuğu ve halk anlatılarının bu yeni ortamlarda kendisine yer bularak bu ortamlar aracılığıyla üretilmeye, yayılmaya ve yaşamaya devam ettiğidir. İnsanlığın kültürel mirası ve belleği halk anlatıları yok olmuyor, geleneksel ve yeni ortamlarda değişip dönüşüyor, üretilip tüketiliyor ve geleceğe doğru yolculuğuna devam ediyor.

“Gelenek, geğmişten hareketle geleceğin yaratılmasıdır.” Geğmişten gelenlerle günümüzü anlamaya ve geleceği aydınlatmaya çalışan halkbilimci geleceği yaratamaz, ancak yol gösterici olmanın sorumluluğunu taşımalıdır.

KAYNAKÇA

ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim (1987), “Kastamonu’da Dinî Folklor veya Dinî-Manevî Halk İnançları”, **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.4, Ankara: Başbakanlık Basımevi, s.1-18.

AÇIKGÖZ, Namık (1994), **Kahve Etrafında Teşekkül Eden Edebî Kamuoyu, XI. Türk Tarih Kongresi Ayrı Basım**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

AĞIR, Meltem (2007), “Sözü ‘E-karte’ Etmek”, **Millî Folklor**, 19(75), s.134-142.

Ahmet Talât (Çankırlı) (Toplayan) (1933), **Âşık Tokat’lı Nuri**, Çankırı Tarih ve Halkiyat Notlarından:3, Çankırı: Çankırı Matbaası.

AKARPINAR, R.Bahar (2002), “Popüler Dini Yayınlar ve Kullanım Alanları Dini Uygulamalar Üzerindeki Etkisi”, **VI. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi, Medya ve Geleneksel Kültür Seksiyon Bildirileri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.1-15.

(2004), “Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçişte Panayır-Sergi-Fuar-Festivalin Durumu ve Türkiye Örneği”, **Millî Folklor**, 16(64), s.23-36.

AKBUDAK, Turgut (2007), “Kastamonu Vilayet Gazetesi 1908–1909”, Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Basılmamış Bitirme Tezi.

AKSEL, Malik (1971), “Kahve, Kahvehaneler”, **Sanat ve Folklor**, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

AKTAŞ, Şerif (1997), **Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

AKTÜRE, Sevgi (1985), "Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerindeki Değişimler", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul: İletişim Yayınları, s.891-904.

ALANGU, Tahir (1943), **Çalgılı Kahvehanelerdeki Külhanbey Edebiyatı ve Nûmuneleri**, İstanbul: (yayl. yok)

(2005), **Billur Köşk Masalları**, Resimleyen: Murat Delioğlu, İstanbul: Dünya Kitapları.

ALİEFENDİOĞLU, Hanife (2002), "Kamusal Alan Olarak Pazar Yerleri", **Folklor/ Edebiyat**, 8(XXXI), s.51-58.

ALPASLAN, Gonca Gökalp (2002), **XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ALPEREN, Atlan (2000), "Geçmişten Günümüze Efsane Geleneği", **Türk Kültürü**, XXXVIII(445), s.40-51.

ALTIN, Ferhat (2006) "İnternet Kullanımının Gençlere Etkisi Kastamonu İli Örneği", Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

AMİCİS, Edmundo de (1986), **İstanbul**, çev. Beynun Akyavaş, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

AND, Metin (1985), "İslam Ülkelerinde Gösterim Niteliğinde Hikâye Anlatımı", **Tarih ve Toplum**, (24), s.9-15.

(1986), "19. Yüzyılda Anadolu Köyü Üzerine Bir Yabancınn Gözlemleri", **Tarih ve Toplum**, (32), s.18-23.

ARIOĞLU, İbrahim Ethem (2006) "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi TBMM'de Kabul Edildi", **Millî Folklor**, 9(69), s.186-187.

ARSLAN, Erdal (2007), **Kastamonu Hikâyeleri**, İstanbul: İskenderiye Yayınları.

ATAMAN, Mustafa (1978), "Konya Köylerinde Misafir Odaları", **Türk Folklor Araştırmaları**, (351), s.8467-8468.

ATAMAN, Sadi Yaver (2004), **Eski Safranbolu Hayatı**, hzl. Süleyman Şenel, İstanbul: (yayl. yok)

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Azdavay (Azdavay İlçe Yıllığı) (1981), Azdavay Belediyesi Yayınları.

AYTAÇ, Gürsel (2002), **Edebiyat ve Medya Kitaptan Ekranı Edebiyat**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

AYVERDİ, Semiha (1977), **İstanbul Geceleri**, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

AZADOVSKİ, Mark (2002), **Sibirya'dan Bir Masal Anası**, Girişi Yazan ve İngilizceden Çeviren: İlhan Başgöz, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

AZİZ, Aysel (1981), **Radyo ve Televizyona Giriş**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

BACHELARD, Gaston (2008), **Uzamin Poetikası**, çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.

BAHŞİOĞLU, Ayşegül (2002), "Halk Kültürü Alan Araştırmalarında Medya Faktörü", **VI. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi, Medya ve Geleneksel Kültür Seksiyon Bildirileri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.32-42.

Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey (tarih yok), **Bir Zamanlar İstanbul**, hzl. Niyazi Ahmet Banoğlu, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.

BASCOM, William R. (2005), "Folklorun Dört İşlevi", çev. Ferya Çalış, düzeltme: Selcan Gürçayır, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2**, hzl. M.Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, s.125-151.

BAŞGÖZ, İlhan (1986), "Hikâye Anlatan Âşık ve Dinleyicisi", **Folklor Yazıları**, İstanbul: Adam Yayınları, s.49-59.

(2002), "Giriş", Mark Azadovski, **Sibirya'dan Bir Masal Anası**, çev.İlhan Başgöz, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.1-46.

BAŞGÖZ, İlhan ve Andreas TİETZE (1999), **Türk Halkının Bilmeceleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

BAŞOĞLU, Bekir (1982), "Boyabat Yöresi Yüzük Oyunu", **Türk Folkloru**, 6(35), s.21-22.

BAUMAN, Richard (2003), "Tür", çev. Hülya Seyhan Sipahioğlu, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, hzl. Gülin Öğüt Eker ve diğerleri, Ankara: Millî Folklor Yayınları, s.61-67.

(2008), "Tür, Performans ve Metinlerarasılığın Üretimi", çev. Işıl Altun, redaksiyon: Yeliz Özay, **Millî Folklor**, 20(78), s.114-121.

BAYDİL, Emin (1994), "Gökırmak Havzasının Coğrafyası (Beşeri ve İktisadi Bakımdan)", İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

BEELEY, Brian W. (1970), "The Turkish Village Coffeehouse as a Social Institution", **Geographical Review**, LX(4), s. 475-493.

BEN-AMOS, Dan(2003), "Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru", çev. Metin Ekici, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, hzl. Gülin Öğüt Eker ve diğerleri, Ankara: Millî Folklor Yayınları, s.31-35.

(2007), Halk Bilgisinin (Folklorun) Bağlamı: İmalat ve Beklentiler, çev. Metin Ekici, **Millî Folklor**, 19(76), s.232-243.

BELGE, Murat (tarih yok), "Türkiye'de Günlük Hayat", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.3-4, İstanbul: İletişim Yayınları, 836-876.

BENJAMİN, Walter (2001), **Son Bakışta Aşk**, hzl. Nurhan Gürbilek, İstanbul: Metis Yayınları.

BERKES, Niyazi (2007) **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, hzl. Ahmet Kuyaş, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

BİRKALAN, Hande (2002), "Geleneksel Halk Kahramanları, Popüler Medya ve İnek Şaban", **Folklor/Edebiyat**, 6(23), s.47-53.

BİRSEL, Salâh (2002), **Kahveler Kitabı**, İstanbul: Sel Yayıncılık.

BORATAV, Pertev Naili (1958), **Zaman Zaman İçinde**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

(1969), **Az Gittik Uz Gittik**, İstanbul, Adam Yayınları.

(1988a), **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, İstanbul: Adam Yayınları.

(1988b), "Masal ve Masalcı Üzerine", **Masal Araştırmaları**, hzl.Nuri Taner, İstanbul: Art-San Yayınları, s.31-39.

(2002), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

BOYRAZ, Ekrem Zahid (2002), "Kastamonu Vilayet Gazetesi (1882-1920)", Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

BOYRAZ, Şeref (2001), "İletişim Araçlarının Ozanlık Geleneği Üzerindeki Etkileri", **Folklor/Edebiyat**, (26), s.163-168.

Bozkurt Yıllığı 1995 (1995), (yayl. yok)

BURKE, Peter (1996), **Yeniçağ Başında Avrupa' da Halk Kültürü**, çev. Göktuğ Aksan, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

BÜYÜKKASAP, Erdoğan ve Zübeyir KARS (2005), "1922 İtibariyle Kastamonu'nun Eğitim Sosyal, Ekonomik ve Sağlık Durumu", **İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, s.89-102.

CAFEROĞLU, Ahmet (1994) **Anadolu Ağızlarından Toplamalar**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

CAMPBELL, Joseph (2000), **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, çev. Sabri Gürses, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

CANIM, Rıdvan (1998), **Türk Edebiyatı'nda Sâkînameler ve İşretnâme**, Ankara: Akçağ Yayınları.

CANKARA, Murat (2006), "Cem Yılmaz Bir 'Modern Meddah' Mıdır?", **Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, hzl. M. Öcal Oğuz ve Tuba Saltık Özkan, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, s.100-116.

CANKAYA, Özden (1996), "Türk Radyoculuğunun Gelişimi", **Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.14, İstanbul: İletişim Yayınları, s.1078-1086.

CEMİLOĞLU, Mustafa (2001a), "Âşık Şevki Halıcı'nın Hikâyeciliği", **Millî Folklor**, 13(49), s.38-56.

(2001b), "Âşık Mevlüt İhsani Hayatı ve Hikâyeciliği", **Milli Folklor**, 13(51), s.80-92.

CİNGÖZ, Meltem (1994), "Hamam Gelenekleri", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, Ankara: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, s.536-537.

COCCHIARA, Giuseppe (1981) **The History of Folklore in Europe**, çev. J. McDaniel, Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues.

CUMBUR, Müjgân (1989), "Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler**, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

(hzl.) (2001), **Karacaoğlan Şiirler**, Ankara: Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Cumhuriyetimizin 50. Yılında Küre (1973).

ÇADIRCI, Musa (1997), **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ÇAĞATAY, Neşet (1981), **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

ÇAPLI, Bülent ve Can DÜNDAR (1996), "80'den 2000'lere Televizyon", **Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.15, İstanbul: İletişim Yayınları, s.1376-1386.

ÇETİN, İsmet (1986), "Tosya Dergisinde Folklorla İlgili Makaleler Bibliyografyası", **Türk Folkloru**, 8(87), s. 28.

(1997) **Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

(1998) "Türk Destan Kahramanları ve Köroğlu", **Millî Folklor**, 5(39), s.46-52.

ÇİFTÇİ, Fazıl (2000), **Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası.

ÇOBANOĞLU, Özkul (1996), "Lord Raglan'ın Batı Halk Kahraman Kalıbı Açısından Oğuz Kağan ve Er Töştük Destan Kahramanlarına bir Bakış", **Folkloristik: Umay Günay Armağanı**, ed. Özkul Çobanoğlu ve Metin Özarslan, Ankara: Feryal Matbaacılık, s. 202-209.

(1999), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Ankara: Akçağ Yayınları.

(2000), **Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü**, Ankara: Akçağ Yayınları.

(2002), “Medya ve Geleneksel Kültür Bağlamında Âşıklık Geleneği Dinleyici Tipolojisine Doğru”, **VI. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi, Medya ve Geleneksel Kültür Seksiyon Bildirileri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.53-60.

DEGH, Linda (2003), “Halk Anlatısı”, çev. Zerrin Karagülle, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, hzl. Gülin Öğüt Eker ve diğerleri, Ankara: Millî Folklor Yayınları, s.91-127.

DEMİRCİOĞLU, Aziz (1973), **100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972**, Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.

DEMİRCİOĞLU, Ziya (1973), **Kastamonu Valileri (1881-1908)**, Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.

DERMAN, Gül (1989), **Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

DESMET-GREGOIRE, Helene ve François GEORGEON(ed.) (1999), **Doğu’da Kahve ve Kahvehaneler**, çev. Meltem Atik, Esra Özdoğan, İstanbul: Yapı Kredi Yayını.

DESMET-GREGOIRE, Helene (1999a) “Giriş”, **Doğu’da Kahve ve Kahvehaneler**, ed. Helene Desmet-Gregoire ve François Georgeon, çev. Meltem Atik, Esra Özdoğan, İstanbul: Yapı Kredi Yayını, s.13-25.

(1999b) “Sonsöz”, **Doğu’da Kahve ve Kahvehaneler**, ed. Helene Desmet-Gregoire ve François Georgeon, çev. Meltem Atik, Esra Özdoğan, İstanbul: Yapı Kredi Yayını, s.229-236.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1993), **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara: Aydın Kitabevi.

DJEVAD, Ah.(hızl.) (1969), **Yabancılara Göre Eski Türkler**, çev. yok, İstanbul: Bedir Yayınevi.

DOĞAN, İsmail (2001), “Geleneksel Kent Kültürümüzde Sosyolojik Arka Plan: Mahalle, Sokak ve Ev”, **Anayurttan Anayurda Türk Dünyası**, (21), s.30-41.

DOĞAN, M.Said ve DOĞAN, M. Cihangir (2005), **Modernleşme ve Sürecinde Türk Köy Ailesi Araştırması**, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

DORSON, Richard (2006), **Günümüz Folklor Kuramları**, çev. Selcen Gürçayır ve Yeliz Özay, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

DÖNMEZ, Ali Osman (2007), “Kastamonu Vilayet Gazetesi 1910-1911”, Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Basılmamış Bitirme Tezi.

DRAMUR, Rengin (1989), “Bursa Kaplıcaları”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.125-127.

Dr. Kemal (1338/1922) **Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Kastamonu Vilayeti**, Ankara: Öğüt Matbaası.

DUMAN, Ali (1994), “Şeriyeye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Kastamonu’ da Günlük Hayat: 1115 Tarihli Kastamonu Şeriyeye Sicilinin Kataloğu, Kayseri”, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

DUMONT Paul, François GEORGEON (ed.) (1999), **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

DUNDES, Alan (1978) **Essays in Folkloristics**, Delhi: Folklor Institue.

(2003a), “Halk Kimdir”, çev. Metin Ekici, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, hzl. Gülin Öğüt Eker ve diğerleri, Ankara: Millî Folklor Yayınları, s.1-30.

(2003b), “Doku, Metin ve Konteks”, çev. Metin Ekici, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, hzl. Gülin Öğüt Eker ve diğerleri, Ankara: Millî Folklor Yayınları, s.67-90.

DUPONT, Florence (2001), **Edebiyatın Yaratılışı**, çev. Necmettin Sevil, hzl. Eray Canberk, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

DURBİLMEZ, Bayram (2006), “Somut Olmayan Kültür Mirası: Halk Hikâyeciliği ve Kars Yöresi Âşıkları”, **Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, hzl. M. Öcal Oğuz ve Tuba Saltık Özkan, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, s.341-364.

DURUKAN, Aynur (1998), “Niçin Kervansaray”, **Vakıf ve Kültür**, 5(VI), s.29-35.

DURUKAN, Selim (1994), “Erfane”, **Tosya**, 4(18), s.20-21.

DÜZENCİ, Hüseyin Özgür (2007), “14 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesinin Asıl Metni ve Transkripsiyonu H.1299 (M.1882)”, Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Bitirme Tezi.

DÜZGÜN, Dilaver (1998), “Erzurum’da Âşık Kahvehanesi Geleneği”, **Folkloristik Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, hzl. Metin Özarlan ve Özkul Çobanoğlu, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın ve Matbaacılık, s.205-234.

D’OHSSON, M. de M. (tarih yok), **18. Yüzyıl Türkiye’sinde Örf ve Adetler**, çev. Zerhan Yüksel, Tercüman Yayınları.

EAGLETON, Terry (2004), **Edebiyat Kuramı**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

EBERHARD, Wolfram (2002), **Güneydoğu Anadolu’dan Âşık Hikâyeleri**, çev. Müfide Kocaoğlan Van Der Hoeven, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ecevit (1944) “Azdıvay”, 1(1), s.16.

EKER, Gülin Öğüt (2004), “Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı”, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, ed. M. Öcal Oğuz, Ankara: Grafiker Yayınları, s. 315-330.

(2006), “Gelenek Haline Gelen Modernite Bağlamında Mit ve Medya”, **Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, hzl. M. Öcal Oğuz ve Tuba Saltık Özkan, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, s.131-140.

EKER, Gülin Öğüt ve diğerleri (hızl.) (2003), **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Ankara: Millî Folklor Yayınları.

EKİCİ, Metin (1990), "Batı Anadolu Köy Odaları", **Türk Kültürü**, XXVIII(332), s.744-751.

(1998), "Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi", **Millî Folklor**, 10(39), s.25-34.

(2001), "The Birth of Hero in Turkic Epics." **Millî Folklor**, 7(49),s.16-26.

(2004), **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

(2005), "Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senronik) Bir Bakış", **Fikret Türkmen Armağanı**, ed. Gürer Gülsevin ve Metin Arıkan, İzmir: Kanyılmaz Matbaası, s.225-229.

EKİNCİ, Armağan (2002) "Aziz Antonius'un Baştan Çıkarılması: Bir Kötü Alışkanlık Olarak İnternet", **Cogito**, Kış sayısından. www.felsefe.ekibi.com/site/default.asp?P6=500 (21.09.2008)

ELÇİN, Şükrü (1991), **Anadolu Köy Orta Oyunları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

(1997a), "Halk Romanları ile İlgili Bir Tâmin ve İki Mektup", **Halk Edebiyatı Araştırmaları 2**, Ankara: Akçağ Yayınları, s.61-68.

(1997b), "Kitabî Mensur Realist İstanbul Halk Hikâyeleri", **Halk Edebiyatı Araştırmaları 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, s.6898.

ELLUL, Jacques (1998), **Sözün Düşüşü**, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları.

EMİROĞLU, Kudret (2000), "Trabzon'da XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kahvehane ve Kitabevi Bağlamında Toplumsal Tabakalaşma, Kültür ve Siyaset", **Kebikeç**, (10), s.187-222.

ERCİŞ, Pakize (1991), "Sosyal Psikolojinin Halkbilimi ile İlgisi ve Halkbiliminin Gençliğin Eğitimindeki Rolü ve Önemi Üzerine Bazı Düşünceler", **Millî Folklor**, 1(5), s.41-42.

ERDOĞDU, Ata (1991) **Kastamonu Folkloru-1**, Kastamonu: Ayyıldız Matbaası.

(1993) **Kastamonu Folkloru-2**, Kastamonu: Yıldız Matbaası.

ERDOĞRU, Mehmet Akif (1999), **Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hafta Pazarları ve Panayırlar**, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

ERGENÇ, Özer (1984), "Osmanlı şehrindeki Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", **Osmanlı Araştırmaları**, (IV), s.69-78.

(1995), **XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya**, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.

(2000), "16. Yüzyıl Ankara'sı: Ekonomik, Sosyal Yapısı ve Kentsel Özellikleri", **Tarih İçinde Ankara, Eylül 1981 Seminer Bildirileri**, der.

Ayşıl Tükel Yavuz, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı, s.49-58.

ERGİ, İsmail (1997) **Tosya Ekonomi**, Kastamonu: Derya Basın Yayın.

ERGİN, Osman Nuri (1939) **Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi**, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

ESEMENLİ, Deniz “Roma’dan Osmanlı’ya Hamamlar”, ([www. serfed. com/dergi/11/15](http://www.serfed.com/dergi/11/15) 19.08.08)

EVREN, Burçak (1996), **Eski İstanbul’da Kahvehaneler**, İstanbul: Milliyet Yayınları.

EYUPGİLLER, Kemal Kutgün (1999), **Bir Kent Tarihi: Kastamonu**, İstanbul: Eren Yayıncılık.

(2005), “Kastamonu Hamamları”, **İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, s.643-649.

FARLONE, Charles Mac. (1829), **Constanthople in 1828, I-II**, London.

FAROQHI, Suraiya (2005), **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

GEORGEON, François (1999), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde İstanbul Kahvehaneleri”, **Doğu’da Kahve ve Kahvehaneler**, ed. Helene Desmet-Gregoire ve François Georgeon, çev. Meltem Atik, Esra Özdoğan, İstanbul: Yapı Kredi Yayını, s.43-85.

GERBNER, George (1998), "The Strories We Tell", **Kültür ve İletişim**, 1(1)
[<http://lef.ankara.edu.tr/ki/yazi.>]

GOODE, Judith (2005), "Yemek", çev. Fatih Mormenekşe, **Millî Folklor**,
9(67), s.172-176.

GOODY, Jack (2001), **Yaban Aklın Evcilleştirilmesi**, çev. Koray
Değirmenci, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

GÖRKEM, İsmail (1998), "Türk Halk Hikâyelerinin Canlı Gösterim
(=Performance Oriented) Olarak İncelenmesi", **Millî Folklor**, 5(37),
s.107-113.

(1999), "Sözlü Kültür Geleneği Açısından Çukurovalı 'Türkülü Hikâye'
Anlatıcısı Köroğlu (Âşık Mustafa Demirci)", **III. Uluslar Arası
Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni**, Ankara: Adana Valiliği
Yayınları, s.358-365,

GÖZAYDIN, Nevzat (2004), "Ağız ve Halk Bilimi Derlemelerinde Kaynak
Kişi", **Türk Dili**, Nisan(628), s.296-302.

(2005), "Türk Folklorunda İletişimle İlgili Bazı Olaylar Üzerine", **Fikret
Türkmen Armağanı**, ed. Gürer Gülsevin ve Metin Arıkan, İzmir:
Kanyılmaz Matbaası, s.311-332.

GRIMM, Jacop ve Wilhelm GRIMM (1989) **Masallar I**, çev. Kemal Kaya,
İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

GUZEY, Ahmet Rifat (2001), "Şeriyeye Sicillerine Göre XVII. Yüzyıl Sonları
XVIII. Yüzyıl Başlarında Kastamonu", Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

GÜLOĞUL, Faruk Rıza (1937), **Halk Kitaplarına Dair**, İstanbul: Bozkurt Matbaası.

GÜNAY, Umay (1975) **Elazığ Masalları**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

GÜNGÖR, Nasih (1944), “Beyböyrek Hikâyesi”, **Ecevit**, 1(1.2.3-4, 5,6,7,8,9,10-11,12).

GÜNGÖR, Nasih ve İhsan OZANOĞLU(derleyen)(1939), **Kastamonu Bilmeceleri**, İzmir: Kastamonu Halkevi Yayınları.

HATTOX, Ralph S. (1998), **Kahve ve Kahvehaneler**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

HONKO, Lauri (2003), “Halk Anlatısı Araştırma Metodları, Bu Metodların Durumu ve Geleceği”, çev. İsmail Görkem, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, hzl. Gülin Öğüt Eker ve diğerleri, Ankara: Millî Folklor Yayınları, s.146-176.

[http:// alisahin37. blogcu.com](http://alisahin37.blogcu.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[http:// arac37.forumup.com](http://arac37.forumup.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[http:// buyukkızılcakoyu.net](http://buyukkızılcakoyu.net)(Mayıs-Haziran.2008)

[http:// e-kastamonu. net](http://e-kastamonu.net) (04.06.2008)

[http:// kesfetmekicinbak. com/atlasdan/masalatlas](http://kesfetmekicinbak.com/atlasdan/masalatlas)(Mayıs-Haziran.2008)

[http:// nurikeskin1950. sitemynet.com](http://nurikeskin1950.sitemynet.com)(Mayıs-Haziran.2008)

<http://pirahmetlikoyu.blogcu.com>(Mayıs-Haziran.2008)

<http://qastamonu.com>(Mayıs-Haziran.2008)

<http://sozluk.sourtimes.org> (04.09.2008)

<http://site.mynet.com/yazihamit>(Mayıs-Haziran.2008)

<http://sureliyayinlar.byegm.gov.tr/il> (13.09.2008)

<http://taskopruedebiyat.blogcu.com>(Mayıs-Haziran.2008)

<http://taskprununesi.sitemynet.com>(Mayıs-Haziran.2008)

<http://taskopru.50webs.com>(Mayıs-Haziran.2008)

<http://tr-tr.facebook.com>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Bingir_Gece_Masallar (19.10.2008)

<http://turk.interent.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=1541> (21.09.2008)

<http://yenidenkastamonunet.sitemynet.com>(Mayıs-Haziran.2008)

<http://yerelhaber.tv/index.php> (13.09.2008)

HUIZİNGA, Johan (1995), **Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

IŞIN, Ekrem (1985), "19. Yüzyılda Modernleşme ve Gündelik Hayat", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul: İletişim Yayınları, s.538-563.

İMİRGİ, Aysun (2005), "Festival Kavramı Üzerine Düşünceler", **Millî Folklor**, 9(65), s.29-36.

İNALCIK, Halil (2008), "Ahîlik, Toplum ve Devlet", **Doğu-Batı Makaleler II**, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

İNAM, Ahmet (1999), "Söylem Kafesinde Muhabbet Denen Kuş", **Doğu Batı**, 3(9), s.145-166.

İnebolu İlçe Yıllığı 1987 (1987), İnebolu: İnebolu Kaymakamlığı.

"İnternet Nedir?" [www. bilisimterimleri.com/bilgisayar_bilgisi/bilgi/12.html](http://www.bilisimterimleri.com/bilgisayar_bilgisi/bilgi/12.html)
(21.09.2008)

JUNG, Carl Gustav (1997), **Analitik Psikoloji**, çev. Ender Gürol, İstanbul: Payel Yayınevi.

(2003), **Dört Arketip**, çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: Metis Yayınları.

KAHVECİ, Vehbi (2007), "3 Numaralı Salnamesinin Orijinal Metni ve Latin Alfabesine Transkribi", Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Bitirme Tezi.

KANKAL, Ahmet (2004) **Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)**, Ankara: Zafer Matbaası.

KARAKAŞ, Elif M. (1994), "Tosya'da Anlatılan Efsaneler", **Tosya**, 4(16), s.11-12

KARBUZ, Halil (2003) “Yerel Yönetimler ve bilgi Teknolojileri”, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/752.pdf> (21.09.2008)

Kastamonu İli İktisadi Yapı Araştırması (1965), Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü Bölge Planlama Dairesi.

Kastamonu İli Kırsal Gelişme Projesi Ön Etüd Raporu (1980), Ankara.

Kastamonu İl Yıllığı (1967), hzl. Kastamonu Valiliği, Ankara: Ulusal Basımevi.

Kastamonu İl Yıllığı (1973), hzl. Kastamonu Valiliği, Ankara: Yarı Açık Cezaevi Matbaası.

Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası 10. Yıl (1934-1935) (1935), Kastamonu: Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası.

Kastamonu Yıllığı Cumhuriyet’in On Beşinci Yılı Anması (1938), İstanbul: Tan Matbaası.

Kâtip Çelebi (1972), **Mîzanü’l-Hakk fi İhtiyari’l-Ahakk**, hzl. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi.

KAYA, Doğan “Âşık Veysel Üzerine”, www.gurunhaber.com (02.09.2008)

KAYGILI, Osman Cemal (1937), **İstanbul’da Semaî Kahvehaneleri ve Meydan Şairleri**, İstanbul: Burhaneddin Basımevi.

KAZMAZ, Süleyman (1994), **Çayeli Geçmiş Günler ve Halk Kültürü**, Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları.

(1997), **Kastamonu Geçmiş Günler ve Küçük Sanat Hayatı**, Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları.

KILINÇ, Aziz (2005), "Sözlü Ürünlerin Geleceğe Taşınmasında Ortamların Rolü ve Bir Örnek", **Millî Folklor**, 17(68), s.85-90.

KIRIMLI, Yüksel (2002), "Kitle İletişim Araçları ve Kırsal Nüfus", **VI. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi, Medya ve Geleneksel Kültür Seksiyon Bildirileri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.125-153.

KOCABAŞOĞLU, Uygur (1984), "İlk Kiraathanenin Açılışı", **Tarih ve Toplum**, (5), s.65-67.

KOCABAY, Hatice (2007), "Bir Dedikodu İletim Mekanı Olarak İnternet Sitelerinin Forumları", **Millî Folklor**, 10(75), s.121-125.

KOÇAK, Gülten (2007), "Gençlik Dergisi Bibliyografya Çalışması", Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi.

KOÇU, Reşat Ekrem (1950) **Osmanlı Tarihinde Yasaklar**, İstanbul: Şaka Matbaası.

KÖKER, Eser (2005), **Kitapta Kurutulmuş Çiçekler ya da Sözlü Kültür Üzerine Düşünmek**, Ankara: Dipnot Yayınları.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (1964), **Türk Saz Şairleri-IV**, Ankara, Millî Kültür Yayınları.

(1989), "Saz Şairleri: Dün ve Bugün", **Edebiyat Araştırmaları**, İstanbul: Ötüken Yayınları, s.165-193.

KÖSE, Nerin (1999a) “Lord Raglan’ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve ‘Kocacaş’”, **Millî Folklor**, 6(43), s.19-23.

(1999b) “Raglan’ın ‘Geleneksel Kahraman Kalıbı’ ve Türk Halk Hikâyeleri”, **Millî Folklor**, 6(45), s.22-39.

KROHN Julius, KROHN Kaarle (1996), **Halk Bilimi Yöntemi**, çev. Günseli İçöz, hzl. Fikret Türkmen, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KUBAN, Doğan (1967), **Kastamonu Tarihi Yapısı ve Bu Yapının İmar Plânında Değerlendirilmesiyle İlgili Rapor**, İstanbul.

KÚNOS, Ignács (2001), **Türk Halk Edebiyatı**, hzl. Tuncer Gülensoy, Ankara: Akçağ Yayınları.

KUYULU, İnci (1996), “Anadolu Selçuklu Kervansarayları İle Orta Asya Kervansaraylarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Deneme”, **Sanat Tarihi Dergisi**, (8), s.51-79.

Lady Montagu (1998), **Şark Mektupları**, hzl. Dursun Gürlek, İstanbul: Timaş Yayınları.

LATACZ, Joachim (2001), **Homeros Batının İlk Ozanı**, çev. Devrim Çalış Sazcı, İstanbul: Homer Kitabevi.

MADEN, Fahri (2004), “18. Yüzyıl Sonlarında Kastamonu: Şeriye Sicillerine Göre”, Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Mehmet Behçet (1998), **Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi**, hzl. Musa S. Cihangir, Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları.

MERİÇ, Nevin (2000), **Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi: Âdab-ı Muâşeret (1894-1927)**, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

METE, Mehmet (1999), **Televizyon Yayınlarının Türk Toplumunu Üzerindeki Etkisi**, hzl. Erol Kalender, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Meydan Larousse (1971), "Hamam", C.5, İstanbul: Meydan Yayınevi, s.568-570.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2005) **Dil ve Anlatım Dersi 9, 10, 11, 12. Sınıflar Öğretim Programı**, Ankara: http://ogm.meb.gov.tr/dil_anlat.doc- (20.09.2008)

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2006) **İlköğretim Halk Kültürü (6. Sınıf) Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu**, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2007) **İlköğretim Halk Kültürü (7. Sınıf) Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu**, <http://ttkb.meb.gov.tr/halkkulturu-ogretmen/-22k-> (20.09.2008)

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2008) **İlköğretim Halk Kültürü (8. Sınıf) Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu**, Ankara:<http://ttkb.meb.gov.tr/halkkulturu-ogretmen/-22k-> (20.09.2008)

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (tarih yok) **İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5. Sınıflar)**, Ankara: <http://ttkb.meb.gov.tr/turkce>.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2006) **İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı (1-5. Sınıflar)**, Ankara: http://ogm.meb.gov.tr/prog_dyr.ap-20k- (20.09.2008)

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2005) **Orta Öğretim Türk Edebiyatı Dersi 9, 10, 11, 12. Sınıflar Öğretim Programı**, Ankara: http://ogm.meb.gov.tr/prog_dyr.ap-20k- 20.09.2008)

Musahipzâde Celal (1946), **Eski İstanbul Yaşayışı**, İstanbul: Türkiye Yayınevi.

NERVAL, Gerard de (2002), **Doğuya Seyahat**, çev. Muharrem Taşçıoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

NİRÜN, Nihat (1991), **Sosyal Dinamik Bünye Analizi**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

NUMAN, İbrahim (1981), "Eski İstanbul Kahvehanelerinin İçtimaî Hayattaki Yeri ve Mimarisi Hakkında Mülâhazalar", **Akademi Mecmuası**, 10(2), s.57-74.

NUTKU, Özdemir (1983), "Geleneksel Öykücüler ve Öyküler", **Çağdaş Eleştiri**, Yıl:2, Ağustos, s.36-44.

(1987), "Âşık ve Meddah Hikayeleri", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.III, Ankara: Başbakanlık Basımevi, s.183-193.

(1997), **Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

OĞUZ, M. Öcal (1998) "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Boğaç Han", **Millî Folklor**, 5(40), s.2-6.

(1999) "Türk Halk Bilimi Çalışmalarında Eşmetin (Varyant) ve Benzer Metin (Versiyon) Sorunu", **Millî Folklor**, 6 (42), s.2-5.

(2000a), "Metin ve Anlatım Ortamı Merkezli Kuramların Türk Halk Bilimi Çalışmalarına Uygulanması Üzerine Bazı Dikkatler", **Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları**, Ankara: Akçağ Yayınları, s.29-36.

(2000b), "Dede Korkut Kitabı'nda Anlatım Ortamı İçinde Ozan", **Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları**, Ankara: Akçağ Yayınları, s.37-42.

(2000c), "Folklorda Yeni Yöntemler ve Köroğlu", **Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları**, Ankara: Akçağ Yayınları, s.43.

(2000ç), "Bektaşılık Anlatım Ortamında Halk Bilimi", **Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları**, Ankara: Akçağ Yayınları, s.89-96.

(2000d), "Halk Bilimine Yansıyan Osmanlı İmajının Anlatım Ortamı Çözümlemeleri", **Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları**, Ankara: Akçağ Yayınları, s.97-106.

(2001), "Kentlerin Oluşumu ve Gelişimi Süreçlerinde Türk Halkbilimi", **Millî Folklor**, 13(52), s.46-49.

(2003) "Halkbilimi Çalışmalarının Yeni Dönemi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi", **Millî Folklor**, 8(60), s.247-253.

(2004), "Araştırmaların Tarihi", **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, ed. M. Öcal Oğuz, Ankara: Grafiker Yayınları, s.31-68.

(2005), “Değişim: Kùltürler ve Disiplinler”, **Fikret Türkmen Armağanı**, ed. Gürer Gülsevin ve Metin Arıkan, İzmir: Kanyılmaz Matbaası, s.475-477.

(2007a), “UNESCO, Kùltür ve Türkiye”, **Millî Folklor**, 10(73), s.5-11.

(2007b), “Folklor ve Kùltürel Mekân”, **Millî Folklor**, 10(76), s.30-32.

OĞUZ, M.Öcal ve GÜRÇAYIR, Selcan (hızl.) (2005), **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2**, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

OĞUZ, M.Öcal ve ÖZAY, Yeliz(çev.) (2005), “Somut Olmayan Kùltürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”, **Millî Folklor** 9(65), s.163-171.

OKTAY, Ahmet (1996), “Televizyonla Yaşamak”, **Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.14, İstanbul: İletişim Yayınları, s.1380.

OLRİK, Axel (2003), “Halk Anlatılarının Epik Kuralları”, çev.yok, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, hızl. Gülin Öğüt Eker ve diğerleri, Ankara: Millî Folklor Yayınları, s.177-189.

ONARAN, Âlim Şerif (çev.) (2007), **Binbir Gece Masalları 1/1**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

ONAY, Ahmet Talat (1995), **Millî Mücadele Yazıları**, hızl. Cemal Kurnaz ve Şefika Kurnaz, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ONG, Walter J. (1999), **Sözlü ve Yazılı Kùltür: Sözüñ Teknolojileşmesi**, çev. Sema Postaciođlu Banon, İstanbul: Metis Yayınları.

OZANOĞLU, İhsan (1940), **Âşık Edebiyatı**, Kastamonu: Kastamonu Halkevi Yayını.

(1947), **Kastamonu Halkiyat ve Harsiyatı: Dil-Edebiyat: Hikâyeler, Masallar, Fıkralar, Konuşmalar**, IV Cilt, (Etüd) Demirbaş No: 129/1-2-3-4, Kastamonu Müzesi.

(1952), **Kastamonu Kütüğü**, İstanbul: Şirketi Mürettebiye Matbaası.

(1964), **Kastamonu Müzesi Arşivi: İlmî Vesikalar**, No:4, (Etüd), Kastamonu Müzesi.

(1973) **Ramazan Fıkraları**, No:148/1-2, (Etüd), Kastamonu Müzesi.

(1976a), **Kastamonu Kültür ve Folkloru: Hamallık**, Demirbaş No: 23104, (Etüd), Kastamonu Halk Kütüphanesi.

(1976b), **Kastamonu Kültür ve Folkloru: Kadınlar Pazarı**, Demirbaş No: 23104, (Etüd), Kastamonu Halk Kütüphanesi.

(1976c), **Kastamonu Kültür ve Folkloru: Meşrubatçılar**, Demirbaş No: 23104, (Etüd), Kastamonu Halk Kütüphanesi.

(1976ç), **Kastamonu Kültür ve Folkloru: Ovalı Pazarı**, Demirbaş No: 23104, (Etüd), Kastamonu Halk Kütüphanesi.

(1976d), **Kastamonu Kültür ve Folkloru: Odalar**, Demirbaş No: 23104, (Etüd), Kastamonu Halk Kütüphanesi.

(1976e), **Kastamonu Kültür ve Folkloru: Ağa Konakları**, Demirbaş No: 23104, (Etüd), Kastamonu Halk Kütüphanesi.

(der.)(1976f), **Kastamonu Kültür ve Folkloru: Halk Edebiyatı: Kastamonu Türküleri**, (Etüd), Kastamonu Halk Kütüphanesi.

(tarih yok a), **Kastamonu Halkiyat ve Harsiyatı: Türküler**, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Etüt/105-II.

(tarih yok b), **Kastamonu Kültür ve Folkloru: Ticaret Folkloru**, Kastamonu Müzesi Arşivi, No:154, (Etüd), (Müzeeye Bağışlama Tarihi 1972).

(tarih yok c), **Hukuk Folkloru: Kadı Fıkraları**, No:25478, (Etüd), Kastamonu Halk Kütüphanesi.

ÖNGE, Yılmaz (1995), **Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları**, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

ÖNKAL, Ahmet ve Nebi BOZKURT (1993), "Cami", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul, s.46-56.

ÖRİK, Nahid Sırrı (2000), **Anadolu'da Yol Notları -Bir Edirne Seyahatnamesi-Kayseri, Kırşehir, Kastamonu**, İstanbul: Arma Yayınları.

ÖZDEMİR, Ayhan (2007), "Sekiz Numaralı Kastamonu Vilayeti Salnamesinin Orijinal Metni ve Latin Alfabetesine Transkribi", Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Bitirme Tezi.

ÖZDEMİR, Filiz (2007), "Kastamonu 6. Vilayet Salnamesi, H.1291 (m.1875)", Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Bitirme Tezi.

ÖZDEMİR, Nebi (2001a), “Türkiye’ de Halkbilimi/Kültürbilimi-Medya İlişkisi”, **Türkbilig**, Temmuz(2), s.110-117.

(2001b), “Bilim ve Teknolojideki Gelişmelerin Köy Seyirlik Oyunlarına Etkisi”, **Millî Folklor**, 13(51), s.119-129.

(2002), “Türk Anlatım ve Gösterim Geleneği İçinde Özay Gönlüm’ün Yeri”, **Millî Folklor**, 14(53), s.39-55.

(2005), **Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü**, Ankara: Akçağ Yayınları.

(2006a), “Türkiye’de Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Geçiş ve Meddahlık-Medya İlişkisi”, **Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, hzl. M. Öcal Oğuz ve Tuba Saltık Özkan, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, s.36-84.

(2006b), “Sanal Dünyanın Köy Monografileri”, **Millî Folklor**, 18(72), 23-36.

(2007), “Türk Dünyası Kültür Bilimi Araştırmaları ve İnternet”, **I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı -Bildiriler-**, C.IV, ed. Fikret Türkmen ve Gürer Gülsevin, Ankara: s.1605-1634.

(2007), “Osmanlı Tüketim Kültürü Yazılı Medya İlişkisi”, **Millî Folklor**, 19(73), s.1222.

(2008), **Medya Kültür ve Edebiyat**, Ankara: Geleneksel Yayınları.

ÖZDEMİR, Rıfat (1998), **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara 1785-1840**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÖZDEMİR, Şuayip (2000), “Toplumsal Dayanışmanın Sağlanmasında Camilerin Fonksiyonu”, **Diyanet Dergisi**, (118), s.22–31.

ÖZGÜL, M. Kayahan (2003), **Kandille İskandil**, Ankara, Hece Yayınları.

ÖZKAN, Tuba Saltık (2006), “Bey Böyrek Anlatılarının Kahramanın Yolculuğu Açısından İncelenmesi”, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÖZKAYA, Yücel (1985), **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÖZMEN, Osman (2007), “Doğu Dergisi (1922) Bibliyografya Çalışması”, Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Basılmamış Bitirme Tezi.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1936), **Türkçe’de Roman**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet (hzl.) (2000), **İbn Batuta Seyahatnamesi’nden Seçmeler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Peçevi İbrahim Efendi (1981), **Peçevi Tarihi I**, hzl. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.258-259.

PLATTNER, Stuart (1989) **Economic Anthropology**, Standford: Standford University Pres.

POSTMAN, Neil (2004) **Televizyon Öldüren Eğlence**, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

PROPP, Viladimir (2001), **Masalın Biçimbilimi**, çev. Mehmet Rifat ve Sema Rifat, İstanbul: Om Yayınevi.

RAGLAN, Lord (2003), "Geleneksel Kahraman", çev. Metin Ekici, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, hzl. Gülin Öğüt Eker ve diğerleri, Ankara: Millî Folklor Yayınları, s.277-303.

RİFAT, Mehmet (2001) "Viladimir Propp ve Masalın Biçimbilimi", Viladimir Propp, **Masalın Biçimbilimi**, çev. Mehmet Rifat ve Sema Rifat, İstanbul: Om Yayınevi, s. 7-14.

SAKAOĞLU, Necdet (1985), "Halkın Okuduğu Cenk Kitapları-Aşk Masalları", **Tarih ve Toplum**, (18), s.37-39.

SAKAOĞLU, Saim (1999), **Masal Araştırmaları**, Ankara: Akçağ Yayınları.

(2002), **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Ankara: Akçağ Yayınları.

(2002), "Gazetelerin Öbür Dili: Masal Dünyası", **VI. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi, Medya ve Geleneksel Kültür Seksiyon Bildirileri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.161-177.

SANDERS, Barry (1999), **Öküzün A' sı: Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi**, çev.Şehnaz Tahir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SANTUR, Alparslan (1998), "Üzümlü (Tokat) Köyünde Ferfene Geleneği", **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları.

SEVER, Sedat ve diğerleri (2007) **İlköğretimde Çocuk Edebiyatı**, ed. Zeliha Güneş, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

SEZEN, Lütfi (1988), "Erzurum Köylerinde Konaklar", **İstanbul Üniversitesi Tecrübi Psikoloji Çalışmaları Dergisi**, C.16, s.87-90, 1988'den ayrı basım; İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

(1994), **Erzurum Şehir Folkloru**, Erzurum: Erzurum Kalkınma Vakfı Yayınları:3.

Sosyal ve Kültürel Etkinlikler (1996), Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal ve Kültürel İşler Başkanlığı.

SOKOLOV, Y. M. (1966) **Russian Folklore**, Pennsylvania, Hatboro: Folklore Associates Inc.

SPIES, Otto (1941) **Türk Halk Kitapları**, çev. Behçet Gönül, İstanbul: Eminönü Halkevi Neşriyatı.

STOELTJE, Beverly J. (2005), "Festival", çev: Petek Ersoy, **Millî Folklor**, 17(67), s.160-171.

ŞEN, Ömer (1996), **Osmanlı Panayırıları (18.-19. Yüzyıl)**, İstanbul: Eren Yayıncılık.

ŞENEL, Süleyman (1995), "Kastamonu Halk Şairleri Üzerine", **Kültür ve Sanat**, (47), İş Bankası Yayınları.

(1997), **Kastamonulu Âşık Yorgansız Hakkı Çavuş**, İstanbul: Kastamonu Kalkınma Vakfı Yayınları.

(2002), **Mûsikîli Arzu-Kamber Hikâyesi (Taşköprü Ağzı)**, İstanbul: Milenyum Yayınları.

(2007), **Kastamonu'da Âşık Fasılları, Türler/Çeşitler Çeşitlemeler**, II Cilt, İstanbul: Kastamonu İl Özel İdaresi Yayını.

TAN, Nail (1985), "Kastamonu Halk Şairleri", **Halk Kültürü**, 1985/1 Beşinci Kitaptan Ayrı Basım, İstanbul: Dilek Matbaası, 93-106.

(2007), "Millî Folklor Enstitüsünün İkinci Müdürü Halk Müziği Derleyicisi Hüseyin Avni Özbenli'nin Ardından", **Millî Folklor**, 19(75), s.174-179.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (1992), **Beş Şehir**, İzmir: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

TANSUĞ, Sabiha (1977), "Kırk Yıllık Hatırı Olan: Türk Kahvesi ve Gelenekleri", **Türk Folklor Araştırmaları**, (340), s.8147-8150.

Tarih ve Toplum (1984), "Osmanlı Toplum Yaşayışıyla İlgili Belgeler-Bilgiler: Kahve", (12), s.9-14.

Tarih ve Toplum (1985a), "Osmanlı Toplum Yaşayışıyla İlgili Belgeler-Bilgiler: Kahve-II", (13), s.57-64.

Tarih ve Toplum (1985b), "Osmanlı Toplum Yaşayışıyla İlgili Belgeler-Bilgiler: Kahve-III", (14), s.16-23.

Tarih ve Toplum (1985c), "Osmanlı Toplum Yaşayışıyla İlgili Belgeler-Bilgiler: Kahve-IV", (15), s.25-30.

TATLIGÜN, Fatma (2007), "Kastamonu IV. Vilayet Salnamesi H.1289 (M.1873)", Kastamonu: Kastamonu Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Bitirme Tezi.

- TEPEYRAN, Ebubekir Hâzim (1998), **Hatıralar**, İstanbul: Özener Matbaa.
- TEZCAN, Mahmut (1984), **Sosyal ve Kültürel Değişme**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- TİFTİK, Mümtaz (2007), “Panayır Zamanı”, **Panayır Zamanı**, İstanbul: Artshop Yayıncılık, s.11-16.
- TOSUNOĞLU, Ayşe (1993), “Tapu-Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.
- TUNÇ, Gökhan (2005), “Kalp Gözü: Efsane ve İkincil Sözlü Kültür”, **Millî Folklor**, 9(67), s.23-28.
- TUNÇEL, Harun (2003), “Anadolu Şehirlerinde Semt Pazarları: Elazığ Örneği”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13 (1), s.4970.
- TUNOĞLU, Kâmil (2002), **İnebolu**, İstanbul.
- TURAN, Osman (1999), **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul:Boğaziçi Yayınları.
- TÜRKYILMAZ, Dilek (2001), “Türk Kültüründe Hamam Geleneği ve Eskişehir Hamamları”, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- UÇAR, Aslı (2006), “Ekşi Sözlük: ‘Format’ Sözlükçüleri Gözetliyor”, **Millî Folklor**, 18(71), s.39-43.
- ÜÇER, Müjgân (1982a), “Sivas’ ta Hamam Gelenekleri-I”, **Türk Folkloru**, (30), s.6-11.

(1982b), "Sivas' ta Hamam Gelenekleri-III", **Tük Folkloru**, (31), s.11-14.

(1982c), "Sivas' ta Hamam Gelenekleri-IV", **Tük Folkloru**, (33), s.18-23.

(1987), "Kahve ve Kahvehaneler", **III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.425-435.

ÜÇÖK, Ahmet Kemâl (2002), **Görüp İşıttıklarım**, ed. Ali Birinci, Ankara: Okuyan Adam Yayınları.

ÜÇÖK, Hasan (2002), **Çankırı Tarih ve Halkiyatı**, ed. Ali Birinci, Ankara: Okuyan Adam Yayınları.

ÜLGEN, Saim (1950), "Hamam", **İslam Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 174-178.

ÜNÜVAR, Kerem (1998-1999), "Osmanlı'da Bir Kamusal Mekân: Kahvehaneler", **Doğu Batı**, 2(5), s.193-204.

ÜNVER, A.Süheyl (1963), "Türkiye' de Kahve ve Kahvehaneler", **Türk Etnografya Dergisi**, (V), 1962'den ayrı basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ÜSTÜNER, Ali Cengiz (2000), "Kervansaray", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, (160), s.23-27.

www.abanali.com(Mayıs-Haziran.2008)

www.agli.bel.tr(Mayıs-Haziran.2008)

[www. aktastekke.com](http://www.aktastekke.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. alisaray.com](http://www.alisaray.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. asagikayi.net](http://www.asagikayi.net)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. azdavay.bel.tr](http://www.azdavay.bel.tr)(02.09.2008)

[www. azdavay.com](http://www.azdavay.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. balcikhisarkoyu.somee.com](http://www.balcikhisarkoyu.somee.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. barutcuogluavm.com](http://www.barutcuogluavm.com) (25.08.2008)

[www. bayatkoyu.net](http://www.bayatkoyu.net)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. bildirgec.org/yazi/insan-hayatini-etkileyen-25-bulus](http://www.bildirgec.org/yazi/insan-hayatini-etkileyen-25-bulus) (21.09.2008)

[www. castamon.com](http://www.castamon.com)(Eylül 2008)

[www. caybasikoyu.net](http://www.caybasikoyu.net)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. celepler. org](http://www.celepler.org)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. cevlikkoyu.com](http://www.cevlikkoyu.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. cide.gen.tr](http://www.cide.gen.tr)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. cide37.com](http://www.cide37.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. daday.azbuz. com](http://www.daday.azbuz.com)(Mayıs-Haziran.2008)

www.dagardikoyu.com(Mayıs-Haziran.2008)

www.depdep.com(Mayıs-Haziran.2008)

www.devrekani.com(Mayıs-Haziran.2008)

www.gergenkoyu.net(Mayıs-Haziran.2008)

www.gunvakti.net(Mayıs-Haziran.2008)

www.hanonu.bel.tr/h21.h8ml (03.04.2008)

www.inceozkoyu.com(Mayıs-Haziran.2008)

www.karacalar.liyiz.biz(Mayıs-Haziran.2008)

www.kaskarder.tr.gg(Mayıs-Haziran.2008)

www.kastamonu.bel.tr (16.05.2008), (10.08.2008)

www.kastamonu.gov.tr (24.06.2008, 02.09.2008)

www.kastamonukulturturizm.gov.tr (03.04.2008)

www.kastamonulife.com(Mayıs-Haziran.2008)

www.kastamonu.web.tr/index2 (23.06.2008)

www.kent37.com(Mayıs-Haziran.2008)

www.kerempe.com(09.05.2008)

[www. kilkuyukoyu.com](http://www.kilkuyukoyu.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. kiyankoyu37.tr.gg](http://www.kiyankoyu37.tr.gg)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. kucukkizilca. com](http://www.kucukkizilca.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. kulturturzim.gov.tr/TR/](http://www.kulturturzim.gov.tr/TR/) (04.06. 2008)

[www. kulup37.com](http://www.kulup37.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. kure.bel.tr](http://www.kure.bel.tr) (24.06.08)

[www. macir.8m.com](http://www.macir.8m.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. mısmılagackoyu.com](http://www.mısmılagackoyu.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. oycali. com](http://www.oycali.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. ozcideliler.com](http://www.ozcideliler.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. recepbeykoyu. tk. by](http://www.recepbeykoyu.tk.by)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. sarpun37.tr.](http://www.sarpun37.tr) (Mayıs-Haziran.2008)

[www. seferged.com/dergi](http://www.seferged.com/dergi) (19.08.2008)

[www. seydiler.bel.tr](http://www.seydiler.bel.tr) (24.06.08)

[www. sıradar. com](http://www.sırader.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. taskopruedebyat.tr.cx/](http://www.taskopruedebyat.tr.cx/)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. tavukcuoglu.com](http://www.tavukcuoglu.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?](http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?)

[www. tepedelik.com](http://www.tepedelik.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. tosyaweb.tr](http://www.tosya.web.tr)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. tosyacifterkoyu.azbuz.com](http://www.tosyacifterkoyu.azbuz.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. trt.com.tr/wwwtrt/devduyuru](http://www.trt.com.tr/wwwtrt/devduyuru) (29.08.2008)

[www. yagcilarkoyu. com](http://www.yagcilarkoyu.com) (Mayıs-Haziran.2008)

[www. yayinakisi.com/program/11892/](http://www.yayinakisi.com/program/11892/) (13.09.2008)

[www. yeniboyundurcak.com](http://www.yeniboyundurcak.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. yenidoankoyu.com](http://www.yenidogankoyu.com)(Mayıs-Haziran.2008)

[www. yesilazdavay.com](http://www.yesilazdavay.com)(02.09.2008)

[www. yukarikayi. com](http://www.yukarikayi.com)(Mayıs-Haziran.2008)

YAKICI, Ali (1988), "Anonim Türk Edebiyatı'nda Hikâye Anlatıcısı ve Hikâye Anlatma Geleneği Üzerine", **Millî Kültür**, (61), s.85-90.

(2003), "Türk Âşıklık Geleneği İçinde Kastamonu'nun Yeri ve Önemi", **Millî Folklor**, 8(60), s.165-168.

YAMAN, Talat Mümtaz (1930), "Kastamonu Âdetleri", **Halk Bilgisi Haberleri**, 2(13), s.9-11.

(1935), **Âşık Kemalî**, Kastamonu: Kastamonu Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi Neşriyatından.

YAZICI, Erdinç (2002), "Yirminci Yüzyılda Gelenekten Moderniteye Türk Sosyal Kültürel Yapısında Gözlenen Değişimler", **Gazi Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi**, (2), s.223-245.

YAZICI, Mustafa (2003), "Türk Kervansarayların Hatırlattıkları", **Karınca**, 68(784), s.41-43.

YETER, Enis (2003), "Kastamonu Valiliği Tarafından Kültürel Değerlerin Korunması ve Halk Kültürü Müzeciliğine Yönelik Çalışmalar", **Türkiye Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları, Sempozyum Bildirileri**, hzl. M. Öcal Oğuz ve Tuba Saltık Özkan, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayını.

YILAR, Ömer (2005), "Halk Bilimi-Eğitim İlişkisi ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Halk Bilimi İçeriği Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi", Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

YILDIRIM, Dursun (1998a), "Sözlü Kültür ve Folklor Üzerine Düşünceler", **Türk Bitiği**, Ankara: Akçağ Yayınları, s.37-42.

(1998b), "Orta Asya Bozkırlarından Urumuneli'ne Türk Sözlü Şiir Sanatının Yayılması Üzerine", **Türk Bitiği**, Ankara: Akçağ Yayınları, s.180-195.

(1999), Dede Korkut'tan Ozan Barış'a Dönüşüm", **Türk Dili**, (570), s.505-530.

(2000), "Türk Sözel Kültüründe Süreklilik", **Türkbilig**, (1), s.37-45.

(2005), "XVIII. Yüzyıl Üçüncü Boyut Hikâyeciliği ve Beğ Böyrek Hikâyesi Üzerine Notlar", **Fikret Türkmen Armağanı**, ed. Gürer Gülsevin ve Metin Arıkan, İzmir: Kanyılmaz Matbaası s.751-762.

YILDIZ, Cengiz ve Kenan BÖLÜKBAŞ, "İnternet Kafeler, Gençlik ve Sosyal Sapma", [www. tekplatform.com/felsefeci/368938-internet-ve-sosyal-sapma-nerdir-internet-kafeler-genclik-ve-sosyal-sapma.html](http://www.tekplatform.com/felsefeci/368938-internet-ve-sosyal-sapma-nerdir-internet-kafeler-genclik-ve-sosyal-sapma.html)
(22.09.2008)

YILDIZ, Naciye (2005), "Kastamonu Halkevinin Yayınevi Olan Ilgas Dergisi", **İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, s.231-236.

YILMAZ, Mehmet Serhat (2008), **Meşrutiyet Devri Kastamonu Basın Tarihi 1908-1918**, Ankara: Berikan Yayınevi.

YILMAZ, Sevgi (2007), "İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kastamonu'daki Çalışmaları", Kastamonu, Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi.

YİĞİT, Yaşar (2001), "Toplumsal Birlikteliğe Katkıları Açısından Camiler", **Diyanet Dergisi**, (130), s.38-45.

YOZKATLI, Ömer Faruk (2002), "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kastamonu'nun Sosyal ve Ekonomik Durumu", Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

YÜCEL, Neslihan (1993), "Kastamonu'da Âşıklık Geleneği ve Kastamonu'da Yetişen Âşıklar", Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

ZENGİN, Ahmet Yaşar (2004) **Kastamonu Evliyalari**, ed. Nazmi Korkmaz,
İstanbul: Çetin Matbaacılık.

KAYNAK KİŞİ LİSTESİ¹

Abdullah Savaş, Erkek, Araç-Kastamonu, 1951, Yukarıaraç Mahallesi-Araç, Lise Mezunu, Gazeteci, Araç Haber Bürosu-Araç, 24.03.2006.

Ahmet Kımızıoğlu, Erkek, Yolkonak Köyü-Kastamonu, 1939, Yolkonak Köyü-Kastamonu, 3 Yıllık İlkokul Mezunu, Çiftçi, Yolkonak Köyü-Kastamonu, 20.07.2005.

Ahmet Zayıfoğlu, Erkek, İhsangazi, 1934, İhsangazi(Merkez), Okuma Yazma Biliyor, Çiftçi, İhsangazi, 27.11.2005.

Ali Bey Yavuz, Erkek, Terzi Köyü- Kastamonu, 1968, Kayı Köyü- Kastamonu, İlkokul Mezunu, Kayı Köyü Kahvesinin Sahibi-Çiftçilik, Kayı Köyü Kahvehanesi-Kastamonu, 23.03.2006.

Ali Yıldız, Erkek, Artvin, 1944, Seydiler, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Seydiler, 16.05.2007.

Ayla Atakan, Bayan, Tosya, 1957, Kastamonu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Kuzeykent-Kastamonu, 23.04.2008.

Ayşe Uzun, Bayan, Kınık Köyü-Devrekâni, 1931, Devrekâni, İlkokul Terk, Ev Hanımı, Devrekâni, 10.07.2005.

Ayten Karakoca, Bayan, Tosya, 1962, Kastamonu, PTT'de Şube Şefi, Kaynak Kişinin Evi-Kastamonu, 23.04.2008.

¹ Kaynak Kişi Bilgileri; Adı-Soyadı, Cinsiyeti, Doğum Yeri, Doğum Yılı, İkamet Ettiği Yer, Öğrenim Durumu, İşi-Mesleği, Derlemenin Yapıldığı Yer, Derleme Tarihi sıralamasıyla verilmiştir.

Bahtiyar Köle, Bayan, Daday, 1924, Daday, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Kaynak Kişinin Evi-Daday, 15.05.2007.

Birol Bal, Erkek, 1981, Kastamonu-Merkez, Lise Mezunu, Berber, İlayda Erkek Kuaförü-Kastamonu, 13.12.2006.

Burhan Cahit Erol, Erkek, Tekke Köyü-Devrekâni, 1938, Devrekâni, İlkokul Mezunu, Sünnetçi-Çiftçi-Şoför, Devrekâni, 02.12.2005.

Cafer Akbulut, Erkek, Kastamonu, 1937, Kastamonu, Okuma Yazma Bilmiyor, Kahvehaneci, Kaynak Kişinin İş Yeri-Kastamonu, 04.12.2005.

Cemal İbrahimoğlu, Erkek, Yukarıyuva-Kastamonu, 1955, Yukarıyuva Köyü, İlkokul Mezunu, Emekli, 04.12.2005.

Cemal Yaşar, Erkek, Kayı Köyü- Kastamonu, 1945, Kayı Köyü, İlkokul Mezunu, Kayı Köyü Muhtarı, Kayı Köyü Kahvehanesi-Kastamonu, 23.03.2006.

Emin Çelik, Erkek, Ersizlerdere Köyü-Küre, 1945, Ersizlerdere Köyü, İlkokul Mezunu, Lokanta İşletmecisi, Kaynak Kişinin İş Yer-Küre, 12.05.2007.

Emin Nar, Erkek, Çetmi Köyü-Taşköprü, 1945, Çetmi Köyü, İlkokul Mezunu, Aşçı, Kaynak Kişinin Evi-Taşköprü, 14.12.2005.

Emine Güngör, Bayan, Azdavay, 1961, Azdavay, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Kaynak Kişinin Evi- Azdavay, 25.04.2006.

Emine Kalaycı, Bayan, Azdavay-Evlek Köyü, 1940, Azdavay, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Kaynak Kişinin Evi- Azdavay, 09.05.2007.

Emine Kalaycı, Bayan, Mehmet Çelebi Köyü- Azdavay-Kastamonu, 1946, Azdavay, Okuma Yazma Biliyor, Ev Hanımı, Kaynak Kişinin Komşusunun Evi- Azdavay, 28.11.2005.

Emine Yılmaz, Bayan, Azdavay-Evlek Köyü, 1940, Azdavay, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Kaynak Kişinin Evi- Azdavay, 09.05.2007,

Erdal Arslan, Erkek, Azdavay, 1971, Kastamonu, Meslek Yüksek Okulu Mezunu, Vakıflar Bölge Müdürlüğünde Memur, Kaynak Kişinin Evi- Kastamonu, 23.03.2006.

Fadime Tarhan(Kara Gelin) , Sarnıç Köyü-Azdavay, 1933, Azdavay, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı-Çiftçi, Kaynak Kişinin Evi- Azdavay, 28.04.2006; Azdavay Çay Bahçesi, 09.05.2007.

Fahrettin Tınık, Erkek, İhsangazi-Sarıpınar Köyü, 1946, Kur'an Kursu, Çiftçi, İhsangazi, 12.05.2007.

Faik Yalçın, Erkek, Azdavay-Kastamonu, 1956, Azdavay, Eğitim Enstitüsü Mezunu, Emekli Milli Eğitim Şube Müdürü, Kahvehane- Azdavay, 28.11.2005.

Fatma Murat, Bayan, Devrekâni-Kınık Köyü, 1942, Kastamonu, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Kastamonu, 09.05.2007.

Fehmi Tiryaki, Erkek, Kastamonu, 1980, Kastamonu, Lise Mezunu, Market Sahibi, Kaynak Kişinin İş Yeri-Kastamonu, 16.12.2006.

Fikri Saymaz, Erkek, Honsalar-Daday, 1933, Daday, Ortaokul Mezunu, Şoför-Daday, 09.05.2006.

Fikriye Gedik, Bayan, Yenice-Araç, 1941, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Araç, 09.12. 2005

Fikriye Yurtseven, Bayan, Taşköprü, 1944, Taşköprü, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı-Terzi, Kaynak Kişinin Evi-Taşköprü, 11.05.2008.

Hacer Ağırtopçu, Bayan, Mirzek-Araç, 1934, Yukarıyazı Köyü-Araç, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Yukarıyazı Köyü-Araç, 04.12.2005.

Hakkı Akkaya, Erkek, Tekkeşin Köyü-Pınarbaşı, 1942, Tekkeşin Köyü-Pınarbaşı, İlkokul Mezunu, Esnaf(Camcı), Paşa Konağı-Pınarbaşı, 26–27–28.11.2005

Halil Aydın, Erkek, Tezcan-Bozkurt, 1934, Tezcan Köyü, Okuma Yazma Biliyor, Yağ Kutusu ve Fener Ustası, Kaynak Kişinin Evi ve Çalışma Yeri-Tezcan Köyü-Bozkurt, 15.05.2007.

Halil Haliloğlu, Erkek, Daday-Kastamonu, 1942, Afurözü Köyü-Daday, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Afurözü Köyü-Daday, 11.12.2005.

Halil Sarımeşe, Erkek, Pınarbaşı, 1960, Pınarbaşı, Lise Mezunu, Pınarbaşı Belediye Başkanı, Pınarbaşı, 17.07.2005.

Halime Baş, Bayan, Kastamonu-Ortaköy, 1949, Kastamonu Merkez, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Kastamonu, 23.03.2006.

Halime Cabbar, Bayan, Devrekâni, 1937, Kasaplar Köyü-Devrekâni, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı-Çiftçi, Kasaplar Köyü-Devrekâni,15.10.2005.

Hamza Öngel, Erkek, Kastamonu, 1986, Kastamonu-Merkez, Lise Mezunu, Serbest Meslek, Kastamonu, 13.12.2006.

Hasan Karakaş, Erkek, Taşköprü, 1942, Taşköprü, İlkokul Mezunu, Taşköprü, 06.05.2006.

Hasan Kayaoğlu, Erkek, Samatlar Köyü-Araç, 1929, İğdir-Araç, İlkokul Mezunu, Emekli, İğdir, 13.12.2005.

Hasan Selalmaz, Erkek, Selalmaz Köyü-Daday, 1924, Selalmaz Köyü, İlkokul Mezunu, Çiftçi-Selalmaz'ın Eski Muhtarı, Selalmaz Köyü-Daday, 11.12.2005.

Hasan Toğraz, Erkek, Daday, 1948, Daday, Lise Mezunu, Esnaf, Kaynak Kişinin İş Yeri-Daday, 15.05.2007.

Hatice Çatal, Bayan, Kastamonu, 1959, Kastamonu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Kastamonu, 14.05.200.

Hikmet Haliloğlu, Erkek, Daday, 1950, Çayırılı Köyü-Daday-Kastamonu, Orman Muhafaza Memuru, Daday, 10.12.2005.

Huriye Ahatoğlu, Bayan, Taşköprü, 1945, Taşköprü-Akkaya-İmam Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Akkaya-İmam Köyü-Taşköprü, 13.05.200.

Hüseyin Çınar, Erkek, Kastamonu, 1936, Kastamonu, İlkokul Mezunu, Esnaf-Bakkal, Kaynak Kişinin İş Yeri-Kastamonu, 27.12.2006.

Hüseyin Kömüşçü, Erkek, Hamit Köyü-İnebolu, 1929, Hamit Köyü-İnebolu, Okuma Yazma Biliyor, Çalışmıyor, Kaynak Kişinin Evi-İnebolu, 03.05.2006.

Hüseyin Polat, Erkek, Kastamonu, 1934- Kastamonu, İlkokul Mezunu, Kastamonu Ticaret Odası Başkan Yardımcısı, Kastamonu, 07.09.2007.

Hüsnü Alay, Erkek, Çördük-Taşköprü, 1946, Taşköprü, Köy Enstitüsü Mezunu, Emekli Öğretmen, Öğretmenevi-Taşköprü, 09.12.2005.

İbrahim Demirbaş, Erkek, Taşköprü-Abdal Hasan Köyü, 1917, Abdal Hasan Köyü, 3 yıllık İlkokul (Orman Bekçiliği İçin Staj Görmüş), Çiftçi-Bekçilikten Emekli, Abdal Hasan Köyü-Taşköprü, 12.05.2007.

İbrahim İshakbeyoğlu, Erkek, Habeşli Köyü-Devrekâni, 1920, Habeşli Köyü-Devrekâni, 3 yıllık İlkokul, Çiftçi, Habeşli Köyü-Devrekâni, 22.04.2006.

İbrahim Kıyıcı, Erkek, 1934, Tosya Merkez, İlkokul Mezunu, Dokumacı(Tela), Tosya-Merkez, 10.12.2005.

İbrahim Peker, Erkek, Tosya, 1930, Tosya-Merkez, İlkokul Mezunu, Dokuma(Telacı), Kaynak Kişinin İş Yeri-Tosya, 21.04.2006.

İfakat Kaşıkçı, Bayan, Gümürtler Köyü-Azdavay, 1942, Gümürtler Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Kaynak Kişinin Evi- Azdavay, 23.10.2005.

İhsan Ayanoğlu, Erkek, Enbiya Köyü-İhsangazi, 1933, İhsangazi, İlkokul Mezunu, Şoförler ve Sanatkârlar Odası Başkanı, Kaynak Kişinin İş Yeri-İhsangazi, 19.11.2005.

İhsan Tekkeşin, Erkek, Gölköy-Kastamonu, 1917, Gölköy, İlkokul 3. Sınıf, Çiftçi, Gölköy, 03.12.2005.

İhsan Ünal(Tokalıların İhsan), Erkek, Seydiler-Kastamonu, 1915, İlkokul Mezunu, Marangoz- Çalışmıyor, Hacıkayalar Köyü-Seydiler, 24.04.2006.

İrfan Dikkıloğlu, Erkek, Kastamonu, 1980, Kastamonu-Merkez, Ortaokul Terk(Atılma) , Egzozcu, Armağan Pastanesi-Kastamonu, 10.12.2006.

İrfan Küllü, Erkek, Kastamonu-Eşenköy, 1956, Kastamonu-Eşenköy, Ortaokul Mezunu, Çiftçi-Serbest Meslek, Eşenköy, 10.03.2008.

İrfan Yakut, Erkek, Taşköprü, 1925, Taşköprü, Sanat Okulu Mezunu, Emekli İşçi, Taşköprü Kültür ve Kalkınma Derneği-Taşköprü, 05.05.2007.

İsmail Küçükkahveci, Erkek, Tosya, 1957, Tosya, Üniversite Mezunu, Tosya Anadolu Lisesi Müdürü, Tosya Anadolu Lisesi-Tosya, 20.08.2008.

İsmail Tontur, Erkek, Kırık Köyü- Kastamonu,1948, Kırık Köyü- Kastamonu, İlkokul Mezunu, Kırık Köyü'nün Eski Muhtarı, Kayı Köyü Kahvehanesi-Kastamonu, 23.03.2006.

İsmail Yolluoğlu, Erkek, Kastamonu-Eşenköy, 1965, Kastamonu-Eşenköy, Lise Mezunu, Muhtar, Oda- Eşenköy, 10.03.2008.

Kadir Er, Erkek, Uzbamlar Köyü-Daday, 1943, Daday-Merkez, Orta İki Terk, Daday Belediye Başkanı, Belediye Başkanlığı Makam Odası, 05.2006.

Kadriye Yıldız, Bayan, Pınarözü-Devrekâni, 1933, Kastamonu, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Kaynak Kişinin Evi-Devrekâni, 06.05.2006.

Kamil Esen, Erkek, Dokuztaş Köyü, 1949, Kastamonu-Merkez, Lise Mezunu, Emekli, Kastamonu, 12.12.2005.

Kamil Sakoğlu, Erkek, Devrekâni-Habeşli Köyü, 1934, İlkokul Mezunu, Emekli İmam, Devrekâni, 05.05.2007.

Kevser Özelci, Bayan, Sarpın-Araç, 1938, Araç, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Kaynak Kişinin Evi- Araç, 04.12.2005.

Kevser Öztürk, Bayan, Çatalzeytin, 1926, Çatalzeytin-Merkez, Okuma Yama Bilmiyor, Ev Hanımı, Kaynak Kişinin Evi-Çatalzeytin, 12.05.2007.

Kuddusi Fındıklı, Erkek, Hatip-Araç, 1951, Gökçecat-Araç, Lise Mezunu, Din Görevlisi, Araç-Gökçecat, 01.04.2005.

Mahir Gevezoğlu, Erkek, Kastamonu-Eşenköy, 1960, Kastamonu-Eşenköy, Lise Mezunu, Çiftçi, Oda- Eşenköy, 10.03.2008.

Mahiye Ecevit, Bayan, Camili Köyü- Kastamonu, Ev Hanımı-Çiftçi, Camili Köyü, 21.04.2006.

Makbule Önlü, Bayan, Seydiler-Takazlar, 1932, Seydiler, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Seydiler, 16.05.2007.

Mehmet Ali Çelik, Erkek, Seydiler, 1935, Seydiler, İlkokul Mezunu, Din Görevlisi, Seydiler, 04.07.2005.

Mehmet Buran, Erkek, Sipahiler Köyü-İhsangazi, 1934, İhsangazi, Okuma Yazma Biliyor, Çiftçi, İhsangazi, 21.11.2005.

Mehmet Civelek(Çakır Dayı) , Erkek, Evlek Köyü- Azdavay, 1913, Azdavay, 3 Yıllık İlkokul, Eski Köy Muhtarı, Azdavay, 09.05.2007.

Mehmet Hasan Eroğlu, Erkek, Kınık Köyü, 1933, Devrekâni, 15.10.2005.

Mehmet Kemer, Erkek, Tosya, 1925, İlkokul Mezunu, Ahşap İle Uğraşıyor, Tosya, 15.10.2005.

Mehmet Ünal, Erkek, Taşköprü, 1950, Taşköprü, Lise Mezunu, Bakkal, Taşköprü, 16.05.2007.

Melek Özen, Bayan, Devrekâni-Bingıldayık, 1945, Devrekâni-Şenlik Pazarı, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Şenlik Pazarı, 05.05.2007.

Mesut Kanlıoğlu, Erkek, Tosya, 1945, Ortaokul Mezunu, Marangoz-32 Yıl Sanayi ve Ticaret Odası Genel Sekreterliği Yapmış, Kaynak Kişinin İş Yeri-Tosya, 26.11.2005.

Muhammet Mehmet Çelebi(Kıvrak), Erkek, Kastamonu, 1934, Benli Sultan Köyü, İlkokul Mezunu, Marangoz-Çiftçi, Benli Sultan Köyü, 14.05.2007.

Muharrem Balıkçı, Erkek, Azdavay, 1940, Gümürtler Köyü, İlkokul Mezunu, Çiftçi-Hayvancılık, Köy Meydanı ve Oda- Gümürtler Köyü, 23.10.2005.

Mustafa Eski, Erkek, Kastamonu, 1945, Kastamonu, Doktora, Öğretim Üyesi, Kastamonu, 15.04.2008.

Mustafa Haliloğlu, Erkek, Daday-Kastamonu, 1915, Çayırılı Köyü-Daday-Kastamonu, İlkokul Mezunu, Çalışmıyor, Daday Merkez, 10.12.2005.

Mustafa Konaza, Erkek, Tosya, 1954, Tosya, İlkokul Mezunu, Demir Ustası, Tosya(Kaynak Kişinin İş Yeri), 26.04.2008.

Mustafa Kuşoğlu, Erkek, Kastamonu, 1964, Kastamonu, Teknik Lise Mezunu, Teknik Öğretmen, Kastamonu, 03.07.2005.

Mustafa Mutlu, Erkek, Akkaya Burma Köyü-Kastamonu, 1949, Hacıbey Köy-Kastamonu, İlkokul Mezunu, Emekli-Çiftçi, Hacıbeyköy, 09.12.2005.

Mustafa Samancı, Erkek, 1930, Samancı-Azdavay, Okuma Yazma Biliyor, Çiftçi, Samancı-Azdavay, 15.12.2005.

Mustafa Sıtkı Fakazlı, Erkek, İnebolu, 1957, İnebolu, Üniversite Mezunu, Diş Hekimi, Muayenehane-İnebolu, 10.07.2005.

Mustafa Terzioğlu, Erkek, İnebolu-Merkez, 1960, İnebolu, Endüstri Meslek Lisesi Mezunu, Halk Eğitim Merkezi Müdürü, İnebolu Öğretmenevi-İnebolu, 30.04.2006.

Muzaffer Başkan, Erkek, Kepez-Küre, 1945, Belören-Küre, İlkokul Mezunu, Muhtar, Belören-Küre, 24.11.2005.

Mürüvvet Şencan, Bayan, Tosya, 1945, Tosya, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Tosya, 26.04.2008.

Naci Sarı, Erkek, Kurusaray Köyü-Devrekâni, 1955, Kurusaray Köyü, İlkokul Mezunu, Çiftçi-Kahvehane İşletmecisi, Kurusaray Köyü, 03.12.2005.

Naciye Şahin, Bayan, Çatalzeytin, 1957, Çatalzeytin-Merkez, İlkokul Mezunu, Esnaf, Çatalzeytin, 11.05.2007.

Necdet Bostancı, Erkek, Bolatlar-Daday, 1942, Bolatlar-Daday, İlkokul Mezunu Bolatlar-Daday, 04.12.2005.

Nihat Kütükoğlu, Erkek, Araç, 1932, Araç, Ortaokul Mezunu, Emekli- Araç Gazetesinde Köşeyazarı, Araç, 09.12. 2005.

Niyazi Kalafatoğlu, Devrekâni-Belovacık Köyü, 1933, Devrekâni-Belovacık Köyü, İlkokul Mezunu, Çalışmıyor, Devrekâni-Belovacık Köyü, 20.05.2007.

Niyazi Karaküllah, Erkek, Kastamonu-Merkez, 1949, Kastamonu, Ortaokul Mezunu, Esnaf, Aşir Efendi Hanı- Kastamonu, 05.07.2005.

Niyazi Yılmaz, Erkek, Davut Köyü-Daday, 1933, Davut Köyü-Daday, İlkokul Mezunu, Daday, 27.06.2005.

Nuran Şencan, Bayan, Tosya, 1981, Tosya, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Tosya, 26.04.2008.

Nurettin İncedemiroğlu, Erkek, Yukarı Kalafat-İhsangazi, 1933, Yukarı Kalafat, İlkokul Mezunu, Emekli Orman İşletme Müdürlüğü Başkâtibi, Yukarı Kalafat, 10.12.2005.

Ömer Kurt, Erkek, Mirehor Köyü-Pınarbaşı, 1945, Köy Muhtarı, 06.05.2000.

Pakize Parça, Bayan, Habeşli Köyü, 1924, Hacıkayalar Köyü-Seydiler, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı-Çiftçi, Hacıkayalar Köyü, 15.10.2005.

Rahmi Kaymakçıoğlu, Erkek, Habeşli Köyü-Devrekâni, 1963, Habeşli Köyü, Lise Mezunu, İnşaat İşi ile Uğraşıyor, Habeşli Köyü, 22.04.2006,

Refik İshakbeyoğlu, Erkek, Habeşli Köyü-Devrekâni, 1944, Habeşli Köyü-Devrekâni, Lise, Emekli Öğretmen, Habeşli Köyü-Devrekâni, 22.04.2006

Reşide Sancak, Bayan, Seydiler-Kastamonu, 1949, Çayır Mahallesi-Seydiler, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Çayır Mahallesi- Seydiler, 24.04.2006.

Sabahat Tekin, Bayan, Pınarbaşı, 1975, Pınarbaşı, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı(Pınar Bebek ve Yöresel Kıyafet Ustası), Gültepe-Pınarbaşı, 28.11.2005.

Sabiha İzbeli, Bayan, Taşköprü, 1937, Kastamonu, Emekli Ebe, İzbeli Konağı- İzbeli Köyü/Kastamonu, 10.11.2007.

Sabri Bektaş, Erkek, Kastamonu-Eşenköy, 1950, Kastamonu-Eşenköy, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Oda-Eşenköy, 10.03.2008.

Sabri Tomruk, Erkek, Azdavay, 1954, Azdavay, Üniversite Mezunu, Emekli Öğretmen, Azdavay, 06.05.2005.

Sadık Kırıcı, Erkek, Elmayakası, 1911, Taşköprü-Akkaya, Okuma Yazma Bilmiyor, Çiftçi-Çalışmıyor, Akkaya, 20.05.2007.

Saide Aşam, Bayan, Araç, 1932, Taşköprü-Akkaya-İmam Köyü, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akaya-Taşköprü, 13.05.2007.

Sakine Şenses, Bayan, Ciğerci Köyü-İhsangazi, 1955, Kalfat Köyü-İhsangazi, Okuma Yazma Biliyor, Ev Hanımı, İhsangazi, 25.11.2005.

Salim Özbay, Erkek, Kavaklı-Çatalzeytin, 1936, Kavaklı-Çatalzeytin, Okuma Yazma Biliyor, Bahçıvan, Çatalzeytin, 04.12.2005.

Sami Ağırtopçu, Erkek, Yukarıyazı Köyü-Araç-Kastamonu, 1931, İlkokul Mezunu, Karabük Demir Çelik Fabrikası'ndan Emekli, Yukarıyazı Köyü-Araç, 04.12.2005.

Saniye Çobanoğlu, Bayan, Sarıpınar-İhsangazi, 1953, İhsangazi, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı-Hayvancılıkla Uğraşıyor, İhsangazi, 26.11.2006.

Satılmış Öztop(Âşık Çulsuz) , Çayköy-Araç, 1958, İlkokul Mezunu, Araç Haber Bürosu-Araç, 24.03.2006.

Satılmış Yetgin, Araç, 1918, Yukarıaraç Mah.-Araç, Okuma Yazma Biliyor, Esnaf, Kaynak kişinin İş Yeri-Araç, 10.05.2007.

Satiye Bıyıklı, Bayan, Sarıçam Köyü-Daday, 1920, Daday-Merkez, İlkokul 3
Terk, Ev Hanımı, Daday, 09. 05.2006.

Sebahat Ciğerci, Bayan, Körpe Köyü-İhsangazi, 1950, Yenimahalle-
İhsangazi, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı-Terzi, Kaynak Kişinin Evi- İhsangazi,
25.11.2005.

Seher Çiçek, Bayan, Taşköprü, 1987, Kastamonu, Üniversite Öğrencisi,
Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 10.03.2008.

Seher Kebeli, Bayan, Çakıroğlu Köyü-Azdavay-Kastamonu, 1947, Çakıroğlu
Köyü-Azdavay, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Çakıroğlu Köyü, 09.07.2005.

Seher Yılmaz, Bayan, Sarıçam köyü-Sarımsakçı Mahallesi-Daday, 1946,
Sarıçam Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Daday, 29.04.2006.

Selahattin Tavşanoğlu, Erkek, Kastamonu-Merkez, 1973, Yukarıyuva Köyü,
Lise Mezunu, Yukarıyuva Köyü, 04.12.2005.

Serkan Bektaş, Erkek, Eşen Köyü-Kastamonu, 1976, Eşen Köyü, Lise
Mezunu, Pazarlamacı, Eşen Köyü, 10.03.2008.

Serpil Tomruk, Bayan, Azdavay, 1957, Azdavay, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı,
Azdavay, 06.05.2005.

Servet Karagöz, Bayan, Devrekâni-Kastamonu, 1932, Devrekâni, Okuma
Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Kaynak Kişinin Evi-Devrekâni, 25.11.2005,

Sultan Çakır, Bayan, Saraydurak-Devrekâni 1945, Şenlik Pazarı-Devrekâni,
İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Şenlik Pazarı, 05.05.2007.

Suzan Daşdıbek, Bayan, Tosya, 1966, Kastamonu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Kastamonu, 23.04.2008.

Şerife Doğramacı, Bayan, Tosya, Okuma Yazma Bilmiyor, Terzi-Ev Hanımı, Tosya, 26.11.2005.

Şerife Erkol, Bayan, Tosya, 1960, Kastamonu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Kastamonu, 23.04.2008.

Şerife Osmanustaoğlu, Bayan, Tekke Köyü-Devrekâni, 1941, Tekke Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, Tekke Köyü, 02.12.2005.

Şevket Gençoğlu, Erkek, Seydiler, 1929, Seydiler, İlkokul Mezunu, Çiftçi-Seydiler Eski Belediye Başkanı, Seydiler-Kastamonu, 24.04.2006.

Şevket Özdemir, Erkek, Devrekâni-Şenlik Pazarı, 1944, Devrekâni-Şenlik Pazarı, İlkokul Mezunu, Terzi, Devrekâni-Şenlik Pazarı, 05.05.2007.

Şevket Sipahi, Erkek, Kınık-Devrekâni, 1942, Kınık ve Devrekâni, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Kınık Köyü-Devrekâni, 06.05.2006.

Vacide Oygur, Bayan, Küre, 1931, Küre, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı-Dokuma Ustası, Küre, 06.05.2007.

Yüksel Civelekoğlu, Bayan, Devrekâni-Kastamonu, 1963, Devrekâni, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı-Terzi, Devrekâni, 25.11.2005.

Zehra Tafracı, Bayan, İhsangazi-Kastamonu, 1927, İhsangazi-Kastamonu, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, İhsangazi, 09.12.2005.

Zehra Tembel, Bayan, Karagöz Mahallesi-Bayramlı Köyü-Daday-Kastamonu, 1937, Karagöz Mahallesi, Okuma Yazma Bilmiyor, İşçi Emeklisi, Daday, 11.12.2005.

EK: ANKET FORMU ÖRNEĞİ

KASTAMONU HALK ANLATILARI ÖĞRENCİ ANKETİ

Sevgili Öğrenci,

Aşağıda halk anlatılarıyla ilgili sorular bulunmaktadır. Mit, masal, efsane, destan, halk hikâyesi, fıkra gibi düz yazı(nesir) şeklinde söylenmiş türlerle halk anlatıları diyoruz. Sizin halk anlatılarına dair görüşleriniz kültürün sürekliliğini göstermesi bakımından çok önemlidir.

Araştırmanın amacına ulaşabilmesi için sorulara samimi ve doğru cevaplar vermeniz gerekmektedir. Soruların bazıları tek cevaplı, bazıları birden fazla cevaplı, bazıları da açıklama gerektiren sorulardır. Soruları boş bırakmamanız araştırmanın sağlıklı sonuç vermesi açısından önemlidir. Soruları kendi görüşlerinize göre cevaplayınız. Arkadaşlarınızla fikir alışverişinde bulunmayınız. Vereceğiniz cevaplar bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Ad ve soyad yazmanıza gerek yoktur.

İlginiz, katkılarınız ve vakit ayırdığınız için teşekkür eder, başarılarınızın devamını dilerim.

Öğr. Gör. Gülten KÜÇÜKBASMACI

A. KİŞİSEL ÖZELLİKLER

Aşağıda sizi tanıtıcı sorulara yer verilmiştir. 1., 3., 6., 7. sorularda ilgili kutucukları işaretleyiniz. 2., 4., 5., 8. ve 9. soruların cevabını yazınız.

1. Cinsiyetiniz: 1. Kız 2. Erkek

2. Doğum yeriniz(Lütfen adını yazınız.): 1. İl:..... 2. İlçe:..... 3. Köy:.....
3. Doğum tarihiniz: 1. 1987 2. 1988 3.1989 4. 1990
5. 1991 6. 1992 7.1993 8. 1994 9. 1995
4. Annenizin işi/mesleği: (Lütfen yazınız.)
5. Babanızın işi/mesleği: (Lütfen yazınız.)
6. Ailenizin sürekli olarak ikamet ettiği yer:1.İl merkezi 2.İlçe merkezi
3.Kasaba 4.Köy
7. Evinizde hangisi bulunmaktadır?(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)
1. Radyo
2. Radyo-kasetçalar.
3. Televizyon.
4. Video-VCD.
5. Bilgisayar.
8. Okuduğunuz okul/sınıf:
9. Anketin cevaplandığı tarih:

B. HALK ANLATILARI

Aşağıda halk anlatılarına (masal, halk hikâyesi, destan, efsane, mit, fıkra) dair sorular verilmiştir. Seçenekli sorularda ilgili kutucukları işaretleyiniz. Diğer soruların cevabını yazınız.

1. Masal biliyor musunuz?

1. Evet 2. Hayır

2. Cevabınız evet ise bildiğiniz masalların adlarını yazınız.

1.	6.	11.
2.	7.	
3.	8.	
4.	9.	
5.	10.	

3. Masal biliyorsanız bu masalları nerelerden, kimden öğrendiniz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

1. Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden.
2. Arkadaşlarımdan.
3. Okuma kitabı, masal kitaplarından.
4. Derslerde, ders kitaplarından.
5. Kasetten, CD'den.
6. Televizyondan.
7. İnternetten.
8. Diğer:(Yazınız):.....

4. Çocukken size masal anlatan var mıydı?

1. Evet
2. Hayır

5. Çevrenizde, çocuklara veya büyüklere, hâlâ masal anlatan var mı?

1. Evet
2. Hayır

6. Sizce, günümüzde çocuklar masal ihtiyacını neyle karşılıyor? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

1. ☐ Çizgi film.	5. ☐ Çizgi sinema.
2. ☐ Okuma kitabı, masal kitabı.	6. ☐ Televizyon.
3. ☐ Masal kaset ve CD'leri.	7. Diğer: (Yazınız):.....
4. ☐ İnternet.	

7. Masal ne zaman anlatılır?

1. ☐ Gece.	4. ☐ Herhangi bir zaman.
2. ☐ Gündüz.	5. Diğer:(Yazınız).....
3. ☐ Uykudan önce.	

8. Masalın gerçekliğine inanıyor musunuz?

1. Evet 2. Hayır

9. Nedenini açıklayınız.

.....

10. Halk hikâyesi biliyor musunuz?

1. Evet 2. Hayır

11. Cevabınız evetse bildiğiniz halk hikâyelerinin adlarını yazınız.

1.	5.	9.
2.	6.	10.
3.	7.	11.
4.	8.	12.

12. Halk hikâyesi biliyorsanız nereden, kimden öğrendiniz?(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

1. Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden.
 2. Arkadaşlarımdan.
 3. Derslerde, ders kitaplarından.
 4. Kasetten, CD'den.
 5. Televizyondan.
 6. İnternette.
 7. Diğer(Yazınız):

13. Destan biliyor musunuz?

1. Evet 2. Hayır

14. Destan biliyorsanız bildiğiniz destanların adlarını yazınız.

1.	3.	5.....
2.	4.	

15. Destan biliyorsanız nereden, kimden öğrendiniz?(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

1. Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden.
2. Arkadaşlarımdan.
3. Derslerde, ders kitaplarından.
4. Ders dışı okuma kitabı, destan kitaplarından.
5. Televizyondan.
6. Kasetten, CD'den.
7. İnternetten.
8. Diğer(Yazınız):

16. Ne sıklıkla televizyon seyrediyorsunuz?

1. Her akşam.
2. Hafta sonları.
3. Nadiren
4. Diğer(Yazınız):

17. Ne kadar süreyle televizyon izliyorsunuz?

1. 1 saatten az.
2. 1-2 saat .
3. 3-4 saat.
4. 5-6 saat.
5. 7 saat ve üzeri.

18. En çok hangi programları seyrediyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

1. Dizi.
2. Sinema.
3. Çizgi film.
4. Müzik, magazin programları.
5. Yarışmalar.
6. Haber programları.
7. Kültür programları.
8. Spor programları.
9. Belgesel.
10. Diğer(Yazınız):

6. Yatır, mezar, türbe, adak yerleriyle ilgili.
7. Velîlerle ilgili.
8. Tarihî olay, kişi ve yapılarla ilgili.
9. Savaşlarla ilgili.

27. Efsane (söylence, rivayet) biliyorsanız nerelerden, kimden öğrendiniz?
(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

1. Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden.
2. Arkadaşlarımdan.
3. Kitaplardan.
4. Kasetten, CD'den.
5. İnternette.
6. Televizyondan.
7. Takvim yapraklarından.
8. Diğer(Yazınız):

28. Efsane (söylence, rivayet) biliyorsanız bildiğiniz efsaneleri yazınız.

1.	3.	5.
2.	4.	6.

29. Efsanelerin gerçekliğine inanır mısınız?

1. Evet 2. Kısmen 3. Hayır

30. Nedenini açıklayınız.

.....

31. Kastamonu'da(ilçe ve köyleri dahil) çok sayıda evliya ve türbe vardır. Bu evliya ve türbelerle ilgili olağanüstü pek çok olay anlatılmaktadır. Siz bu evliya ve türbelere dair olağanüstü bir olay duydunuz mu?

1. Evet 2. Hayır

39. Bildiğiniz fıkra var mı?

1. Evet 2. Hayır

40. Cevabınız evet ise, bu fıkraları nereden, kimden öğrendiniz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

1. Dede, nine, anne, baba gibi büyüklerimden.
 2. Arkadaşlarımdan.
 3. Derslerde, ders kitaplarından.
 4. Okuma kitabı, fıkra kitaplarından.
 5. Dergi ve gazetelerden.
 6. Takvim yapraklarından.
 7. Kasetten, CD'den.
 8. İnternetten.
 9. Televizyondan.
 10. Diğer:(Yazınız.)....

41. Bu fıkraları herkese anlatabilir misiniz?

1. Evet 2. Hayır

42. Cevabınız hayır ise nedenini açıklayınız?

.....

43. Aşağıdaki fıkra tiplerinden hangileriyle ilgili fıkra biliyorsunuz?

1. Nasrettin Hoca 5. Temel
 2. İncili Çavuş 6. Yöresel
 3. Bekri Mustafa 7. Diğer(Yazınız):.....
 4. Bektaş

44. Kastamonu'yla ilgili (ilçeleri ve köyleri de dahil) bildiğiniz fıkra var mı?

1. Evet 2. Hayır

45. Cevabınız evet ise bu fıkrayı yazınız.

.....

46. Arkadaşlarınızla vakit geçirmek için nerelerde toplanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

1. ☐ Kafe ve pastahanelerde.	5. ☐ Kahvehanelerde.
2. ☐ İnternet kafelerde.	6. ☐ Sinemada.
3. ☐ Oyun salonlarında.	7. ☐ Birbirimizin evinde.
4. ☐ Spor merkezlerinde.	8. Diğer(Yazınız):.....

47. Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde neler anlatırsınız?(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

1. ☐ Fıkra	6. ☐ Televizyon programları.
2. ☐ Hikâye.	7. ☐ Olağanüstü olaylar.
3. ☐ Efsane.	8. ☐ Ders.
4. ☐ Günlük olaylar.	9. Diğer(Yazınız).....
5. ☐ Diziler.	

48. Yurttan mı kalıyorsunuz?

1. Evet 2. Hayır

49. Cevabınız evet ise burada olağanüstü olaylar anlatılıyor mu?

1. Evet 2. Hayır

50. Cevabınız evet ise bu anlatılanların gerçekliğine inanıyor musunuz?

1. Evet 2. Kısmen 3. Hayır

51. İnternette dolaşıyor musunuz?

1. Evet 2. Hayır

52. Cevabınız evet ise aşağıdakilerden hangileriyle karşılaşıyorsunuz?

(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

1. Fıkra

5. Olağan üstü olaylar

2. Hikâye

6. Günlük olaylar

3. Efsane

7. Diğer(Yazınız):.....

4. Masal

53. İnternette rastladıklarınızı arkadaşlarınıza da anlatır mısınız?

1. Evet

2. Hayır

54. Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım ve Türk Dili ve Edebiyatı derslerinin işlenişinde masal, fıkra, halk hikâyesi, destan, efsane ve mit; ilgi çekme, tamamlama, ölçme ve değerlendirme aracı olarak ne derece kullanılmaktadır? Lütfen bu konudaki düşüncelerinizi açık ve anlaşılır biçimde yazınız.

ÖZET

KÜÇÜKBASMACI, Gülten. “Sözlü Kültür Ortamından Elektronik Kültür Ortamına Geçiş Sürecinde Kastamonu Halk Anlatıları”, Doktora Tezi, Ankara, 2008.

Halk anlatısını anlamak ve anlamlandırmak için geliştirilen kuram ve yöntemler metinden anlatım ortamına doğru bir seyir takip etmiştir. Folklorun “iletişimsel bir süreç” olarak kabul edilmesiyle günümüz halkbilimi araştırmalarında en az ürün kadar ürünün ortaya çıktığı bağlam da önem kazanmıştır.

Bu tez halk anlatılarının Kastamonu özelinde hangi ortamlarda üretilip tüketildiği üzerinedir. Anlatım ortamında meydana gelen değişim halk anlatısını etkileyeceğinden tezin amacı; Kastamonu’da halk anlatısı ortamlarının sözden yazıya, yazıdan elektronik kültür ortamına geçiş sürecinde incelenerek; anlatım ortamındaki değişim ve dönüşümün belirlenmesi, bu ortamlarda halk anlatılarının varlığının sorgulanmasıdır.

Halk anlatılarının anlatım ortamı ve Kastamonu bağlamında halk anlatısı ortamlarının sözden yazıya, yazıdan elektronik kültür ortamına geçiş süreciyle sınırlı olan tezde bağlamsal kuramın bakış açısı benimsenmiştir.

“Kastamonu’da Halk Anlatılarının Sözlü Kültür Ortamı” olarak halk anlatısının üretildiği, nakledildiği, tüketildiği geleneksel mekânlar; kahvehane, han, oda, hamam, panayır ve pazar, konak, ev ve diğer mekânlar olarak belirlenmiştir. Bu mekânlarda; ulaşımın kolaylaşması, tarım faaliyetlerinin makineleşmesi, geçim şekillerinin ve günlük hayatın değişmesi, kentleşme, Cumhuriyet modernitesiyle birlikte kadın erkek bir aradalığı, iletişim teknolojisindeki gelişmeler gibi sebeplerle değişim ve dönüşümler olmuştur.

Yeni şekillenen kültür ortamları “Yazılı Kültür Ortamı”, “Elektronik Kültür Ortamı” olarak belirlenmiştir; elektronik kültür ortamı ise, anlatım ortamında meydana getirdiği etkiler göz önünde bulundurularak, radyo, televizyon ve internet düzleminde ele alınmıştır.

Halk anlatılarının kuşaktan kuşağa gerçekleşen naklinin, yazılı ve elektronik kültür ortamıyla birlikte seyir değiştirdiği görülmüş; genç kuşağın halk anlatılarını ürettiği, naklettiği, yaşattığı ortamlar Kastamonu özelinde tespit edilmiştir.

Tezde ulaşılan sonuç; bir taraftan sözlü kültür ortamlarının değişerek ve dönüşerek devam ettiği, diğer taraftan yazılı ve elektronik yeni ortamların oluştuğu; insanlığın kültürel mirası ve belleği halk anlatılarının yok olmadığı, geleneksel ve yeni ortamlarda değişip dönüşerek bu ortamlar aracılığıyla üretilmeye, yayılmaya ve yaşamaya devam ettiğiidir.

Anahtar Kelimeler

1. Halk Anlatısı
2. Anlatım Ortamı
3. Kastamonu
4. Sözlü Kültür
5. Yazılı Kültür
6. Elektronik Kültür

ABSTRACT

KÜÇÜKBASMACI, Gülten. "Osmosis Process of Oral Culture to Electronical Culture Milieu in Kastamonu Folk Tales", Doctorate Thesis, Ankara, 2008.

Developed theories and methods to understand and explain the folk tales follows a progress from text to expression milieu. With adoption of folklore as "communicational process", outputs, nowadays, in folkloric researches has become important as much as the context of the output.

This thesis is about folk tales in Kastamonu in which milieu they are generated and exploited. Changes in expression milieu effects folk tales. In this context, aim of this thesis is to determine the changes and transformations in milieus of expressions, to interrogate the existence of folktales with analyzing changes from oral to written; from written to electronical culture milieus in folk tales.

The expression milieu of folk tales in context of Kastamonu, limited with osmosis process from oral to written, from written to electrical culture milieu, this thesis possesses a point of view concentrated on Performance teori.

Folktales as "Oral culture milieu of folktales in Kastamonu" are generated, reported, exploited in traditional locations as coffee houses, public houses, chambers, public baths, fairs and bazaars, mansion houses, houses and other locations. Inducements such as easement of access in these locations, agricultural activities which becomes mechanized, urbanization, cohabitation of women and men due to modernity of Republican life style, developments in communication Technologies caused changes and transformations.

New shaped cultural milieus are determined as; "Written Culture Milieu" and "Electronical Culture Milieu". Electronical Culture Milieu

undertakes the effects of radio, television and internet on context of expressions.

It has been seen that transformation of folk tales from one generation to another had been changed by written and electronical culture milieus and determined that young generation generates, exploits, transforms, perpetuates these milieus in Kastamonu.

The result that had been accessed in this thesis is: oral culture milieus continues to change and transform. On the other hand, new written and electronical contexts occurs. Folk tales has not been disappeared from cultural heritage and memory of human being. They stil do exist in traditional and new milieus with changes and mutations and continue to be generated, to span and live.

Key Words

1. Folktale
2. Context
3. Kastamonu
4. Oral Culture
5. Written Culture
6. Electronical Culture